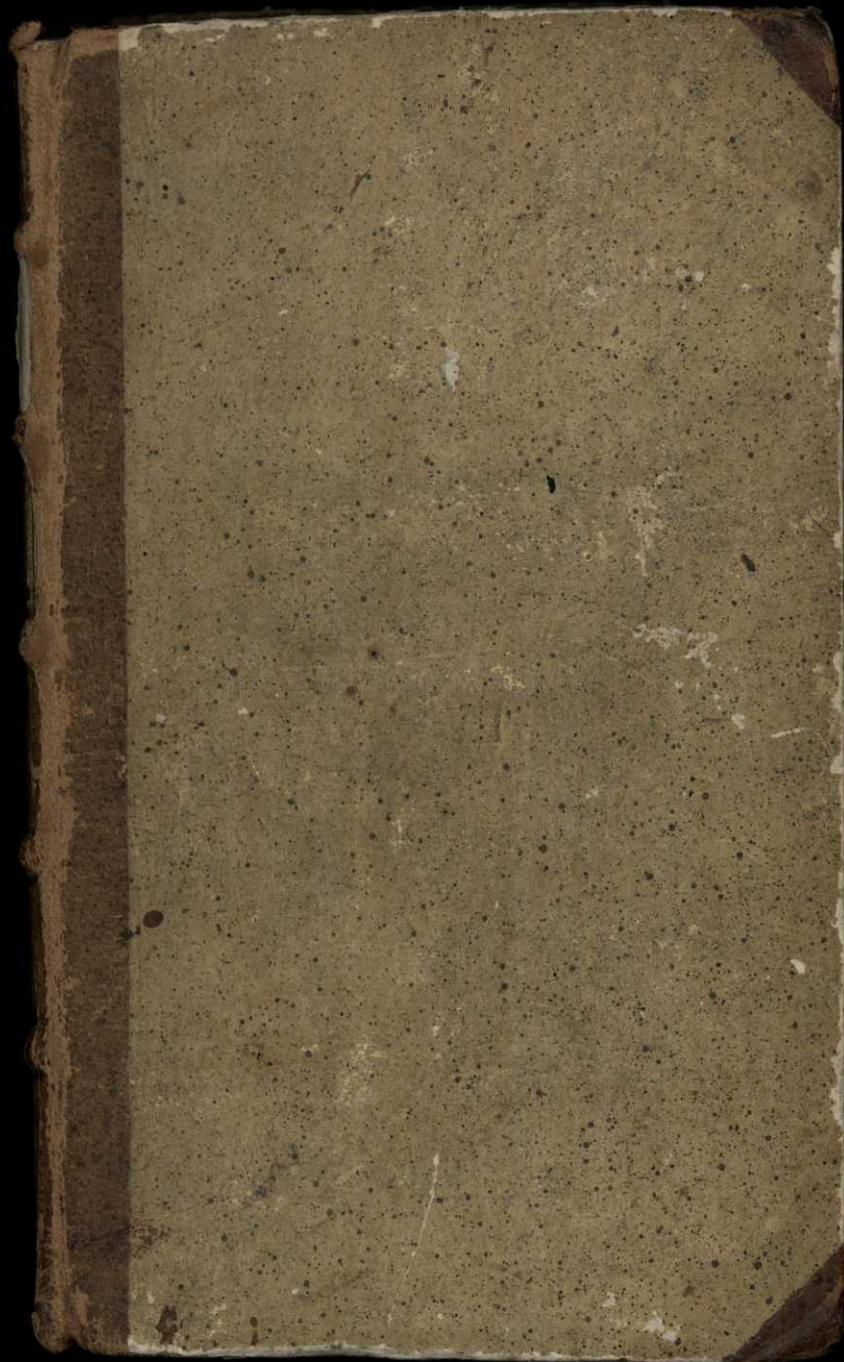

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek och är fritt att använda. Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitized at Gothenburg University Library and is free to use. All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text. This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

Centralbiblioteket

Tidskr.

Sv.

PLANNING

BROAD

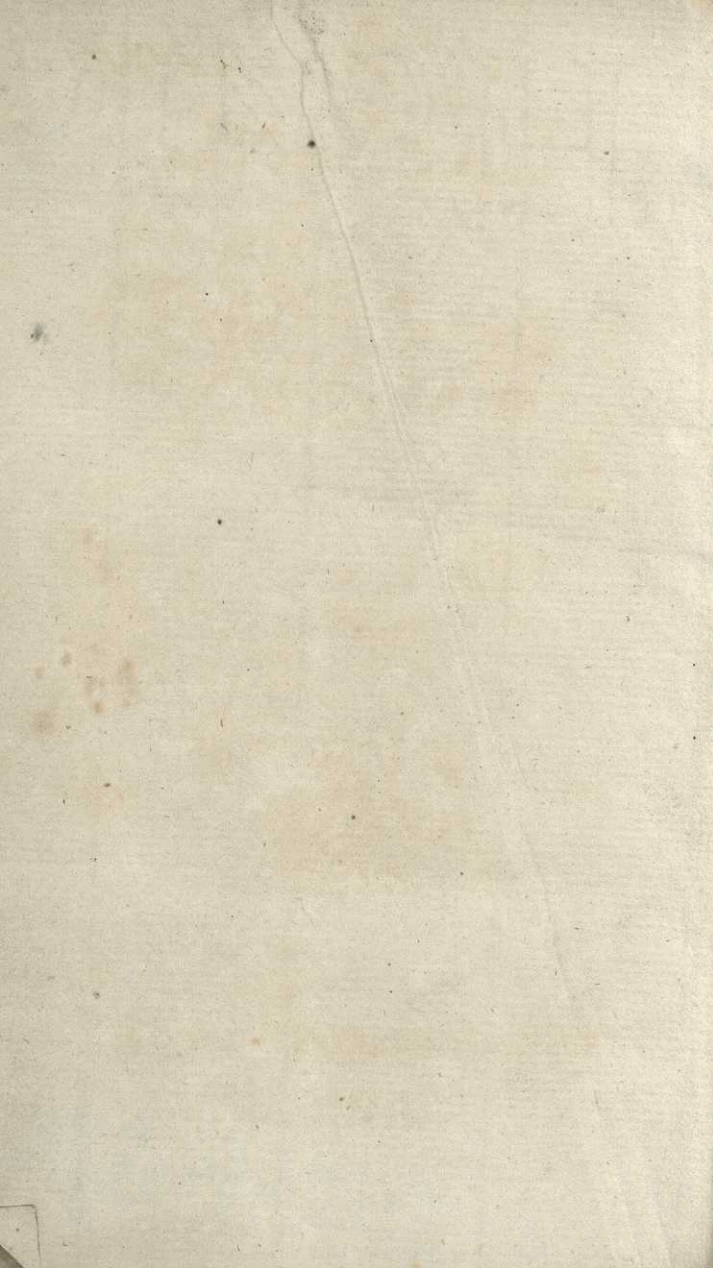
MAN

PLANNING

MAN

ST

PLANNING

Ph. Hinke

LÄSNING

I

B L A N D A D E

Ä M N E N.

FEMTE OCH SISTA
ÅRGÅNGEN.

STOCKHOLM,

TRYCKT HOS ANDERS J. NORDSTRÖM,

1861

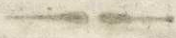
Dr. M. M. M.

LÄSNING

1

BLANDADE

ÄMNE

FEMTE OCH SISTA
ÄRÅNGEN

STOCKHOLM

Anders J. Nordström

N:o 44, 45, 46, 47, 48, 49 & 50.

LÄSNING

I

BLANDADE ÄMNERN.

... *from sounds to things* ...
POPE.

STOCKHOLM,
TRYCKT HOS ANDERS J. NORDSTRÖM,

1801.

INNEHÅLL:

sid.

1. Anvisning till en Moralisk Barna-Uppfostran. - - - - 1.
2. Svenska Adelens Bestämmelse. - - - - 28.
3. Några underrättelser om den år 1791 i Danmark började successiva realisationen af den Köpenhamnska Bankens löpande Skuldsedlar, samt om den då inrättade Danska och Norska Specie-Banken. 119.
4. Theorien för Statskulder. - - - - 151.
5. Beskrifning öfver Cirkulations-Bruket vid Fahlun och i några derintill belägna Socknar. - - - - 206.
6. Förslag till Fåhus-Byggnad och Ut-fodring. - - - - 332.
7. Utdrag af en Berättelse om Fern-malmers Rostning m. m. - - - - 336.
8. Några Anmärkningar vid närva-rande Konjunkturers verkan på Tysklands Handels-rörelse. - - - - 350.
9. Nya Uppfinningar till fördel för Näringarne. - - - - 361.
10. Om Lagar, som föreskrifva Hus-bömders och Tjenstehjons inbör-des Pligter. - - - - 373.

Redaktören till Allmänheten.

Femte och sista Årgången af Läsning
i Blandade Ämnen öfverlämnas nu i
Allmänhetens händer.

Då jag för fem år sedan företog mig
att utgifva detta Arbete, var det mig tillå-
tit att räkna på ett fortfarande biträde af
Mån, utmärkte af Snille, Kunskaper och det
renaste Nit för Fäderneslandets upplysning.
Jag ansåg det vara en säker följd af detta
biträde, att ämnen, som ägde nära gemen-
skap med Fäderneslandets kunskaps-odling och
förkofran, skulle blifva dels fullständigt ut-
redda, dels framlagda under det allmänna
omdömetts granskning. Den rådande smaken
hos den talrikaste klassen af Läsare, tycktes
vara i behof att riktas till viktigare föremål,
än de, hvarvid den i allmänhet var fästad.
Jag var fullkomligt öfvertygad, att ett po-
pulärt föredragningsfätt af nyttiga sannin-
gar, som hvarken af imoderation eller af
seghet vore vanståldt, skulle verka ett gag-
neligt inflytande på Allmänna Opinionsen.
Den grundsatsen, att Författare, under det
de bemöda sig att utbreda nyttiga sanningar
och att i synnerhet på ämnen af högsta be-
tydenhet vända Allmänhetens uppmärksamhet,
aldrig böra underlåta att efter all deras för-
måga medverka till allmänna ordningens och
lug-

lugnets bestående, och den föga mindre vigtiga, att Satiren och Skämtet böra godkänna Moralitetens och Anständighetens äfven högst drifna fordringar, voro allmänt godkända och antagna. Jag trodde då, och tror ännu, att man ärar Regeringens Rättvisa och Tolerans, då man i hela dess vidd och med lugn frimodighet begagnar sig af den tryckfrihet, hvarom Lagarne, under en liberal men sann tolkning, försäkra Nationen; och med denna öfvertygelse, har jag icke ansatt mig våga mycket, då jag, från arbetets första utgifvande till närvarande sista fortsättning deraf, ensam åtagit mig allt lagligt ansvar för andras och egna Afhandlingar, som der finnas införda. — Dessa voro verkningsgrunderne för närvarande arbetes utgifvande, och de rättessnören man dervid trodde sig böra följa. Det tillhör Allmänheten att dömma, huruvida sjelfva Arbetets beskaffenhet bevittnar, att man redligt ågt och följt dem, samt om det skett med eller utan framgång.

Att några Afhandlingar, hvilkas början är införd och hvilkas fortsättning är låfvad i detta Arbeta, sedermera icke blifvit fullföljda, har härrört af vissa betydliga hinder, som icke kunnat undanrödjas.

Stockholm d. 2 Augustii 1801.

GEORG ADLERSPARRE.

*Anvisning till en Moralisk Bar-
na Uppfostran,*

efter

KANT.

(*Critik der Practiſchen Vernunft. II Th. Metho-
denlehre d. r. pract. Vern.*)

Om vid Menniskors Uppfostran till mo-
raliske vareller, det ej blott kommer ann
på att förmå dem till en yttre likstäm-
mighet med Sedelagens föreskrifter i lef-
vernet, utan förnämligast att i deras hjertan
väcka en ägta moralisk sinnesförfattning,
en verkelig rättskaffenhet; måste man nöd-
vändigt medgifva, att inga andra driffjä-
drar till den ändan egenteligen böra sät-
tas i rörelse, än de som låna sin kraft af
ägta moraliska grundsatser, af sådana be-
stämningsgrunder för viljan, som kunna
göra des maximer och des syften mora-
liska, och gifva dem ett sedeligt Värde.
Detta är något, som icke kan sättas i
fråga, så snart man rätt fattat idéen om
Moralitet, och lärt sig inse, att vårt med-
vetande af pligt och förbindelse, hvilket
såsom ett factum ligger till grund för al-
la moraliska undersökningar, icke kan här-

ledas af vår drift efter fällhet och välgång, utan att i och med det sammas förklaras för en chimère, ett alster af en arbiträr uppfostran, af conjunctur och fysiska omständigheter. Men hvad man icke lika lätt lærer medgifva och hvad vid första påseendet torde synas orimligt, är att föreställningen af Dygden i sin renhet, af våra pligter såsom pligter, af ett oegennyttigt och blott på agtning för dem grundadt handlingslätt, eger mera magt öfver människosinnet, är en vida starkare driffjäder till det goda, kan åstadkomma vida fastare föresatser, att lefva som det eignar en förnuftig och fri varelse, och följagteligen säkrare bidraga till sedernas renhet och helgd, än alla de bevekelsegrunder, man hämtar af frugtan eller hopp, af straff eller belöning, af smärta eller nöje, för att afskräcka från det onda och locka till det goda. Likväl är Menniskonaturen verkligen så beskaffad: och vore den det icke; vore den ej så danad, att den kunde fatta agtning för pligt och för de syftsmål, som Dygden helgar, samt af en sådan agtning drifvas till den förras utöfning och de sednares eftersträvande; så skulle man förgäfvets bjuda till att någon sin frambringa ett ägta moraliskt tänkesätt, hvad omlöpp, hvad bevekelsegrun-

grunder, hvad befordrings-medel, man ock hälldest dertill ville bruka. Medgifv om det, man skulle väl, genom föreställningen af dermed förbundna fördelar, kunna förmå menniskan att verkställa sedelagens yttre fordringar; men hjertat skulle dock dervid hysa kallfinnighet, sidvörndnad, ofta hat för des inre fordran. Des *bokstaf* skulle träffas uttryckt i våra handlingar, men des *anda*, des kraft aldeles saknas i vår sinnesförfattning. Vi skulle likväl förgäfvess bemöda oss, att qväfva Förnuftets högre fordran. Medvetandet af våra sjelfviska affigter skulle i hemlighet agga oss, och samvetet framställa en spegel, deri vi i våra dygder ej skådade annat, än egennyttans bild. Ja, ofta, under det vi som ifrigast grepe efter de fördelar, dem vi inbillade oss att Naturen förbundet med det machinmässiga jagttagandet af des Police-ordning, skulle plötsligt en röst ljuda från vårt innersta: *Låga, förgäfliga Varelse! du är ingen Sällhet värd och du skall söka den förjäsves. Friden — friden bor blott i et rent hjerta!*

Ställom det derhän, om icke, då man eger at göra med aldeles obildade eller ock till en viss grad fördervade sinnen, det torde behöfvass några förberedande an-

stalter, några föreställningar af Dygdens fördelar och Lastens vådliga följder, för att hejda de djuriska begären i sin fart. Det torde likväl icke vara mycket rådligare, än att betjena sig af gångstol och ledband för att lära barn gå. Men tror man sig behöfva bruka dessa machinlika medel för att rycka menniskan undan djuriskhetens kufvande välde; så agte man sig dock att stadna därvid. Så snart man deraf sport någon verkan, bör man vara sorgfälligt omtänkt, att genom rena moraliska bevekelsegrunder inskräpa Dygdens helgade föreskrifter och väcka en sann och lefvande agtning för pligt i hjertat. Denna känsla, hvilken till skilnad från alla de öfriga, med rätta bär namn af den moraliska, det är den allena, som kan grundlägga en ägta moralisk karakter, ett consequent moraliskt tänkelätt efter oföränderliga lefnadsreglor: det är den allena, som låter Menniskan känna sitt värde, som gifver själen en förut okänd kraft att slita sig lös från sinlighetens tjättrar, och låter henne för alla de uppoffringar hon kan komma at göra för Sanning och Dygd, finna en rik och oskattbar erfättning, i medvetandet af sin sjelfständiga och fria förmåga.

Att Menniskofinnet är så danadt, att det kan fatta ett så rent interét för det rätta och goda; att Dygden föreställd i sin renhet, det vill säga: utan alla främmande tillsatser af nöjen eller fördelar, eger en sådan kraft öfver människohjertat; att agtning för pligt är den mäktigaste, varagtigaste och säkraste driffjäder till det goda; är nu det, som vi gerne ådagalägga, genom observationer, som af hvar man lätteligen kunna anställas. — Det allena torde man förut böra erinra, att om dessa anmärkningar blott bevisa att en sådan moralisk känsla gifves, men ej kunna öfvertyga om den kraft, vi påstå den ega, till en verkelig förbättring, det dock icke följer deraf, att den methode, vi gerne uppgifva såsom den enda tjenliga att bilda människohjertat för Dygden, vore odugelig och före allt förök borde förkastas. Ty då denna methode ännu icke blifvit gångbar och så försökt, att erfarenheten kan derom fälla ett säkert yttrande, är beviset för menniskofinnets förmåga af en sådan driffjäder, det enda man ännu med skäl kan fordra af den, som vill framlägga ett utkast till en odlings-methode af människans moraliska förmåga.

6

Ett sådant bevis — vi behöfve icke föka det på långt håll; det tillbjuder sig fjelsmant åt uppmärksamheten äfven der man minst skulle förmoda det, i vanliga blandade Sällskaper af åtskilliga klasser och kön. Här — under det samtalet affigtslöft svärfvar från ämne till ämne, skall Ni finna, att da förrådet på intressanta nyheter börjar blifva uttömdt, och förmågan att underholla den qvicka skämtfamma tonen, börjar afmattas, äfven ett annat nöje finner rum, det nämligen att räsönera, och det förnämligast i moraliska ämnen. Så snart fråga blir att afgöra det fedeliga värdet af den eller den gerningen, den eller den karakteren, väckes genast en viss liflighet i umgänget, och man finner äfven dem, som eljest snart ledsna vid alla afvarfamma tankeyrken, deri taga en närmare del. Så torra och tråkiga ockå alla theoretiska frågor må förekomma dem, så mycket de ock hata allt speculatift grubblande och alla subtila undersökningar, skola de dock här uppföka allt hvad som kan på något sätt bidra, att upptäcka den förevarande handlingens rätta halt, och det med en noggranhet, en klyftighet, en findtlighet, som man förjäfves skulle vänta af dem vid något blott speculatift tankeämne.

”Var

"Var gerningsens affigt god, var den ren och oegennyttig? härflöt den af Öfvertygelse om pligt, af agtning för rätt och samvete, eller af begär efter vinning och egna fördelar?" Oupphörligt eger man dessa frågor i sinnet: de äro medelpunkten för underfökningen. Man röjer, antingen man berömmar eller tadlar, att man dömmar eiter en helt annan princip än egennyttans, och den fordran, man gör på renhet i affigter, låter icke afvisa sig genom någon föreställning om gerningsens förmonliga följder. Det är icke utan, att de dömandes egen karakter ofta härvid förråder sig. Man finner somliga mera böjde, att framleta allt det goda, som kan sägas om den i fråga varande personen: de taga dess gerningar i försvar för alla misstankar om oredlighet i affigten, och det sedeliga värdet af dess karakter för alla förebräelser af förtäring och elakt hjerta. Andre deremot synas mera fallne, att uppleta något, som kan förringa de loford, de förre gifva, göra personens eller dess gerningars värde misstänkt och dess affigter tvetydige. Det är dock synbart att samma moraliska idéer ligga till grund å begge sidor. Det är icke alltid tadelsjuka, än mindre begär att aldeles räsionnera

borrt all Dygd ur det menckliga lifvet, för att göra den till ett tomt namn, som drifver de sednare: det är ofta en välmenande stränghet i bestämmandet af gerningars rätta hallt. De erkänna icke någon annan grund för sina omdömen, än sjelfva den moraliska lagen: de synas rugta att man i desz ställe skulle vilja upphäfvva Menniskors exempel till en regel, hvarvid trögheten och sjelftycket skulle kunna befinna sig väl och icke behöfvva underkasta sig ödmjukhetens mindre behagliga känsla. De förre åter bestrida icke sjelfva regeln för desza omdömen, de sätta blott riktigheten af desz tillämpning i fråga, och synas i allmänhet gerna vilja utplåna äfven den minsta fläck, som kan vidlåda en gerning, så snart de ega skäl att förmoda, att desz hufvudgrund verkligen var moralisk — af frugtan, att Dygden kunde komma att anses för ett folter af en öfverispänd inbildning, om den ej blefve erkänd såsom verkelig i några exempel, och desz renhet blefve dragen i tvifvelsmål vid alla menckliga företag.

Man torde icke misstaga sig, då man här af drager den slutsats, att menckliga Förnuftet eger en viss fallenhet, att vid förekommande praktiska frågor med nöje ingå i en noggrannare pröfning. Och
 männ

männ icke en betydlig fördel häraf skulle kunna dragas vid Ungdomens Uppfostran? Om man, sedan en moralisk Lärobok vore lagd till grund, i äldre och nyare tiders Biografier uppfökte bilagor till de föreställda pligterne, och framlade dem för eleverne, för att derigenom väcka, öfva och skärpa deras omdömeskraft; om man lät dem jämföra lika handlingar, under olika omständigheter, för att lära dem inse deras större eller mindre moraliska halt; skulle man ej derigenom efter hand göra den späda och eljest för spekulative begrepp omogna Ungdomen mer och mer skarpstynt i moraliska ämnen? Skulle den ej, då den kände sin Omdömes kraft genom denna öfning tilltaga, också snart deri finna ett visst ädelt nöje? Och — hvad som vill säga ännu mer — skulle man ej med läkerhet kunna hoppas, att under det Ynglingarne på detta sätt täflade med hvarandra, liksom i en omdömes-lek, att betragta Dygden i sin renhet, och gifva den sitt bifall, samt anmärka, ogilla, beklaga eller föragta hvarje afvikelse, deras hjertan skulle emottaga ett blifvande intryck af högagtning för det Goda och afsky för det Onnda, och således en god grund läggas till en ägta rättskaffenhet under deras framti-

da lefnad. Det endast vore till önskan-
des, att man måtte förskona dem för ex-
empel af så kallade *ddla*, öfverstora (öf-
verlopps) gerningar, med hvilka våra kän-
slokrifter så mycket pråla, och hänföra
allt till pligt och samvete, på det man
icke genom toma önskningsar och en svär-
mande trängtan efter en inbillad fullkom-
lighet, må dana idel romanhjeltar, hvil-
ke, stolte på sin känsla för det öfversvin-
nerligt-stora, må fatta afsmak för sina
verkeliga pligter *).

Men

*) Det är visserligen rådeligt, att berömma så-
dana handlingar, ur hvilka en sann Menni-
skokärlek, en deltagande välvilja och ett o-
egennyttigt handlingsfätt framlysa. Men man
bör härvid fästa upmärksamheten icke så myc-
ket på den upphöjda sinnesställningen, hvil-
ken såsom grundad på en tillfälligt uppjagad
känsla, är af föga varagtighet, som faltner
på den agtning, hvarmed hjertat underkattat
sig sin pligt, hvilken icke så lätt försvinner,
emedan den måste vara bygd på oföränderli-
ga grundsatser. Att vi alldrig kunne göra
något anspråk på förtjenst och derigenom ut-
tränga känslan af pligt och förbindelle, är
vid minsta efterfinnande lätt att finna. Hvad
storverk vi ock som häldst må göra, äre vi
dock alltid i skuld hos Menskligheten, om
icke i något annat afseende, åtminstone deri,
att vi äre i besittning af en hop fördelar,
öfver våra verkeliga behof, då många andre i
samma mån sakna förmåga att uppfylla sina.

Men hvad är nu då egentligen den så kallade rena sedligheten, hvilken skall tjena likfom till en pröfvosten för hvarje handlings halt och värde? — Af det funda menniskoförståndet väntar jag mig icke denna fråga; den är i dess öfvertygelse längesedan afgjord, ehuru icke genom abstrakta allmänna formler, dock i tillämpningen till det mänskliga lifvet, der skilnaden imellan dygd och last gäller, som skilnaden imellan höger och vänster. Blott så kallade Philosopher kunna tvista härom. — Lemnom dem, och sökom att i ett exempel framställa karakteren af den rena Dygden. Och då vi föreställe oss, att det framlägges för en tio- eller tolf-årig Ynglings omdöme, låtom oss tillse hvad verkan det, äfven utan Lärarens förestafningar, skulle ega på hans sinne. Man berätte, att en fattig men redelig Man blifver anmanad, att inställa sig bland en hop falska vitnen emot en oskyldig, men svag person (t. ex. Anna Bolen på sin Tyrans, Henric VIII:s anstiftn). Man bjuder honom stora skänker, höga äreställen, betydliga fördelar. Han aflår all slem vinning. Man hotar honom med smärtande förluster. Han ser bland desse falska vitnen sina bästa vänner, hvilkas tillgifvenhet han är i fara att förlora.

lora; nära anförvandter, med stora rikedomar, hvilka hota att göra honom arflös; mäktige, som kunna förfölja och skada honom, hvart häldst han ock må taga sin tillflykt; han ser en Tyrann, på hvars vink han kan vara sluten i bojor eller öfverlemnad åt bödeln. Och på det måttet af hans lidande må vara fullt, så låte man honom äfven känna den för ett verkeligen godt hjerta grymmafte af alla smärtor: man låte hans af yttersta nöd och elände hotade famille, vid kärlekens och ömhetens band, bönfalla — befvärja honom, att foga sig efter omständigheterna. Hvarje tår bränner hans hjerta, hvarje bön är ett dolksting i hans bröst. Han önskar att aldrig hafva upplefvat en dag, så grym, så outlägligt grym för hans ömma själ. — Men han svigtar icke, han dagtingar icke med sin pligt, han förblifver den trogen. Han förlakar, han lider allt — för att vara en ärlig Man. — — Skall ej Ynglingen vid en sådan berättelse gradvis stiga från bifall till beundran, från beundran till den djupaste högagtning — till en slags dyrkan af en så ren, och i de alldrayt-tersta prof ståndagtig Dygd? Skall ej den önskan af sig sjelf hos honom uppkomma, att kunna vara en så dygdigt
fin-

finnad Man (ehuru icke i hans omfändigheter)? Men hvad är det, som här gifver Dygden ett så högt värde? Är här vinning? Är icke allt här uppoffring? Vår hela beundran, ja, själfva den väckta åhågan, att eftersträfvat en så vördnadsvärd finnesförfattning, beror ju helt och hållet på dess renhet, och värdet af ett sådant förhållande faller då först rätt i ögat, när man inser att allt hvad Menniskor någon sin räkna för lycka och förmon, derifrån var utslutit, och ingen annan driffjäder möjelig, än ren agtning för pligt och samvete. Huru skulle man då kunna neka, att Dygden eger så mycket större kraft öfver människohjertat, ju renare den framställes? Huru bestrida den slutsats, som deraf otvunget härledes, att om sedernas lära, om bilden af helighet och dygd någon sin skall ega någon inflytelse på Menniskosinnet, det endast kan ske i samma män, som den påyrkas i sin renhet och föreställes fri från alla biaffigter, alla uträkningar på nöje och vinning? Om vi kalle det med rätta ett hinder, hvars undanrödjande förstärker verkningen af en drifvande kraft, måste man väl också medgifva, att all blandning af sådana driffjädrar, som hämtas af vårt lycksalighetsbegär,

gär, lägger hinder i vägen för den monli-
ka Lagens inflytelse på Menniskohjerta.

Jag har förut anmärkt, att man vid
exemplen på goda gerningar, bör värda
Lärlingens uppmärksamhet på den frågan,
om de flutit af agtning för pligt, och
icke beprisa dem, såsom några öfverlopps-
dygder, vid hvilka man kunde smickra sig
af någon färdeles förtjenst, af något o-
vanligt högt tänkefätt, af ett ädelmol,
som sträckte sig guddomligen öfver skyl-
dighetens gräns: och jag påstår nu, att
de endast under föreställningen af pligt,
icke af förtjenst, kunna ega den ålyftale
verkan. Det är icke öfverflödigt att up-
repa och vidare öfverväga detta på en
tid, då man genom smältande, förvekar-
de känslor, eller högt flygande och upp-
svallande sinnesrörelser, som mera förslap-
pa, än stärka hjertat, tror sig kunna ut-
rätta mer, än genom den enkla, altvar-
samma och så kallade torra föreställnin-
gen af pligt, hvilken likväl lärer vara
den enda, som passar för Menniskan i
hennes närvarande ofullkomliga tillstånd,
för hennes bestämmeelse att allt mera tran-
skrida i det goda. Att för barn uppställa
så kallade ädla, stora, förtjenande ger-
ningar till mönster, i affigt att ingifva
dem entusiasme för Dygden, är helt och
hål

hållet mot det ändamål man bör föka. Då de ännu stå så långt tillbaka ej allenast i fullgörandet af vanliga pligter, utan äfven i deras riktiga kännedom, vore det att i god tid göra dem till phantaster. Ja, detta gäller äfven om mera odlade och erfarne menniskor: och egde det ockfå icke en skadelig inflytelse, så är det nog, att det icke kan ega någon ägta moralisk verkan på hjertat, hvilket likväl är det, som man söker.

Om *känslorne*, i synnerhet de som fordra en ovanlig spänning, skola uträtta något, så måste det ske i ögonblicket af deras häftighet, innan de ännu hunnit brusa ut: i annat fall göra de intet. Snart återkommer Menniskan till sin naturliga lifsrörelse, ofta faller hon äfven, efter ett sådant känslösvall, hvarvid hjertat blef retadt, men ej styrkt, i en slags svindlande matthet. Man bör bygga Moraliteten på *grundsatser*, och dessa åter på riktiga begrepp. Hvar och en annan grund är svigtande och osäker. Hvad som blott verkades af en uppbrusande känsla, det kan icke gifva menniskan något moraliskt värde, icke en gång väcka hos henne sjelf denna tillförligt till hennes egen karakter, detta medvetande af en verkelig moralisk kännesförfattning, som utgör det hög-

högsta goda inkom Menniskan. Men skola dessa begrepp blifva rätt praktiske, och yttra någon verkan på hjertat, så får man ej stadna vid åskådningen af moralitetens Lagar, såsom blotta föremål för vår beundran och högaktning i afseende på menkligheten i allmänhet. Man bör föreställa sig dem i hänligt till sig sjelf i synnerhet, i deras individuella tillämpning till sitt eget förhållande. När det sker, så visa sig dessa Lagar, väl alltid i en lika värnadsvärd, men dock icke så behagelig gestalt. De äro tecknade med ett: *Du skall* —, hvilket gäller en sjelf. Man känner då att de höra, om jag så får säga, till ett annat element, än det, hvori man är van att vitas (böjelferna), och fordra äfven, att man, ofta icke utan sjelfförsakelse, skall lemna det, och förfäta sig i ett högre (der det endast är fråga om skyldigheter), der man med oupphörlig omtanke, att icke falla tillbaka, ej utan möda kan bibehålla sig. Med ett ord: Moraliska Lagen fordrar lydning af pligt, icke af sjelfbehag och något förut fattadt tycke, hvilket man hvarken kan eller bör förutsätta.

Det är besynnerligt, huru man kunnat falla på den tanken, att exemplet af så kallade *dåliga* gerningar och öfvermoraliska

ska förtjenster skulle ega större kraft att verka goda och fasta beslut hos menniskan, än exemplet af de gerningar, till hvilka man är strängt förbunden. Man finner ju likväl vid minsta efterönnande, att då det sednare icke lemnar någon undanflygt öppen, icke gör någon ursäkt möjlig, gifver det förra alltid anledning att fråga: *Var det Pligt? Var det ej en följd af en uppjagad känsla? Är det lofligt, är det rätt, att Menniskan, om också för ett godt ändamål, låter hänföra sig af känslans magt? Och är ej det ytterliga, det öfverdrifna i alla fall ett fel?* — Man berättar mig, att någon ej allenast med största lifsfara företager sig att frälja en hop olycklige från skeppsbrott och undergång, utan ock sjelf dervid tillfätter lifvet. Jag beundrar denna gerning, jag högagtar denne man, jag älskar denne människovän, så länge och så vida jag är öfvertygad, att hvad han gjorde, var pligt och ren skyldighet. Men man berömme hans gerning, såsom något utomordentligt, något öfverfvinmerligt stort och vida öfver Moralitetens fordran; och min högagtning för hans gerning skall nödvändigt förlora sig; jag kan ej undgå att fråga, om den ej var stridande mot pligten att värda sitt eget lif. Det som

öfverskrider Moralitetens fordran, framställer icke för mig någon lag, som jag är förbunden att lyda. Ett sådant exempel angår icke mig; jag vill blifva inom gränserna af min pligt. — Man omtalar, att den eller den ädelmodigt uppoffrat sig för Fäderneslandet, och det är en gerning, som eger min största högagtning, så vida jag ser att han derigenom uppfyllt en bestämd pligt; men säger någon att han kunnat underlåta det, och dock i sjelfva verket vara en redlig medborgare, en rättskaffens man, samt att han just derföre eger så mycket större förtjenst, så mycket större rätt till min högagtning, så upphör han i ock med det samma att vara hvad man åsyftade, ett exempel, som skall visa mig hvad jag bör och kan vara. Jag känner då icke något, som kan drifva mig till efterföljd, om icke äran och begäret efter namnkunnighet, hvilket, skildt från äran af en uppfylld pligt, upphör att vara någon ägta moralisk driffjäder. Det är icke människans inbillade öfverläghenhet öfver sin pligt, utan pligtkänslans öfverläghenhet öfver alla sinliga driffjädrar, som gör henne värnadsvärd. Är här en pligt, hvars öfverträdande skulle förolämpa den moraliska lagen i och för sig sjelf,

fjelf, äfven utan afseende på menniskoväl,
 och likfom trampa des helgd och des
 värde, och menniskan uppfyller den, med
 uppoffring af allt hvad hon önskar, af
 allt hvad som är kärt och dyrt för hen-
 nes böjeller, då offre vi henne den full-
 komligaste högagtning, då finne vi vår
 själ styrkt genom hennes efterdöme, då
 känne vi menniskonaturens sanna värde,
 det ursprungligt sublima i vår själ, då
 öfvertygas vi derigenom, att vår natur
 är mächtig af en upphöjelse öfver allt,
 hvad som kan ega behag, retelle, tjus-
 ningskraft för våra sinnen. Och detta,
 den lefvande känslan af vår fria sjelfstän-
 diga kraft, den allena är det, som kan
 göra oss till moraliska vareller. Det var u-
 tan tvifvel detta, som styrde en JUVENALS
 penna, då han skref:

*Eslo bonus miles, tutor bonus, arbiter idem
 Integer; ambiguæ si quando citabere testis
 Incertaeque rei, Phalaris licet imperet, ut sis
 Falsus, et admoto dicitur perjuriam tauro;
 Summum crede nefas animam praeferre pudori,
 Et propter vitam vivendi perdere causas *).*

B 2

Skul-

*) I Fridens lugna värf — på krigets vilda bana,
 Hvar häldit dig Ödet ställt, blott ärens la-
 gar känn. —

Om Oskuldens Tyran till mened dig hörs mana,
 Och invid bålet brand dig företafvar den;

Skulle vi smickra oss, att med våra goda handlingar kunna förvärfva någon förtjenst, kunna göra något öfver vår pligt, då vore källan till våra företag redan uppblandad af någon egenkärlek, då hade det, som tjente oss till driffjäder, lånat sin kraft af sinnligheten. Men att lägga allt under heligheten af sin pligt, att känna att man *kan* det, emedan vårt eget förnuft erkänner det för sitt bud, och fordrar att man *skall* det, det är att liksom upphäfva sig öfver sinnenas värld, öfver den låga krets, der naturtvånget och den stumma nödvändigheten herrskar. I medvetandet af en sådan lag, är ock känslan af en förmåga att herrska öfver sinnligheten gifven, hvilken, ehuru den ej alltid och ej genast yttrar sin verklighet, dock genom en oftare öfning, genom det den oftare väckes och sättas i rörelse, kan odlas, skärpas, förstärkas så, att den hos oss förvandlas till ett rent, verkamt, lefvande interet för rättkaffenheten och dygden.

I

Håll det för största blygd, att mer för döden
bäfvat,
Än brottet. Den sin Dygd för lifvet öfver-
ger,
Han är ej lifvet värd, han går att sjelf upp-
häfva,
Med lifvets ändamål, sin rätt att lefva mer.

I stöd af allt detta bör man på följande sätt gå till väga. Först uppöfve man den moraliska omdömeskraften så, att dess bruk må blifva ett naturligt, alla våra egna och andras fria handlingar åtföljande göromål. Man skärpe den derigenom, att man, vid allehanda förekommande fall, frågar, om den eller den gerningen är enlig med moralisk lag, och med hvilken. Härvid bör man icke underlåta, att vända uppmärksamheten på skilnaden imellan de lagar, som blott innefatta en grund till förbindelse i allmänhet, och de, som gälla i ett bestämdt fall, och derföre äro i sjelfva verket och strängt förbindande (leges obligandi — leges obligantes); på skilnaden imellan de bägge frågorna: hvad fordrar Menniskans *behof*? och: hvad fordrar Menniskans *rätt*? — på det lärlingen må förvärfva sig en, i tynnerhet i collisions-fall, nödig färdighet, att urskilja hvad som är egentelig pligt och hvad som — i det fallet icke är det. — Den andra punkten, hvarpå uppmärksamheten bör vändas, är den frågan: om handlingen också blifvit gjord *för den Moraliska Lagens skull*, och således icke blott eger sedelig rätthet i verkställigheten, utan ock sedeligt värde i afligten, och i afseende på sin maxim.

Det är denna öfning, som skall låta Men-
 niskan känna, att hennes förnuft och mo-
 raliska omdömeskraft blifva allt mera od-
 lade och förädlade. Den skall således ef-
 terhand äfven frambringa ett visst interet
 för den lag, hvarest allt pröfvas och
 otvifvelagt äfven för de handlingar,
 som dermed i alla afseenden öfverensstä-
 mma. Vi fatte kärlek för allt det, hvars
 betraktande vidgar våra kunnskaps-förmö-
 genheter och befordrar deras bruk. Så
 motbjudande ockfå vissa föremål kunna
 vara för sinnen, ser dock naturforska-
 ren dem ändteligen med välbehag, sedan
 han upptäckt förträffligheten af deras or-
 ganisation och njutit nöjet af en derunder
 vidgad kännedom. Skonande fatte Leib-
 nitz infekten tillbaka på sitt blad, sedan
 han med mikroskopet länge och sorgfäl-
 ligt betraktat den; ty des åsyn hade va-
 rit honom lärorik; han hade af den lik-
 som njutit en välgerning. Skulle man väl
 ega skäl att tro, det förnuftets syffelsät-
 tande med moraliska föremål icke skulle
 ega en dylik verkan på människosinnet?
 Säger icke erfarenheten det? och utom
 dels, är icke moralitetens gebit förnuft-
 tets egenteliga verkningskrets? Är det
 icke här, och endast här, som des lbe-
 mödande att använda sina högre ursprung-
 liga principer rätt kan lyckas? — Men

Men den känsla af välbehag, som, o-
 skiljagtig från det fria bruket af våra kunn-
 skapskrafter i allmänhet, också måste va-
 ra förenad med denna omdömes-kraftens
 verksamhet i synnerhet, är dock icke
 sjelfva det interet för det sedligt goda,
 som drifver till des utöfning. Den ver-
 kar blott så mycket att man icke ogärna
 syffellätter sig med dessa öfningar. Dyg-
 den får dervid en form af skönhet, som
 gör den beundrad, men ej derföre straxt
 fökt och utöfvad, (*laudatur et alget*). Så
 frambringar väl allt, hvars betraktande
 väcker en känsla af harmoni imellan för-
 ståndet och inbildningskraften, ett visst
 välbehag, som äfven kan meddelas åt an-
 dre; men det blifver icke derföre ett fö-
 remål för vår begärelse-förmåga. Vi an-
 se det blott lålom något, hvilket gifvit
 oss anledning att hos oss upptäcka ett
 anlag till vissa talanger, som upphöja oss
 öfver den djuriska sinnlighetens krets. Ett
 steg är likväl härigenom redan taget till
 moralisk odling. Dygden visar sig *skön*;
 men den bör också visa sig *hög*. Till
 den ändan framställe man med lif och
 varme sådana exempel, i hvilka morali-
 teten visar sig i all sin renhet. Man lå-
 te lärningen se att den förevarande hand-
 lingen icke varit en verkan af någon bö-

jelse, att hvarken frugtan eller hopp dervid egt någon inflytelse på viljan. Detta i affigt att lifva dess medvetande af den inre sjelfständiga kraft, som vi kalle frihet. En sådan förfakelse, fordrad af honom sjelf, skall väl i början väcka en känsla af smärta; men då han i det förevarande exemplet ser, att människan eger kraft dertill, skall han i och med det samma finna sig upphöjd öfver behovens tvång, befriad från deras börda, från de mångfalldiga misnöjen, hvori de insvepa människan. Hjertat blifver lättadt från ett ok, som alltid i hemlighet tryckte det, när man, i framställda exempel af en ren moralisk sinnesförfattning, inom sitt eget bröst upptäcker en förut nästan okänd förmåga, att lå slita sig ifrån de våldsamt påträngande begären, att intet enda, icke en gång det aldrakäraste får ega någon inflytelse på viljans beslut. Jag fätter, t. ex. det fall, att jag i förhållande till en annan visste mig ega orätt, men också ingen mer än jag visste, eller kunde få veta det. Jag antager, att jag hyste en eljest icke obillig vedervilja till hans person. Om jag då, ehuru denna motvilja, i förening med högmodet och egennyttan, på det högsta sträfvade deremot, dock kan sätta mig öfver alla dessa

be

betänkligheter, fritt och rent erkänna mitt ofog, och erbjuda all rättmätig ersättning, så röjer jag ju deri, att jag (vid mina fria gerningar nemligen; ty det är blott de, om hvilka här öfver allt talas) icke är beroende af några böjelser, icke af lyckans omständigheter, icke af sinnlighetens lag. I medvetandet häraf finner jag en möjlighet för människan att vara sig sjelf nog, i pligternas verkställda bud en grund till ett positift värde, och fattar dervid *agting för mig sjelf*. När människan i följe deraf icke frugtar någon ting så högt, som att vid sin inre sjelfpröfning finna sig låg och förkastelig i sina egna ögon, då eger hon inom sig en väktare, som icke skall tillåta några oädla, förderfvade böjelser bemäktiga sig hennes själ. Denna agting för oss sjelfve, såsom fria moraliska varellser, är ett lefvande frö till alla dygder.

Detta är nu blott en vink, huru en moralisk uppfostran bör vara beskaffad, beledsagad med några grunder för dess möjlighet. En fullständig och till ferskilda pligter bestämmdt afpassad method kan man icke här med skäl vänta, än mindre någon anvisning huru hvart ferskildt subject, efer

sitt lynne, anlag, och andra för moralitet
 ten mer eller mindre gynnande omstän-
 digheter, bör behandlas. Något, det må
 vara huru litet som häldst, är dock bät-
 tre än intet. Beklageligen hafve vi, i
 vårt land, på vårt språk, ännu intet i
 denna väg — och det vi ege, är kanhän-
 da sämre än intet; ty den method, man
 härtills i allmänhet synes hafva följt, att
 inplanta moralitet i människohjertat, är så
 litet tjenlig att främja detta höga ändamål,
 att den snarare motverkar det, och skul-
 le förstöra ända till begreppet om mora-
 litét och dygd, om icke den moraliska la-
 gens stämna inom oss vore för stark, att
 kunna aldeles öfverröstas. Hvad redlig-
 het, hvad ära, hvad tro, hvad fasthet i
 moraliska företag bör man väl i allmän-
 het kunna vänta af vareller, helt och
 hållet danade till slafvar under sina behof
 och böjelser? Borde man hos sådana kun-
 na räkna på oböjlig rättvisa, oegennyttig
 välvilja, oförtruten embetsdrift, ädelmod,
 patriotism? Skulle man förvånas om man
 såge dem sälja sig åt den mästbjudande?
 Då de icke lärt att värdera dygden för an-
 nat än dess lön; hvad skall man vänta,
 om denna lön någon gång synes dem min-
 dre säker? hvad om lasten bjuder ett hö-
 gre pris? Hvem vet, om denne vän,
 jag

jag älskar, icke skulle kunna lejas att i hemlighet stöta dolken i mitt hjerta? Hvem vet, om denne domare icke skulle kunna drifva handel med rättvisan? Hvem vet, mitt Fosterland! om ej dina barn för främmande guld skulle kunna uppoffra ditt sjelfbestånd? — Hvilka frågor! hvar skall jag få dem besvarade? — Af principen för den allmänna Uppoffran. — Hvilken är den? — Det är att ryfa åt — det är, då man tager bort de påhängda, främmande prydnaderna, rätt och flätt denna: *älska dig sjelf öfver allt!* — Man fråge bosven hvad princip han följde, då han begick en ogerning, värd stegel och hjul; man skall få höra samma moral af honom. — — Dock, — i trots af denna conjunkturs-moral, i hvilken vi föstras — det har gifvits, det skall gifvas redlige och gode menniskor, som helga sitt hjerta och sin lefnad åt dygdens oegennyttiga dyrkan. Men en med alligt anlagd uppoffran ega de icke att tacka derföre. Fältet bär frugt, ehuru vanskött, ehuru trampadt af ströfvande härar; hvilka skördar skulle det ej gifva, om det sorgfälligt vårdades af Odlarens hand?

Svenska Adelen Bestämmelse.

I de flesta Samhällen, hvilka erhållit något slags bestånd genom en ordentlig styrelse, gifves det sammanfättningar af folkclasser, hvilka leda sin upprinnelse ifrån det läge, hvaruti Samhället då befant sig, ofta ifrån styrelsemagtens behof att tillskapa dem sjelf, eller att gynna de redan tillkomna, för att i dem äga ett stöd emot hela massan af folket, hvars verkningssgrunder icke alltid skulle blifva de samma, som regeringens. Antingen nu dessa corporationer tillkommit af en händelse, eller blifvit stiftade af en rådande magt och i hvad affigt som häldt, ligger det i deras natur att arbeta för sitt eget bibehollande, och de kunna bestå långt efter sedan motivet för deras stiftelse upphört. I de flesta länder var krigstjenst första upphofvet till den Adel, som ännu, med då erhollna och sedermera tillvundna prerogativer, bibeholler sig, sedan det likväl upphört att vara deras skyldighet mera än andras att bidraga till Statens försvar. Det är igenom styrkan af sjelfva sammanfättningen, som de varit i stånd ej mindre att bibeholla sig vid de fördelar de redan egde, utan ock att tillvinna sig

sig ännu flera, och då dessa kunna fort-
 plantas genom födelsen på tillkommande
 generationer, då Samhället fått njuta ett
 längre fredslugn och således icke varit i
 behof af att yrka uppfyllandet af de *för-
 bindelser*, för hvilka dessa *fördelar* blifvit
 gifna, hafva de förra snart kommit i glöm-
 ska och de sednare likväl som *rättigheter*
 kommit att bibehollas: dessa rättigheter
 hafva då börjat anses för en verkelig be-
 ståndsdel af corporationens varelse, och
 då det är i naturen af hvart lefvande ting
 att strida emot sin förvandling, styrkan af
 en mindre sammanfättning i Staten alltid
 skall vara större, igenom möjligheten af
 en närmare förening, än af hela folkmas-
 san, så blir det mindre underligt att sam-
 manfättningen kommit att beholla sin form
 äfven sedan vilkoret för dens tillkomst al-
 deles försvunnit. Emedan likväl corpora-
 tionen är kvar, och sedan den vunnit ett
 slags bestånd, hvilket det kanske vore bå-
 de orådligt och onyttigt att föka störta,
 men den utgöres af ledamöter och med-
 borgare af Samhället, måste desse som så-
 dane ega eller få, af både sin och hela
 Statens nu varande belägenhet, en ny be-
 stämmelse, eller orsak för hvilken sam-
 manfättningen bör bibehollas, och ju när-
 mare denna bestämmelse leder till och upp-
 fyl-

fyller det stora ändamålet *Statens väl*, samt förenar dermed corporationens eget bestånd, desto närmare är den fullkomligheten.

Man har stridt, och stridt vådeligen, om nyttan af ärftligt Adelskap: ämnet fordrar nu icke att deltaga i denna tvist, emedan frågan här är endast om Adelsens bestämmelse sådan den nu är; oss synes likväl, att, för att kunna vederbörligen utreda det omtvistade ämnet om nyttan eller skadan af Adelskapets ärftlighet, hade det varit nödigt att flytta sig in i de åtskilliga regioner, under hvilka denna nu betydande del af Samhället finnes till och verkar. Må hända att man i alla andra regeringslätt kunde anse ärftligt Adelskap som en öfverflödighet, således onyttigt, orimligt till sin grund och stiftelse, ett verkligt non sens i moraliskt afseende och föranledande till en skadelig förändring i Samhället; men kan man säga allt detta om *en ärftlig Adel i en Monarchie*? Kan man affäga denna dom sedan man gifvit sig sjelf en riktig föreställning af hvad Monarchie är, grunderna till dess bestånd och dess sätt att verka? Point de Noblesse, point de Monarchie; point de Monarchie, point de Noblesse *) lärer imidlertid få antagas såsom en sats, hvars rikt-

*) Esprit des Loix.

tighet en lång erfarenhet bekräftat, och då den medgifves, synes frågan icke leda till mycken tviflighet, åtminstone så länge Monarchien består på de hittills antagna och ännu bibehollna grunder.

Den förbindelsen att bidraga till hela Samhällets gemensamma väl ligger så aldeles lika ovilkorligt på hvarje medlem deraf, att man icke kan säga att uppfyllandet deraf egenteligen mera tillhör en class af folket, utan så vidt denne har ett starkt eget inflytande i allmänna besluten; men som sådan kunna vi likväl anse den, hvilken, under namn af Adel, och utmärkt i Staten genom ferskillda förmåner framför andra folk-classer, är i ett vida större tillstånd att både gagna och, ofta af okunnighet om sitt eget väl, skada den.

Om det gäfves en Adel, som icke ens kände sin bestämmelse, eller de skyldigheter honom i och för sitt läge i Samhället egenteligen och enskildt åligga, så skulle den lätt kunna misfledas, och ifrån att vara ämnad till Statens beskydd, blifva ett intrigens verktyg att skada den: det skall därför, troligen, icke vara utan nytta, att, under det man betraktar denna första och, i visst fall, betydligaste del af folket i anseende till dess nu e-

gan-

gande läge och inflytelse, föka vägleda sig till ett begrepp om des bestämmelse, hvilket lättast torde stå att vinna, om man ser denna corps ur följande synpunkter:

I anseende till des politiska ställning såsom ett Riksstånd.

Såsom innehafvande Rikets förnämsta Embeten; — och

I des tillstånd som Jordbrukare.

I politiskt afseende delar Svenska Adelen, med all annan Adel i en Monarchie, den vigtiga förbindelsen att *upprätthålla Monarchien.*

Det är naturen af regeringsättet och Adelen ställning i Samhället, som gör detta till ståndets egentliga bestämmelse, och det så mycket mera, som sjelf-försvaret och egna fördelar komma till och göra uppfyllandet af denna pligt till ett verkligt behof. Utan att behöfva inlåta sig i den, lika så vidlöftiga, som litet gagnande undersökningen om det ena regeringsättets företräde för det andra, bör man likväl vara ense i begreppet om det nu i fråga varande: Monarchien, eller lagbunden Konungastyrelse, kan, i jämförelse med de andra, icke olämpligen, kallas en modererad regering, med *Lagen* till medelpunkt. Som nu både styrande
och

och lydande äro menniskor, och man icke kan föreställa sig menniskan annorlunda än hon verkligen är, så blir det lätt fatteligt, att denna medelpunkt, åt hvilken båda *borde* sträfva, icke alltid skall blifva den, som man vänder sig åt. Af alla kända Statsförfattningar är desutom ingen så lätt utlatt för vådan af en ytterlighet å båda sidor, som denna; en Minister skall alltid tro att hela hans och constitutionens bestånd hvilar på magten, den han således söker befästa och utvidga: massan af folket deremot skall alltid tro sig se faran af ett möjligt missbruk af denna och all magt, och därför, under skyggheten äfven för den lagliga, alltid tro sig böra vaka för des, åtminstone icke förstoring; dessa, å ömse sidor, så naturliga bemödanden för sjelfbestånd äro nödvändiga följder af sjelfva regeringsfättets natur, och medföra alltid ett inbördes misstroende imellan båda delarne, *regeringen och folket*: deraf födes och underholles således ömtoligheten om hvad hvardera tror vara sina prerogativer: man är, å båda sidor, lika lätt att se spöken, och under denna beständiga kamp, som man tror, för icke mindre än sjelfva sin varelse, skall man, förr eller sednare, leda sig sjelf in i en villa, som slutar med con-

stitutionens fall åt någondera sidan. Det förhåller sig icke på lika sätt med en enväldig- och en folks-regering. Ingendera kan stiga högre; båda hafva att arbeta emot en befarad minskning af sitt välde och äga således en enda sida, ifrån hvilken de kunna anfallas. Lagen, som var Monarchiens grundsten, är, i båda fall, alldeles utträngd af magten, hvilken fatt sig i dess ställe.

Uti en Monarchie gifves det likväl en del af det hela, hvars egna ferskilda fördel det är, att regeringslättet står och bibeholles, och med hvilket öfvergång till en laglös eller för oinskränkt magt å någondera sidan, denna del sjelf måste falla — och det är Adelen.

Under en despotisk styrelse, antingen denna föres af en Minister under en Konungs namn, eller af Demagoger i folkets, måste lagarne tyftna, eller, der de återopas, ofta vridas efter magt-innehafvarens nycker och affigter: således faller detta stora Nationernas och mensklighetens palladium och, med det, äfven möjligheten att tänka sig en samhälls-lycksalighet; men de, som först och närmast skola känna grusligheten af detta tillstånd, äro då de, som genom de fasta banden af egendomar, så införlifvat sig med stället

let att det för dem icke är möjligt, eller åtminstone mycket svårt, att löka annan tillflykt undan våldet. Det kan väl icke nekas, att, ur denna grund, andre än Adelen också äga, med den, samma fördelar att bevaka, såsom alla hvilka innehafva jord och fastigheter, deribland således i synnerhet sjelfva Bonden; men andre af landets Possessionater, utom Adelen, äro blott att anse såsom enskilde och äga, i så måtto, icke det gemensamma intresse, som denna corporation i Staten: de hafva icke den föreningspunkt, icke det läge, såsom en corps, icke tecken eller möjlighet till en sammanfättning och inga särskilda rättigheter. Bonden åter äger väl rubrique af ett stånd, men icke ett stånd af ett egentligt samband, och skall, desutom, under saknad af en riktig upplysning om sitt och Statens sanna väl och behof, alltid vara utsatt för faren af missledning, och således alltid ur stånd att se det rätta och att verka till sitt politiska sjelfbestånd.

Adelen, blott såsom jordägare, kan icke olämpeligt anses såsom första klassen af Bondeståndet: i anseende till egendomsrätten hafva de lika behof af säkerhet, denna ligger i lagens orygglighet och dess rättvisa skipande, och detta kan icke er-

nås, enär sjelfva styrelsemagten kan verka utöfver lagens föreskrifter; men Bonden äger icke någon rättighet enskildt, som skiljer honom ifrån hela massan af folket: han är, som sådan, ibland den motarbetande classen och skulle säkerligen, sig sjelf rådande, med den förr nämnda inskränkta kännedom af hela Samhällets verkliga och sanna behof, vara färdig, eller åtminstone lätt ledd att inskränka äfven den lagliga magt som styrelsen nödvändigt måste äga för att uppfylla sitt viktiga ändamål att freda och sammanhålla hela Samfundet.

Minskningen af denna lagliga och bestämde magt skulle först försvaga och ändteligen störta sjelfva constitutionen, och det är på des upprätthållande, som Adelen bestånd och varelle få aldeles hvilar, att den med densamma nödvändigt står och faller: således eger Adelen, å ena sidan, en positiv förbindelse af sitt eget väl, att i laglig väg och med lagliga medel motarbeta en myndighet oberoende af lagen i den styrandes hand, och en lika förbindelse, å den andra, att på samma sätt motarbeta den hos folket, eller dem, som, under des namn, skulle vilja tillrifva sig den.

Annan afskild del, stånd eller corporation ges det icke i Samhället, som icke skulle kunna bestå, äfven efter en constitutions-förändring, emedan det icke ges någon annan, som igenom sjelfva födel- sen eger ett samband. Efter Monarchiens fall är det intet som kan fortsätta Ade- lens varelse, och i en tid af några sek- ler skulle den af sig sjelf upphöra, då deremot de andre Statens medlemmar, icke utgöra något ärfteligt stånd, utan ä- ro alldeles blandade med hvarandra och kunna lika väl fortfara att vara hvad de varit, individuella medborgare af Staten.

I den ställning Adelen således verke- ligen är, att, just för sitt eget bestånd, vara constitutionens ifrigaste försvarare, skall den alltid vara underkastad en tryck- ning från båda sidor: Ministern skall an- den såsom hinderlig för sitt begär att för- stora sin magt, och folket skall, under glömska och ovetenhet af Adelen ställ- ning såsom en förmur mot despotismen, endast ledas af känslan af afund öfver dess företrädes-rättigheter i Samhället. Båda se icke, att Adelen fall skall vara vå- deligt för deras sanna fördel: styrelsen kan väl få, för ögonblicket, en utvidgad magt och tycka sig mindre tvungen i sin vilja att verka; men redan denna frihet

skall leda till ett oberoende af lagarne, och denna således af dem icke mera in-
 skränkta magt skall misbrukas så visst
 som människans lynne alltid är sig likt.
 Constitutionen är då icke mera Monar-
 chiskt, utan öfvergången till den ena af
 dess närmaste ytterligheter, despotismen,
 som med sitt rysliga behandlingsfätt af
 våld och personligt förtryck rasar fram
 till dess folkets fysiska styrka, fram-
 tvingad af förtviflan, gör en gruslig ända
 på den misbrukade magten. Om åter
 Adelens fall föranledes af folket under
 en af svaghet eftergifvande ministère,
 skall constitutionen falla i den andra yt-
 terligheten, och ett mångvälde uppstår för
 en tid, utmärker sig genom utbrott af li-
 ka raseri, men faller genom naturen af
 sin egen svaghet, i hand på den skickli-
 gaste och mest lycklige Usurpatören.

I båda händelserna har det varit ett
 oriktigt eller alldeles felände begrepp om
 Adelens bestämmelse, som föranlåtitt stats-
 författningens försvagande och sluteliga om-
 störtning. Det är, af brist på detta nödi-
 ga begrepp om Adelens bestämmelse,
 som Adelen sjelf kunnat befordra eller åt-
 minstone icke i tid och ordning motarbe-
 ta denna hvälfning; den är, lika med al-
 la corporationer, utställd för möjligheten
 att

att misledas; den kan, af illa förstådt nit om sitt eget bibehollande, hafva tillskänkat sig prerogativer med andras utflutande, hvilka ofta tjena mindre att gagna den sjelf, än att öka den förtrytelse som deröfver skall uppstå hos de oprivilegierade, och således, i stället för att stärka för sig det förtroende och den slags tillit den bör äga af sine andre medborgare, få detta förvandladt i personlig afund, och dermed begreppet förloradt om sanna ändamålet af des s tiftning och bibehollande i Samhället. Med saknad af principen skall den sakna ståndagtighet, och utan denna skall den, med en lutning åt någondera sidan, gifva alarm åt den andra och på detta sätt sjelf gifva första anledningen till sitt och constitutionens fall.

Det är fördenskull af högsta vigt, att ståndet sjelft verkar efter en säker princip; men det är ock således lika nödigt att den känner grunden till denna sin pligt att verka. Denna är att *upprätthålla Monarchien*, det regeringslätt, med hvilket ståndets varelse och eget bestånd är förenadt; att med lika sorgfällighet mota alla de förfök som å en sida kunna göras till utvidgande af sin magt på den andra sidans bekostnad, och hvilken förstoring

skall, förr eller sednare, skapa en magt utöfver lagen. När man derföre nämner Monarchie, förstås dermed icke det blott nominala, som skiljer denna constitution ifrån andra, utan constitutionen i all sin helgd och renhet, med en *lagbunden magt i en Konungs hand*.

Adelen skulle, lika lätt som de andre i Samhället, kunna förvilla sig i detta sitt bemödande, skulle oftare af samma skygghet för magtens tilltagande hos en af de *motjatta partierne* (hvilket uttryck i denna mening kan antagas), äfven, och det i all välmening, råka att just arbeta emot bibehöllandet af den lagliga, om den icke hade för ögonen sitt eget bestånd, men rendels det mest kraftiga medlet till människans drift att verka; men då är det ock lika nödigt att känna, det just detta bestånd icke kan ägas utan så vidt lagen är enda rättensnöret för medborgarens handlingar, och icke magten som endast känner att befalla.

Är constitutionen alldeles Monarkisk, det vill säga, såsom man här alltid vill hafva förutfatt, bestående af en Konungastyrrelse, hvilken lika som undersåtaren är bunden att verka *med och efter och således icke utom eller öfver landets antagna lagar*, då är Adelen bestämmeelse icke
me

mera tvetydig. Det är denna constitution, äfven med sina, i en eller annan måtto, ännu åtföljande fel och brister, som Adelen ovilkorligen är pliktig att försvara, styrka och bibehålla. Vi nämnde des fel och brister: det kan icke sägas, att ju icke fel böra rättas och brister fyllas; men så länge detta icke är gjordt af den förenade constituerande magten, hvaruti Adelen icke ensam är verkande, kan constitutionens ofullkomlighet, den må vara större eller mindre, icke urfäktat underlåtenheten af des försvär; ty då först ingår äfven regeringsfättets förbättrande i Adelen stora bestämmelse, när denna fråga, så vidt möjligt är constitutionsmesligt, förekommer att af hela lagstiftningen prövas och utföras.

Intill des detta skedt, är det Adelen både egna fördel och des pligt, efter naturen af sin ställning i Samhället, att vaktsamt mota alla afvikelser ifrån grundlagen, sådan den är, och, under detta bemödande, hellre mistro sin egen omdömesförmåga, då fråga kunde uppstå om en ändring, den man temmeligen säkert kunde tycka sig finna nyttig och nödig, än att utsläta sig, ej mindre för en möjlig fara af sjelfva nyheten och des följder, än ock de ännu grusfligare verkningar

af den oriktiga och häruti farliga principen, att ens tillåta en gnagning på constitutionen. Likväl skola förfök dertill ofta göras, och detta är en följd af regeringslättets natur: under det Ministern och Demogogen, använda alla sina krafter att draga till sig någon del af *lagens* prerogativer och rycka en flak ur *constitutionen*, skall Adelen, hvars alltför patagliga egna fördel det är att strida för regeringslättet, dock lätteligen kunna misškänna sitt ständs bästa och, möjligen, till en del icke mäta stå emot impulsjonen af partiernas använda styrka: antalet af dem som känna faran och derföre göra allt för att afvända den, kan äfven stundom blifva mindre, än af de misfledde, och då uppkommer, utan tvifvel, en kamp, hvilken, om den ock kan slutas utan häftiga utbrott, likväl icke underlåter att lemna efter sig känningar af den skakning en sådan strid alltid förorsakar. Har ett partie verkligen kunnat vinna ett steg, skall äfven detta icke kunna bibehollas utan nya inbrott och nya våldsamheter, ty förr eller sednare skall sanningen återtaga sin öfvermägt och eftertanken samla och åter förena de skingrade lemmar af sammanfättningen: denna förenade styrka skall Usurpateuren alltid frukta och derföre, så långt

långt möjligt är, löka att mota den; men imedlertid hafva, under båda partiernas häftiga bemödanden, uppträden visat sig af icke liten märklighet för den som, utan skyldighet att deri deltaga, kunnat, lika som på afstånd, betrakta striden. Han skall här hafva tillfälle att se människans lynne mera i dess utbrott, se regeringsbegäret, likt all annan fanatisme, fätta passionerna i gäsning och derigenom, så länge möjligt är, aflägsna fönuftets deltagande och pröfning. Han skall se huru enskilda fördelar öfverväga den allmenna nyttan, huru en länge behollen öfvertygelse skall blifva vacklande, och ändtligen att beslut kunna tagas, hvilka, om de icke genast förstöra constitutionen, likväl skola bereda dess fall, eller lägga grund till nya och möjligen ännu grusligare stridigheter.

Det vore, visserligen, mycket mera att säga om Adelens Bestämmelse, i sitt politiska läge betraktad, och detta ämne, i detaljen, ger rum för anmärkningar af verkelig vigt för hela Sambället; men man finner sig nödsakad lemna detta till annan tid och andra omständigheter.

Adelens rättighet till innehafvande af Rikets förnämsta embeten synes nu vara ett prerogativ, aldeles förenadt med naturen af ståndets varelse. Om det får antagas, hvilket svårligen någon lärer kunna neka, att Adelens Bestämmelse är, att upprätthålla den Monarchiska Constitutionen, blir det ändå en särskild och icke litet vigtig fråga, om detta ändamål kan vinnas, äfven om man borttager denna rättighet? Vi tro ofs icke hafva rätt att lemna detta ämne ovidrördt, och ett ögonkast tillbaka in uti forntidens häfder torde vara nödigt för att gifva något ljus deruti.

Vi lära nödgas medgifva, att Frälseståndet i Sverige, då ordet tages i sin egentliga bemärkelse, är jennårigt med sjelfva staten *). Man kände i våra äldsta häfder och lagar ingen annan skillnad på inbyggare, än *fräls* och *ofräls*, *friboren* och *trålboren*. Äfven efter uppkomsten af *thignarmån*, hvilka man vill anse såsom stamfäder för hvad vi nu törstå med Adel, ägde dock de förre *friborne* enlamma rättighet att deltaga i lagstiftningen, ifrån hvilken de, sedermera, tillkomne *Jarlar* och *Herfar* voro uteslutne, sålän de

*) Pragm. Hist. om Frälseståndet i Sverige. Köpenhamn 1769.

de voro, å Konungens vägnar, högste *Styresmdn i ldnen*, eller utgjorde Konungens *Råd, Lifvagt och Betjening*. Desse voro alltid i dependence af Konungarne, hvilka, genom förlänningar, gjorde dem sig förbundne, men de så kallade *Mdn för sig*, befutne och boende (hvidan benemningen af *Bonde*), deltog i lagstiftande magten under sina Lagmäns ordförande på *allmenna Riksdagar*, vid hvilka *Låns- och Tjenstemdn* icke hade *säte och stämna* så framt de icke egde egen odaljord och derföre kunde räknas såsom *Mdn för sig*. Äfven ifrån *Lagmans/yslan* och den då för tiden betydande *Nåmden* voro desse utestängde, hvarigenom Rikets *Odalstånd* bibhöll sig oföndradt till afligter och interessen, intill des påtviska kyrkoväldet uppkom och fant sin fördel uti att undergräfvä och sluteligen alldeles efter sin plan förändra sakernas ställning.

Constitutionen hade hittills haft sin form af Monarchie, uti hvilken *Konungen* och *Folket* voro *lagstiftande*, det sednare under stöd af sine egne *valde ordförande*; men sedan desse blifvit intagne i Rådet, hvarigenom den lagstiftande och executiva magten efter hand sammanfömlte, och ändteligen K. Magnus Ladulås, genom stadga af år 1280, förböd någon okallad att in-

infinna sig vid Riksdagar, förlorade det ordet *frälse* sin ursprungliga bemärkelse och inflytande.

Konungarne höllo Herredagar med sina Hof- och Tjenstemän, till hvilka Odalbönderne icke kallades, och ifrån denna således förlorade motvigt från folkets sida kan man rätteligen härleda grunden till en stor del af de sedermera tillkomna ändringar i constitutionen, hvilken, under och med bibehollande af Konunganämnet, stundom å ena sidan öfvergick till fullkomligt envælde, stundom å den andra till en så stark democratisk inflytelse, att näppeligen så mycken myndighet kvarlemnades åt exsecutiva magten, som till styrelsen kunde erfordras.

Så länge derföre friborne och besutne af odalståndet utgjorde Rikets Adel, var denna, som vi förr nämnt, rätteligen endast kärnan, eller den första klassen af folket, och egde, som sådan, intet intresse uti Konungamagtens fall, emedan en slik händelse skulle äfven hafva medfördt lagarnes, och således gjort hela eigendomsrätten vacklande; men också var det lika litet dess fördel att se Konungaväldets utvidgande, såsom lika menligt för lagarnes helgd, grunden till eigendoms- och all annan säkerhet. Constitu-
tio.

tionens upprätthollande var således äfven då ståndets egna fördel, ock så i så måtto dess bestämmeelse.

Lätt är det att inse, det denna förändring i sakernas då egande skick var en nödvändig följd af ståndets natur och belägenhet: Nationen hade af sin urgamla begärelse till utfärder, föranledd troligen af behofvet, så länge en ofullkomlig och knapt börjad odling af landet, uti ett strängt klimat, icke alltid gaf födan åt dess inbyggare, fått en härjningslystnad och ett krigiskt lynne. Mera härdade än de sydligare folkslagen, trottade de snart dessas svagare motstånd, och tapperhet blef en dygd i sig sjelf, hvarvid anfallsmotivet aldrig kom i beräkning. Som nu Konungarne merendels voro högste befälhafvare öfver desse härjare, tillkom ock dem att utmärka och belöna denna tapperhet, hvartill medel funnos så väl uti det gjorda bytet, som i Konungarnas rätt att Län låna; och sedan innehafvarena af dessa förlänningar, de så kallade Thignarmän, erhollit frihet från alla de utlagor och besvär, som af allmogen till Statens uppeholl och försvar borde utgöras, emot förbindelse, att af sina förlänningar vid påfordran ställa ett visst antal krigsfolk till Konungens tjänst, m. n., men den

denna rusttjenst med tiden blef otillräcklig, gafs anledning och tillfälle åt de gamle Odalböndren, att med samma vilkor frälfa sig och sina egendomar ifrån den allmenna tungan, och då började en ny benämning af *fräls* och *ofräls* att dela sjelfva gamla odalståndet i tvenne klasser, af hvilka den förra, understödd och förstärkt af clericiet, efter hand omgärdade sig med ferskildta privilegier och frihet för all Konunglig rätt. Denna klassen blandades snart med de förre Konungens *Svenner*, *Väpnare* och *Riddare*, hvilka ansågo sig sjelfskrifne till Råds och andra viktiga embeten, och, sedan ingen annan, än den Konungen kallade, fick komma till Riksmöten, blef besittning af egen odaljord icke mera ett vilkor för rättigheten att deltaga i lagstiftningen, hvilken utöfvades af Konungen, des Hof- och Tjenstemän, samt det nya frellet, hvars medlemmar ännu i början fingo åtnöja sig med titel af *friborne män* och *knapar*, då deremot *Riddare* och *Svenner* kallades *drlige*, *välborne Herrar* och *gode mdn.* Det är lätt att finna, det allt detta borde ske; ty med de medel Konungarne egde och vidare förskaffade sig, att utmärka, belöna och från allmenna statsbördan undandraga en del af folket, var det

det nödvändigt, att hvem som kunde, skulle desto heldre omfatta tillfället att begagna sig deraf, som både ära och fördel vore dermed förknippade.

Den urgamla Adelen, eller Odalståndet, kan man icke göra sig begrepp om, såsom skildt från belutenheten; ty uti ett land, så alldeles utan andra manufaktur- än första tillredningen af rå-ämnet till då förevarande få och enkla behof, utan andra embetsmän, än sjelfve odalmännen, hvilka efter tour och val delade de få fyflor, hvilka då ännu behöfdes, utan all handel med andra folkslag, skulle man antingen vara besuten eller lösker man, bonde eller dräng, fräls eller träl: och intet embete i Staten kunde då innehafvas af någon annan än den som var *bonde* eller *besuten*. äfven som det icke gafs något frälse utan jord. Första vilkoret för, eller första behofvet af samhällsstyrelsen är nödvändigt *säkerhet*: detta behof skall den mest känna, som redan besitter en egendom, eller eger något; den som intet eger, har intet att förlora, snarare hopp att förverfva; men denna säkerhet kan på intet annat sätt vinnas och bibehollas än genom lagar och dessas förbindande kraft. — Hvar och en lär sig finna, att här är frågan om samhällslefnad, ic-

ke om det vilda tillståndet, i hvilket man sjelf förser sin läkerhet genom armstyrkan, hvilken sluteligen icke blir läkerhet, men våld. — Lagarnes helgd och deras vidmagthollande är derföre naturliga behovet hos den som eger något, det han behöfver beskyddadt. För verkställigheten af dessa lagar fordras en styrelse, med nog magt att holla hvar enskild under lagarnes åttlydnad, och detta har vifferligen varit första ändamålet med all styrelse-inrättning. I hvilkens hand nu denna magten lägges, är det alltid i naturen af saken, att den bör bibehollas; ty derföre var den inrättad, och den som hade fördel af inrättningen, kan icke hafva fördel af dess fall. Det är först då den uppdragna magten misbrukas, det är, då den icke uppfyller sin egen bestämmeelse och ändamål, som det blir Samhällets fördel att få magten återförd under sina rätta skrankor, och detta vill säga att *upprätthålla constitutionen*. I detta bemödande skall hvarje Statsborgare så länge vara ense, som detta dess interesse är odeladt och icke uppvägd af andra enskilda interessen, eller människans passioner komma, på ett eller annat sätt, att blanda sig i saken. Båda dessa händelser skola inträffa förr hos den, som eger blott personlig

men

men ingen egendomsfäkerhet att begära vårdad; således skall den obefutne Hof- och Tjenste-mannen ega en enskild fördel af Konungamagtens utvidgande, emedan i denna magt ligger möjligheten för Monarchen att äfven utvidga sina nådebevisningar; således skall erkänslan, tackfaheten för åtnjutna fördelar och hoppet om dessas vidare bibehollande rangera på styrelsens sida alla dem, som utan att sjelfve kunna förse egna och anhöriges behof, nödgas söka åtkomst till Statens allmenna tillgångar. Enär nu dessa hafva del i lagstiftningen, blir det icke svårt att finna, det deras bemödande, att vaka öfver constitutionens bibehollande, icke skall ledas af behof om säkerhet och beskydd under lagarna, den sjelfständige possessionatens högsta ändamål, utan fast mera blott af omtänka om egen utkomst, hvilken ofta är mera möjlig hos en af lagarne mindre beroende styrelsemagt.

En Adel utan egendomar kan väl som sådan ändå bibehollas; men visst är det att den, i sådan ställning, skall snart förlora den inflytelse i Staten, som åtföljde en, genom possession med Staten införlifvad och genom födsel sammanholten corporation, om hvilken vi göra oss begrepp under ordet Adel. I England, der

egendom ifrån början varit grund till representations-rättigheten i den lagstiftande församlingen, blef, under Edvard IV:s regeringstid, George Nevile, Hertig af Bedford, genom en parlamentsact förklarad förlustig sitt Adelskap för sin fattigdoms skull — och man skulle alltför mycket misškänna människolynnet, om man i allmenhet vågade vänta sig finna en constitutionens försvarare uti en man, som lider brist på livvets första nödvändighet, eller som har sitt bröd af en fysla, den Ministern kan lika lätt återtaga, som han gifvit den.

Vi skulle af det föregående lätt kunna föras till en förtidig allmennelig slutfats att endast possession i alla händelser skulle göra ståndet dugligt att uppfylla hvad vi hittills, förmodeligen riktigt, gjort oss begrepp om som des bestämmelse; men vi mäste ännu något holla oss vid facta. Så långt lära vi vara ense, att, intill des constitutionen börjat något vrida sig ur sin rätta medelpunkt, så länge styrelsen föres af en Konung med lagbunden magt, så länge denna magt endast kan anses vara till för lagarnas verkställande, det vill säga, att constitutionen ännu eger sin ursprungliga renhet, skall det vara och är, utan all motfägelse, den besutne Adelen, som

som finner sin egna fördel, och hvars
 rätta bestämme det är, att upprätthol-
 la denna constitution. Vi anse oss derfö-
 re hafva, med Läsaren, afgjort den upp-
 komna frågan så vida; men både efter-
 tanka och erfarenhet gifva oss ett annat
 resultat, likväl af andra præmisses, men
 hvilka så lätt blandas ihop i ämnet, att
 vi böra ännu litet mera följa dem. Vi
 hafve sett, att den besutne delen af Stån-
 det någon gång så litet syntes vaka för re-
 geringslättets bibehollande i sin renhet,
 att den, om icke medverkande, åtminsto-
 ne tigande, sett dess lutning åt någonde-
 ra sidan; men detta har hvarken kunnat
 eller, efter sakens natur, kan ske förr,
 än constitutionen redan till någon del gått
 öfver. Sedan styrelsemagten hunnit, å e-
 na eller andra sidan, göra sig oberoende
 af eller lättta sig öfver lagen, således en
 arbitraire magt förer styret och lagarne
 icke mera äro verkande, då ligger icke
 mera säkerheten i dessa, utan i magt-in-
 nehafvarens blotta vilja, och det var sä-
 kerheten som den besutne har mera be-
 hof af, än den, som intet har att förlo-
 ra. En oinskränkt magt är alltid farliga-
 re än en lagbunden, och det är i så måt-
 to vådligare för säkerheten att göra den
 motstånd: den som derföre eger något att

förlora, skall, med den naturliga omsorgen för sitt bestånd och sin egendom, vara mycket varsam att icke stöta den magt, som kan skada och möjeligen beröfva honom sin egendom. Kommer dertill att besittningsrätten eller vilkoren dervid i någor måtto äro ufurperade, att jorden eger en särskild natur i beskattningen, hvilken omständighet förr eller sednare skall uppväcka allvarsamma jämknings-förlök, så skall hända att innehafvaren, hvars fanna fördel det, utan tvifvel, var att få constitutionen bibehollen i helgd och utan all rubbning, heldre skall arbeta för des bestånd äfven sådan han är efter den undergångna förändringen, än att, genom ett bemödande att återföra den till sin förstå form och ändamål, hvaraf desutom utgången kunde vara ovifs, antingen stöta den magt, som kunde blifva honom farlig, eller gifva anledning till en jämkning, den han lika litet kan önska.

Den delen åter af ståndet, som hvarken eger egendom, eller genom indrægtiga sysflor kommit i något slags hårdare beroende af styrelsemagten, skall, utan att dragas af någotdera af dessa motiver, lättare känna och verka efter öfvertygelsen om sin, med det hela, förknippade fördel, sålunda uppfylla sin bestämmelse

i re-

i regeringsfättets bibehollande, och det desto ifrigare, som den med mindre äfventyr kan lemna sig deråt.

Således ligger ingen motfägelse uti det påståendet, att den beslutne Adelsmannen skall i allmenhet och efter sakens natur vara constitutionens säkrare försvare, än i allmenhet den obeslutne; men att likväl händelser kunna inträffa, möjligen äfven af annan beskaffenhet, än den nämnda, i hvilka regeln kan tola undantag.

Enär det nu, de facto, så är, att Adelen innehafver Rikets förnämsta embeten, hurudan är då dess bestämmelse i detta henseende? — Utan tvifvel, blott att värdigt sköta sitt kall och således uppfylla Samhällets rättmätiga genfordran för hvad det i detta ändamål uppoffrar. Härtill fordras endast *vilja* och *förmåga* hos embetsmannen, och då vi icke kunna, emot fanning och öfvertygelse, sätta den förra i fråga, är det den sednare vi få antaga som nödvändiga vilkoret för möjligheten att sträfva till och hinna målet. Det gifves lika få yrken, hvilka kunna handhafvas utan förut dertill vunnin ingigt eller handlag, som det gifves snillen af nog vidsträckt omfattning att vara användbara till alla. I ju större verkningsskrets man råkar att komma, desto

mera fordras af skicklighet, och denna förvärfvas icke utan *kunskaper* och *handläggning*; men det är icke nog att lösli- gen erkänna nyttan, man bör vara fullt öfvertygad om positiva nödvändigheten af denna förberedelse, om man någonsin sielf skall blifva eller kunna dana andra att blifva dugliga till den del af bestyret som kan komma på deras lott. Grunden måste läggas i uppfostran, åtminstone det elementariska af kunskaperna måste inhämtas, om sedan genom handläggning skall ernås den skicklighet hvart serskildt kall fordrar. Och hos hvem har man större anspråk på iagttagande häraf, än Adelen, hvars enskilda uteslutande rättigheter man svårligen kan ursäktas ur annat skäl, än att de äro en uppmuntran och medel att bibehålla förfädrens förtjenster? Om det nu icke är möjligt att återtaga dessa ärfda rättigheter af hvar och en *om icke uppfyller sin förbindelse*, upphör den dock aldrig att i sig sjelf vara en usurperad rättighet, emedan den aldrig i annan mening och med annat vilkor kunnat gifvas; uppfyllandet af detta vilkor är en aldeles oundgänglig länk i den kedjan, som sammanbinder hela inrättningen; ty ståndets sjelfbestånd hvilar till så stor del härpå, att man icke kan föreställa sig åt-

min-

minstone ett längre fortvarande deraf, så snart ståndet i allmenhet kan sägas hafva förlorat detta tecken, genom hvilket det borde kännas och urskiljas.

När man ser den Adelige embetsmannen vid Furstens Hof och blott syffelsatt med den etiquette han der eger att iagtaga, eller blott vakande öfver ordentligheten inom den krets honom blifvit ombetrodd, då medgifves gerna att en god naturlig fallenhet, upphjelp af ett dagligt efterdöme, kan vara tillräcklig att göra honom duglig till en slik tjenstgöring; men om detta Hof, som icke sällan händer, blir en plantskola, från hvilken Statens förnämste embetsmän utgå, då skall både styrelsen och folket snart känna olyckan af en vanvårdad uppfostran och af brist på kunskaper hos embetsmannen. I den högre klassen äro de att anse som Regentens representanter: då de befalla på Konungens vägnar och i dess namn, då de bära ytlige vedermälen af Konungens ynnest och då de blifvit ombetrodda Konungens magt att verkställa lagarna, är det naturligt att folket skall i dem föreställa sig den högsta styranden; det är så naturligt att ifrån hvad man ser, ledas till begrepp om det man icke ser, och den öfver folket högt upplatte embets-

mannen skall, efter sitt ferskildta lätt att verka, samla välsignelse öfver den som fändt honom, eller hemiskt mistroende till hans afligter. Då allmenna omdömet vifferligen icke är en likgiltig sak äfven för Regenten, kan valet af dem som så mycket bidraga att stadga det, icke eller blifva utan betydenhet och påföljd; men om det merendels så händer, att valet inskränkes inom kretsen af dem som ega mästa tillfället att visa sig, och om då lå skulle hända, att större delen af dessa aspiranter varit nog olycklig att aldrig hafva fått den grundläggning, genom inhemtande af de allmenna kunskaper, hvilka äro oundärlige för hvad yrke som heldst, då skall äfven den mest möjliga varsamhet hos den väljande icke sätta honom i skygd för mistag — och det ligger, sannerligen, mycken magt på att känna vidden af den olycka, som dessa mistag föra med sig.

Vi kunna icke neka att det gifvits hvad man kallar blott Hofmän, som, utan att hafva njutit någon slags vårdad uppfostran, endast genom hvad de sjelfve förmått inhemta under en tidig uppmärksamhet på hvad inom deras krets förefallit, blifvit gode och till viss grad skicklige embetsmän i Staten; men dessa exem-

empel bevisa icke mera än att slikt stundom kan hända. Emot allmenna vettet och all erfarenhet kan icke bevisas, att skicklighet till embeten, åtminstone af någon vigt i Samhället, kan ernås, utan kunskaper, och dessa äro ändå blott grunden att bygga på: få embeten gifvas som kunna utöfvas och väl bestridas utan erhollen färdighet genom dervid förut gjord handläggning. Ehvad bemödande man ock vill gifva sig att förverfva denna nödiga skicklighet sedan man, förbi de mindre graderna i tjensten, genast sprungit in i en högre, skall dock innehafvaren förlora i tid och tillfridsställelse och tjensten lida genom dess ofullkomliga förrätande.

Det skulle vara lätt att, med framställande af verkliga förhållanden, mera upplysa denna del af ämnet, om vi derigenom icke skulle utfätta oss för det misödet att träffa, hvilket tilläfsventyrs kunde blifva svårt att undvika; men hvilket är så alldeles skiljdt ifrån vår böjelse och affigter.

Äran, detta mäktiga ursprung till de högsta bemödanden, och derjemte ett ord, så ofta utan all bemärkelse, har likväl i alla tider varit ståndets egentliga förenings- och verknings-punkt. Det skulle

icke

icke fordras mera, än ett verkligen riktigt begrepp om hvad den är, för att känna des fordringar, och sjelfva detta begrepp skulle föda åtrå att dem uppfylla; men huru kan detta vinnas utan kunskaper? Rediga begrepp och förmågan att urskilja, vinnas endast genom förståndets odling, och denna erhålles alltför sällan, och då icke utan grusligt arbete, om den icke stödjer sig på en tidig grundläggning. At klifva på ärans trappa kallas det, då man stiger många numror upp på rangordningen: uttrycket är riktigt, då man får förutslätta, att dygd, skicklighet och förtjenst upphöjt mannen; men huru ofta måtte icke äran skämmas för dem som bestigit des trappor? — Åergifvom äran sitt rätta namn; det hon nu bär har så länge sedan förlorat all bemärkelse att det icke mera är annat, än ett ljud, och ett ljud som förlorat all sin styrka. Ära är icke annat än ett tillnamn på *dygd*; men detta ursprungliga namn tants med tiden för sträft, det förde med sig begreppet om vissa fordringar hvilka icke funnos så lätta att fullgöra; dygden var klädd i en tunn drägt, men man uppfann en lättare, som någre antogo för mera bekvämlighet och den kallades *ära*. Nu kunde man hafva ära utan dygd,
och

och under denna omklädning har man ofta så alldeles glömt den första bemärkelsen, att man förvillat sig sjelf och störtat i vanhedrande utbrott, allt af oriktigt förstånd om hvad ära egentligen var. Lös ifrån dygdens jemna oåterkalleliga fordringar, tillät man sig stadga nya attributa för denna nyskapade varelse, och man var ändteligen i stånd att få en mera nymodig dygd, som tillät plundring af värnlösa, såsom en belöning för tapperhet; som gillade att man tog den fattige arbetarens förtjenta lön att dermed betala en spelskuld; som tillät att låna då man visste att man icke kunde betala; som lemnade oskullden till sitt eget försvarande och satte lagens döda bokstaf till högsta controllen mot bedräglighet. Och för att förekomma dygden att kunna återfordra sitt välde, blef det en dygd att, efter vissa reglor, taga sin väns lif för en broderlig förmaning, och en ovilkorlig pligt att döda honom eller sig för ett förfluget uttryck. Efter dessa sålunda förvillade begrepp om rätta bemärkelsen af ära, blef den snart hvad den skulle blifva, ett blott donquixotteri hos den, som utan alla andra kunskaper, och med ett oredigt förstånd om hvad ära i sig sjelf är, blott kände och trodde sig böra åberopa namnet.

Den

Den sanna äran deremot visar sig i ett noggrannt uppfyllande af pligterna emot sig sjelf och Samhället; men dessa pligter kunna icke utöfvas utan att man känner dem, och denna kännedom är det vi anfett icke kunna ernås till någon fullkomlighet utan förberedelse af och igenom uppfostran. Utan denna skall äran blott blifva en motlats af det uppenbart skamliga; bemödandet att uppfylla dels fordringar blott bestämmas af ett oredigt begrepp om hvad man kan hafva hört få namn af hederligt eller ohederligt. Och enär vi, med tilltridsställelse, få medgifva att likväl uppfyllandet af ärans pligter är och varit ständets, om vi få få säga, ärfda bemödande; enär, genom en fortplantad opinion, det gifves åtminstone ett anlag till ädla företag, hvilken synnerlig olycka, att begreppen icke få renas och riktas till detta stora ändamål! Man behöfver icke lära mycket för att finna, det okunnighet är vanära; men också när man vet det, har man redan åtminstone ett grundmotif att löka en högre grad af kunskaper.

Vi tro oss icke falla i någon stridighet med Theologen då vi påstå, att i människans natur finnes ett frö och böjelse till det godas utöfvande, och en afsky för lasten;

sten; starkare bevis derå lärer icke behövas, än den inre känsla, som hvardera för med sig, och en människa gifves säkerligen icke, fullkomligt organiserad som människa, hvilken icke känt båda. Men med denna lyckliga disposition kan man lika lätt misledas, så länge man icke genom förnuftets odling fått ljus om hvad dygd eller last är. Utöfvandet af den förra medför en inre tillfridsställelse och andras aktning, den sednare ett inre plågsamt medvetande och vanära i det yttre omdömet. Ju mindre förståndet är odladt, desto mera välde taga passionerna, ända till att, mera eller mindre, döfva dessa inre känslor; men sådan är människan, att det yttre, eller allmenna omdömet om heder eller skam bibehåller sig och verkar äfven efter det inre medvetandet hunnit tyllas: således blifva åtrå efter heder och fruktan för skam ännu driffjädtrar till det goda, och allmenna behofvet af samhällsdygder har måst antaga och bibehålla detta motif, i stället för det sanna, som endast kunnat vinnas och bevaras genom ett renadt begrepp om godt och ondt.

Vi tillåta oss därför draga styrka af dessa antagna yteliga, men nu mera verkande skäl, och vänta icke motiägas då
 vi

vi påstå, att det är en verkelig skam att vara okunnig och oskicklig till förättande af ett värf i Staten, hvars åtagande stått i ens frihet. Det är skam att icke kunna uppfylla de pligter man frivilligt åtagit sig, och det är en pligt att väl sköta sin lysfla, emedan det var vilkoret för dens inrättande. En ärfd rättighet till företräde och hedersbevisning, utan all förbindelse att den sjelf förtjena, är ett fullkomligt non sens och äckligt för begreppet; men upphör att vara lå, då förtjensten får rättfärdiga det: man återföres då till hugkomst af den som först förverfvade denna rättighet, och högaktning för förtjenster emot fäderneslandet uriäktar och billigar det annars stötande i sjelfva stiftningen.

Enär denna företrädesrättighet, i sig sjelf orimlig då man ser den utan all förbindelse, således icke kan tänkas utan den, så är det synbart, att dens bibehållande alldeles beror af detta vilkoret och sålunda deraf Adels egna bestånd. Man kan icke föreställa sig en Adel utan heder, utan att med det samma finna dens oundvikliga fall: åtminstone försvinner dermed begreppet om Adel, sådant vi här haft det, i en Monarchisk Stat. Man kan, i allmenna lefvernet, bibehålla ett
flags

flags anseende af heder utan mycken hög grad af upplysning och kunskaper; men att åtaga sig utförandet af en commision eller bestridandet af ett kall, utan dertill erforderlig skicklighet, beviljar alltför liten grannlagenhet att uppfylla hederns fordringar, och det behöfves derföre en lång tid af misbruk, en viss grad af sedeförderf, att kunna tillåta sig detta uttrycket: *det dr en hederlig man, fastän han icke förstår sin syster.*

Oskicklighet i tjensten medför snart det motsatta af begrepet om Adel — förakt. Då detta blir så allment, att det egentligen kan anses tillkomma ståndet, då blir dess bestånd vacklande, då börja dess erhollna rättigheter att vila sig obilliga till sin grund och ändamålet af stiftningen förloaras. En svaghet har uppkommit i hela kroppen och ståndets bibehollande blir endast för namnet och till nytta för intrigen.

Då det derföre är Adelen ovilkorliga förbändelse för dess erhollna förmöner, dess egna fördel för sitt bestånd skull, och dess sanna ära, att rättfärdiga Statens till den gjorda uppoffringar; men detta ändamål icke möjligen står att vinna utan upplysning och kunskaper, kan det aldrig blifva öfverflödigt att påminna om nödvändigheten af den noggrannaste om-

forg vid den ingående generationens danande. Det skulle vara en tillfridsställelse att endast behöfva yrka en förbättring i fättet af uppfostran; men vi nödgas bekänna, det vi anse detta uttryck för svagt, då vi finna den vedertagna methoden ledande få alldeles ifrån målet, att en hufvudsakelig förändring, och endast den, synes kunna förebygga den fara som hänger öfver oss och hotar med uppträden af vida större påföljd, än vi äre mäktige att föreställa oss.

Och det är ändteligen Adelens skyldighet, härledd ifrån en ännu viktigare orsak än enskildt bestånd, att återföra sig sjelf till begreppet om och åtankan af des s stora bestämmelse: att påminna sig, om icke grunden, likväl det nu bestående ändamålet af sitt stånd s varelse, det att vara regeringsfättets stöd: att med en stadig arm, ledd af förnufts ljus, förekomma och afböja de förfök, som, under tidehvarfvets förvillelse, ifrån någon sida kunde vågas till des omstörtande.

Oss återstår att se

Adelens bestämmelse i des tillstånd som Jordbrukare.

Man tror sig böra nämna, att här icke är meningen att uppkasta någon fråga om åtkomsten af den innehafvande jorden,

den, rättigheten och villkoren för besittningen; dessa frågor, af hvad vigt de de ock måga anses, äro aldeles utom vårt ämne, och afsigten är endast att se fättet på hvilket landets jord i Adelsens händer brukas till dess och Samhällets bästa nytta, samt dervid afgifva några anmärkingar.

Då en eller annan egendom undantages, äro alle till sammanfättning och disposition nästan aldeles likformige.

Troligast äro de fleste sammanfättningar af så kallade *Gods* uppkomne af det vanliga begäret att samla och förkofra sig; en enda större eller mindre gård var tyfvelsutän i början destomera tillräcklig, som icke mera kunde möjligen af ett hus-håll skötas. Med någon förkofran blef man ändteligen i stånd att öka sitt område med inköp af sin grannes, och sedan man med hufvudgården förenat hvad lägligast låg derinvid, lemnades en del af det nyfångna till gifta arbetare, att nyttja emot visst arbete till husbondens större sambruk. Med det lika beständande begäret att förstora sig har, i lika förhållande, flere hemman och lägenheter blifvit sammanfogade, hufvudgårdem och egna bruket utvidgade, samt, i mötvändig följd deraf, ströhemmanen upplåne till

torpare och bönder, emot skyldighet att biträda med allt slags arbete vid den stora Herrgården, som skötes af ägaren sjelf, eller af en tillfatt fogde. Således finnas ännu få kallade Herrgårdar med ett, till två hundra tunnors årligt utfäde, brukade af Torpare och Bönder på få många tillhöriga hemman, som man varit nog lycklig att få i sin ägo. Desse bönder skola, ofta nog på långt afstånd, beförja allt arbetet vid hufvudgården, på många ställen ännu för hvar och en obestämdt och blott efter arbiträr kallelse, samt derjemte sköta bruket på de hemman de bebo, ansvara för och utgöra alla dervid häftade, visserligen högst betydliga onera och till aflägsne orter afföra gårdens afvel.

Med rätt få undantag är dispositionsfättet af våre fleste egendomar sådant; — men är nu detta fätt det förmånligaste för Godsägaren och Staten? Det är hvad vi ärna undersöka. Men innan vi af denna undersökning kunna leda oss till riktiga slutsatser, är nödigt att vara öfverens om en eller annan, om icke aldeles okänd, likväl icke så aldeles förstådd eller antagen sanning.

Här är icke så egenteligen frågan om grunderna till landtbruket; man bör följa det sådant det nu i allmenhet skötes, så
vidt

vidt man vill kunna göra en jemnförelse
 imellan sättet hos dem, som lemnat sig
 deråt: det medgifves att en förut erhol-
 len theoretisk kunskap är både nyttig och
 nödig, ehuru den vifferligen är otillräck-
 lig att genast leda en säkert i utöfnin-
 gen; att således naturkunnighet, chimie,
 mechanic och flera andra vetenskaper
 gifva lätthet samt vinst i tiden för den
 som varit lycklig att få inhemta dem,
 samt äro mera nödvändiga för den som
 icke genom handläggning från barndomen
 kommit att gå den längre vägen att lära
 genom practiken. Förståndets odling bör,
 tvifvelsutan, föregå, och ingen lärer be-
 strida fördelarna af en derigenom mera
 skärpad omdömesförmåga, nödvändig här
 mera än i många andra yrken; men så-
 dan är icke ännu landtculturen hos oss.
 Hos bonden går practiken före theorien;
 men detta börjar så tidigt som möjligt är:
 hos Herren händer stundom att någon
 slags kunskap kunnat förut inhemtas och
 hvilken, utan tvifvel, är honom nyttig,
 men han har deremot den mindre förde-
 len, att börja utöfningen sednare: han sak-
 nar således egen erfarenhet, och, med
 menniskans medfödda begär att sträfva ef-
 ter upplysning, skall han, under det den
 sökes, lättare falla i misstag: dessa äro

af vådligare följder i detta yrke, än i många andra, och den fördel han kunde fynas hafva af en vidsträcktare vetenskaplig grundläggning kan sägas vara motvägd af denna större brist på erfarenhet.

Så långt har egenkärleken hunnit förvilla oss, att det nog allment tros, det en bonde eger mindre skicklighet att, till sin rätta fördel, sköta sin jorddel, än en Herre: man ser Herrgårdens åker bära mera och kärnfullare fäd, än bondens, Herrgårdsängen gifva fetare och ymnigare hö, Herrgårdens ladugård bättre underhollen — och straxt är man färdig med utslaget, att Herren är mera skicklig än bonden: man märker icke att man förvillat sig sjelf i begreppet, då man blandat borrt förmåga med skicklighet. Man nekar icke att en Herre på ett lika stort hemman, men med ett stort förlag och dermed ofta åtföljande driftighet, kunnat göra mycket mera, än en bonde som saknar båda; men detta bevisar blott hvad förmågan kan uträtta, icke något för en påstådd större skicklighet. Man behöfver icke länge bruka jorden för att finna, det all möjlig hög grad af kunskaper icke är tillräcklig att skapa ett visst och alltid bestående system för jordbrukets drift i alla dess omväxlingar: kunde vi skapa
om

om naturen efter vår inbillade flughet, kunde vi befalla regn och folksken efter hvad vi tycka oss behöfva, då vore det lätt att gifva regler för utöfningen och lagar för verkställigheten; men så länge detta icke låter sig göra, så länge naturen ännu blott kännes till en liten del af dess verkningar, lärer menniskan nödgas stadna inom den krets, som synes vara henne bestämd, att, under en för henne möjlig granskning, med uppmärksamhet följa dess lopp och deraf leta sig fram till så mycken sannolikhet eller ock visshet, som dess oräkneliga omväxlingar medgifva: och då detta naturens betraktande är hvad vi kalla erfarenhet och denna erfarenhet icke kan ökas och vinnas utan på stället, synes det icke böra nekas, att den som ägt längre tid att den förverfva, skall, när allt annat är lika, hafva mera förråd deraf, än den som börjar sednare. Jag sade: *ndr allt annat dr lika*; ty jag tror icke att man drifvar neka, det en bonde kan vara lika väl organiserad som en Herre, huru otroligt det ock för många kan synas.

Vi måste därför göra oss något mera kända med, och ändteligen medgifva, det en bonde ej allenast eger lika skicklighet för sin gårds skötande, med Her-

ren, utan ock i allmenhet måste hafva den större: och, sedan det är medgifvit, kunna vi först vinna något ljus i hvad här lökes genom jemnförelse af en Herres och en Bondes jordbrukningsfätt, samt kunna fluta till den nytta för dem sjelfve och Staten, som kan erhollas af hvarde-
ras belägenhet.

Lät oss, i sådant ändamål, företaga en jemnförelse inellan en förståndig, nykter och arbetsam bonde, bonde i egentlig bemärkelse, som ifrån barndomen icke fått annan odling än den vanliga i hans stånd, och en lika förståndig, nykter och arbetsam Herre, denne med fördelen af hvad man kallar en god uppfostran. Till bådas yrke fordras *förstånd* och *arbete*: det förra antaga vi att de hafva lika, men vid det sednare finnes lätt att de onekligen förnämsta personerna i arbetet, man och hustru, å bondens hemman förrätta det mesta, och samma personer å Herregården det minsta. Bondens son eller dräng arbeta med honom och under ännu ett band till — efterdömet: — hustrun med dotter eller piga i samma förhollande, och vid alla tillfällen äro här tvenne arbetare mera än hos Herren. Matredningen för ett sådant husholl upptager endast hälften af tid emot
på

på Herrgården, der nödvändigt måste tillredas ferskildt för Herrskapet och ferskildt för tjenstefolket. För det sednare kan icke begäras en lika sparsamhet, som vid bondens eget bord; af en dräng, torpare, eller herrgårdsbonde icke lika nit och ihärdighet i arbetet för en annan, som i hvad den sig sjelf rådande bonden förrättar åt sig. Under de mellanstunder det egenteliga arbetet som oftast gifver, är hela bondens hushåll och hvar för sig deraf sysselsatt med sådana företag, som omöjligen kunna verkställas i Herrens gård: bonden kan slöjda större delen af sina åberbruksredskap sjelf, hustrun sköta både inre hushållet och sin ladugård, samt deremellan äfven bereda ämnet till de arbetandes beklädnad.

Bonden kan både hemma och merendels på sina nödiga utfärder sjelf följa och vårda sina dragare, hemmanets mest dyrbara tilhörighet, och i sakens natur ligger det att han skall göra detta med all ömhet och försigtighet. I de landsorter, i hvilka någon ferskild näringsgren kommit i gång, vändes all arbetsförmågan i huset deråt under bondens och hustruns anförande på de tider, som icke upptagas af det egenteliga jordbruket. Det är en sanning, men som i södra delen af

Riket möjligen kan vara okänd, att i hela Norrland, med och ifrån Helfingland, syffelfattes hela bondens hushåll af hustru, föner, döttrar, drängar och pigor, alla höst- och vinter-aftnar, med ipånad. Andra landsorter hafva andra flöjder eller binäringar, men alla måste de drifvas under ganska nära tillsyn, om tilverkaren skall kunna stå emot den allmenna täflan som nedfätter priset så länge näringen icke kommit under skråband eller orimliga tvångslagar.

Kan Herren och Frun i någon del här af uppfylla bondens och hustruns stäl-
len? Vi lära icke behöfva förklara hvad här menas med Herre: vi hafva medgifvit att han och bonden äro lika till förståndet om sitt yrke (då måste likväl Herren icke vara nybegynnare i landtbruket, emedan den theorie bonden vunnit, är vida säkrare än allt hvad böcker lära); men de hafva ifrån början gått hvar sin väg och den lika tid de lagt tillryggiga har varit använd till bådads båtnad, så att den ene gått oafbrutit till sitt enda mål, den andre till sitt: antingen nu detta för Herren var, eller icke var landtbruket, har likväl, både ifrån och igenom sjelfva födseln och sedan under ungdomstiden, denne fått en riktning, som af-

aflägsnat honom aldeles ifrån bondens tillstånd. Han har, aldeles oåtkiljeliga ifrån sin varelse, andra begär, andra behof, hvilka likväl måste fyllas: hans behof af vidare upplysning är i *hans tillstånd* lika så trängande, som onödigt hos bonden i hans belägenhet: en större krets af bekantskaper upptaga tid både för honom och Frun, som icke förloras i bondens hus: således försvinner vinsten ej allenast af egen handläggning, om den vore möjlig, än ock af den stundeliga tillsynen både utom och inom hus, och utom denna tillsyn, hurudant blir arbetet af legda

Drängar, Torpare och Bönder? Att af dessa vilja fordra lika arbete, som af bonden sjelf och dem, som arbeta med honom, vore att begära en orimlighet. Äfven under tillsyn af en fogde eller rättare blir förhollandet ändå icke lika med bondens: dragare och redskap vårdas icke med den ömhet, som då de äro under husbondens ögon, och då en ny uppfättning fordras af förflitna kör-redskap, måste medgifvas att den kostar Herren många gånger mera, än bonden. Mindre svårt är det för Herren att upptäcka det han således verkligen förlorar, men icke så lätt att finna orsaken dertill; man gör

gör sig gemenligen icke det befväret att leta den, utan nöjer sig med att skrika öfver tjenstefolks dyrhet och oduglighet, och aldrig kommer man att misstänka sig sjelf att vara vallande dertill, hvilket likväl här inträffar; ty ju större mängden blir af Herrar, som inbilla sig kunna blifva bönder, och derföre, af brist på annan occupation, börja att fuska i ett yrke, det de hvarken lärt, eller, enligt sakens natur kunna till sin fördel sköta, desto större blir behofvet och i följd deraf täflan om och således brist på tjenstehjon, och ju mera dessa lemnas utan tillsyn, desto förr skola de förfalla till den öfverklagade lätjan och odugligheten.

Ehvad enskildta skäl Herren ock må hafva haft att tilbyta sig ort och lefnadsfätt, skall han dock alltid förlora på det mistaget att ingå i denna vidsträcktare handläggning, och man skall taga altför litet till då man påstår att, äfven med undantag af hvad han för sitt bord och beqvämlighet mera kostar på sig än bonden, och hvilket här icke får komma i beräkning, bondens vinst både af lefnadsfättet och arbetet skall förholla sig till Herrens som två till en.

Man tror sig icke böra utsträcka denna jemnlörelse vidare: den göres lättare

af hvar och en som något känner landtbrukets art, och som haft tillfälle att se det i utöfningen: ju närmare man kommit in i kännedom deraf, desto mera är man i stånd att se rätta förhollandet emellan sätet och dess följder i båda dessa fall.

Om vi skulle medgifva att den förlust Herren, igenom att sjelf förvalta sin gård, ådrager sig, skulle kunna anses blott enskild för honom, eller, åtminstone af mindre påföljd för hela Staten, blir det visserligen icke så i bruket af större landtegendom, af hvilket, efter förhollandet emellan Herrens och bondens så aldeles olika ställning, den föres enskilda förlust visserligen blir större, men hvartil ännu kommer det vida större onda, att merendels många gånger vidsträcktare jord i torparens och herrgårdsbönders hand blir vanvirdad genom den oförsvarliga methoden att förspilla deras arbetstid för dem sjelfva, utan att den ändå blir Herrgården til nytta.

Å ena sidan så vi antaga, hvad aldrig kan bestridas, att den som sålunda nödgas arbeta för en annan, aldrig skall göra det med den ömhet och nit som han gjorde det för sig sjelf: att tillsynen öfver många arbetande alltid måste blifva otillräcklig, heldst ock, vid så tillfällen, man kan
und-

undgå att hafva dem fördelte för mångfaldigheten af bestyr, äfvensom ock för omväxlingar, hvartill klimatet så ofta föranleder. Förlusten för Herren blir derföre visst både i anseende till sjelfva arbetet, och i anseende till ökad omkostnad på uppfyningen. Å andra sidan blir förlusten för den arbetande oändligt större i genom det han måste lemna sitt eget bruk, ofta och mestadels på de angelägnaste tiderna; ty det är gifvit, att Herrgården skall först se på sitt eget bästa. Landtbruket hos oss skiljer sig ifrån andra länders betydligast deruti att jorden är, mycket mindre tid af året, öppen för odling, hvarföre arbetet då mera måste fortskynnas, men äfven under den tid arbetet kan förrättas, är jordens beskaffenhet sådan, att den icke, utan verkelig stor förlust i framtida bördigheten, kan vidröras på hvilken dag man vill och dertill skulle hafva läglighet. I ett ojemnt och skogbeväxt land, öfvertäckt af snö halfva året, är jorden uppfylld af en tyra, som ej alleneft för sig sjelf hindrar växtligheten, utan ock gör det farligt att på vissa tider vända upp den emot solens och luftens verkan: det är hos oss farligt att köra jorden då den är för fugtig eller för torr, och således blir det af hög vigt att bå-

både känna den rätta tiden och *att använda den*; men om nu Herrgårds-disponenten lärt att sjelf känna den, skall han ju nödvändigt ock icke försumma sin egen angelägenhet, och man lär icke påstå, det han då underlåter att påkalla bondens biträde, hvarigenom denne betages utväg att nytja ofta den enda tjenliga dag för sin egen körning. För att i någor måtto afhjelpa detta för åkerbruket hufvudsakeliga onda, har bonden blifvit och är nu gemenligen nödlakad holla mera tjenstefolk, än han skulle behöfva för sitt eget bruk om han vore fri för Herrgården. Det är merendels barnen och de lejda som således skickas till Herrgården, och af denna tillställning uppkommer åter ett tredubbelt ondt, i det att Herren förlorar i sjelfva arbetet, hvilket icke af underåriga och under en ojemn eller bristande tillsyn kan vederbörligen bedrifvas, bonden förlorar uti en dubbel kostnad af mat-hollningen för sina utskickade, och ungdomen visserligen förstöres till leder, samt arbetshogen försvinner.

För den, som icke aldeles ledes af någon ärfd eller altför lätt antagen och envist bibehollen fördom, kan det icke vara svårt att finna, det förhollandet verkligen är sådant vi nu föreställt det; men

men hvilken trollkraft är det då som ännu holler de flesta landets Possessionärer inom detta så förvända och uppenbart mot ändamålet arbetande sätt att förvalta sina egendomar? Att känna det onda är redan ett steg på vägen att bota det, eller åtminstone är denna kännedom en o-vilkorlig nödvändighet om man skall kunna komma till rättelsen. Landtlefnaden har, oemotfägeligen, så många fördelar för stadslefvernet, att den i allmenhet skall locka den, som fått tillfälle att känna båda, äfven ifrån det sednare, så vidt man eger eller kan få tillfälle att välja. Jordens odling är människans första behof och desto mindre svår att verkställa, som fått sig till nytta förrätta den, läres under handläggningen: egenkärleken kommer till och ger en inre tilfridsställelse till belöning för det man vet sig sjelt hafva skapat, och människans stora behof — födan — drifver den till verksamhet. Nu är det jorden, nemligen den odlade jorden, som man egenteligen kan säga producerar största delen af hvad till behof af kläder och föda erfordras: det skall därför vara naturligt att alla, som kunna, skola fika att förverfva sig dessa lifvets nödvändigheter, och således blifva behofvet och hågen för jordbruket allmenna hos

al.

alla som icke, af annan ställning i Samhället, derifrån äro utestängde. Under benämning af Bonde förstå vi dem, som ifrån barndomen oafbrutit använt sin tid på detta primitiva yrke, desse måga bruka egen eller andras jord. Under namn af Herre förstå vi dem som ifrån barndomen kommit att föras fram i en annan väg, som fått en annan, tvifvelsutan för dem och Samhället gagnande uppfostran, som icke behöft böja sina axlar under den tunga handläggningen vid jordens skötsel, men som icke desmindre skola ega samma behof och enahanda böjelse för detta naturliga näringsfång. Då desse sednare börja sätta sig i verksamhet i detta för dem nya bestyr, hafva de emot sig — bristande erfarenhet, oskicklighet till det mekaniska eller sjelfva arbetet och oundvikliga anledningar till ganska många förströelser: imedertid hafva de efterdömen för sig på alla sidor, och dessa, man måste medgifva det, verka ofta starkare, åtminstone snarare, än eftertankan: således kunna de vara långt inne uti verkställigheten, hafva gått djupt i företaget, innan de hunnit uppgöra för sig sjelfve grunderna till ett riktigt system, hvarefter de bordt rätta sitt bemödande.

Om vi vågade antaga några karaktersdrag af Nationens lynne, tro vi oss deribland böra nemna en *oförmögenhet att calculera*: arbetsamhet kunna vi vifferligen icke neka den, men hvad egentligen bör vara dermed förenadt, *förmågan att göra sig ett system, hvarest man bör arbeta*, denna synes till hög grad brista. I allmenhet kan väl sägas att detta icke är annat, än brist på upplysning; men ocklå gifves det händelser, i hvilka, under upplysningens allmenna tilväxt, vissa begrepp sednare utvecklas och renas, och, i detta fall, sker sådant då näringarne äro fjättrade under gamla och ännu bibehållna tvångslagar, eller hushållslagarna för ofta underkastas ombyten. Menniskans naturliga omhugsamhet för eget bestånd och ändteligen förkofran instänges då till sin verksamhet inom en trångare gräns, och ju mindre denna i allmenhet blir, ju färre anledningar det gifves för speculationen, desto mindre utvidgar sig förståndets bemödande i denna del. Om nu detta är verkliga orsaken, eller om det ännu gifvas andra, så är imedlertid visst, att det onda finnes till, och att af hundra duglige, flitige och hvad vi kalle kunnige Possessionater, knapt en gifves, som eftertänkt och uträknat följer.

derna af det ifrån gammal häfd bibehöllna brukningslättet af sin egendom. Ifrån en förökad production ledes man så lätt att sluta till en vinst, den man ofta likväl icke haft: man ger sin jord en bättre kultur, får derföre mera fäd och hö, än förut, man ökar sin ladugård och får mera mjölk och smör än förut, man lägger an nya torp och vinner mera dagsverken — och hvem skulle nu våga sig fram att fätta i fråga det man vunnit dervid? — Om värdet af den spannmål Herren således vunnit uppgår till den utlagda omkostnaden; om icke det smör han fått af egen ladugård är dyrare, än det han köper af bonden; om torpets anläggning kostar så mycket att arbetet deraf icke betalar ränta på förlaget, alt detta kommer han sällan att se, och ännu mindre om icke, genom att lemna i hvarje arbetares vård så mycket denne förmår sköta emot viss afgift, han kunnat gifva sig en betydlig vinst, i stället för en verklig förlust, men den han icke förmått upptäcka. För att kunna beräkna följderna af en antagen method och af en annan aldeles motsatt, är nödigt att till grunden och med noggrannhet känna resultatet af den förra: detta läres icke utan fortsatta påliteliga antekningar, och

kan man inbilla sig att dessa verkligen finnas? Men de äro likväl grunden för möjligheten att uppgöra den stora calculen, om den antagna och följda methoden är den rätta eller ej, och så länge denna icke är funnen, skall man, lika som i alt annat, famla sig fram i mörkret efter det på höft antagna sättet, att med verklig nit och outtröttlighet arbeta sig sjelf fattig, eller åtminstone neka sig en vida större vinst af en annan method.

Det är under denna oförmögenhet att räkna, som man så lätt förvillar sig i företag, hvilka sluta sig i förlust och den man, af samma grund, icke märker: man gör, till exempel, en större kostnad på odling af en mark, af hvilken vinnes större afkastning af hö; följderna blir att man kan öka sin ladugård och nu tycker man sig hafva gjort en vinst; men man kommer icke ihog, att vinsten af production ifrån ladugården vid en Herrgård, som icke ligger nära till stad, är så aldeles liten, att den ofta icke bär stort mera, än kostnaden på det förökade tjänstefolket. Man har imedlertid förlorat sine penningar på odlingen, och flere år beröfvat sig en del af ladugårdens afkastning, under det man måst uppföda ett större antal kreatur, och då afkastningen återkommer,

mer, ger den vifferligen icke ränta å det utlagda förlaget. Hade deremot den förbättrade marken genast kunnat lemnas till bruk åt den verkeliga arbetaren, så hade fäkerligen en tilökning i inkomsten vunnits, och det hade varit lätt att ifrån detta första försöket kunna fluta om ännu flera dylika företag förtjena att göras.

Äfven de mest godkända och aldeles obestrideliga skäl för företrädet af landt-
 lefnaden emot stadens, leda ofta till förlust, så snart man icke förstår att stadna när dessa skäl icke längre äro till: en Herre med hustru och barn, utan förhinder af fyska eller annat bestyr i Staten, lefver i staden på ett capital, mer eller mindre tilräckligt: ibland vissa och nog betydande utgifter för hushollet, kan man räkna hushyra, ved, grönsaker och mjölk. Om han nu köper för sitt capital en egendom, hvilken anses gifva ränta derför, visar sig straxt för honom en vinst till, uti de uppräknade artiklarna, dem han kan säga sig hafva såsom till skänks eller åtminstone för godt pris; ty i egendoms-handel kommer aldrig åbyggnaden att gå i räkningen, och finnes skog till egendomen, är äfven i den artikeln ändamålet vunnit; men nu vinnas alla dessa förmöner lika på en liten gård med åbyggnad

och skog, som på ett stort gods, och förlusten af brukningsfättet blir vida mindre, och det var detta, som man så sällan kommer att tänka på. En Herre med en tunna gulds förmögenhet i pengar, och som med detta kunnat lefva, åtminstone för några år sedan, skall, på en gård af 5 à 6000 Riksd:rs inköp, kunna räkna på besparingen af ofvannämnde utgifter, och således hafva gjort för sig en god handel; ty endast denna besparingen kan anses svarande emot räntan af det utgifna capitalet, lät oss dertill antaga, att sjelfva gårdsbruket skulle kunna anses föda hans tjenstefolk. Med räntan af de återstående två tredjedelar af sitt capital skall han på landet lefva mycket lättare än i staden, och således bör man medgifva hvad han sjelf ock lærer hafva funnit, att han gjort en klok förändring i sitt lefnadsfätt. Men om han nu för hela sitt capital köper sig en egendom, så vinner han först icke mera i de nämnda behöfven af rum, ved, grönsaker och mjölk, men han förlorar ganska mycket i sitt jordbruk och när miltväxt infaller, som gör tilgången för egen föda knapp och sätter honom i nödvändighet att med egna tillskott uppehålla sina torpare, ofta ock bönder, då måste han finna att det

ta

ta fått icke var det rätta. Hade han ock förut känt huru många besvärigheter, bekymmer och anledningar till förtret och missnöjen som åtfölja styrelsen af en större egendom, visserligen hade han underlåtit att köpa förlusten af sitt lugn så dyrt.

För någon liten del torde väl ock fåfängan ingå i motivet för större landtbruk: begäret att befalla är, likt andra begär, icke med litet tilfrids; man är icke stor utan relativt till andra små, och då detta begäret förenar sig med det, kanske ännu äldre, att förkofra och utvidga sig, torde man få räkna äfven dessa ibland orsakerna till en förblindelse, som så länge gjort ondt.

Det är på många sätt, som Staten lider af denna så beskaffade method att förvalta dess redbaraste egendom; ty det blir en verklig förlust för det hela att arbetsuden icke rätteligen användes, hvilket inträffar vid ett stort gårdsbruk under en ofullkomlig tillsyn. Den högre grad af kultur en förmögen possessionat till äfventyrs kunde gifva åt den del han har under eget bruk, lät ock vara, att den nedlagda kostnaden derå blott vore hans enskildta förlust, kan icke ersätta allt hvad förloras på Herrgårds-böndrens vanvårdade hemman. En Herrgård föder 20, 30 till 40

personer; men skulle, utdelad till arbetare, föda 10 gånger så många, och det är folket som utgör Staten, icke jorden, som endast är ett medel till en Stats förmerande.

Man torde till slut kunna uppgifva resultatet af ett motsatt och här yrkadt sätt att förvalta sitt gods, uti ett eller annat nyare exempel: nu lärer vara tid att svara på den uppgifna frågan: *hvad skall då vara Adelen bestämmeelse, betraktad som jordbrukare?* Att vi aldrig kunnat hysa der tankan, att Adelen borde i något måtto frånträda sin possession, lärer ej behöva nämnas: det skall tvärtom alltid bliva af synnerlig fördel för Samhället att landets jord är i dens ägo, som är i beligenhet att förena en högre grad af upplysning med en större förmögenhet, och genom dessa således kunna åstadkomma förbättringar i stort, till hvilka båda dessa egenskaper äro nödvändiga. Vi hafva endast velat erinra att en Herre aldrig kan blifva bonde, emedan det i sig sjelft är en contradiction, så vidt man behagar hola sig vid rätta begreppet om beskaffemeten af båda tilfånden.

Adelens bestämmeelse i detta fall igenfinnes snart i den riktning han fått ifrån början af sin varelse. Det blir hans sak
att

att gagna med erhollna kunskaper; bondens, med erhollnen förmåga att arbeta. Hvar och en uppfyller sin bestämmelse, då den söker fullkomna sig i den väg han lika som fått anvisning att gå, ty båda leda till det stora målet — egen och Samhällets lyckfälighet.

Icke eller är det påstådt att Adelsmännen, såsom possessionat, icke borde bo på landet: det är juft der hans rätta och egenteliga ställe, och en stor possessionat som värdigt uppfyller sina pligter som sådan, är tvifvelsutän mera nyttig för Samhället, mera stor i sann bemärkelse, än en eller annan hög embetsman. Att ega ett gods och icke bo der, åtminstone så vidt det för egaren kan vara möjligt, vore ett ibland de första och hufvudsakeligaste brott emot samhället; ty att vara född till egendom är mycket mera, än att vara född till ett namn.

Igenom uppfostran har Herren fått en cultur, som bör underhollas för att i sinom tid bära frugt. Vetenskaperna hafva öppnat för honom ett helt annat och stort fält att verka på: under inhämtandet af dessa, har han fått förmågan att tänka mera skärpt, en färdighet och vana, att med redighet urskilja, och, utrustad med dessa förmögenheter, samt under åtnjutande

de af mera ledighet från ej mindre sjelfva arbetet i jorden, än ock de omsorger som åtfölja en vidlöftig handtering, skall han, under en mindre ofta störd sinnesstillhet, kunna med mera uppmärksamhet och ett läkrare öga följa händelsernas lopp, och derunder bestämma grunderna för hvad han i sitt lilla rike bör göra och låta för sitt och sitt folks bästa. Han skall bebo sitt residence; ty derifrån kan han lättare se och rätta sjelft hvad en legd disponent i vissa fall icke kan och ofta icke vill rätta; men om detta, i stället för ett boningsläte, blir förvandladt till ett stort manufacturie, skall tillynen öfver detta upptaga all hans tid ifrån omsorgen om det hela, och han skall förlora på miltbruk i det ena och misfvård i det andra.

Lätt blir det att finna åtminstone ungefärliga måttet af den jord han behöfver för sig sjelf, då man följer den enda rätta grunden dertill. Han bör sätta i nyttig verksamhet de kunskaper han inhämtat, och hans nu egenteliga verkningsspunkt är — egendomen: således bör han igenom fortsatta försök förverfva sig vilshet i de teorier han inhämtat ur andras skrifter; men naturen af dessa försök är att fordra lång tid, och oändliga til-
fä-

fälligheter desutom göra att man icke genast vinner ett säket resultat, hvarföre man flera gånger måste omgöra dem; men att göra detta i stort och ofta, vore att leda sig till ett helt annat resultat, att experimentera sig ur egendomen. Icke behöfver han odla för egen brödföda, ty den säden blir honom dyrare, än den hans arrendator frambringar: hans egentliga åkerbruk bör derföre icke vara annat än så mycket som fordras att underhålla en Skola för sig och sina bönder, en Skola, ur hvilken man med vilshet inhemtar huru vida en eller annan del af den allmenna theorien kan vara äfven riktig och *tillämpelig* till den jord han eger. De förluster han härigenom skulle göra äro i sig sjelfva obetydliga, och kunna anses såsom en vinst; ty för bättre pris hade han aldrig kunnat förverfva sig en nödig erfarenhet, och denna skall visserligen mångdubbelt betala sig i den verkställighet sedan kan göras deraf i stort. Och hvartill skulle annars hans kunskaper gagna honom? Ville han börja bruka sin jord efter alla eller några af de tryckta föreskrifter vi till så gräselig mängd hafva tillgång til, så skulle egendomen troligen icke räcka långt, och han skulle föga mera hinna lära med vilshet under hela

la sin lifstid, än att han gjort en stor
hop af misstag och att han blifvit fattigare.

För eget och hushollets behof tar-
vas desutom, hvad han ock svårligen på
annat sätt kan få på landet, för grönsa-
ker och jordfrugter en träd- och krydd-
gård, erforderlig jord att kunna föda en
för hushållet nödig ladugård, samt, för
nöje och nytta, några hästar. Om äfven
dessa behof icke skulle kunna fyllas utan
att de, efter riktig uträkning, skulle fal-
la något dyrare, än man stundom kunde
köpa dem för, lär det ändå blifva en
nödvändighet att deruti sätta sig i mera
oberoende af händelser, hvilka möjligen
kunna inträffa, och man kan trösta sig öf-
ver denna mindre förlust då man hunnit
draga sig ur den större oundvikliga af den
fåfånga inbillningen att kunna bli bonde.
Desutom kan man väl ock räkna på nå-
got biträde af det tjenstefolk, man ändå
behöfver för sin betjening, och man kan
anse som skänk den samlade handstyrka
man igenom dessa vinner för ögonblicks-
behofvet.

Att med eget arbete ur jorden fram-
bringa så mycket, som den möjligen kan
gifva, se der bondens förmodligen enda
bestämmelse och dertill är han vederbör-
ligen danad ifrån den rätta tiden; men så
myc-

mycket mindre kan detta blifva Herrens, som han ifrån början är gjord oskicklig dertill och ännu mindre i stånd att återföras till bondens tilstånd, än denne att kunna uppnå en Herres sinnes- och förstånds-odling. Herren deremot har både flera och vidsträcktare förbindelser: att oafbrutit söka och förmera sin upplysning, med hvilken han kan gagna sig sjelf och andra: att förljufva för sig sjelf och andra detta lifvet genom att förädla sällskaps-umgänget: att med vifa tilställningar och föreskrifter leda arbetsförmågan till sitt rätta mål; att i det odlade förståndets ljus studera menniskan och naturen, leda den okunniga och understödja den svaga, äro visserligen ovilkorliga åligganden för den som fått förmåga att dem fullgöra, och hvartill man icke har rätt att göra sig oskicklig genom att återgå till det blott mekaniska af jordens odling, och såmedelst förlora frugten af den man sjelf fått ifrån barndomen.

Lät oss ännu en gång se tillbaka på den stora Godsegaren och litet följa honom i det vidlöftiga bestyr han åtagit sig, hvarvid vi snart skole finna huru, under det han mer och mer aflägsnar sig sjelf ifrån tilståndet att kunna uppfylla de pligter honom egenteligen åligga, han med

myc-

mycket arbete köper förlust af både för-
 mögenhet och inre tilfridsstället: den
 närmare tillsyn han ålagt sig sjelf öfver
 arbetets drift skall, ju fullkomligare den
 verkställes, desto mera upptaga hans tid,
 hvilken borde och kunde användas att
 förmera de kunskaper, med hvilka det
 blifvit hans lott att gagna. Om det ock
 vore en möjlighet, hvilket det likväl ic-
 ke är, att med denna tillsyn kunna draga
 få mycken fördel af arbetsstyrkan, som
 bonden kan vinna igenom egen handlägg-
 ning och den derunder säkrare verkställda
 tillsynen, så vore ock det samma vunnit
 lika så väl genom en fogde, som af Her-
 ren sjelf, och då vore hans förlust endast
 denne mannens underhåll; men då hvar-
 ken Herren eller fogden, eller båda til-
 sammans, kunna med lika dagsverken för-
 rätta så mycket arbete som bonden, hvil-
 ken i sin person förenar egenskaperna af
 både Herre, fogde och arbetare, så sy-
 nes straxt att båda de förres tid här blif-
 vit orätt och utan ändamål borttölad.
 Herren är dragen ifrån sin rätta verk-
 ningspunkt, och i fogden är merendels ett
 godt ämne skämdt för jordbruket, utan
 att dessa båda kunnat åstadkomma hvad,
 utom deras tilkomna åtgärd, ändå vun-
 nits. Befålet i sig sjelft (här är nu en-
 dast

dast fråga om landtbruk), ehuru rättvist
 och fullkomligt det ock må föras, inger
 alltid ett vidrigt intryck hos den lydande,
 och som det uti så andra fall är så
 lätt som i detta att controllera befälhaf-
 varen och att se hans misstag, så skall
 ock, enär desse tilkomma, en förut gif-
 ven ovilja få ett stöd till i begreppet om
 den styrandes oskicklighet, och hvilka
 skola icke blifva följderna deraf? Också
 ser man, i de landsorter i hvilka jorden
 är hopdragen till stora Herrgårdar, en
 altför märklig skilnad i den arbetande klas-
 sens lynne, emot i andra, der jorden är
 i den fria bondens ägo. Verkelige kun-
 skaper ingifva alltid högaktning för den
 som eger dem och ett visst tillit till den
 högre graden af upplysning; men då, un-
 der ett ofullkomligt utförande af företag,
 dem den aldeles olärde arbetaren bättre
 förstår, man blottar sin egen svaghet,
 och då denne i sin Öfverherre endast ser
 en prejande buse, kanske oftare utur stånd,
 än utan vilja att understödja behovet hos
 den han sjelf utarmat, så väcker detta
 visserligen icke känslor af vördnad och til-
 gifvenhet. Den stora omsorgen en Egen-
 domsherre delsutom bör ega om hvad han
 kan kalla sitt eget folks hellsa, seder och
 utkomst; den nödiga vaksamheten att fö-

rebygga deras lidande genom en tidig och afpassad hjelp, huru skall alt detta kunna beförjas af den, hvars alla flunder upptagas af styrelsen utaf ett sammanhopadt oformligen stort eget bruk? Och likväl lär ingen kunna neka att just detta är Herrens rätta bestämmelse, till hvilken han både blifvit född och danad.

Man säger, icke olämpligt, att *bruka en gård* och att *flyra ett gods*. I alla slags näringar, jag känner icke en som kan undantagas, är förhollandet sådant, att enär rörelsen utvidgas, måste egna handläggningen af styresmannen upphöra, emedan han skulle förlora mycket mera genom ett indragit uppeende, än han skulle få erfatt igenom sit eget arbete. En handverkare kan och bör stå med alla sina lärlingar vid arbetet i sin verkstad, och han skall förlora för mycket om han icke gör det: en manufacturist deremot, med flerfaldiga inrättningar och mängd af arbetare, skulle visst icke vinna igen på egen handläggning hvad han förlorade på sina arbetares, om desse lemnades till sig sjelfve. Äfven denna tillsyn, så god den ock må vara, ger ändå i allmänhet aldrig så stor vinst, som då arbetet kan bedrivas genom accord för stycketal, eller visst betalning för visst arbete; ty när hvar och en

en finner sin egen fördel af mera använd flit och större skicklighet, skall den nödvändigt föka förverfva sig en större fullkomlighet, emedan på den beror både utkomst och ändteligen välfärd, till hvilka alla naturligen i träfva. Och sådant är äfven förhollandet med jordbruket. Den samma drängen och pigan som i en annans tjenst skulle utmärka sig med mera omhugsamhet och flit, än de andra, skulle icke derföre hafva vunnit stort mera, än de oduglige, hvilka fordra och erhålla lika föda och ofta lika belöning; således blir de förras verkeliga företräde icke synnerligen gagnande för dem; men gif dessa skickelige arbetare en så stor del af jord som de förmå sköta, emot en viss afgift i ett för alt, med säkerhet, att, ehvad öfverskott de ock må få, de aldrig kunna drifvas från sitt accord, så länge de uppfylla sin ingångna förbindelse, hvilken bör vara tydligen utstakad, och man skall snart få se arbetsförmågan i träfva till all den fullkomlighet menniskolynnet är mäktigt att uppnå. Och det är denna fördelningen af arbetet, som egenteligen hör styresmannen eller egaren till, men icke den egna handläggning på hvilken han skulle förlora.

Hvad blir desutom verkan af denna egna handläggning, och det i stort, på Herrens sinnesställning? Att få en arbetare emot en betingad lön för ett helt år, är alltor vanligt och stundom icke svårt; men ockfå blir då arbetet, efter sakens och menniskolynnets natur, ett blott *opus operatum*, och det måste medgifvas att nästan icke ett enda af de rätta och naturliga motiven för arbetshogen är här användt, utan skall des fortgång bero af ett jemnt tvång: när man således sjelf borttagit dessa motif, har man ledt den arbetande af vägen och latt sig i den obehagliga nödvändigheten att bruka motbudande medel att vinna det ändamål, som på ett annat sätt bordt fökas. Man har nedlåtut sig sjelf till den vifferligen icke tilfridsställande functionen at vara en *pådrifvare*: sjelf har man skapat ögontjenare, och man är belönad af den förargelsen att se det största delen af den tjennande hopen skall blifva sådan; och då härifrån å ena sidan uppkommer misnöje och förakt för en klås af menniskoslåget, födes å andra sidan ovilja och skrymteri, nödvändiga följder af ett onaturligt tvång; men sållan händer, att Herren kommer till eftersinnande af att han sjelf är orsaken till det onda, som skall plåga

ej mindre honom än den tjenande. Hans ofta välgrundade missnöje skall leda honom till allmänna fluffatier, hvilka rätt ofta skola förstumma hans annars till äfventyrs naturliga ömhet, och han skall icke kunna undvika misstag, dem hans hjerta skulle hafva ogillat, om det kunnat undgå att härdas af de fel han kanske ofta nog tagit för laster.

Under det han således mer och mer intraslar sig sjelf i alt det små-bestyrt, som åtföljer ett större gårdsbruk, och ifrån sin primitiva höghet nedstigit till sin egen underfogde, aflägnar han sig i samma mån från möjligheten att uppfylla sin stora förbindelse i förljufvandret af sin och sina likars lefnad. Vi antaga det icke allenast för lossigt, utan ock för en ovilkorlig pligt för människan och för ej mindre, än dess sanna bestämmelse, att göra sig sitt lif så lätt och gladt som möjligt är, väl förstående, att denna glädje icke vinnes utan medvetandet af öfvade dygder och uppfyllda skyldigheter. Människan är under hela sin lefnad i behof af upplysning, och denna vinnes på intet annat lätt lättare, än genom umgänge med sina likar; men huru mycken tid kan användas dertill af den som har hela detaillen af ett vidlöftigt jordbruk, är både lätt att sinna och

dertill dagligen att se i våra possessi-
oners fätt att lefva. Endera måste lida af
att, äfven endast vederbörligen, lemna sig
åt det andra; ty skall tillsynen blifva sä-
ker, bör man i det mästa vara fri för
förströeller: lemna man sig åter åt fäll-
skapsnöjet, efterlättas alltid något af be-
styret, eller åtminstone tycker man sig
hafva gjort orätt i det man för en tid
flyttat sin varelse ur den verkningspunkt
man råkat att fätta sig uti, och blott det-
ta tycke skall draga en ifrån eller åtmin-
stone försvåra fällskapslifvet. Vore det
nu ens eget bestånd, som hvilade helt
och hållet på den verksamhet man sjelf
kunde gifva sig, så ville vi medgifva det-
ta som ett altför viktigt skäl för föredra-
gande af skyldigheten att förse detta för-
sta behovet; men då vi, långt ifrån att
erkänna detta som riktigt, tvärtom påstå,
och det med en öfvertygelse, hvilken vi
hoppas många hafva med oss, att man,
utan denna egna handläggning, skall gif-
va sig en större vinst af ett annat dispo-
sitionsfätt, då blir intet inkast mera öfrigt
emot hvad vi yrkat, att den som fått en
vis grad af odling, skall hafva behof
för sig sjelf och känna skyldigheten emot
andra att med nya kunskaper rikta sig och
gagna sina likar, och detta, påstå vi med
trygg-

trygghet, skall vinnas genom en närmare inbördes förening och det mindre förbehållsamma meddelandet af sina tankar, sedan man genom umgänget lärt känna hvarandra.

Så långt kunna vi anse oss hafva hunnit, att vi nu med tämmelig säkerhet kunna i allmänhet antaga ett maximum af behollen afkastning utaf hemman i Sverige, icke den behollning man öfver alt har, men den man bör och kan hafva. Om hemmanet är någorlunda godt; åker, äng, skog och betesmark i rätt förhållande till hvarandra, så bör behollna afkastningen af ett frälsehemman blifva hälften af åkerjordens production om året: detta är förmodeligen ännu det högsta man kan ernå och med billighet begära på ett hemman af denna natur, det vi antagit till exempel. Om det skulle medgifvas att man i något fall kunde komma derutöfver på hemman med fäteri-frihet, blir det i de flesta fall mindre säkert att komma så högt på krono och skatte. Högsta afkastningen åter af åkerjorden lära vi i allmänhet, på en tid af tio år, icke kunna antaga högre än till åttonde kornet. Af tio tunnors utfäde har man då åttio tunnors skörd, eller, efter afdrag af utfädet, sjutio tunnor. Tretiofem tunnors

behollen afkastning af ett sådant hemman lærer väl icke kunna nekas vara synnerligen anseelig; men också lära vi nödgas medgifva, att en Herre icke skulle kunna med egen utkomst gifva ett så högt arrende: vid Herrgårdar i allmänhet är man van att räkna sig till godo hela årsproductionen, och skall därför tycka sig böra anse mistningen af hälften som en verklig förlust; men om man behagar komma ihog all den jorden som är tagen ifrån gården till torp, och hvilken, om förhållandet skall vara någorlunda riktigt, bör uppgå till icke stort mindre än själva gårdens, och som, under arrende-vilkor, skall gifva lika mycken ränta, är det lätt upptäckt att man derigenom här ej allenast återvunnit den andra hälften i afkastningen och således med vinst af egen tid vunnit detsamma, utan ock dertill får lägga indragningen af en vidlöftig och kostsam stat, samt det för Herren så ojämnförligt mera, än för bonden, dyra underhållet af byggnader och redskap.

Med tillhjälp af längre tid fortsatta säkra antekningar, eller hvad vi kalla ett riktigt bokhopperi, skall det icke vara svårt att utröna hvar till den verkligen behollna afkastningen uppgått, och således huru nära man, med tillagd egen möda, kun-

kunnat komma till det uppgifna maximum; men då detta sednare likväl är gifvit och äfven måste erkännas vara möjligt att erhålla, så synes en närmare underfökning vifferligen vara nödig och till en del möjlig, äfven utan att hafva grunden af bokföring att lita på, helst man icke vill begära att en annans erfarenhet skall, utan egen pröfning, antagas. Målets vigt fordrar desutom ett snart och allvarfamt efterfinnande; ty här är fråga om ej mindre än ett system i landthushollningen, och på hvilket beror största delen af landets inbyggares och sjelfva Statens dermed förenade välmåga.

Medgifvom att några hinder och svårigheter möta en förändring i dispositionsfättet, hvilken ej kan anses mindre än en fullkomlig reform; men det är i allför få tilfällen man är fri för sådant: gamla sedvanor äro svåra att borttaga och det måste erkännas att dertill fordras både egen öfvertygelse om deras skadlighet, en deraf erhollen mera fast föresats att vilja ändra det felagtiga, och tilräcklig styrka i utförandet; men det är ock icke mindre vi tro ofs hafva rättighet att fordra och vänta af tidehvarfvets upplysning hos den klassen af medborgare, som igenom födrel och uppfostran blifvit fatt i belä-

genhet att kuma utföra en stor förbättringsplan. Likväl äro svårigheterna mindre betydliga, än man gemenligen föreställer sig dem.

Ibland de hufvudsakeligaste måste man väl först nämna sjelfva ägarens lynne och belägenhet: eger han icke nog säker öfvertygelse om nyttan och nödvändigheten af ett annat styrelsefätt, skall hans beslut med svårighet tagas och sedan blifva vacklande: den han naturligtvis först komme att rådföra sig med, och som i många hänseenden ofta skulle vara den säkraste, är fogden, hvilken visserligen skall ega större local-känedom af godset, än någon annan; men uppfödd och brukad endast till en mekanisk styrelse af egendomen efter urgammal häfd och brukningsfätt, derigenom ofta bestäad i fördom för det samma, och ej fällan utan förmåga för en riktig calcul i stort, skall han snarare ingifva tvifvelsmål, än uppmuntran till ett fast beslut och en rak verktällighet. Dertill kommer, för icke få ringa del, hans egen nytta; ty kommer godset och största delen af sjelfva hufvudgården undan hans och i frie förpacktares egen disposition och detta fätt kommer till stadga, blir väl fogdetjensten till det mästa för Herren umbärlig. Båda skola väl ock, i
minsk.

minskningen af ett större inflytande och med förlust af tillfället att befalla, kunna tycka sig sjelfve författa i ett altför starkt reductions-tillstånd, och sådant är menniskolynnet, att det icke gerna medgifver en lika skicklighet hos andra som hos sig sjelft.

Också måtte väl erkännas att våra hushollslagar icke äro så lämpelige som man skulle önska; men sedan man lärt känna och mera allmänt inse nödvändigheten af deras förbättrande, torde äfven detta kunna erhollas.

En icke liten betänklighet gifver ock sjelfva nyheten, eller att man icke ser ett annat lätt allmänt antagit. Man vill vanligen i nyheter icke vara ibland de första, och så länge man icke har fullt säkra grunder för sin egen öfvertygelse, blir utan tvifvel varsamhet nödvändig, men huru ofta leder icke denna till villrådighet? Någre possessionater hafva väl redan insett nyttan af och verkställt denna förändring; men resultatet deraf är icke allmänneligen uppgifvit, och efterföljden har förblifvit inskränkt inom grannskapet, men äfven det ganska långsamt. Ibland de få och kanske enda stora bemödanden i denna väg, om hvilka allmänheten fått någon kunskap, är Herr Ba-

ron R. Makleans totala förändring af Svanholm i Skåne. Vi önske och hoppas, att det honom sjelf så hedrande efterdöme han gifvit åt sin krets varit så båtande äfven för Egendomsherren, som det varit för hemmansbrukaren; men skulle han råkat att fastställa Åbo-afgiften i penningar, måtte han visserligen vara i nog betydlig saknad af en större vinst, den han, utan att sägas hafva betungat arbetaren, kunnat ega af ränta i spanmål; ty då det så kallade myntet förlorat hälften af sitt rätta värde, och producterne af jorden således måst betalas med dubbelt, har förpacktaren gjort sig på egarens bekostnad, en altför öfverdrifven vinst, och för hvilken denne icke har att tacka sin egen flit eller förtjenst, utan den allmänna olyckan af en oredig penningställning.

Deras Excellencer, Riksrådet m. m. Herr Baron Emanuel de Geer och General-Guvernören Herr Baron H. H. von Essen hafva ock funnit för sig förmånligt att sätta sina gods på förpackning, och det vore högeligen att önska, det desse Herrar täcktes gynna allmänheten med en närmare kännedom ej mindre af de grunder härvid blifvit följda, än resultatet af förändringen i anseende både till godse-
ga-

garenas vinst och det nya systemets verkan på culturen och arbetarens belägenhet.

Hela Ekollsunds gods har för några år sedan undergått samma förändring i dispositionsfättet, och som författaren här af är i tillstånd att närmare känna tilgången der vid, vill han, med egarens tillåtelse, meddela det hufvudsakeligaste deraf:

Ekollsunds och Segerstads lärier om $7\frac{5}{8}$ mantal och omkring hundrade tunnors utfäde, brukades med emellan 60 och 70 torpare, och bond-dagsverken i från 67 mantal egna hemman, belägna i 20 socknar, hvarjente desse sednare utgjorde en viss ränta i spannmål, samt vanlig handlangning af körflor och andra biträden, alt på obestämda villkor och endast efter befallning från gården. Längre hade egaren märkt att desse bond-dagsverken utgjordes på ett sätt som föga båtade sjelfva gården, men deremot skadade hemmanen altför synbart, och detta skulle därför leda till omtänka af rättelse. Han gjorde den uträkning, att en så måttelig tilökning i bondräntan, att af hvarje tunnland öppen åkerjord komme att erläggas i ett för alt årligen $\frac{3}{4}$ tunna spannmål, eller efter $1\frac{1}{2}$ tunna på tunnlandet efter hvart års jord i fäde, skulle inbringa en större afkastning än sjelfva Herrgår-

gården kunde gifva; men för denna tilökning skulle bonden blifva fri för Herrgårdsarbetet, utom höbergningen, hvilken efter en riktig fördelning på hemmanen af böndren verkställes, och hvilket här desto lättare kunde ske, som deras egen höbergning gemenligen i Uppland är snart förrättad. Beslutet att införa denna förändring blef derföre fastställt, men vid verkställigheten mötte det hinder att fördelningen af räntan icke kunde blifva rättvis utan att man fullkomligen kände arealen ätven som beskaffenheten af all godssets jord; ty räntan var förut ålagd efter den aldeles oriktiga beräkningen af mantal, hvilka, som bekant är, i detta Län äro af en högst skiljagtig storlek och beskaffenhet. Sedan han fått detta sammandrag, så aldeles oumgägeligt till grund för en riktig fördelning, samman kallades godssets bönder och tilbödos full dagsverksfrihet emot erläggande af högst $1\frac{1}{2}$ tunna spanmål på tunnlandet af i såde innehafvande åkerjord: efter, hvad man altför väl kan föreställa sig, hvarjehanda försök till afprutning, antogs anbudet af hvar bonde under godsset, hvarpå de erhöillo tryckta contracter af följande väsendteliga inneholl:

Huf-

Hufvudröntan blef på ett hemman af 10 tunnors utsäde, ndr den öfriga jorden var svarande deremot, 15 tunnor spanmål, hvar af hälften skulle lemnas vid gården och hälften föras till Bergslagen, alt inom viss utlåt tid.

Af hvarje åttondedels mantal skulle utgöras ett ökedagsverke om året till godsegarens disposition, men hvilka icke kunde utföras under sänings- eller bergnings-tid.

Hvarje hemman skulle slå och inberga sin tildelade lott af Herrgårdsäng; hvaremot

Besittningen å hemmanet uppdrogs bonden för hela hans lifstid, så vida han fullgjorde dessa skyldigheter, utgjorde hemmanets öfriga onera och byggde samt underhöll det efter lag; honom likväl obetaget, att i laga tid uppdgga bruket och efter fardag afflytta.

Vid räntans fördelande efter hemmanets jord, den enda rätta grund man eger att följa, märktes huru ojämnt den förut varit ålagd; ty nu gafs det hemman, som fingo mindre ränta än förut, och sådane som i stället för 5 tunnor kommo att betala 20.

Efter denna, man måste medgifva det, altför måttliga ränta, blef likväl godsegarens första vinst en tilökning utöfver den förra räntan af Ett tusende ett hundra sextiosex tunnor spanmåls inkomst
em

om året. Hufvudgårdarne brukades lika väl sedan med torpare, som förut med tilhjelp af godssets bönder, och efter det egaren antagit några stat-torpare, äro äfven flere läteri-torp utarrenderade på nästan lika vilkor, men emot dubbelt så hög ränta.

Å andra sidan blef vinsten för både hemmanet och åboem mera märkbar, än man vågat hoppas: böndren skyndade att afskeda det öfverflödiga tjenstetolket, åkerjorden bar sjelf vittne om en förbättrad kultur, och sedan åboen hunnit få rätt begrepp om säkerheten af sin besittning, började han opåmint följa för åbyggnaden å hemmanet, och i denna stund finnes ingen bonde på hela godset skyldig en tunna af sin ränta till gården.

Resultatet af denna förändring i förvaltningen af Godset blef, efter hvad det ock måste blifva, sådant vi nu sett det, och bör icke underlåta att gifva anledning till ett mera allvarsamt efterlännande hos dem som finna sig i någon lika ställning. Väl kan det invändas, och bör å denna sidan medgifvas, att räntan ännu är altför låg och äfven så liten, att många ännu kunna ega samma ränta af sina hemman, jämte det hittills erhollna arbetsbiträdet; men den sanningen kan i alla fall icke förringas, att ehvad ränta bon-

bonden ock utgör, skulle han kunna anfenligen föröka den om han finge använda hela sin tid på eget jordbruk, och i samma mån det förbättrades under en väl betryggad besittning, ännu vidare öka den så högt som landets läge och andra omständigheter medgifva.

Man har i allmänhet varit nog benägen att antaga vissa år till besittningstid; men utom det att hemmanet i slikt fall skall missvårdas mot arrendetidens slut, måste ock den vissa tiden förutsätta rättighet att öfverlåta sitt arrende, och det har aldrig kunnat vara godsegarens mening att öfverlemna sin egendom till någon annan, än den han kände både till ansvarighet och öfrig beskaffenhet. Det kunde ock lätt hända att sista innehafvaren, efter att hafva mycket förstört hemmanet, vore ur stånd att ersätta skadan, och första contrahenten död eller i samma belägenhet: det låter blott säga sig, att man har lagens biträde att räkna på; den som känner styrkan deraf, lär icke utsätta sig för vådan af en ovils rättegång, och den rättigheten man sist bör förlora är väl den att kunna lemna sin egendom till hvem och på hvad tid man sjelf behagar. Det ligger i sakens natur att den skall skötas med lika ömhet så länge contrahen-

henten lefver och förmår arbeta, och döds-
 stundens ovifshet är här som i alla hän-
 delser det mäst lyckliga för menniskan.
 Att stadga en längre fardagstid för enka
 eller barn efter åboens död, än lagen re-
 dan utfatt, vore att gifva längre tid att
 utmärgla hemmanet, ty sådant skulle just
 ske på fardagsåren: att detta är möjligt
 och att lagen icke kan förekomma det,
 känner hvar och en som har aldrig så li-
 ten kunskap i landtbruket; och till hvad
 annat en längre fardagstid skulle tjena,
 är svårt att inse. Det är anmärknings-
 värdt, att i frågor om allmänna hushåll-
 ningen, troligen oftare än i andra frågor,
 man merendels kommer att se ämnet
 blott från den ena sidan; det kan, och
 tvifvelsutän skall gifvas orsak dertill: de
 som höras deröfver hafva gemenligen me-
 ra välmening, än vana och skicklighet att
 tänka; ofta ett i sig sjelft ganska beröm-
 ligt nit, men hvars natur det alltid är
 att qväfva eftertankan. Man skulle an-
 tingen hafva förvillat sig sjelf eller vara
 till vifs grad elak, om man skulle mis-
 känna det vackra uppsätet uti ett yrkan-
 de af, till exempel, en längre fardag för
 en efterlemnad enka och barn: i sjelfva
 påståendet röjer sig det goda i intentio-
 nen, hvilken här var god både i mora-
 listiskt

listt och economiskt afseende — i det förra, att gifva dessa nu värnlösa ett slags rättmätigt njutande af den aflednes nedlagda möda, och i det sednare, att just härigenom lifva arbetshågen; men om man ock behagar gifva sig tid att betrakta saken på en annan sida och, hvilket ej fällan är det läkrafte, se den till sina följder, så torde man finna, att häruti, som i mycket annat, hjertat bör ledas af förnuftet. Man har, i sin välmening, icke påmint sig att det äfven gifves människor som icke hafva det goda, det ädelmodiga i sitt lynne, som det man eger sjelf: att det gifves människor, hvilka glömma alt för sin egen nytta, som hafva knappast begrepp om förbindelser, men likväl äro födda med begär: om nu detta, i en nödvändig följd af människans belägenhet, oftare skulle inträffa ibland den klassen, som ifrån början måst sakna all odling till förstånd och hjerta, så skall ju ock oftare hända, att denna lyder sin böjelse och verkan måste alltid vara analog med lynnet. Om det ock nu är en möjlighet, att på några år kunna till betydlig del och genom hvarjehanda utvägar utmargla jorden; om det, ännu mera, nödvändigt så skall ske då man endast har afseende å sin egen fördel och vet att ska-

dan af jordens utmagrande drabbar en annan, men att man sjelf har nyttan, så skall ju hända att det vackra ändamålet förtelas. Och under detta kommer man icke ihog, att en aldeles oskyldig blifvit författ i lidande, en af des heligaste rättigheter honom fråntagen, utan att han deröfver ens blifvit hörd. Med en sådan lag skulle man då först hafva stadgat en orättvisa; men icke nog med det: man skulle juft hafva motarbetat hvad i economiskt afseende syntes vara den verkan man ämnade vinna att befordra förpackningar genom att betrygga brukaren i en längre besittningstid; ty så länge åtminstone den rättigheten vore qvar att borrtarrendera sin jord eller icke, skall hemmansegaren heldre aldeles icke lemna borrt den, än utfätta sig för det altför möjliga och sannolika milsödet att förlora. Juft i detta ämnet synes vår lag, sådan den nu är, hafva all den fullkomlighet man af en lag kan vänta, och det bästa man säkerligen i detta fall kan göra, är att söka upplysa hvar och en om sina fördelar, och framför alt att icke sätta utöfningen af en naturlig rättighet under en onödig förmyndare-vård, emedan ett slikt tvång skall qväfva den håg, människan sig sjelf lemnad, eger att arbeta på sin egen förkofran.

Ett

Ett mistag man lätt kan falla uti vid utarrenderandet af sin jord, är att göra delarna för stora. Vid Ekolfund bibehöllos några större hemman eller sammanflogos mindre, att tjena till uppmuntran för bönder som egde mera styrka för ett större bruk; men detta ville aldeles icke lyckas. Då sökande ännu trängas om hemman af lagom storlek, gå de merendels förbi de större, eller om man träffar någon af nog driftighet för företaget, händer fällan att det icke slår fel. Detta synes bevisa mycket för den yrkade satsen, att stort åkerbruk icke kan med fördel bestridas äfven af bonden sjelf, och således desto mindre af en Herre, som häruti har mycket mera emot sig, än bonden. Att i allmänhet och för hela landet antaga något visst areal såsom lagom för en bonde att sköta, skall väl alltid blifva opålitligt; men efter den lilla erfarenhet förlattaren eger, har 8 och 12 tunnors utfäde varit det minsta och högsta, som syntes med låtnad och bestånd kunna innehas. Man vet, att bönder i Skåne kunna hafva utfäde ända till många gånger större; men också vet man att production af utfädet der, i en verkeligen icke otacksam jord, likväl är vida mindre än upp i landet.

Ett altför litet utfäde tillåter också icke arbetaren att umbära något af årsproductionen; ty till ett hushålls framförande fordras i allmänhet afkastningen af 3 till 4 tunnors utfäde, men det fordras icke dubbel omkostnad till skötandet af dubbelt så stor jord, och en arbetare kan frambringa mera födoämnen än han sjelf behöfver, likväl då af så mycken jord han kan sköta; om man derföre icke har ett noga afseende på rätta proportionen häruti, skall man lika lätt som visst förlora ändamålet, och kan hända i detta som i många andra fall, skylla på faken och icke på sig sjelf.

Man tror sig få mycket mera skyldig erinra om ett riktigt öfvervägande af dessa och flera omständigheter, äfven af dem hvartill localen föranleder, som exempel gifvas att underlåtagandet deraf gjort att planen aldeles misf lyckats, och detta gör få mycket mera ondt, som allmänheten väl kunnat se misstaget, men fällan orsakerna, och likväl har derigenom principen blifvit ogillad. Fördelen af förpaktningssystemet har icke varit aldeles okänd äfven hos oss; men man har verkställt den på oriktiga grunder och då den misf lyckats, har man stadnat eller vändt om på halfva vägen.

Emot

Emot öfvertygelsen att förpaktningen, eller att lemna jorden till arbetarens fria skötsel, är det enda rätta sätt att, sig och Staten till nytta, förvalta sin egendom, skall egenkärleken stå med alla krafter intill dels man hunnit få en renare upplysning om sin egen fördel. Så länge det icke skedd, skall Adelen och Herremannen i detta, af honom få illa verkställda yrke, nedgräfva sitt pund, beröfva sig och Samhället frukten af en på honom sjelf börjad odling, och i samma mån desto mera bidraga att förskämma lynne, feder och arbetshög hos dem som äro födda och ännade till jordbruket, som han under denna felaktiga förvaltning sammanhopar mera jord. Det blir förmodligen aldrig bonden som skall upparbeta, befrämja och skydda vetenskaperna: denna cultur skulle slå illa ut för honom, och ett oafbrutet tungt arbete ger visst icke nödig tid och application till detta yrke; men det är den från embeten och annan närings-omsorg fria Herren, som kan dela sin tid emellan värden af sitt gods eller skötseln af sin lilla jorddel och idkandet af vetenskaperna samt forskning af naturen, hvartill han, genom uppoffran, fått en större eller mindre grundläggning; ett vidlöftigt eget landtmanna-bestyrs skall,

jemte att det till Herrens mindre båtнад verkställes, ej mindre betaga honom tid till detta, honom mera egenteliga yrke, än ock ofta fätta honom ur stånd att uppfylla sin bestämmelse i anseende till de förbindelser han eger af sitt politiska läge, att bidraga till och vaka öfver bi-behollandet af den Monarkiska constitution, på hvilkens bestånd hvilar hans och hela Samhällets lyckfahet.

Skyldigheten är tvifvelsutän lika för hvarje medborgare att bidraga till detta stora ändamål; men hvar och en uppfyller den efter sitt mått, och sit läge i Samhället: den egenteliga arbetaren är icke i tillstånd att kunna deltaga i regerings- och embetsmannabestyret, till hvilket fordras helt andra kunskaper än han kunnat förverfva sig; men ockfå fordrar hvarje del af detta bestyr att den, som fått sig något ålagdt deraf, offerar åt det hela sin förmåga att arbeta, och när så sker, blir visserligen altför liten tid öfrig att dela åt andra förrättningar.

Några underrättelser om den år 1791 i Danmark började successiva realisationen af den Köpenhamnska Bankens löpande skuldsedlar, samt om den då inrättade Danska och Norska Specie-Banken *).

År 1736 öppnades i Köpenhamn en så kallad *Assignations-Vexel och Låne-bank*, hvars första redbara fond, sammanskuten af enskilda personer, bestod af 500,000 R:dr Dansk Courant. Den utgaf sedlar, i begynnelsen uti ett behörigt förhollande till detta capital och till de i Bankens vård infatta medel. Man gjorde dessa sedlar frugtbara till fördel för intereffenterna. Banken disconterade vexlar och vaxelobligationer; den lånade mot säker pant, såsom första in-teckningen i fastigheter, äd-

H 4

la

*) Dessa underrättelser, som mestadels blifvit hämtade ur en skrift *Om den nye Danske og Norske Species Bank*, utgifven 1791 af den genom åtskilliga Juristiska och Statistiska arbeten namnkunnige Professorn C. H. D. v. Eggers, bevisa åtminstone möjligheten af en successif inlösen af allment löpande Creditsedlar, efter deras fulla numerära värde. Man lemnar åt hvarje Läsare attt sjelf afgöra om de bevisa något mera.

la metaller och andra varor, som icke lätt kunde förderivas. Förhollandet emellan sedlarna och Bankens förråd af redbart mynt var ej bestämmt; men Regeringen hade dock ålagt Banken den förbindelsen, att med courant mynt inlösa hvar sedel, som uppvisades. Så länge den uppfyllde detta åliggande ägde ock des sedlar en fullkomlig credit. De medförde en ganska nyttig verkan på penninge-omloppet och handeln; ty de blefvo ett medel, att lättare omsätta penningar och gäfvö derigenom handeln nytt lif. Men den stora vinst, som intereffenterne skördade af sedlar, för hvilka de icke infatt någon valuta, förförde dem. Gynnade af den hemlighet, som omgaf deras Bank, utgäfvö de flera sedlar än som de i förhollande till Bankens fond kunde en gång vid anfordran inlösa. En tiltagande förbrukning af utländska varor, tillfälliga minskningar af de Danska provincernas production och handelsvinst, den Danska flaggans osäkerhet under det sju-åriga kriget och en kostsam krigsrustning 1762 gjorde att det redbara myntet gick ur landet, sedan det förut blifvit utträngdt ur den inländska rörelsen af de öfverflödande Bankosedlarna. Dessas gångbara värde hade redan fallit under värdet af

det

det mynt, som de föreställde. Det oakadt uppdrefvo intereffentene sin utdelning till dubbla och tredubbla räntor på de infatta capitalen, ja äfven derutöfver. Olyckligtvis upptog Regeringen fjelf lån af Banken för att dermed befrida de utomordenteliga utgifter som krigs-rustningen förorsakade; den betalade med Bancosedlar äfven utländsk gäld. Följden blef den att sedlarna föllo ännu lägre. Det redbara myntet försvann alt mer och mer; och Banken förmådde omsider aldeles icke att uppfylla sina förbindelser.

Regeringen hade imedlertid trott sig böra och kunna understödja Banken med tvångslagar. En privat-Banks sedlar, som den fjelf icke kunde realisera, blefvo likväl påbudne såsom landets mynt, och hvar och en förklarades skyldig att emottaga dem efter deras numerära värde *). Men

H 5

så-

*) Genom Förordningen af den 6 Octob. 1757. — Förut var ingen enskild person förbunden att af en annan emottaga dem, men i Kronans uppbörd gällde de lika med redbart mynt. Förordningen den 8 Martii 1737. Deremot, sedan det blifvit hvarje enskild ålaggd att emottaga dem såsom landets mynt, gjordes åtskilliga svårigheter, att antaga dem i uppbörden. Räkthammarens skrivelser af den 24 Januarii och 24 Martii 1764. (Se Brorsons *Försög til den femte Bogs förtolk*

sådana anstalter att upphjelpa ett pennin-
geverks fallna credit voro alltid frugtlö-
sa. Äfven i Danmark lyckades det icke
att stadga förtroendet för offentliga löf-
ten, genom det besynnerliga medlet, att
högtidligen upphäfva dessa löftens förbin-
dande kraft.

Banco-sedlarna voro i början ställda på
förra Riksdaler-tal, hvaraf 10 var det
lägsta. Men 1762 vidtog man den skad-
liga utvägen, till afhjelpande af bristen
på speciemynt, att utgifva sedlar på 1
R:dr, hvarigenom pappersmyntet kom i
omlopp äfven i de minsta summor. Man
grep derjemte till skenbara palliativer.
Antenliga lån upptogos i Holland och
annorstädes. Handeln på Ost- och West-
Indien öppnade nya tilgångar, som för en
tid borrtåt skylde statshushollningens bri-
ster. Det oakadt voro sedlarna 5 pro-
cent under pari, då Regeringen år 1773
köpte Banken, förmodligen i hopp att
derigenom upphjelpa dess credit. Det
tycktes ock vara billigt att statscaffan njöt
den vinst, som tillflöt Banken deraf, att
dess sedlar voro authoriserade, änskönt
den icke kunde inlösa dem. Utgången
fvarade i begynnelsen emot väntan. Re-
ge-

ning i *Christian V:s Danske og Norske Lov.*
(L. 358, 59.)

geringen betalade åtskilliga gånger till Banken betydliga summor, som den upplånade utomlands i godt mynt. Men ett palliatifs verkan kan ej blifva långvarig. Det nya myntet gick småningom ur landet och Bancofedlarna föllo alt lägre och lägre *). Bristen på redbart mynt hindrade de Danske undersåtarena ifrån att rätt draga fördel af den lyckliga conjunktur, som det Americaniska kriget öppnade. Stora summor i Bancofedlar blefvo å nyo utgifna åren 1781 och 1782 för att intaga det i handeln saknade myntets ställe. Men den handelsvinst, hvarpå man räknade som valuta för dessa sedlar, uteblef, emedan freden slöts innan så betydliga summor kunnat indragas. Härigenom misslyckades åtskilliga stora handelsföretag och följderna blefvo så mycket svårare, som dessa företag voro grundade på utländsk cre-

*) I bland andra onyttiga medel till upphjelpande af Bankens credit, försökte man äfven det, att i Hamburg och Altona uppköpa Bancofedlar och vaxlar på Köpenhamn till högt pris. *Büsch*, som vid sin Afhandling om Banker bifogat en berättelse om den Köpenhamnska, uppgifver den årliga förlusten genom denna vaxelhandel till 60,000 R:dr. Han anmärker dervid ganska riktigt att Bankens credit vunnit mera om dessa 60,000 R:dr årligen blifvit använda till *sedlars inlöfande*.

credit. Den nya hastiga tillväxten af den numerära rikedommen uppjagade alla pris till en omätlig högd. Luxen, en vanlig följd af öfverflödande pappers-penningar, tog öfverhanden. Misfväxt eller åtminstone en blott medelmåttig skörd minskade productionen under de påföljande åren. Banco-sedlarna måste altså oupphörigen falla i värde. Det redbara myntet försvann aldeles på en ganska obetydlig summa när. Bankens sedlar voro för landets inbyggare ett dem påtrugadt mynt, och för utländningen endast skuldbewis, hvilkas relativa värde berodde af hans individuella öfvertygelse om Danmarks national-förmögenhet och af tillfällena för honom sjelf, att åter affätta dem. Det var ej underligt att under sådana omständigheter dessa sedlar nedsjönko ända till ett verkligen orimligt vanvärde.

I denna ställning befunno sig de Danske financerne, då Kronprinsen och hans ministère år 1784 emottogo regeringen. En *hastig* och tillika *varagtig* hjälp var ej möjlig; ty följder af mångåriga oredor kunna ej häfvas i ett ögonblick. De upplyste män, som nu styrde Danmark, kände för väl nödvändigheten att vårda sitt anseende och Statens deraf beroende credit, för att i hast antaga någon plan till finan-

financernas förbättring, om hvars duglighet de icke, efter en mogen pröfning af alla skäl för och emot den tamma, kunde vara fullkomligt öfvertygade. Imedlertid användes en klok sparsamhet i förvaltningen af Statens medel, och derigenom lades grunden till de författningar, som sedermera vidtogos.

Genom en Konglig förordning af den 6 Julii 1785 utlofvades, att den Köpenhamnska Banken skulle sättas i tilstånd att med tiden inlösa sina ledlar vid anfordran. Regeringen förefatte sig ock att till befrämjande af detta viktiga ändamål på ett eller annat sätt betala sin skuld till Banken, som derigenom äfven skulle kunna småningom uppfylla sina förbindelser. Sådana anstaltter verka väl icke hastigt; men de leda så mycket säkrare till ändamålet, som de icke äro öfverspända utan öfverensstämma med Statens krafter och saker nas naturliga gång. År 1786 beslöt Regeringen, att införa ett nytt speciemynt i Hertigdömena Slesvig och Holstein. Detta verkställdes i början af året 1788 då en betydlig summa i silfver, som genom sparsamhet blifvit samlad, användes till berörda ändamål. Man ärnade aldeles indraga de Bancosedlar, som med det nya Myntet inväxlades: de skulle återlemnas till

till Banken, såsom afbetalning på Konungens skuld, och sedan offentligen förtörras, hvarigenom de återstående sedlarnas värde borde naturligtvis stiga. Men nu inträffade en olycklig conjunctur, hvilken gjorde verkställigheten af denna plan omöjlig. Danmark blef inveckladt i kriget emellan Sverige och Ryssland, och måste göra kostsamma rustningar både till lands och sjös. Dertill nödgades Regeringen icke allenast använda, jemte en besparad fond, de Bankosedlar, som inkommit från Holstein, utan äfven öka sin skuld till Banken med nya betydliga lån. Sedelstocken tilväxte härigenom ännu mera, och Bankens credit aftog i samma förhållande.

Men knapt var lugnet återfördt förrän Regeringen med fördubblad ifver förnyade de vigtiga underfökningar, som de krigiska utgifterna afbrutit. Tre utvägar till realisafion af Banco-sedlarna kommo dervid i fråga. Den ena, att på en gång med reda penningar inväxla dem alla, eller åtminstone en betydlig del deraf; men dertill fordrades en stor summa i ädla metaller, som ej kunde upptagas inom landet, utan måste inbringas genom utländska lån, hvilka alltid äro vädliga *). Den

*) I fall man ocks kunde få det erforderliga

andra, att till en del utbyta Bancofedlar-
na

lånet utomlands mot drägliga vilkor" — säger *Eggers* i den förr nämnde skriften s. 12 — "så måtte ju landet återvinna både räntor och capital genom förökad production eller handelsvinst, så framt den nya gälden skall betalas utan att landet råkar åter i samma förlägenhet. Men huru mycket vågar man icke genom ett sådant steg? Hvilken förfäkrar Staten att i en lång följd af år undgå misfväxt, krig och andra olyckliga tillfälligheter? Ve den, om den då skall betala stora summor till utländningen. Det gifna löftet kan icke brytas utan att landet sättes i den största våda: och uppfyllas kan det icke när man ej vill trycka underlåtarena och utmärsla deras näringar, eller ock göra nya lån på sådana vilkor som för en lång tid skada crediten. Derföre är en vis regering mycket försigtig vid sådana förbindelser. Den låter icke förblinda sig af skenbara förmoner under de första åren. Den räknar, så vidt man kan förutse tilkommande händelser, på de möjliga tilfällen, då botemedlen kunna blifva farligare än sjukdomen. På den andra sidan kan ändamålet icke heller uppnås annorlunda än medelst tid efter annan förnyade lån. Erfarenheten har visat, att sådana palliativer blott förvärra saken. De upplånade redor penningarna försvinna inom en kort tid, då de till en del utgå till betalning af räntorna. När de försvunnit, så blifva både dessa räntor, och en gång i sin tid capitalens återbetalning, tryckande utgifter för Staten, hvarigenom landets förmögenhet å nyo minskas och industrien ännu mera försvagas."

na mot credit-bevis på större summor, försäkrade genom hypothek och ställda på viss betalningstid; men, om dessa skuldbevis skolat gifva ränta, så hade Staten fått vidkännas nya betydliga utgifter och det redan för stora rörelse-capitalen blifvit ökad, då deremot, om de icke bragt innehafvaren någon ränta, deras credit blifvit ganska osäker, och Staten äfventyrat att utan nytta förlora kostnaderna af deras inlöfande på de första terminerna. Den tredje utvägen — och den vidtog man — var denna, att *med landets egna krafter verkställa en successiv realisation*, derigenom att Banken småningom skulle indraga sina fordringar och i samma mån årligen döda en bestämd andel af sin löpande skuld.

Man trodde sig finna denna realisationsplan både *rdttmdtig*, *nyttig* och *möjlig att verkställa*; trenne egenskaper, hvilka, efter den Danska Regeringens grundsatser, nödvändigt borde vara förenade i en finance-anstalt, som skulle verka på hvarje medborgares välfärd. *Rdttmdtigt* var det utan tvifvel, att Banken uppfyllde sina förbindelser: *Nyttigt*, att det skedde på ett sätt, som var lämpadt efter landets belägenhet, och icke, genom en brådskort förändring, förstörde närings-

garna samt beredde nya oredor. *Möjligheten* i detta fall, att verkställa det rättmätiga och nyttiga, var, då planen fastställdes, lika lätt förutsedd, som den sedermera blef ögonskenlig.

Hufvuddragen af denna plan voro dessa: att den Köpenhamnska Banken *småningom* skulle indraga sina utelöpande sedlar dels genom inflytande räntor af de gifna lånen och dels genom en måttlig afbetalning på capitalen; att ifrån det ögonblicket, då denna indragning börjades, Banken skulle tillslutas för alla nya lån och disconteringar; att imedlertid ett nytt speciemynt skulle äfven småningom bringas i omlopp; och i detta ändamål en ny Bank genom enskilldas sammanfattning inrättas, hvilken ensam egde att gifva lån och discontera; att detta mynt icke skulle ega samma numerära värde, som det hvarpå de gamla Bancoedlarna lydde, för att icke af dessa blifva utträngdt ur rörelsen, och icke heller gälla såsom landets mynt, utan endast som ett handelsmynt, intill dess Bancoedlarnas gångbara värde svarade emot deras numerära och ett bestämdt förhållande emellan dem och det nya myntet såedes kunde ega rum; samt ändteligen att den nya Banken, hvaraf styrelsen aldeles öfverlemnades

des åt de enskilda intereffenterna, skulle utgifva sedlar, lydande på det nya myn- tet, och föreställande, under Regeringens uppsigt, Bankens redbara fond.

Det var Finants-Ministern Grefve *Schim- melman* som gaf den första uppräningen till denna realisations-anstalt, och som bragte den under öfverläggning i Finants- commissionen. Han hade redan i början af året 1789 och sedermera vid åtskilliga tillfällen yttrat hufvud-ideerna af sin plan, egenteligen i afsigt att först inhämta den upplysare allmänhetens och *i synnerhet de handlandes* tankar derom. Han visste, att utgången af hvarje sådan finants-ope- ration som denna berodde till en stor del af allmänhetens omdöme deröfver och an- såg den naturliga ordningen därför for- dra, att man i dylika mål först skulle sö- ka utleta detta omdöme innan man fatta- de något beslut. Nog skarpsinnig för att kunna skilja ett inkast af den låga egen- nyttan, från ett inkast af det upplysta för- ståndet, befarade han icke att härigenom endast blifva ett verktyg för de rådfråga- des enskilda interessen.

Om Grefve *Schimmelmans* förslag icke var ett hastverk, uppställt på vacklande begrepp och yteliga kunskaper, blef ock granskningen deraf icke, som en blott for-

formalitet, fulländad inom några ögonblick. Det antogs först efter två års förlopp ifrån det bemänte Finants-Minister uppgaf hufvuddragen deraf. Under tiden hade icke allenast, som jag redan nämnt, allmänheten haft tillfälle att stadga och yttra sitt omdöme deröfver, utan planen ock blifvit af Finants-commissionen granskad samt vidare utarbetad och modifierad.

Den 16 Februarii 1791 utkom ett Kongligt bref, hvarigenom allmänheten erhöll underrättelse om Regeringens beslut i detta ämne tillika med grunderna, hvarpå det hvilade, samt anbud att deltaga i den nya Danska och Norska Specie-banken, hvars rättigheter och pligter desutom nogare bestämdes i ett serkildt reglemente af samma dag. Uti bemänte bref läges: att "som det vore viktigt för "bägge Rikenas åkerbruk, handel och öf- "riga näringar, äfvensom för ordningen i "Statens inkomster och utgifter, att de "penningesorter, som vore i omlopp och "skulle tjena till inländska och utländska "betalningar, alltid kunde hafva ett stad- "gadt invärtes värde, så hade Konungen "varit betänkt uppå, huruledes en sådan "sasthet och stadga i det offentliga pen- "ningeväsendet allt mer och mer måtte "kunna vinnas. Till den ändan hade hans

"Majestät infört specie-myntet i Hertigdö-
 "mena Slesvig och Holstein, i affigt att
 "detta mynt, med tiden, och efter läg-
 "lighet och omständigheter, skulle blifva
 "ett allmänt landsmynt för samtliga Ko-
 "nungens Riken och länder. För att när-
 "mare nalkas detta syftemål och genom-
 "verksammas medel göra det möjligt att
 "Danmark och Norrige, äfven som Her-
 "tigdömena, kunde i specie-penningar er-
 "holla ett sådant Riksmynt, af ett fast
 "invärtes värde, hade Hans Majestät be-
 "flutit:

"1:o Att den till Kronan öfverlåtne
 "*Köpenhamnska Assignations- Væxel- och Lå-*
 "*ne-banken*, hvars utgifna sedlar alla lydde
 "på courant-mynt, skulle *småningom och u-*
 "*tan afvikelse från grundsatserna i Bankens*
 "*Oöfroy eller från någon af den samma in-*
 "*gången och ännu gällande förbindelse*, in-
 "draga berörda sina sedlar derigenom att
 "den, på lämpliga terminer, indroge si-
 "na fordringar: att dessa sedlar skulle ef-
 "ter handen, som de inkomme, förstöras,
 "och att, när alla sedlar en gång influtit
 "och blifvit cafferade, sjelfva Banken der-
 "efter skulle upphöra.

"2:o Att en *ny Bank* för bägge Rike-
 "na, Danmark och Norrige, skulle upp-
 "rättas, och dess mynt och sedlar vara
 "spe-

"specie-penningar, efter den gamla Danska
 "specie-myntfoten, och således af samma
 "slag, som de i Hertigdömena införda; att
 "då denne Bank å ena sidan erhöle såda-
 "na förmåner, hvarigenom den kunde e-
 "ga ett säkert bestånd, skulle den å den
 "andra förbindas till sådana pligter, att
 "den, med uppfyllande af en Banks för-
 "sta ändamål, kunde gagna det allmänna
 "utan att, genom missbruk, urarta till en
 "inrättning, som förstörde sin egen och
 "Statens credit både inom och utom landet.

"3:o Att denne nye *Danske och Nor-*
ske Specie-bank skulle förnämligaft upplå-
 "tas åt Konungens egna underfåtare, så
 "många som hade lust och förmåga att del-
 "taga deri och i tid sig dertill anmälte;
 "samt att när Banken således af ett inte-
 "ressentskap vore upprättad, skulle detta
 "interessentskapet ega en fullkomlig frihet,
 "att genom män som det sjelft hade att
 "välja, efter des Ocroi och Reglemente
 "förestå och styra den samma, till inte-
 "ressentskapets och det allmännas nytta,
 "utan att derutinnan på något sätt lida in-
 "grepp eller hinder." Subscription-sum-
 man bestämdes til 2,400,000 R:dr specie
 och beloppet af hvar Actie till 400 R:dr,
 hvaraf likväl till den 11 Junii 1791 en-
 dast borde insättas 15 procent eller 60 R:dr,

hvarefter, sedan Banken den 1 derpå följande Julii blifvit öpnad, intereffenterne skulle alltid 4 månader förut underrättas när ytterligare tillskott komme att erläggas. En Commision, sammanfatt af de handelshus i Köpenhamn, från hvilka Commiffarier i den förra Banken blifvit valde, och af tvenne ledamöter af det Kongliga Finants-collegium, skulle emottaga subscriptionen och den första insatsen samt derefter kalla de tecknade intereffenterne till en allmän sammankomst, hvarvid desse egde att välja representanter, som genast skulle tråda till styrelsen af Banken, samt nämna dess Directörer och betjening enligt Reglementet. Samma dag, då den nya Banken öppnades, skulle den gamla tillslutas för alla nya lån och disconteringar, och sedermera endast befatta sig med att indraga sina fordringar, förnya sina redan gifna lån, så vidt förnyelse deraf kunde ega rum, samt växla sina egna utgifna sedlar. — "På det att den gamla Banken må desto säkrare i sin tid kunna upphävtas" — heter det vidare i förr berörde Kongliga bref — "är det antaget till en oryggelig regel, att den summa af couranta Banco-sedlar, som den har i omlopp när den nya Banken öppnas, skall icke allenast aldrig ökas, utan tvärtom"

"om ifrån denna tid årligen minskas i så-
 "dan mån, att 750,000 R:dr hvarje år
 "indragas och förstöras, det ena året i
 "det andra räknadt; det vill säga, att om
 "under ett år en mindre summa indrages,
 "skall en större indragas under ett annat, så
 "att det årliga medeltalet blifver 750,000
 "R:dr, intill dels alla sedlar blifvit döda-
 "de och Banken, som utgifvit dem, då
 "kan upphöra. Banken är satt i stånd
 "att sålunda indraga sina sedlar, dels ge-
 "nom de panter och den säkerhet, som
 "den eger hos sina enskilda gäldenärer,
 "och dels igenom de anstalter som Vi,
 "till följe af Vårt placat af den 8 Julii 1785,
 "hafve låtit foga till betalning af Statens
 "skuld till Banken, hvar till ännu kom-
 "mer de årliga räntorna af alla Bankens
 "utestående lån, så vidt och så länge des-
 "sa lån förnyas, hvilka räntor, som hit-
 "tills blifvit erlagde till vår cassa såsom
 "innehafvare af Bankens uppbörd, skola
 "hädanefter infättas i Banken och ingå i
 "den summa af sedlar, hvilken dödas:
 "och på det att hvar och en i allmän-
 "het och intressenterna i den nya Banken
 "i synnerhet, må blifva desto mera för-
 "vissade derom, att den gamla Banken
 "verkeligen, och på sätt ofvan berördt
 "är, årligen indrager och förminskar den

”i omlopp varande summan af des sed-
 ”lar; skall det årligen för den nya Ban-
 ”kens representanter visas med den gam-
 ”la Bankens böcker och räkenskaper, hu-
 ”ru många af des sedlar äro dödade,
 ”och bemälte representanter vara berätti-
 ”gade och pligtige, att sådant offentligen
 ”kungöra.” Imedlertid och så länge dessa
 sedlar ännu finnes skulle de, lika som för-
 ut, gå man och man imellan, samt utgif-
 vas och emottagas af Konungens cassor
 äfvensom af den gamla Banken, efter de-
 ras fulla värde i courant.

*Oftroyen och Reglementet för den Dan-
 ska och Norska Specie-banken*, äfven af den 16
 Februarii 1791, bestämde i en noggrann
 detalj des rättigheter och pligter. Enligt
 denna des grundlag, skulle den ”alltid an-
 ”ses som en till allmän nytta genom en-
 ”skild förmögenhet stiftad offentlig inrätt-
 ”ning och derföre oföränderligen stå un-
 ”der intereffentskapet sjelft, och styras af
 ”män, hvilka det (på föreskrifvit sätt)
 ”egde att dertill frivilligt välja.” — ”På
 ”det att hvar och en,” säges der vida-
 re, ”som antingen deltagar i Banken, el-
 ”ler betror den sin förmögenhet, eller in-
 ”nehafver des sedlar eller på annat sätt
 ”står med densamma i förbindelse, må
 ”kunna vara desto mera förvissad derom,
 ”att

"att vår Konungliga enväldsmagt aldrig skall
 "göra Banken hinder eller förfång, så vilje
 "vi icke allenast för *Ofs* och *Våra Efter-*
 "*trädare i Regeringen* lösa Bankens styres-
 "män och föreståndare åfvensom des betjes-
 "ning, i alt hvad Banken rör och styrelsen
 "och förvaltningen deraf vidkommer, ifrån
 "den ed och pligt, hvarigenom de åro mot
 "*Ofs* och *Dem* förbundne, och deremot för-
 "klara dem vara ensamt förpligtade af den
 "ed, som de Banken svurit hafva; utan ock
 "hvarigenom på det högtidligaste och vid
 "*vårt Konungliga ord* åfvenledes för *Ofs*
 "och *våra Efterträdare* utlofva: Att intet
 "slags tvång eller befallning ifrån *Ofs* eller
 "*Dem* skall någonsin medelbarligen eller o-
 "medelbarligen göra intrång i den fullkom-
 "ligt fria, men tillika lagbundna styrelse af
 "Banken, som genom denna Octroi och Reg-
 "lemente förfåkras, långt mindre någonsin,
 "ehvad tider eller omständigheser ån måtte
 "intråffa, det ringaste ingrepp göras eller
 "tillåtas i de medel och penningar, som
 "Banken eger i sitt förråd eller under sin
 "vård." I det följande uppgåfvos denna
 "Banks ändamål, och reglorna för des för-
 "rättningar. Den skulle nemligen: 1:o som
 "*Lånebank*, alltid hafva i förråd en fond af
 "redbart specie-mynt, eller valuta derför, och
 "i förhollande till densamma utgifva specie-

sedlar, att utlånas mot behörig säkerhet och gångbar ränta; 2:o som *Giro-* eller *Asignations-bank* emottaga och förvara de summor i speciemynt, eller redbar valuta därför, som man ville der insätta för att till andra utasignera eller sjelf efter behof och godfinnande uttaga; och 3:o som *allmänt förvaringsrum* emottaga och vårda de penningar och medel, hvilka af publika verk eller enskilda personer der kunde deponeras. Dets sedlar skulle lyda på 80, 40, 20 och 8, samt om dets styresmän funne det tjenligt, äfven på 4 R:dr specie, men ej derunder. Dessa sedlar, hvilka vid anfordran borde inlösas antingen med speciemynt eller courantsedlar beräknade i specie efter gångbar cours, skulle gå man och man emellan, dock utan att någon vore tvungen att mot sin vilja antaga dem, samt gälla, lika med speciemyntet, i betalningar till Kronans cassor. Deras äfvensom speciemyntets förhollande till courantmyntet och sedlarna finge i öfrigt bero af enskilda öfverenskommelser. Till förekommande af en omätlig fedel-tilverknning fastställdes som en orygglig regel: att i allmänhet, äfven då Banken vore i den måsta verksamhet, finge summan af dets utelöpande sedlar icke öfverfliga summan af dets redbara valuta därför i ett högre förhollande än det af

19 till 10. Om likväl sådana synnerliga omständigheter någon gång inträffade, att det blefve nyttigt för Staten och tillika för Banken, att detta förhållande öfverskredes, så kunde Regeringen vid hvarje sådant tillfälle särskildt tillåta, att sedelflocken finge för en bestämd tid ökas till ett förhållande emot redbara fonden af 22 till 10, men aldrig derutöfver, ehvad anledningar sig ock företedde, och ehvad säkerhet erbödes. I detta fall skulle det åligga Banken, att inom den utfatta tidens förlopp och äfven förut om dess credit det fordrade, så inskränka utgifningen af sedlar, att den vanliga proportionen återvunnes. Banken kunde gifva lån åt vederhäftiga personer och mot antaglig säkerhet *) på 1 till 6 månaders tid, hvarvid det berodde af Directi-
onen, att bestämma räntan efter eget godt-
fin-

*) Deribland förnämligast inländska varor, som ej kunna i hast förderfvas. "Banken skall i synnerhet" — heter det — "göra afseende på väl renlad och torrkad såd, som efter Vår förordning af den 6 Junii 1788 uppläggas i Magaziner i Köpenhamn, emedan icke allenast Banken eger fullkomlig säkerhet i dessa varor då lånen gifvas med behörig försigtighet, utan ock desto mera trygghet i afseende till spanmåls-tillgångarna derigenom kan vinnas." På fastigheter, såsom icke genast användbara, skulle Banken ej gifva lån.

finnande, dock icke utöfver den för hvar
flags lån i författningarna föreskrifna hög-
sta beräkningen deraf. Styrelsen af Ban-
ken skulle föras af 15 Representanter och 5
Directörer. De förre, valde af interessent-
terne, egde öfver-uppsigten öfver Bankens
tillstånd och förvaltning, samt hade att i
samfundets namn och på dess vågnar beslu-
ta om allt, som för Banken vore af serde-
les betydighet och efter de i Octroyen och
Reglementet antagna reglor och grundsatser
kunde afgöras. De sednare åter, valde af
Representanterne, skulle förestå och styra
Bankens dagliga förrättningar. När någon
allmän författning rörande Bankens förval-
tande skulle antagas, eller fråga blefve om
fondens förökande eller förnyelse af O-
ctrojen eller andra sådana allmänna och vig-
tiga ärender, som ej kunde afgöras efter
de i Octrojen, Reglementet och förut an-
tagna författningar, fastställda grunder, så
borde derom öfverläggas och beslutas i en
General-församling af samtliga interessent-
terna. Af Representanterna skulle tre hvar
år afträda, i början efter lottkastning emel-
lan de först valde, och sedermera efter de-
ras ålder som Representanter. I de sålun-
da afgångnas ställen borde 3 nya hvar år
uti en General-församling väljas, hvarvid
det dock vore interessenterna obetaget, att
bi-

bibeholla de förra. På lika sätt skulle ärligen en Directör afgå och des rum genom val af Representanterna uppfyllas. Till Representant och Directör kunde i öfrigt endast den väljas, som vore intressent i Banken, och bosatt i Köpenhamn eller så nära deromkring att han alltid kunde vara tilstädes när hans göromål i Banken det fordrade. Då någon Konungens embetsman valdes dertill, samt vilie och kunde åtaga sig denna förrättning, åläge det ock honom att förbinda sig mot Banken genom den förut omtalade eden. Ibland Directörerne borde alltid tre vara af köpmans-ståndet. Representanterna skulle sammantråda åtminstone hvarjt fjerdedels år, och i öfrigt så ofta de ansåge det nödigt eller Directörerne det åskade. Vid kvartals-sammankomsterna borde de i slynerhet undersöka Bankens tillstånd och öfverlägga om des styrelse. Till den ändan egde Directörerne att vid hvarje sådan sammankomst framlägga för Representanterna riktiga, af böckerna utdragna, ballancer och erforderliga upplysningar om allt det väsendtliga, som under de sista 3 månaderna i Banken förefallit, des cassa-behollning, des fordringar och de derför ställda säkerheter, o. s. v. Alla i Representant-sammankomsterna tagna beslut skulle införas i ett dertill inrättadt pro-

protocoll, hvarvid de ifrån Directionen inkomna handlingar borde biläggas. — Af Directörerne skulle en hvar dag vara tillstådes i Banken, för att beförja de dagliga göromålen, men alla sammantråda tvenne gånger i veckan för att öfverlägga och besluta om lån och disconteringar m. m. För de förluster, som oaktadt använd försigtighet kunde inträffa, vore Directörerne ej ansvarige; men om de beviljade eller tillåto något stridande mot Bankens Octroj, Reglemente och andra författningar om des s styrelse, så skulle de derföre vara underkastade fullt ansvar efter Landets och Bankens lagar, "ehvad anledning eller anmodan de öck dertill haft." Representanterne och Directörerne egde gemensamt att antaga Bankens betjening, hvilken skulle omedelbarligen stå under Directionen. Alla förvaringsrum och cassor, utom den som vore anförtrodd cassören ensam till löpande utbetalningar, skulle bevaras inom fyra ferskillta lås, hvartill tre Directörer och cassören eller den betjent som dermed hade befattning egde hvar sin ferskillta nyckel. En gång i hvarje månad eller så ofta Directörerne nödigt funne, borde de genomgå Bankens cassor och böcker: men fyra gånger om året, korrt för Representanternas sammankomster, skulle både cassor och böcker efter ses af tven-

tvenne eller flera dertill skickliga män, som Representanterne valt inom sin corps, och hvilka egde att till Representant-församlingen afgifva skriftelig berättelse om sin för- rättning. Bankens böcker skulle årligen på en viss tid aflutas och des råkning uppgö- ras, samt revideras af män, som Represen- tanterne dertill utfett, hvarestef desse sist- nämde egde att qvittera räkningen, samt derefter bestämna och för interessenterna kungöra, huru mycket af det förflutna å- rets vinst blefve att utdela. Bankens Re- presentanter voro skyldige så ofta Konun- gen det åskade, och minst hvart fjerdedels år, att för de män, som Konungen dertill vil- le utnämna, uppgifva förhollandet emellan Bankens redbara valuta och des utelöpande sedlar, då, i händelse föreskrifterne derom voro öfverträdde, nödig påminnelse skulle till Representanterne afgå. Alle de, som något embete eller förrättning i Banken an- förtroddes, hvarigenom de egde tillfälle att underrätta sig om des tillstånd och om de personers förmögenhet och omsättning, hvilka hade med banken att beställa, skul- le genom ed förbinda sig till tyfslåtenhet i alla de fall, då det icke ålöge dem att derom yttra sig.

Sådant var det hufvudsakliga innehållet af det Reglemente, som för Banken utfär- da-

dades. Allmänheten vågrade ej denna nya inrättning sitt förtroende. Subscriptionen till delaktighet deri begynte den 11 April 1791, och den 16 i samma månad, då den upphörde, hade 1169 personer tecknat för 7384 Actier, och således för 1384 utöfver det till Bankens fond bestämde antalet. Banken öppnades ock på den dag som var dertill utfatt i det ofvannämnda Kongliga brefvet.

Den gamla Bankens utelöpande fedelstock, hvilken nu småningom skulle indragas, utgjorde högst 16 millioner Riksdaler, hvarföre Banken egde säkerhet dels i sin fordran hos Regeringen, dels i hypothek hos enskilda gäldenärer, och dels i sin redbara penninge-behollning. Till sin skulds afbördande öfverlemnade Regeringen åt Banken 2 millioner i såkra fordringar, och anflog den en viss årlig inkomst, jemte biträde, då det erfordrades, af den så kallade sjunkande fonden. Hos enskilda personer egde åter Banken försäkrade fordringar till omkring 8 millioners belopp. Den hade således en realisations-fond af 9 till 10 millioner R:dr, des penninge-behollning oberåknad. För alla Bankens gifna lån, åfven som för en del af de fordringar, som Regeringen till densamma öfverlätit, inflöto räntor, måstadels efter 4 procent om året. Des-

Dessutom skulle årligen afbetalningar på
 capitalen göras. Det var således icke
 svårt för Banken att inbringa de 750,000
 R:dr, som hvarje år skulle dödas. — Re-
 geringen, såsom egare af Banken, förlo-
 rade väl härigenom en betydlig inkomst,
 räknad öfver hufvud till mer än 200,000
 R:dt årligen; "men," säger Herr Eggertz,
 "denna summa kan ingalunda anses förlo-
 rad. Endast okunnige och lågtänkte råd-
 gifvare kunna åtskilja Regeringens och
 Folkets intresse. Hvar uppoffring åt
 det allmänna bästa är icke förlust utan
 vinst för Regeringen. Har Regeringen
 något, som icke Folket gifvit? Kan
 det hjälpa något att Regeringen eger
 förmenta rikedomar, då Folket är fattigt
 och modfäldt? Men när landet blifver
 rikt, ökas med detsamma Regeringens in-
 komster och tillgångar. Fördelarne af
 en förbättrad och stadgad inrättning af
 penninge-verket, tillflyta ock omedelbar-
 ligt den allmänna statscassan. När ut-
 skyllderne utgå i bättre penningar, lå-
 vinnes på det hela i kvaliteten vida me-
 ra, än man i ferskildta fall förlorar i
 kvantiteten. Så länge Staten ännu årlig-
 en måste erlägga räntor och afbetalnin-
 gar till utländningen, skall verkan snart
 visa sig. När agiot emellan de Köpen-
 K "hamn-

"hamnska Banco-sedlarna och silfver är en-
 "dast 5 procent, i stället, att det för ett år
 "sedan var 25 procent, så äro nu 1,000,000
 "R:dr, som Konungen uppbär i Danmark,
 "lika så mycket värde som 1,200,000 R:dr
 "då, så snart penningarna skola betalas ut-
 "omlands. Och det som utgifves inom
 "landet går förnämligast till Statens em-
 "betsmän. Huru billigt är det icke att
 "Staten lånar dem, så väl den kan; och
 "detta sker utan att bevilja tilökningar
 "och gratificationer, så snart de erholla
 "sina löner i bättre penningar. Blifver
 "då, till en del genom penninge-verkets
 "förbättring, antalet af rika och välmäen-
 "de hushåll större, blifver productionen
 "utvidgad och handelsvinsten förökad; så
 "tilltaga källorna till Statens inkomster, så
 "tillväxer des utvärtens magt och anseen-
 "de i samma förhollande som des invär-
 "tes styrka och välstånd ökas. Försynen
 "vare lofvad att den Danska Regeringen
 "är sjelf öfvertygad härom; att hvar och en
 "opartisk igenkänner och älskar i des för-
 "fattningar och anstalter den ägta popula-
 "ritets-anda, som omedelbarligen går ut
 "på det *helas* väl, och icke blott medel-
 "barligen på Regeringens enskilda fördelar."

Det blefve för vidlöftigt att här med
 noggrannhet utreda allt det märkliga och

visa uti inrättningen af den Danska och Norska Specie-banken. Jag vill derföre endast med några lå anmärkningar göra Lätaren uppmärksam derpå.

I en *oufskränkt* Monarchi, sådan som den Danska, torde det i allmänhet icke vara möjligt att en Bank, som vore Regeringens egendom och stod under dess omedelbara styrelse, kunde vinna allt det förtroende, som till dess operationers framgång fordrades. Oaktadt allmänheten egde den fullkomligaste öfvertygelse om sin närvarande Regerings klokhet och rättvisa, kunde den likväl icke med den oryggliga säkerhet, hvarpå en Banks anseende endast kan hvila, öfverlemna sin egendom åt den magt, hvilken uppfatt öfver lagarnas tvång och själf berättigad att upphäfva och förändra dem, icke vore genom någon yttre kraft tilhollen att uppfylla sina förbindelser. Och den inre kraften af upplysning och redlighet, som verkade på den närvarande Regentens handlingsfätt, huru tillfällig och vilkorlig vore icke den, huru hastigt kunde icke den vid en thronförändring förlvinna? *)

K 2

Den

*) Den sats jag här framställt, och hvilken många författare före mig yttrat, gäller icke blott i afseende på det absolut-monarchiska regeringsfättet, utan alltså der den lagstiftan-

Den Danska Regeringen ådagalade således mycken vishet, och en oegennyttig forgfällighet att bereda den nya Banken en allmän credit, då den icke allenast lät ett enskildt samfund stifta och ega den samma, utan ockfå högtidligen aflade sig sjelf all delaktighet i styrelsen deraf. Den iträckte sin omtanka och varsamhet i detta fall så långt, att det till och med förklarades i det utfärdade Reglementet för Banken, att, om Konungen för godt funne att taga Actier deri, ville han dock icke låta rösta för dem i interessenternas sammankomster.

Men då på den ena sidan klokheten fordrade, att denna Bank skulle egas och styras af enskilde personer, fordrade ock den allmänna säkerheten på den andra att Regeringen hade en noggrann tillsyn öfver det sätt, hvarpå Bankens förbindelser och de fastställda villkoren för dess verksamhet uppfylldes. Den gamla Köpenhamnska Bankens obestånd härledde sig
yt-

de och verkställande magten äro i en fysisk eller moralisk person förenade, och der således denna samma person kan i egenkap af lagstiftare upphäfva kraften af de förbindelser, som han i egenkap af Regent sig åtagit. En Bank, styrd af det enväldiga Franska National-conventet, skulle utan tvifvel icke hafva vunnit mycken credit.

ytterst ifrån de första enskilda egarens oförsigtiga, eller rättare oredliga, styrelse. Undervist af detta exempel fastställde nu Regeringen ett visst förhållande emellan den nya Bankens redbara fond och utelöpande sedlar, samt förbehöll sig rättigheten att undersöka huru föreskrifterna derom efterleddes.

Detta förhållande, af 10 till 19, kan icke anses öfverdrifvet, då man betänker, att den del af sedelstocken, som öfverföret Bankens redbara penninge-behållning, saknar icke därför full valuta, utan eger den i de flersaldiga, användbara och alltid mer än tillräckliga hoptothek, emot hvilka Banken utgifvit sedlarna till många ferskilda vederhäftiga låntagare. Ingen innehåfvare af dessa sedlar kan således befara, att Banken icke har fullkomlig säkerhet för dem, ehuru denna säkerhet till $\frac{9}{10}$ kan bestå i annat än rena penningar. Ett allmänt misstroende till Bankens förmåga att inlösa dem kan således icke ega rum, och fölakteligen kan det icke heller, under en någorlunda liflig circulation, hända att de till ett så betydligt belopp inkomma, att Bankens redbara fond icke blifver tillräcklig till deras inlöande. Likväl till ytterligare säkerhet har Regeringen förordnat, att sedelstocken

ken skulle i det bestämda förhållandet tid efter annan jämnkas efter den då befintliga penninge-behållningen, och icke vara oföränderligen afmätt efter Bankens ursprungliga fond.

Det skulle tyckas att innehafvarena af Bankens sedlar vore oförrättade, genom den frihet Regeringen lemnat Bankens styresmän att, efter behag, inlösa dessa sedlar, då de företeddes, antingen med redbart mynt eller med den gamla Bankens courant-sedlar efter gängbar cours. Man bör likväl härvid noga anmärka, att Regeringens förordnande i denna del, *föregått* utgifningen af sedlarna, emedan det finnes uttryckt i sjelfva Banko-reglementet, och att således dessas innehafvare emottagit dem med fullkomlig kännedom af ett sådant vilkor. Ingen bör derigenom kunna blifva lidande, då de courant-sedlar han måste emottaga, beräknas honom till et sådant pris, att han derföre genast kan tilväxla sig specie-mynt. En cours-sedel finnes alltid anslagen på det ställe der Bankens sedlar in-växlas.

Följderna af den realisations anstalt, hvarom jag nu sökt lemna några under-rättelser, hafva svarat mot Regeringens och allmänhetens öfverensstämmande köpp.
Den

Den gamla Bankens sedlar hafva småningom stigit i värde, och ingen eller åtminstone en ganska obetydlig skillnad emellan dem och *courant-myntet*, som de föreställa, har i senare tider egt rum, när man undantager följderna af de utomordentliga händelser, som i början af detta år inträffat, men redan till det mesta upphört. Handeln och näringsarna, gynnade derjemte af visa economiska författningar, hafva tilväxt, och Danmark är nu en af de få lyckliga Stater i Europa, som i en jemnt tiltagande allmän välmåga och trefnad eger den säkraste borgen för sitt invärtes lugn.

Theorien för Statskulder, af Gents.

(Öfversättning från Tyskan.)

När en Stats utomordentliga företag fordra utgifter, hvilka betydligt öfverstiga dess vanliga inkomster, gifvas i allmänhet *tre* utvägar, genom hvilka han kan förskaffa sig medel att bestrida dessa utomordentliga utgifter. *Antingen* utfordrar Staten de summor, hvaraf han är i behof, omedelbart genom beskattning på underlåtarne: eller bespar han, de år,

under hvilkas lopp inga utomordentliga företag inträffa, så mycket af sina vanliga inkomster, att han derigenom samlar en fond för ovanliga händelser: eller, sluteligen, förskaffar han sig hvad han för utomordentliga händelser behöfver, genom lån, och föker, att genom den vanliga beskattningens förhöjning, blifva iståndfatt, att utgöra räntorna på dessa lån och kanhända äfven att betala det upplånade kapitalet.

Om en Stats utomordentliga företag stode i det förhollande till dess vanliga inkomster, att han, till atgifternes bestridande dervid, behöfde utfordra blott en obetydlig förhöjning i den vanliga beskattningen, vore den första af de tre nämnda methoderne den lättaste och bästa. Detta inträffar likväl aldeles icke, när, lika som vid nästan hvarje krig, de utomordentliga behofven fordra en summa, som är lika med, eller till och med vida öfverstiger hela beloppet af Statens vanliga inkomster och utgifter. Ville man i sådant fall omedelbarligen utkräfvade denna summa, skulle den, då *national-inkomsten* (alla Stats-medlemmarnas sammanflagna inkomst) omöjeligen kunde hinna till, till största delen utgöras af *national-kapitalet* (alla Stats-medlemmarnas sammanflaga-

flag.

slagna kapital), följakteligen alla grenar af industrien, alla källor till nationalförmögenheten på det skadeligaste sätt angripas, och Statens hela ekonomiska bestånd förfättas i väsendtelig fara. Dessutom blefve det nödvändigt, att en utomordentlig skatt af detta vidsträckta belopp, genom helt andra medel, än de, hvaraf man vid den vanliga beskattningen betjenar sig, skulle utkrävas, och efter helt andra grunder fördelas på alla de olika folk-klasserna, hvarvid den högsta meniskliga vishet icke skulle kunna förekomma de största orättmätigheter och det hårdaste betungande. Derjämte skulle Staten icke vara i stånd, att i det ögonblick då han deraf är i behof, och med den hastighet som utförandet fordrar, utkräva en sådan utomordentlig skatt. Stora Stater hafva derföre, när det varit fråga om betydliga och kostsamma företag, följande eller aldrig, åtminstone icke ensamt, vidtagit denna utväg.

Den andra methoden är den, som man vanligen kallar att hopsamla en skatt. Dets företråde framför den förknämnda är under alla synpunkter ögonskenligt. Den drager väl årligen ifrån nationalförmögenheten en betydlig summa, hvaraf åtminstone en del i annat fall omedelbart blef-

ve använd på national-kapitalets, följaktligen på national-industriens och den allmänna förmögenhetens förökande. Då denna method likväl endast efter hand äfstadkommer en sådan verkan, och, hvad som är af högsta vikt, då den i en väl inrättad Stat alltid härleder sig ifrån uppläggning af någon del af den vanliga statsinkomsten, till följe hvaraf den således årligen besparade summan icke afgår från national-kapitalet, utan från national-inkomsten, hvarifrån Statens inkomst måste tagas; så är des skadlighet ej allenast olika mindre, utan äfven olika mindre gifven, än den förstnämnda methodens. Den kan på det högsta, i den mån den verkar, till en viss grad blott förhindra nya productiva kapitalers uppkomst, då förstnämnde method deremot, till olika större skada för det hela, förminskar eller till intet gör de productiva kapitaler som redan finnas. Den befriar Staten ifrån att behöfva använda de skadliga och af faror åtföljda mått och steg, som äro förknippade med hvarje utpräfsning af ovanliga utskylder; den låter det land, der den är antagen, näppeligen känna någon tyngd af äfven det svåraste krig. Hårtill kan sluteligen läggas äfven den fördelen, att den försäkrar Regeringen om

Om de hjelpmedel den behöfver, just i det ögonblick då behovet inträffar.

I de tidehvarf, som föregingo Romerska Rikets förstöring, var denna method den enda, hvaraf stora och mäktiga Stater betjenade sig, för att bestrida sina utomordentliga utgifter och i synnerhet för att utföra sina krig. Nationerne egde den tiden icke nog förmögenhet, för att i nödens stund kunna gifva utomordentliga tillskott, och det system, som grundar sig på allmänna krediten, var knappt till namnet bekant. Att samla skatter, var derföre dessa Staters enda politik. Athen, och andra Grekiska Republiker (ej en gång det tarfliga Lacedemon undantagit), Persiske Monarcherne, de Macedoniske, Ptoleméerne i Egypten, sjelfva det obetydliga Riket Judéen, alla hade sina upplagda skatter. Romerska Republiken egde, ända intill sin upplösning, en skatt af ofantlig storlek, och äfven flere ibland de förste Romerske Kejsarne besparade ansevärliga summor för utomordentliga utgifter.

Efter Romerska Rikets förstöring, och sedan Europa blifvit ett rof för barbariska folkslag, förlorade sig denna statsmaxim tillika med de omständigheter och behof, hvarifrån den uppkommit. Krig
an.

ansågs af alla dessa folkslag icke såsom ett öfvergående och utomordentligt tillstånd: det utgjorde fastmera deras vanliga och så till sägande alldagliga varelse. De underhöllo icke några regelbundna krigshärrar; de voro aldrig förlägna om lifsmedel och krigsförnödenheter; de förde aldrig krig af den beskaffenhet, att afståndet från Statens medelpunkt medförde svårigheter och kostnader. Nationen var själf sin Armé; de enkla vapnen voro tillika dessa Barbarers outhärligaste husgeråd; de erhöilo lifsmedel öfver allt der de egde tillfälle att plundra städer och ödelägga provinser; stridsfältet var vanligen deras nomadiska regeringars residence. När ifrån dessa råa folkslags eröfringar formerade Stater efterhand uppkommit, och den så kallade Lähns-författningen hunnit bildas sig, hvilade ännu den hufvudsakligaste krigsbördan, på de till personlig tjenstgöring förbundna och med inkomsten af jord därför besoldade Vasallerne. Först när Konungarnes stigande magt verkade Lähne-författningens fall, och en ny klass förmögna Statsborgare uppväxte inom städerna, utfordrades utomordentliga skatter till stora krigiska företag.

Med Lähns-författningens fullkomliga upplösning, med inrättningen af stora stående härar, med alla Nationers utvidgade politiska relationer, med den nyare krigskonstens uppfinningar, blef nödvändigheten att för händelsen af krig hafva stora summor i beredskap, mera oundgängelig och klar än någonsin förut: likväl försvårades tillika bemödandet att hopsamla en skatt. Alla slag af statsbehof ökade sig till den grad, att Regeringar och Nationer vanligtvis hade skäl att fägna sig, när den beständigt höjda statsinkomsten var tillräcklig för de bestämde utgifterne. Betydliga överskott kunde endast vid en ytterst sorgfällig och allsällsyntare sparsamhet ega rum; och sjelfva tillväxten i national-rikedomen, hvilken man vid första påseendet skulle kunna anse såsom ett medel att lätta och befordra hopplamlingen af en Riks-skatt, lade desutom ett naturligt och viktigt hinder i vägen för ett sådant företag. Den ganska betydliga tillväxten i Nationernes industri, gaf det redbara myntet, betraktadt såsom circulationens verktyg, ett ojämförligt högre värde, än det någonsin förut egt *). Då nu en offentlig skatt ej
kan

*) Detta yttrande fordrar tilläfsventyrs någon förklaring, att det icke må synas motsäga ett

kan uppkomma på annat sätt, än genom hopfamling af redbart mynt, blef ett fö-
re-

ännat, i och för sig sjelft lika sannt, resultat af samfunds-odlingens historia. Efter upptäckten af de Americanska guld- och silfvergrufvorna, har det redbara myntets massa ansenligt ökat sig i Europa, och derföre har de ädla metallernes och penningens värde, i förhållande till hvarje enskild naturens eller industriens product, fallit, eller, hvad som är det samma, alla products pris har stigit. Men jämförd med det allmänna Samfunds-behofvet, i afseende på den beständiga tillväxten i in- och utländsk rörelse, eller, som jag här ofövanföre yttryckt mig, *betraktad såsom circulationens verktyg*, har penningen nu ofstridigt ett högre värde än fordom: och om ock så för det närvarande det finnes tio eller tolf gånger mera guld och silfver i Europa, än i femtonde århundradet; om man med den summa, hvarmed man för trehundra år sedan köpte ett visst gifvit quantum spannmål, nu kunde endast betala tionde eller tolfte delen deraf, står dock för det närvarande, då industri och näringsrörelse så ansenligt tillvuxit, hela massan af det circulerande myntet. oaktadt det betydliga och välgörande bistånd som Bankerne och andra dylika inrättningar genom sina sedlar gifva, vida mindre i proportion med hela massan af rikedom och hela circulations-behofvet, än i fordnå fattigare tidevarf. Jag vill tro, att i denna omständighet ligger en den betydligaste, vidsträcktaste och tilläfvemyrs minst erkända och iakttagna orsaken till vår allmänna klagan öf-

retag af denna art, svårare och betänkligare i mon af det växande circulationsbehofvet; och ju i de Stater, hvilkas in- och utländska rättings-rörelle var störst, skulle dessa olägenheter starkast låta känna sig *). Det är af dessa skäl, som ingen Europeisk magt i våra tider, utom Konungarne i Preulen, Kanton Berns förra Regering och några Tyska Förstar af andra eller tredje rangen, förmått hopfamla en offentlig skatt.

Oaktadt dessa gifna svårigheter, blir dock den methoden, att för vissa utomordentliga behof bespara en del af de årliga

ver brist på redbart mynt, i synnerhet då man öfvervägar, att det understöd, som circulationen hämtar ifrån enskilda krediten, under dessa sista tio åren så ovanligt aftagit.

Not af Författaren.

*) Om t. ex. i England också endast den summa, hvilken år 1799 åtgeck till ett enda års utomordentliga statsbehof, skolat ligga i beredskap i redbart mynt, hade skattkammaren derigenom dragit ifrån allmänna rörelsen ungefär lika mycket, som hela beloppet af denna Stats circulerande mynt-förråd. Efter en beräkning, som snarare är för högt än för lågt tilltagen, uppger Herr *Rose* Englands hela circulerande mynt-förråd till 44 millioner pund sterling; och de nyssnämnda utomordentliga stats-utgifterne utgjorde nära 37 millioner.

Not af Författ.

liga stats-inkomsterne, ofstridigt den värfte och fördelaktigaste för hvar och en Stat, som af sin politiska och economiska författning är hindrad att begagna sig af lån-systemet, eller som blott inom en inskränkt krets kan sätta det i utöfning.

Der åter Statens politiska författning *), och den enskilda medborgarens rikedom underhjelper lån-systemet, förtjenar det ofstridigt företrädet för bägge de andra här framlagde methoderne, när man förutfattar, att det uppnår sin fullkomlighet.

Första skälet till detta företräde, är, att lån systemet ej beröfvar Statens närings-rörelse den ringaste del af dess circulations-medel: allt redbart mynt, som genom upptagna lån inflyter i stats-kassan, går omedelbart tillbaka i rörelsen, och ofta förrättas de första ubetalningar blott genom ett skickligt begagnande af långifvarens enskilda kredit. Denna fördel är under alla omständigheter af stor, och för en handlande Stat af aldeles utmärkt betydighet; detta oaktadt, kan man dock med trygghet tillägga den blott en lägre rang, lika som i allmänhet, då statshushåll.

*) Härmed menar Författaren otvifvelaktigt en politisk författning, som danar, upprättholler och beväftar allmänna krediten.

Not af Öfversättaren.

hållnings-ämnen ur högre synpunkter skola bedömmas, medlen att öka det redbara myntets belopp och befordra dess cirkulation, huru stora och betydliga dessa ändamål också må vara, endast böra intaga *andra* rummet af en statsmans uppmärksamhet, bemödande och omsorger. Det *första* och allt öfvervägande afseendet bör alltid hafvas på en finance operations verkan till minskning eller tillväxt i *nationalrikedomen*, hvilken man i forna och i sanning icke mycket långt ifrån oss skilda tidevarf, då statshushållningsvetenskapen ännu låg i sin vagga, nästan beständigt bortblandade med *penninge-rikedomen*, men som, efter sina afgörande framsteg under sista hälften af adertonde århundradet, blifvit ett föremål af helt annan vidd och storlek.

För att bedömma, huruvida det tillkommer statslåne-systemet ett väsendtligt företräde för de öfriga methoderne att bestrida en Stats utomordentliga utgifter, måste man nödvändigt betrakta det samma i sina verkningar på national-förmögenheten, denna tagen i ordets vidsträckta och rigtiga bemärkelse. Detta kan likväl icke ske innan begreppen om det förhållande, som i *allmänhet* (utan afseende på den särskilda formen af dessa utgifters bestri-

L. dan-

dande) råder emellan de utomordentliga utgifterne och en Nations economiska tillstånd, blifvit rättade och fastställda, och vissa i dessa ämnen rådande, ganska allmänna, och, som jag befarar, rätt djupt inrotade fördomar, kunnat undanrödjas.

En Stats så kallade utomordentliga utgifter, så vida man derunder förstår krig och allt hvad dermed eger sammanhang, medföra enligt sjelfva deras natur och aldeles oundvikeligt, en förminskning i national-rikedomen. Alla stats-utgifter af detta slag, rycka en massa af kapitaler, som under andra omständigheter skulle användas på production, ur den productiva verksamhetens hand, och öfverflytta den i den icke productiva verksamhetens: de tvinga dessa kapitaler, som eljest skulle betala en lefvande consumption, att i stället betjena en aldeles död. Det är väl sannt, att det samma inträffar icke blott på de utomordentliga, utan på *alla* statsutgifter, lika som i allmänhet på alla de omkostnader, hvilka betala ett icke-productift arbete; men de vanliga statsutgifterne äro dels af en så ögonskenlig nödvändighet, att Samfundet utan dem icke skulle kunna bestå, dels äro de så utmärkt välgörande, att den förlust de ådraga Nationen, ändå fluteligen förvandlas

las i en stor och öfvervägande vinst. Deremot äro de utgifter, hvilka genom krig uppkomma, dels förknippade med så stora olyckor och med en så våldsam rubbning i alla medborgerliga förhållanden, dels af en så mäktig och just därför så mycket mera skadlig utsträckning, att man alltid kan anse dem såsom ett rent ondt. Det förstås af sig sjelft, att ofta de berömvärdaste och heligaste verkningsskäl kunna uppfordra Regeringarne, att sjelfbeståndets lagar kunna tvinga Staterne, att pligter för hvilka allt annat afseende måste vika, och omständigheter som rättfärdiga hvad offer som hellst, kunna oemottändligt nödga dem, att öfver folkflagen utbreda kriget och alla derifrån öfskiljaktiga olyckor. Detta hindrar oss likväl icke, att utan förbehåll förklara de utgifter, som kriget erfordrar, för alldeles skadliga (i ordets rena statshushållnings-bemärkelse), och att till och med, så vida alla statsutgifter i allmänhet äro att anse såsom ren förlust (i ordets nyls anförda bemärkelse), erkänna dem vara denna gemensamma karaktärs superlatif.

Låt oss antaga, att ett fälttåg eller förberedelserna dertill kosta en Stat 20 millioner: hvad är det egentligen, som med dessa 20 millioner betalas? Lifsmed-

len för ett stort antal människor och kreatur, som blifvit aflägsnade ifrån sina vanliga hemvist; en ovanlig, genom hastigare nötning förorsakad, beklädning; betydliga förråd af alt slags krigsmunition, som vid ett verkligt krigs-utbrott för alltid gå förlorade; och ändteligen transporten af alla dessa nu anförda förnödenheter, de anstalter som erfordras för att framskaffa en talrik krigshär till aflägsna orter, omforgen för de sjuke, aflöningen för alla slags lägre härvid nödige tjänstemän. Hela denna ofantliga konsumtion går sin gång, utan att af alla dessa människor och arbets kreatur, en enda individu (efter rena statshushållnings-begrepp) förrättar arbete af en enda riksdalers värde. Vid årets slut äro således dessa 20 millioner, i ordets strängaste bemärkelse, aldeles försvunna; ty allt hvad som consumeras, utan att den consumerande tillika producerar, försvinner. Vore deremot hvar och en af dessa millioner använd på productifft arbete, i hvad slags industri som helst, skulle den vid årets slut ej allenast återkomma ur de consumerandes verkningskrets, utan äfven afstrå ett betydligt öfverskott och följagteligen lägga grund till en aldeles ny konsumtion och en aldeles ny åter-production.

Man

Man jämföre nu denna sakernas verkliga gång med de omdömen, hvilka man så ofta, och äfven från sådana som tro sig ega kunskap i statsförvaltningen, hör ljuda. — *Kriget utbreder penningar ibland folket: — ndr det icke föres altför långt ifrån grdnforne, är den penningeförlust det medför, blott en skenbar förlust: — hvad som inom landet utgifves, är ingen förlust för landet; o. s. v.* Det är solklart, att alla sådana orimliga meningar grunda sig på de olycksaliga förvilleller, hvilka, ifrån den falska grundfats, att Staters rikedom består i penningar, utbreddt sig öfver statshushållningen. Om blott penningar utgjorde länders rikedom, kunde man med säkerhet påstå, att kriget i det hela kostade *aldeles intet*: ty af de metallstycken, som genom detsamma fättas i omlopp, försvinner ej ett enda. Man kunde i detta fall till och med smickra sig, att det gjorde länder *rikare*; ty när de antagna 20 millionerne, som förut voro mer eller mindre undångömda, hastigt fättas i omlopp, och när största delen af krigsförnödenheterne hämtas ur *sjelfva* det krigförande landet, cirkulerar der otvifvelaktigt mera penningar, än förut. Men om de *köpande* millionerne också äro att anse som ett kapital, så vo-

ro de *köpta* förråden, i ordets rätta bemärkelse, icke mindre ett kapital; och det är *detta* kapital, som gick förloradt och oåterkalleligt förloradt, som äfven till sin minsta beståndsdel förlvann, utan afseende på huruvida det förtärdes inom eget land eller på vår verldsdels yttersta gräns. Genom ansenliga i omlopp författade summor, kan det hela (ty de fördelar som några enskilda kunna hämta af kriget, komma icke här i beräkning) på det högsta vinna en ökad och hastigare penningcirkulation; men denna vinst, som delst utom endast vid skattsamlings systemet eger rum, är, då den jämföres med den stora och väsendtliga kapitalförlusten, af ringa betydighet, och då man på detta sätt i sjelfva verket återlemnar åt cirkulationen blott hvad man drog ifrån densamma, blir den derjämte intet mer och intet mindre än en illusion.

Denna teckning passar lika på *alla* methoden, att anskaffa krigsombokostnader. Frågan om lån systemets företräde, kan därför endast sålunda framställas: Är detta system mindre skadligt för national rikedomens interesse, än de öfriga?

Vid medlet af adertonde århundradet började man betrakta statskulds-theorien under en fällsam, sophistisk synpunkt, som

fom mislode många goda hufvuden, och som ännu synes förvilla några de mäkt tänkande i detta ämne, hvilka i öfrigt förmått höja sig vida öfver det for-
 dna penninge-systemets grofva villfareller. Man påstod, att en regelbundit inrättad statskuld ökade en Nations rikedom, derigenom, att den, genom de af Staten tillskapade obligationer, egenteligen fördubblade det kapital, som af dessa obligationer representerades: ty, sade man, detta kapital har en gång kommit ur sina egares i Statens och dess afnämares händer, och dock befinner det sig, förmedelst dessa obligationer (åt hvilka ingen kan neka namnet och egenskaperne af ett verkligt kapital, tjenligt till hvarje gagneligt bruk) i första egarens eller dess afnämares händer; och på detta sätt har lån systemet verkligen skapat ett nytt förut icke existerande kapital bredevid det förra. — En Portugisare vid namn *Pinto*, eljest en man med klar blick och mycken skarpsinnighet *), och en af de förste författare som utbrede ljus öfver det-

L 4

ta

*) Han utgaf år 1761 en bok med tittel: *Essay sur la circulation et le credit*, hvaruti ett frö är lagdt till många riktiga begrepp i stats-skulds-theorien, hvilka sedermera kommit i omlopp.

Not af Författ.

ta ämne, var uppfinnare till denna äfventyrliga paradox, hvilken möttes af dets motståndares icke orättvisa och icke lätt vederlagda skämtsamma påstående, att en Stat, efter denna lära, icke kunde företaga sig något klokare, än att med flit öka sina skulder och medelst denna gena utväg fördubbla sina kapitaler.

Man behöfver blott hafva för ögonen de här förut utvecklade begrepp, om fästet huru ett krigs utgifter verka på national-förmögenheten, för att genast se hela denna dröm försvunnen. Det kapital, som kommer ur stats creditorernes händer i Regeringens, och af denne sistnämnde användes till krigskostnader, går oåterkalleligt förloradt, fast ocklå t. ex. de riksdalrar, som efter hand hafva representerat dets enskilda beståndsdelar, icke försvinna. Om ett sådant kapital, kan det således icke mera vara fråga. Om ocklå detta kapital vore användt på droductiva ändamål, på odling, fabriks-inrättningar och handelns utvidgande, skulle det dock icke existera *dubbelt*, eller åtminstone blott så vida, som hvart och ett productift kapital, just derigenom att det genom räntor efter hand återproducerar sig sjelft, kan anses såsom ett fördubbladt.

När

När man åsidosätter denna chimeriska fördubbling, återstår förnuftigtvis blott den frågan: Om genom teorien för statskulder, den hemligheten är gifven, att inom Staten *själf* det ursprungliga kapitalet, oaktadt dels *tilintetgörande*? Om denna fråga, som vid första påseendet ofstridigt har tycke af guldmakare-konsten, kunde med ja besvaras, vore det system, hvarur detta resultat utginge, redan nog stort och lysande i sin seger. För att upplösa detta intressanta problem, blir det nödvändigt att tränga djupare in i en regelbunden statskulds invecklade organisation.

Det är vid första påseendet klart, att det kapital, som utgöres af en sådan statskulds obligationer, kan icke vara annat, än ett *fingradt*, genom Statens magt och kredit af papper tillskapadt kapital. Detta kapital lefver och verkar endast *i sina räntor*. Andra kapitaler producera (genom deras bruk) sina räntor: hvad det här i fråga varande angår, produceras tvärt om kapitalet *genom räntorna*. Om derföre inrättningen af en statskuld förmodade upprätthålla de summor den representerar, ehuru dessa blifvit utgifna och consumerade, eller (emedan detta väl är en uppenbar contradiction) i det försvunna kapitalets ställe, genom sina obligationer,

ner, tillskapa *ett nytt kapital*, ej blott till namnet, utan *i sjelfva verket*; måste hela denna förmåga ligga endast och allenast i räntorna. Dessa räntor måste införa i Samfundet ett nytt värde, en ny product. Då representera de verkligen ett nytt kapital, och lån-systemet har gifvit anledning till, och på visst sätt skapat detta nya kapital.

För att inse, huruvida detta eger sin riktighet, behöfver man blott uppmärksamt undersöka, huru räntorna för en statskuld uppkomma. De blifva anskaffade genom utskylder, hvilka utgöra en del af folkets inkomster, eller, beständare sagdt, en del af dessa inkomsters öfverskott, sedan consumptionens omedelbara behof blifvit afdragit. Detta öfverskott kan på två sätt uppkomma. Antingen inskränker folket, utan att föröka sina inkomster, sin consumption, så mycket som är nödigt för att kunna bestrida den tillökning i utskylder, som till räntors utgörande för statskulden, erfordras; eller förskaffar det sig, genom ökad verksamhet och industri, en ny product, nya inkomster, och bestrider genom dessa, de ökade utskylderna. I förra fallet sker intet annat, än att en del af Nationens consumptionens ämne öfverlätes Staten, utan att
 nå-

någon ny afkastning uppkommer; och då under sakernas vanliga gång, äfven en del af denna del skulle läggas till kapitalet och blefve productif, i stället för att den nu bidrar att betala räntorna för ett redan consumeradt capital, så åstadkommer på detta sätt en statskuld snarare förminskning än förökning i kapital-förmögenheten. I sednare fallet deremot, äro räntorna verkligen en ny afkastning; och i den mån nödvändigheten att anskaffa dem, således statskuldens tillkomst, uppkallat denna nya afkastning, har nämnde statskuld verkligen förmått sätta ett nytt kapital i det consumerades ställe.

Under stats hushållningens verkliga gång hos en stor och industriös Nation, inträffa bägge dessa fall gemenfamt: räntorna till statskulden erhollas på bägge de här beskrefna sätt. En del deraf, det vill säga, en del af de utskylder, som till dessa räntor användas, anskaffas genom inskränkning i privat-consumtionen: en annan del uppkommer genom en ökad verksamhets afkastning. Förhållandet emellan nyfsnämnda inskränkning och denna nya production, kan omöjeligen uppgifvas: det är nog, att vara säker om denna sednares verklighet, fast vi icke kunna beräkna till hvad grad den eger rum.

Här.

Häruti ligger nu egenteligen hela värdet af en statskulds konstrika mekanik, och desfs onekeliga företräde framför alla andra metoder att bestrida en Stats utomordentliga utgifter. Lån-systemet kan lika litet som de andra methoderne förhindra, att ju de till sådana utgifter anslagna summor, skulle aldeles kunna consumeras och för alltid förstöras. Skilnaden visar sig först när det blir fråga om, att *erätta* dessa summor. Här är det som alla andra metoder öfverlemnade den allmänna industrien åt sig sjelf: de fråntaga henne en del af desfs kapitaler, och tillåta henne väl att efter hand åter frambringa det förlorade; men gifva henne inga medel dertill. Lån-systemet deremot *fixerar* det förlorade kapitalet, då det, med innehafvandet af de i sig sjelfve aldeles ofruktbara statsobligationerne förbinder rättigheten till en del af nationalinkomsterne; och om detta i början också är blott en *fiction*, nödgår dock denna *fiction* alla dem, hvilka måste betala utskylderne och anskaffa räntorna, till bemödanden, hvilka utan denna anledning icke egt ram; drifver dem oupphörligt att frambringa en product, som den sig sjelf lemnade verksamheten icke skolat åstadkomma; och verkar, *i den mån* som den fram-

framkallar dessa nya bemödanden, det först förlorade kapitalets erlättning. Om således också lån-systemet, — långt ifrån att *förbubbla* det kapital som af stats-obligationerne föreställes, — ej en gång för-
 mår vidmagtholla det samma enkelt; om det lika litet är i stånd, att i detta under alla förutsättningar försvunna kapitals ställe sätta ett nytt; så bidrar det dock synbart och ganska verksamt till det försvunna kapitalets hastigare återproduction, förminskar således vida mindre än alla andra metoder, national-rikedomen, och förtjenar i detta afgörande afseende, att allestädes der det är användbart *), njuta företrädet för alla de öfriga.

Stora Författare hafva väl, sedan statskulder kommit i gång, ogillat detta system, och afmålade det såsom en källa till de största olyckor, såsom genaste vägen till Staters undergång. De skrefvo likväl på en tid, då detta system ännu var vida skildt ifrån sin fullkomlighet; och det skall snart visa sig, att de flesta och betyd-

*) Det vill säga, enligt med hvad i det föregående blifvit sagdt, *allestädes der constitutionen, enligt sin natur, danar, upprätthåller och befästar allmänna krediten, och der enskilda medborgares rikedom underhjälpes lån-systemet.*
 Not af Öfversätt.

tydligaste af deras inkast, härleda sig juft ifrån des då varande ofullständighet och briftfällighet.

När man betraktar den allmänna kreditens historia ifrån sjuttonde århundradets slut till slutet af det adertonde, framställa sig tre ganska lätt igenkänneliga perioder, hvaraf man kan anse den första såsom statskuld-syftemetes barndom, den andra såsom des ungdom och den tredje såsom des mognade ålder.

Under den första af dessa tre perioder, var theorien för statskulder ännu så rå och osäker, att man nästan vid hvarje nytt lån förför efter olika grundsatser. Än anticiperade och förpantade man statsinkomsterne för flera år; än upptog man stora summor, utan att anvisa någon fond till räntornas utgörande; än aflöt man kontrakter, genom hvilka det upplånade kapitalets återbetalning under vissa ar, förfäkrades. Man tycktes i det hela anta lån på perpetuella räntor såsom ytterst vådliga. I Frankrike vann denna art af lån aldrig Nationens förtroende; och de många stats-bankrutterna, dels totala, dels partiella, som Fransyska Regeringen tillät sig, rättfärdigade ett misstroende, som gjorde, att en Statens kreditor ej fann sin fördel vid andra kontrakter, än såda-

na,

na, enligt hvilkas förbindelse han snart skulle återbekomma sitt utlånade kapital. I England förhöll det sig i början af adertonde århundradet nästan på samma sätt. *Davenant*, som skref under *Wilhelm III.*s regering, lärde ännu ganska bestämdt, att methoden att på vissa terminer betala kapitalet af ett statslån, var vida förmonligare, än den att utfästa sig till perpetuella räntor. Då han genomgår Engelska statskulderne ifrån revolutionen till Rysvika freden, nämner han knapt de ganska betydliga räntor, hvilka Staten för dem utgifvit. Det är alltid på kapitalernas återbetalning som hans uppmärksamhet förnämligast och nästan exklusive är fästad.

Med känsla af den stora svårighet, som vidlådade hvarje plan att på bestämda tider återbetala kapitalet af en statskuld, bemödade sig Stats-Ekonomerne, att uppfinna allahanda medel, hvarigenom denna återbetalning skulle kunna lättas. Det verkfämmaste, hvarpå deras val föll, var inrättningen af *lifräntor* och *tontiner*, hvilka genom ansenliga, och vanliga räntor öfverstigande annuiteter, dödade kapitalskulden antingen vid en enda kreditors (vid *lifräntorna*) eller vid flere afosterade kreditorers (vid *tontinerne*) dödliga af-

afgång. I England förlorade sig denna art kontrakter, i den mån man nalkade sig till de sanna principerne för statslån. I Frankrike, der lån-systemet alltid förblef i sin barndom, vunno de nyss omtal- ta kontrakterne mer och mer Nationens tycke.

Intet är emedlertid så visst, som att hvar och en Stat, hvilken gör upplåning till sitt vanliga hjälpmedel (om passagera och i förhållande till den vanliga stats-inkomsten obetydliga lån, är här aldeles icke fråga), skall förr eller sednare blifva tvungen till bankrutt, så snart han i sina operationer vidtager den maximen, att utfästa sig till bestämd återbetalning af kapitalet. Denna betalning må vara klart och enkelt lofvad på vissa terminer, eller genom lotterier och andra dylika inrättningar mera invecklad, eller maskerad genom lifräntor af hvad art som helst, så blir dock följden alltid densamma, om den också på det ena sättet är mindre synbar eller mera aflägsen, än på det andra. I hela methoden ligger en inre motsägelse. När Staten för det närvarande icke på annat sätt, än genom lån, kan bestrida en utomordentlig utgift, kan man icke inse, huru han efter tio år skulle utan lån kunna bestrida den. Och om också

få detta i enkla fall, genom långt i framtiden utfatta terminal-betalningar, vore möjligt, låter det dock icke mera tänka sig, när det ena lånet följt på det andra, och sjelfva terminal-betalningarne sluteligen fordra stora kapitaler, hvilka öfverstiga den vanliga inkomsten. Det är därför alltid denna methods ofelbara verkan, att när återbetalnings-terminen infaller, måste nya lån göras, eller de vanliga inkomsterne få medtagas, att ett deficit uppkommer, hvarifrån man åter endast genom lån kan hjälpa sig. Förvirringen blir således beständigt allt större, och stats-bankrutten är på det ena eller andra sättet sluteligen oundvikelig.

Härtill kommer, att man i detta förnuft-stridiga system (under det man smicrar sig, att de vanliga stats-inkomsterne skola vara tillräckliga, för att med dem, efter ett visst antal af år, döda all den skuld man redan gjort), icke vid nya lån tillika alltid är betänkt på en ny fond och nya utkylder, till bestridande af räntor och lyckliga afbetalningar på kapitalet: stats-kreditorerne ega således ingen annan säkerhet, än i det allmänna, obestämda och till andra utgifter redan anslagna hypoteket af stats-inkomsterne i allmänhet,

M

hvar-

hvarigenom misskrediten, med alla sina skadliga följder, blir ännu vida större.

På denna olyckliga väg gick Frankrike till sin undergång. Nästan alla de lån, som under *Ludvig XV:s* sista år, och under hela *Ludvig XVI:s* regering upptogos, voro af denna förderfliga art. *Necker* och *Calonne* hopade den ena statskulden på den andra; de lofvade, utom en ofantelig massa af lifräntor, återbetalning af en stor del af de åt Staten anförtrod- da kapitaler; de förlitade sig, under olycklig förblindelse, på hvad de kallade *förbåttringar* i stats-inkomsterna (en mängd obetydliga finants operationer, som skulle göra den ena eller andra grenen af beskattningen mera riktande), och på omöjliga besparingar i stats-utgifterne; de vågade aldrig tillskapa en beskattning, som gjorde fyllest till räntor och afbetalningar på kapital-skulden; och de gräde på detta fätt, under oupphörliga loffånger öfver sin egen vishet och oupphörliga löften om Statens nära förestående skuldfrihet, den afgrund, hvaruti stats-kreditorne och deras hypotek, all offentlig och all enskild egendom, Monark och Monarki sluteligen nerstörtade.

England var lyckligare. Det öfver- gaf i rätt tid, och innan sjukdomen än-

nu hunnit öfverftiga läkarens konst, det äfven få orimliga som skadliga systemet af en till omöjlighet gränfande återbetalning af upplånade kaptaler. Redan från *Georg I:s* regering, kände man i England nästan inga andra statslån, än sådana, som på *perpetuella annuiteter* contraherades; och långt före medlet af adertonde århundradet, var theorien för national-krediten så utbildad och på så rigtiga grunder bygd, att Statens förbindlighet till kapitalernas återbetalning, vid inga lån mera förutfattes. Räntornas regelbundna betalning, och stats-obligationernes obehindrade, af inga afgifter försvårade (fast mera genom väl beräknade öfverenskommelser med Banken, på allt lätt lättade och gynnade) öfverflyttning från den ena innehafvaren på den andra, voro de bägge viktiga punkter, kring hvilka hela den konitiga machinen rörde sig. Dess stora och säkra grundval var den obrottsligt iakttagna maximen, att vid hvarje ny skuld, omedelbart anvisa fonder till ränte-betalningen, antingen i nya utskylder eller i andra säkra och fullkomligt tillräckliga tillgångar. I denna operation ligger egentligen hvad man kallar Engelska stats-skuldens *fondering*.

När lån-syftemet upphunnit denna grad af sjelfständighet och inre sammanhang, hvilken jag, till skilnad från des barndom, kan hända på goda skäl kallat des ungdoms-ålder, då först kan man rasonnera öfver des verkningar och anställa en pålitlig jämförelse emellan desamma och andra metoder att bestrida stats-utgifterne. Då först är det renadt från de inre motfägelser, hvilkas existence Engelsmännen sannolikt endast genom en riktig empirisk takt förmådde urskilja, och som först i nyare tider af en djupare theoretisk kännedom med skäl beviljades. Den som vill göra sig den mödan, att använda de här förut utvecklade principer för stats-hushöllningen, på närvarande föremål, skall snart blifva öfvertygad, att blotta idén till en formelig återbetalning af kapitalerne, angriper lån-syftemet i des grundval, förstör alla desamma eljest åtföljande fördelar, och förvandlar det i ett af de orimligaste bländverk, som någonsin förmått bereda en Stats förderf.

När man genom mekanismen af en regelbundet fonderad statskuld, lyckligt undvikit den första faran för lån-syftemet, återstår likväl ännu en annan, kanhända lika betydlig. Då vid denna inrättning, Nationens börda vid hvarje ny skuld ökas

kas endast med de för ränte-betalningen nödiga utskylders belopp, växer derigenom förmågan och retellen att allt mera, och sluteligen vida öfver den rätta proportionen, begagna sig af denna så mycket lättade operation. Äfven en fonderad statskuld måste hafva sina gränser, emedan eljest en tidpunkt sluteligen infaller, då räntorna icke kunna anskaffas, och då de utskylder, hvarmed dessa räntor skola bestridas, blifva tryckande och skadliga. Från denna sida kan just lån-systemets högre fullkomlighet verka såsom orsak till des och Nationens förfall; och från den ungdomsstyrka, som det i denna sin andra period erhollit, kan lätt en ungdomslättsinnighet eller ett ungdomsöfverdåd uppkomma.

Derföre har man i England, denna enda Stat, der ett regelbundet och verkeligen fonderadt lån-system gått i fullbordan, tidigt känt nödvändigheten af att fätta vissa gränser för national-skuldens tillväxt. Till en del vanns detta ändamål redan genom den tid efter annan med framgång företagna och utan tvång utförda nersättning i räntorna, hvarigenom efter hand mer än $\frac{3}{4}$ af hela statskulden reducerades till en ränta af 3 procent, hvilken alltid var att anse såsom

som fullgod betalning, när statskredito-
 rerne anlågo den förmonligare, än den
 dem erbudna återbetalningen af sjelfva ka-
 pitalet. Det betydligaste och verksam-
 maite medlet var likväl ett skickligt och
 oalbrutit användande af en amortiments-
 fond; en plan, hvars stora värde väl gan-
 ska tidigt erkändes, men hvars fullkom-
 lighet och stadga voro en sednare tid för-
 behöllna. Då man redan lång tid betje-
 nat sig af detta medel, rådde dock ännu
 så förvirrade begrepp om en amortise-
 ments-fonds bestämmelse och karakter,
 att namnkunnige Författare, t. ex. *James*
Steuart, framstälde den såsom kreditens
 stöd, hufvudsakeligen derföre, "att den
 alltid var i beredskap för påträngande ut-
 gifter" *). Också blef denna fond, så of-
 ta ett oväntadt behof inföll, ryckt från
 sin ursprungliga bestämmelse, och använd
 på föremål, som dermed egde ingen den
 ringaste gemenskap. Vid en sådan ofull-
 komlighet i teorien, vid den dermed
 förbundna ojämnheten i utöfningen, kunde
 amortisationen omöjlig en halva mycken
 framgång; den förblef alltid svag och o-
 verksam, och förminskade national skulden
 i en

*) *An inquiry into the principles of polit. Oecon.*
by Sir James Steuart, vol. II, lib. IV, cap.
 7. Detta arbete utgafs år 1767.

i en högst obetydlig progression, tills ändteligen Herr *Pitts* nya amortifations-plan år 1786 vidtogs, år 1792 fullkomnades och utvidgades, och från denna tid oupphörligt vann mera fullkomlighet och styrka.

Denna plans utarbetning och utförande *) utmärker lån-systemets tredje period. Så snart den principen, att statskulden alltid skall hollas inom en viss gräns, att man oafbrutit bör arbeta på dess successiva amortifering, är tydligt erkänd, är af en samvetsgrann administration såsom en af de heligaste statsmaximer i utöfningen antagen, och på ett skickligt sätt införlifvad med ränte-fonderingens organisation **); så vinner en stor Stats kredit den fasthet och det lugn, hvarförutan den alltid skall vara ett bräckligt och ofta ett ganska farligt verktyg.

M 4

Från

*) Författaren beskriver denna plan ganska utförligt i sin afhandling om Engelska statskulden, se *hist. Journ.* 1799 October, sid. 205.

Öfversättaren.

***) Äfven i Frankrike hade man ofta uppgjort ganska vidsträckta och till anseendet ganska lysande amortifements-planer; men då de alla införlifvades med den orimliga principen af en bestämd återbetalning af kapitalerne, kunde de icke gifva andra än orimliga resultat och för alltid blifva outförbara.

Författaren.

Från denna tidpunkt förvandlar sig hela den perpetuella statskulden till annuiter, hvilkas dödande väl infaller förr eller sednare i den mon omständigheterna äro gynnaude, men kan alltid med säkerhet förutses och äfven noga beräknas. Hvert och ett nytt lån medför medlet till sin egen amortisering, och tillkännagifver genast vid sin tillkomst, den termin, då det, genom de lugna och ofelbara verkningarne af en konstrik motvigt, skall åter vara försvunnit, allt detta utan någon tryckande börda för Nationen, utan någon trolöshet mot defs kreditorer, utan förlägenhet för styrelsen, och utan våldsam skakning i stats-ekonomien. Det förskräckande begreppet om en gränslös tillväxt i beskattningen aflägsnas ifrån de skattdragandes sinnen; statsobligationernes värde kan icke falla ner till en tryckande cours; de vilkor, på hvilka nya långifvare inlåta sig med Staten, blifva beständigt förmonligare. Står den principen, att vid skuldmassans förökning tillika beständigt inkränka den, en gång orubbligt fastställd, så blir Regeringen, när genom vidsträckta och svåra krig statskulden så tillväxer, att de vanliga amortiserings-methoderna ej tillräckligt kunna motverka den, föranlåten, att vara betänkt på

på ovanliga amortiserings-medel, hvilka äfven af Engelska ministèren med lysande framgång blifvit använda.

När man från denna punkt af systemets högsta fullkomlighet, ser tillbaka på de tidigare perioder, då det efter hand utbildade sig, kan man någorlunda tydligt inse orsaken hvarföre kunniga och djupinniga Författare i dessa förflutna tider hvarf, så hårdt och ogillande bedömdes det samma. Det system, som då var föremål för deras omilda klander, var ej det samma som det närvarande: man skall fästa sin upmärksamhet blott vid dess yta, för att icke märka de väsentliga och karakteristiska förändringar, som detta systems hela organisation under de sista femton åren *) undergått. Tilläfventyrs skulle ingen af de *flora* och *tänkan-*de Författare, som klandrat Englands kredit-författning (okunniga pratmakare och deklamatorer låta lika litet af erfarenhetsläror, som af förnufts-skäl föra sig till rätta), nu åter uppstå, utan att återtaga sitt från en ofullständig öfverfigt härflutna omdöme.

Jag går här förbi med stillatigande en Abbé *Raynals* toma diatriber, de drömlika kalkulerne af Doctor *Price* (som år

M 5

1777

*) Denna afhandling är skriven 1799.

1777 *mathematiskt* bevisade, att en statsbankrutt vore oundviklig, om Englands kapitalskuld någonsin uppstege till 200 millioner, hvaruti då blott 66 millioner felade), samt de ångstfulla och hotande profetiorne från så många andra mer och mindre ansedda Engelska och Fransyska Författare. Men det är vida märkvärdigare, att fyra af århundradets största Tänkare, *Montesquieu, Hume, Adam Smith* och *William Blackstone* *), hvilka ostridigt eg-

*) Se *Esprit des loix*, l. 22 cap. 15, 16. — *Essays moral, political and litterary*, part II. *Essay 9*, och *history of England*, vol. V, app. III. — *Inquiry into the principles of national wealth*, book V, ch. 3. — *Commentaries on the Laws of England*, book I, ch. 8. — De 10 kapittel, hvaruti *James Stuart* (*Political Oeconomy*, book IV, part 4) afhandlat detta ämne, gifva ej något bestämdt resultat, och äro ej af någon ferdeles betydighet. I allmänhet är den meningen, som sätter denne Författare i lika rang med *Smith*, väl af skäligen många antagen, men efter min öfvertygelse ogrundad. Utan att gå den förres förtjenster allför nära, synes det mig dock, att han till *Smith* förholler sig ungefärligen så, som en mycket öfivad Råkenmästare till en djup Matematikus. *Stuart* har öfver enkla delar af statshushållningen, och i synnerhet öfver mynt-förhollandet, gjort ganska brukbara anmärkningar: *Smith* är upphofsman till en ny teori, hvilken, då den hol-

egde de djupaste kunskaper i politik, lagfarenhet och finants-vettenskap, hvarmed vårt tidevarf lyser, kunna räknas ibland fonderings-systemets mest afgjorda och till en del häftigaste motståndare. Deras ovilja mot detta system synes hufvudsakligen hafva uppkommit af följande anledningar:

1:o De kunde icke aldeles skilja sig ifrån den idén, att *kapitalet* af en stats-skuld, förr eller sednare borde återställas. "När statskulder," säger *Smith*, "en gång hunnit uppstå till en viss högd, gif-

ler medelvägen emellan de bägge ytterligheterna, det *physiokratiska* systemet och det *merkantila*, fullkomligen förmått utreda den konfliktiga sammanfattningen af människors medborgerliga och ekonomiska existens, ett ämne som visserligen är ett af de svåraste och mest invecklade, hvarmed tankegåfvan kan syslösätta sig. Genom honom ensam, har stats-ekonomiens vetenskapliga del gjort större framsteg, än genom alla hans Föregångare och Efterföljare sammantagne. När denne store Författare lett något ämne (hvilket ostridigt inträffat med kapitlet om statskulder) under en oriktig synpunkt, godtgör han det öfverflödigt (som äfven samma kapittel bevisar) genom läror, hvilka äro att anse likasom en evig grundtext för alla vidare underökningar. Hans få misstag blifva snart rättade af tiden; men hans rikedom af sanningar skall blifva de kommande århundradens tillflykt.

Not af Författ.

gifves det mig vetterligen ej ett enda exempel, att de samvetsgrannt och till hela sitt belopp blifvit betalda. När Staten afbördat sig dem, har det alltid skett genom en någon gång tillstådd, men alltid verkelig bankrutt, ehuru oftå genom en föregifven betalning." — Det är tydligt, att denna kritik, som med rätta drabbar lån-systemet i sin första råhet, i det ofullkomliga och förvirrade tillstånd, hvarur det under Frankrikes Monarkiska styrelse aldrig förmådde upparbeta sig, aldeles icke kan lämpas på en regelbunden organisation af perpetuella annuiteter. En Engelsk stats-kreditor är, i kraft af sitt frivilligt slutna kontrakt, berättigad endast till räntan för sitt utlånade kapital; och när Staten, som i hvarje sådant kontrakt uttryckeligt förbehollit sig rättigheten, att få återbetala kapitalet, finner sin fördel vid att genom succesif amortisering döda sjelfva kapital-skulden, så kan detta lätt att afbördas skuld hvarken kallas ofullständigt eller samvetslöft.

2:o De tviflade om möjligheten af ett regelbundet och oafbrutit användande af amortisations-fonden, och sågo således intet räddningsmedel emot en statskulds gränslösa tillväxt. — Deras tids erfarenhet rättfärdigade denna fruktan. Amorti-

tilations-planerne vero då intet annat, än ett gyckelspel. Sedan 1786 har detta väsenteligen förändrat sig; styrelsen har sedan ej ett ögonblick förlorat ur sigtet nödvändigheten af att lätta gränser för statskulden; den har, vida skild ifrån att tillåta sig minsta afsteg ifrån den utstakade och till detta mål ledande vägen, oafsläteligt varit betänkt på nya och verkliga inskränkingar i denna skuld; och om, som man väl kan medgifva, det också var den växande farans storlek som föranlät det alfvärliga bemödandet att uppfinna medel till dess användande, bör man därför icke vägra ett rättmätigt beröm åt den ståndagtighet och vishet, som under de svåraste konjunkurer, aldrig genom ögonblickets trängande behof, aldrig genom den lifliga känslan af en närvarande förlägenhet, läto förleda sig till afvikelser ifrån den plan, som hade den aflägsnare faran till föremål.

3:o De kunde aldrig föreställa sig möjligheten af deras fäderneslands framsteg i inre styrka, i territorial- och fabrik-industri, i handel och rikedom, till den vidd, som de sista 20 årens erfarenhet verkeligen visat. De trodde därför, att den förhöjning i utskylder, som national-kuldens tillväxt nödvändigt medför, blöve snart

snart antingen omöjlig att utfordra, eller, om man med hvad fara som helst ville fätta den i verket, så tryckande, att den skulle tillfluta alla källor för national-förmögenheten, hämma de viktigaste näringsarnas fortgång, och på detta sätt undergräva grundvalarne för allmänna krediten och folkets välfärd *). *Hume* förut-
 såg redan på sin tid, att *Landtaxan* (som likväl ännu icke blifvit förhöjd en enda skilling öfver hvad den var 1751, då han skref detta) skulle förhöjas ända till 95 procent; han såg alla tillgångar till beskattning aldeles uttömda, och landets hela egendom i stats-kreditorernas händer, o. s. v. Denna irring var ostridigt den förlåtligaste af alla. Man måste sjelf hafva sett *Engelska Nationens* näringsframsteg, för att tro dem vara möjliga. Att *England* efter ett femårigt krig mot alla *Europas* stora sjömagter och efter förlusten af sina *Amerikanska* kolonier, uppstigit till ett öfver all trolighet blomstrande tillstånd; att det under ett ännu fruktansvärdare och oändligt kostsammare krig, allt vidare utsträckt alla grenar af sin o-
 ut-

*) Kan man oväldigt påstå, att en brytning af denna art icke till någon del inträffat och för en framtid är sannolik?

uttömliga industri, förökad alla delar af sin omäteliga inkomst, vunnit styrka att bära skatt i samma mån som bördan af utskylder ökades, och vid hvarje nytt bemödande visat sig ega förmåga till ännu större företag, — man måtte hafva upplefvat och sett allt detta, för att kunna föreställa sig hvad menliga verksamheten förmår. De filosofiska statsmän, som för tjugu eller fyratio år sedan skrefvo om Englands lån-system, kunde omöjeligens förutse dessa utomordentliga fakta. När *Smith* år 1776 utgaf sitt förträfliga verk, utgjorde Nationens bestämde utlagor 10 millioner pund sterling, och statskulden 136 millioner; och ehuru han, med en upprigtighet, hvilken var så mycket ädlare, som den tycktes försvaga hans egna läror, erkände, att landets rikedom och industri, *intill den tiden* icke från någon sida varit lidande, varnade han dock tillika sin nation, att icke nalka sig altför nära intill sin förmågas yttersta gräns *). Han skulle hafva ansett det för fabelagtigt, om man sagt ho-

*) Måne denna varning i allmänhet någon sin kan anses såsom aldeles öfverflödigt, och måne den tilläfsventyrs någon sin varit det mindre, än i närvarande tide-hvarf?

honom, att Nationens temporella utskyl-
der skulle år 1799 vara tredubblade, de
beständiga utskylderne fördubblade, stats-
skulden uppstigen till 400 millioner, och
att ändå inga symptomer till förfall från
någon sida visade sig. Om han kunnat
veta förut, att äfven national-inkomster-
ne under dessa tjugu år skulle vida mer
än fördubblas, hade han ej anfett nyfs-
nämnda förhållande för en chimèr; ty då
hade han insett, att skatt-bördan växte
endast i proportion af national-förmågan
att bära den, och statskrediten i propor-
tion af sin starkare grundval.

Utom de tre här utvecklade orfaker
till dessa berömda Författares ovilja emot
systemet af perpetuella statskulder, haf-
va de tillika grundat den på vissa all-
männa och af omständigheter oberoende
skäl, hvilka vi, för att upplysa ämnet
från alla sidor, vilja här i korrthet vid-
röra.

1:o *Då en del af statskreditorerne be-
finna sig i främmande länder, skola genom
detta system stora summor nödvändigt gå ur
landet, och Nationen således blifva andra
Nationer skattskyldig. — Att Raynal i
sina dundrande deklamationer emot de Mi-
nistrar, som upptogo statslån, betjente sig
af detta ganska skenbara argument; att
han*

han påstod det vara mindre orimligt, att genast öfverlemnna Rikets jord åt främmande Nationer, än att för dessas räkning odla den *); att till och med i England, erfarne Författare ur föregående tidhvarf, och deribland en *Posflethwaite* **), kunde yrka, att man borde upptänka medel, hvilka hindrade utländningen att deltaga i Engelska statslånen; och att det kunnat falla ännu andra in, att till och med använda amortifements-fonderne för att dermed skilja ifrån sig denna klafs af

N

kre-

*) En annan Fransysk författare, som år 1762 utgaf ett verk med tittel: *le Bilan de l'Angleterre*, gick i sin orimlighet så långt, att han påstod: "att England var att anse som en träl, hvilken brukar den jord han bebor, endast för att deraf gifva skatt åt sin husbonde." — Sjelfva Montesquieu försäkrade utan förbehåll, "att i ett land, som har utländska statskreditorer, skall vaxel-kursen i förhollande till andra länder alltid vara ofördelaglig." Se *Espr. des Loix*.

***) Författare till en år 1750 utkommen *History of the public revenue*. — *Steuart*, ehuru han icke såg detta ämne under några rätt betydliga synpunkter, yrkade åtminstone den med fundare grundsatser öfverensstämmande meningen, att det i vissa fall var förmonligare att upptaga lån af utländningen till 3 procent, än af inhemske, till 4. *Polit. Oeconomy*, book IV: part 4, ch. 8.

kreditorer: — allt detta är icke få aldeles förundransvärdt. Men svårare blir det att begripa, huru en *Smith* ockfå ens kunde nämna detta inkast, då det likväl omedelbart härstammar just ur det merkantiliska system, som han med så stor öfverlägsenhet i styrka förmått nedflå. När det en gång är bevisadt, att lån på perpetuella annuiteter är den fördelagtigaste methoden att skaffa medel till utomordentliga utgifter, kan den omständigheten, att en del af dessa annuiteter nödvändigt måste falla i utländningars händer, icke blifva ett giltigt skäl emot denna method, så snart man nemligen icke anser *penningen* för den högsta och enda måttstocken för all rikedom. De principer, som egenteligen bestämma denna methods värde, blifva aldeles desamma; och så länge det är fördelagtigare (som af *Smith* först blifvit bevisadt), att till lågt pris förskaffa sig en vara utomlands, än att till högt pris köpa den hemma, måste det ockfå anles vara mera ledande till ändamålet, att med (till en del) utländska penningar sätta ett godt system i verket, än att med inländska penningar verkställa ett skadligt. För att i öfrigt inse hela svagheten af detta inkast och af den fruktan, att England skall blifva andra Nationer

ner skattskyldigt, behöfver man blott be-
 dragta Englands ofanteliga handels-balance,
 och dervid öfverväga, att den jämförelse-
 vis högst obetydliga summan af utgående
 räntor, förholler sig till denna handels-
 balance som en droppe till hafvet.

2:0 Att statskulds systemet leder en an-
 senlig del af landets inkomster ur den indu-
 striösa folk-klassens händer i overksammas rän-
 tetagares, föder dessa sistnämnda på de arbe-
 tandes bekostnad, o. s. v. — Jag måste
 genast anmärka, att Smith icke till den
 graden motfagt sin egen teori, att han
 på minsta sätt instämt i detta inkast. Men
Hume, *Blackstone*, och en stor mängd fran-
 syska och engelska Författare, hafva så
 mycket mera fäst sig dervid, och ännu
 i dag ger det ämne till ändlösa deklama-
 tioner. Detta argument är i sjelfva ver-
 ket det fattigaste af alla, och förtjenar,
 oaktadt sin stora kredit, knapt en veder-
 läggning, emedan äfven den ringaste upp-
 märksamhet gör fyllest för att upptäcka
 den grofva villfarelse hvarpå det hvilar.
 Det är ej statslånen som tillskapa kapita-
 listerne: de finna dem redan för sig. In-
 nan lån kunna vara gjorda, måste det
 nödvändigt gifvas personer, hvilka af an-
 senliga kapitaler icke kunna göra ett bät-
 tre bruk, än att förränta dem. Om det

i våra dagar vanliga skriket emot denna mennisko-klafs, egde den ringaste grund, måste det inbillade onda uppfökas i organisationen af ett till hög kultur och stor rikedom upphunnit borgerligt samfund, och ej i lån-systemet. Ingen ting är mera falskt och otmakligt, än att betragta kapitalister eller så kallade räntetagare såsom en skadlig medborgare-klafs. De äro det lika litet, som jordegare, innehafvare af hus, köpmän och fabrikanter; och långt ifrån att vara en börda för Staten, som tvärtom i alla sina näringar, företag, behof och krafter skulle snart och kämbart erfarra förlusten af denna klafs, utgöra de en nödvändig och oumbärlig beståndsdel, o-
skiljagtigt hörande till den stora kedja, som sammanhåller och omfattar alla lemmar af statskroppen *).

3:0

*) Af ungefär lika styrka är det argument, som tillägger lån-systemet skulden för *agioteringen*. Hvarest en gång hågen och skickligheten till denna handel finnas, skall aldrig tillfälle dertill saknas. Om i England inga stats-obligationer funnes, skulle Bankens och Ostindiska Compagniets actier, och kanske äfven utländska stats-obligationer dertill nytjas. I öfrigt måste man först afgöra, till hvad grad denna rörelse är skadlig för Staten: äfven i detta ämne synas ganska omogna och förvändade begrepp vara rådande hos allmänheten.

3:0 Statslånen sjötia kommande generationer i nödvändighet, att betala den närvarande generationens utgifter. De betungga på ett orättmätigt sätt döna ofödde efterkommande med deras förälders dårskaper och utsväfningar. — Detta inkast har, under den ena eller andra skepnaden, utan undantag blifvit framställt af alla lån-systemets motståndare. Vid första påseendet kan också intet vara mera förblindande och förföriskt; men förvillelsen upphör, så snart man upphöjer sig till sanna och värdiga begrepp om verkliga naturen af en Stat. Borgerligt samfund är för ingen del en följd af enkla, för sig sjelf bestående, osammanhängande, från hvarandra skilda generationer: det är tvärt om ett stort, oförgängligt helt, hvilket konstitigt sammanbinder aflägsna århundraden med hvarandra; det är resultatet af ett kontrakt, som för evigheten (så långt menkliga begrepp hinna) är slutit och på evigheten är beräknadt. De åtskilliga generationer, som utgöra detta samfund, äro, i ordets högsta bemärkelse, till ett väsen sammanbundna och ga-

N 3

ran-

Mirabeau, och andra deklamatorer af samma art, hafva af privat-afsigter framställt denna handel i ett fallkt och öfverdrifvit farligt ljus.

Not af Författaren.

ranterade: deras beslut och lagar, deras fördelar och olycksfall, deras vishet och felsteg — allt måste de gemensamt ansvara för, åtnjuta och fördraga. När det kommande släktet vill deltaga i de fördelar som det närvarande och de länge sedan försvunna beredt, i offentlig säkerhet och laglig ordning, i uppfostran och kultur, i national-anstalter och nationalrikedom, i konster, vetenskaper, och förljusvad sammanledning; när det vill deltaga i frukterna af föregående generationers mödosamma arbete, i glansen af deras välförtjenta beröm; hvarföre skulle det icke tillika deltaga i de kostnader, som med dessa oskattbara fördelars beredande och vidmagthollande varit förknippade? Hafva de krig, från hvilka en fortvarande statsbörda uppkommer, så vida de kunna anses för rättmätiga och nödvändiga, blifvit förda blott till fördel för den nu lefvande delen af samhället? Och äfven om dessa krig härledt sig ifrån misstag och passioner, upphörde derföre den Regering, som beslöt dem, att lörja för kommande slägter, lika som för oss, och skulle de förra mindre än vi vara förpligtade, att taga styrelsens välgärningar i beräkning, lika mycket som des fel?

Hvar

Hvar och en verkeligen vis anstalt, är det desutom icke blott för den närvarande generationen. När ett af Staten antagit system, var i de omständigheter, under hvilka det uppkom, det bästa, förtjenar det efterverldens erkänsla lika mycket och ofta mera, än deras som omedelbart hafva nytta deraf. Är statskuldsystemet afgjort förmonligare, än alla andra, hvilka i dess ställe kunnat väljas, så förlorar det äfven för efterverlden icke sitt företräde. Skyddar det, oaktadt alla de bördor hvaraf det är åtföljdt, den närvarande generationen från ett ännu större ondt, så måste det också, äfven med dessa bördor, för de kommande generationerne ännu vara en välgärning. Den större förstöring af kapital-rikedomen, som det förebygger; den hastigare erlättning för det förlorade, som det förskaffar; det lif och den spänning det ger industrien; allt detta är ren vinst, hvaraf de omedelbara intressenterne, som sjelfve erhålla en ringa andel, öfverlemnna det mesta åt sina etterkommande.

När detta föritärkta samband emellan de olika generationerne betraktas från en allmän synpunkt, lägger det snarare grund för ett gillande omdöme öfver lån systemet, än för ett inkast deremot. I de ti-

der vi upplefvat, är hvar och en anstalt, som bidrar att fastare sammanknyta samfundsbandet, och som underholler begreppet om Statens oupplösliga varagtighet, i all sin helgd, redan i detta enda afseende, af högt värde. Man kan icke misskänna, att ju Engelska kredit-systemet, under de stormar som med undergång hotat hvarje statsförfattning, medverkat till den Engelska constitutionens räddning. Hvar och en som begriper och känner, hvad omförtningen af denna constitution skulle verka på England och på allt hvad som står i sammanhang med Englands vidt omfattande existens; hvar och en som förstår att bedömma, hvad ett sådant slag skulle verka på menskligheten; den må afgöra, om Storbrittanniens statskuld, i fall den också blott skulle kunna räknas ibland biorfakerne till Engelska constitutionens vidmagthollande, icke redan från denna sida allena, är att anse såsom ett välgörande band *).

*) Necker säger i sitt första arbete öfver Fransyska finantserne, i anledning af statskulder: "I fria Stater, t. ex. i England, blifva de republikanska dygderna kanhända försvagade genom statskuldens höga belopp, emedan en stor del af Nationen derigenom vänjer sig att frukta den ringaste skakning i regeringen,

4:0 Lån-systemet ökar Regeringens förändring, att inlåta sig i kostsamma krig: äfven derigenom ökar det i allmänhet hågen för krig: det förleder så vdl Regenter, som Nationer, att med den största lättfinnighet föränleda och förändga den förskräckligaste af alla olyckor: det är således fredens farligaste fiende.

Detta argument är i visst afseende det aktningvärdaste af alla; och om det också skulle sakna all grundlighet, förtjenar det dock, i afseende på dess människokärliga syftning, att med en serdeles aktning bestridas.

Jag vill tro, att jag i början af närvarande underlökning tydligt nog förklarar mig deröfver, att de utgifter, som af ett krig föränledas, alltid äro att anse såsom

N 5

som

den obetydligaste förändring i sina politiska förhållanden, såsom den största af alla olyckor (*de l'administration des finances, Vol. II, cap. 10.*). Jag tror icke, att denna republikaniserande yttran af en monarkisk Minister, skall med skäl kunna anses såsom äkta republikansk; ty hos en väl organiserad Nation, är den frugtan han här omtalar, ostridigt en af de första allmänna dygder. Jag har likväl velat anföra denna yttran, emedan den öfverensstämmer med den anmärkning som här ofvanföre blifvit gjord.

Not af Författaren.

fom ren förluft för Nationen; att denna förlufis verklighet, icke genom någon method att bestrida dessa utgifter, kan förekommas; att lån-systemet, lika som alla andra metoder, leder till ren mistning af de kapitaler, som till krig användas; och att det endast derigenom eger företrädet, att det erbjuder den lättaste, hastigaste och läkrafte ersättning för det förlorade. Den förebräelsen, att jag skulle hafva talat till försvar för krig, då jag fökt utreda detta systems fördelar, träffar mig således icke. Jag skulle fast mera, om det kunde bevisas att detta system i sjelfva verket egde den förderliga förmåga, som man här tillägger det samma, utan betänkande medgifva, att man borde önska det, oaktadt alla de fördelar det i öfrigt eger, för alla tider bannlyst. Jag tviflar likväl ganska mycket, att denna beskyllning skall kunna bestå inför en grundelig granskning.

Man skall väl icke kunna beskylla någon statsman, som icke förfallit i ren galenskap, att han i och för sig sjelft kan finna ett nöje uti att öka statskulden, och att han börjar ett krig blott derföre, att det igenom Statens kredit blir honom lätt, att anskaffa de summor, som till krigets utförande erfordras. Om i detta argument

ment skall vara någon rimelig mening, måste det lyda sålunda: Om lån-systemet aldrig varit uppfunnit, skulle det i många fall blifva en omöjlighet för Regenter och deras rådgifvare, att besluta eller förlänga ett krig. Huruvida detta i sjelfva verket så förhåller sig, kan egentligen blifva föremålet för närvarande underfökning.

För det första, säger oss en lång och bedröflig erfarenhet, att blodiga och talrika krig blifvit förda, innan man ännu kände några statskulder, och ännu mera innan dessa kulder blifvit på ett regelbundet sätt fonderade. Det gifves ännu andra methoder att i en mer eller mindre ordentlig väg bestrida de utomordentliga utgifter, som ett krig fordrar; och om ätven dessa methoder icke existerade, skulle nöden eller passionen, när de en gång beslutat dessa förfärande företag, aldrig vara i förlägenhet för möjligheten att utföra dem, hvad medel de ock sluteligen vore nödsakade att tillgripa.

Låt oss likväl antaga — för att medgifva det yttersta — att utan lån-systemet skulle tid efter annan ett krig aldeles uteblifva, ett annat förkortas *):
 hvad

*) För att holla mig så nära som möjligt vid motståndarens synpunkt, utelämnar jag här al-

hvad skulle väl deraf följa? Förnuftigtvis intet annat, än den önskan, att detta system aldrig existerat. Men detta är, — i andra ord uttryckt, — en önskan, att aldrig Nationernes utbildning och krafter måtte ernå den punkt, hvartill de inom några Europeiska Stater upphunnit. Lån-systemet är icke en uppfinning af något fysiolöft hufvud: det är ett af den stigande national-rikedomens naturliga resultater. Den som vill förkasta detta system af det skälet, att det lättar utförandet af krig, måste nödvändigt, för att icke falla i den största inconsequens, äfven med ovilja anse alla de sociala framsteg, hvaraf det är en omedelbar följd. Han måste gifva företrädet åt råhetens och vanmaktens tillstånd framför ett annat som vore utmärkt af kultur och styrka, så vida det sednare ger näring åt ett och annat ondt, hvilket under det förra ej kan ega rum. Det synes mig att frågan är till-

deles den händelsen, då ett krig, som utan lån-systemet skulle uteblifva, vore med alla sina åtföljande olyckor, likväl ett ganska nödvändigt och ganska välgörande krig. Att sådana krig gifvas, lär väl ingen i allmänhet neka, och i afseende på ett sådant vore förlusten af kredit-systemet ovillkorligt skadlig.

Not af Författaren

tillräckligt bevarad, när man flyttar den inom denna vidgade tankekrets.

I öfrigt vore det en stor villfarelse om man inbillade sig, att lån-syftet ger förmåga till aldeles gränslösa efforter. Man kan genom detta system visserligen härutinnan gå längre, än genom alla andra metoder; men äfven dessa efforter hafva dock deras gräns; och en omständighet som förtjenar uppmärksamhet, är den, att man genom intet annat system kan lättare och riktigare erfara när man nalkar sig intill denna gräns. Den förökade hastigheten af stats-obligationernes fallande i värde, ger en omiöskännelig och nyttig varning, lika som i allmänhet dessa obligationers kurs i sina betydliga förändringar (de små äro ofta beroende af tillfälligheter eller till och med af uppsåtliga tillställningar), är en för styrelsen säker thermometer.

Välviljande menniskor måga derföre fortfara att anklaga straffbarheten af onyttiga krig, och äfven ömma vid de rättmätiga krigens nödvändighet: lån-syftet förtjenar likväl icke deras ovilja. Äfven med sin förmåga att lätta utförandet af krig, kan det icke rättmätigt blifva ett föremål för deras misshag. Det vore en philantropi af besynnerlig art, att

att under det man ifrar mot mensklighetens irringar, icke åtminstone unna den de hjälpmedel, genom hvilka dessa irringars följder blifva minst tryckande.

*Beskrifning öfver Cirkulations-
Buket vid Fahlun och i några
derintill belägna Socknar.*

Det sätt, hvaruppå menniskor begagna sig af jordens allster till lifvets uppehälle, torde kunna betraktas under några hufvudsakeliga gradationer, tydligt utmärkta ifrån hvarandra. Genom folkmängdens naturliga tillväxt uppkomma större behof för densamma, och från dessa ökade behof komma sedan ökad omtänka, rådhighet, arbetsdrift och uppfinningsgäfva: till beskydd för den bergning man genom dessa egenskaper och bemödanden redan förskaffat eller framdeles vill förskaffa sig, känner man efterhand behofvet af gemensamt försvar och af lagar, det vill säga, af Samhälle. På denna väg har menniskoflägtet alltid framgått ifrån vildhetens tillstånd, der jagt och fiskfångst gifva fö-
da

da åt kringströdda flägter, utan samband fins emellan, till herdalefnaden, der vidsträckta och gemensamma markers naturliga, utan mennisko åtgärd uppkomna bördighet, gifva föda åt de hjordar, som gifva lifsuppehälle åt redan närmare förenade menniskor. Nästa steget från detta tillstånd, föranledt genom menniskornas ökade antal och deraf uppkomna större behof, leder till jordbruk, der menniskokonst och mennisko-arbete gifva jorden större fruktbarhet, bereda utkomst för flera menniskor inom en inskränktare rymd, grundlägga egande-rätt till jord, och afskilja genom efterhand mera säkert bestämda rålinier, den ena innvånarens landmären ifrån den andras. Jordbruket fordrar likväl ännu, i denna sin barndom, marker af stor utsträckning, för att kunna föda sina idkare; dessles vidare fortplantning och tillväxt, i förening med den säkrare bergning och större vällefnad hvar till den inom viss rymd fästade menniskan genast börjar och aldrig upphör att syfta, leda det gradvis till högre fullkomlighet, hvars kännemärke är, att jordbrukaren förmår hämta sin bergning och beqvämlighet ifrån en allt mera inskränkt rymd af jord. Denna fullkomlighet visar sig i sin högsta grad, när det möjligaste för-

största antalet människor kann hämta föda och bekvämlighet af en viss gifven jordsträcka. — Detta är menniskoslägtets oafbrutna fortgång på denna första och viktigaste näringsväg, så länge inga allmänna olyckor, inga upplåtligt förtryckande eller falskt beräknade lagar störa den.

Man kan visserligen med skäl påstå, att Sverige aflägnat sig långt ifrån den jordbrukets barndom, hvilken vi här med några få allmänna drag tecknat: det är likväl beklagligtvis lika gifvit, att vårt afstånd ifrån den sista tullkomlighetsgraden är föga mindre. Detta är en lika bedröflig som oltridig lanning, så länge ögat ganska allmänt inom vårt land, ej mindre i våra till klimat och jordmon förmonligare lottade och tidigare bebyggda provinser, än i dem af svårare kultur och sednare befolkning, upptäcker vidsträckta odlingsbara marker utan all befolkning; betesmarker af jämn belägenhet och god jordmon, på hvilka intet annat arbete är nedlagdt än inhägnaden; magra ängar, som ofta icke betala halfva skördkostnaden; hälften af Rikets åkerjord liggande i träde; och följagteligen i allmänhet mångdubbelt mera jord nödvändig till jordbrukarens bergning, än hvad som under en förbättrad kultur dertill

skul-

skulle erfordras. Dessa kännemärken äro beklagligtvis altför iäkra, för att lemna minsta tvifvelsmål om den okunnighet och den vanmägt de bevittna; och Svenska idogheten ser således ännu, ett gränslöst obrukadt fält liggande framför sig. Så länge detta fält antingen är tillflutit för industrien eller det tillåtna bruket deraf icke begagnadt, skall arbetsklassens folkökning, i stället för att vara en outtömelig källa för nya bolättande, sjelfständiga och närande hushåll, nödvändigt dels vara motarbetad, dels utgrena sig till hårdt beroende och vanmägtiga, eller till tärande och i alla affeenden ofruktbara klaffer.

En nyttig förändring i detta för enskilda välmågan och följagteligen för Staten oförmonliga förhollande, beror ovidkorligen af två omständigheter: arbetsklassens tillåtna och underhjelpta bosättning inom Rikets ofruktbara marker; jordbrukarens ökade kunskap och skicklighet att begagna sig af den jord han innehar.

För detta lednare ändamål kunna vifferligen både många och verkfamma bemödanden inom vårt fädernesland nämnas. Mycket är gjordt för allmänna upplysningen i denna väg. Andra länders framsteg hafva icke varit aldeles ofruktbara för oss. Enskilde patriotiske män, med alt slags kun-

O

skap

skap och allt slags förmåga i detta ämne, hafva med framgång fatt de läror i verket, om hvilkas fanning och vigt de af andra länders exempel, af egen forskning och egen erfarenhet blifvit öfvertygade. Lysande vedermälen af jordegares bemödanden, icke mindre för den förut mest beroende och mest betungade Svenska jordbrukare-klassens större sjelfständighet och välstånd, än för Svenska jordens högre fruktbarhet och dermed följande förmåga att nära och syfselfätta mångfalldigt flera arbetande händer, gifvas inom vårt land, och man eger allt skäl att hoppas dessa exemplers icke altför sena efterföljd.

Under detta berömvärda och med stora svårigheter förknippade bemödande, att från andra länders kunskapskällor, från egen forskning och egen erfarenhet, hämta fanna begrepp om rätta sättet att gifva Svenska jorden en högre fruktbarhet, synes man likväl föga hafva känt och föga hafva begagnat sig af de säkra undervisningar, som kunnat erhollas ifrån ett i vårt hårda klimat redan naturaliseradt och på en föga förmonlig jordmon redan användt jordbrukningsfätt, sedan en mansålder tillbaka med högsta skicklighet och framgång allmänt utöfvadt kringom städerne Fahlun, Säter och Hedemora, och i nå-
gra

gra emellan dem belägna socknar. En uppmärksam åskådare skall icke utan stor förundran komma ifrån våra till klimat och jordmon vida bättre lottade provinser, och först i denna längre opp mot nordn belägna ort, i stället för vidsträckta ödeliggande men odlingsbara skogsmarker, trädesgården, magra ängar och blott till beteshagar nyttjade slättmarker, finna den af naturen merändels svaga jordmonen, genom cirkulation af fäd och hö allmänt fruktbarande och rik; odlingen öfverallt sträckt tätt opp emot bergsfoten; åker och äng liggande under lika bearbetning, vård och omkostnad af plog och gödning; ingen odlingsbar mark onyttjad, och endast bergen skogbeväxta; välmågan synbar och allmän. Denna verkliga, praktiska och inhemiska jordbruks-Skolas höga värde har likväl utom sin egen ort varit löga känt, och dess läkra läror, ehuru utsträckta öfver alla landthushållningens viktigaste delar, t. ex. de olika jordmonernes kännedom och behandling, cirkulation af fäd och gräs, artificiell gödselberedning, jordbruksredskapens mekaniska förbättring, lättade bergningsmetoder o. s. v., hafva således föga eller intet verkat på jordbrukets förkofran i andra Svenska provinser. — Man tror sig derföre hufvudsak-

keligen gagna Fäderneslandet, då man här meddelar resultaten af en praktisk och tillika tänkande Landthushållares mångåriga forskning och erfarenhet i detta vigtiga ämne. Några förutgående historiska underrättelser af samma författares hand, om denna jordbruks-methods tillkomst och fortgång, torde icke vara utan intresse för Läsaren.

I Fahlu-orten, som före grufvans uppkomst var en skogbeväxt ödemark, der nästgränsande socknar sommartiden betade sin boskap, har förmodeligen svedjande varit första åkerbruket, samt de efter svedjandet gräsbärande ställen, till slogängar nyttjade; lika som de i skogarne vistande Finnar ännu bruka.

Vid grufvans och kopparverkets tilltagande samt folkhopens tillväxt, hafva uppodlingar sedermera börjat komma i gång, hvilka, i anseende till omkringliggande kärr och skogar, icke med synnerlig förmon hafva kunnat till lädesbärning brukas: i anseende till den för kopparverks-rörelsen nödvändiga mängden af dragare, hafva dessa uppodlade landssträcker i stället mest blifvit nyttjade till gräsbärning, på det sätt, att då ett sådant odladt land, eller som det här kallas, *lind*, tröttnat vid att bära ymnigt gräs, har den
till

till åker blifvit upplöjd, gödd och med korn befådd, hvarefter den åter burit gräs så länge den gifvit nöjaktig växt deraf. Denna gräsbärning har, efter jordmonens olika godhet, kunnat räcka ifrån 3 à 4 till 8 à 10 år efter hvarje gödning.

Rågfädet, som på dessa vid berg och skogar belägna små uppodlingar, af länge qvarliggande snö och af jordsyra om våren var mindre förmonligt, har derföre blifvit föga nyttjadt; hvartill, utom den fördomen att råg på denna jordmon icke kunde med förmon brukas, äfven de intill dessa fednare åren om hvarannan lig-gande och ferskilda egare tillhöriga små tegar också mycket bidragit, ehuru sjelfva åkerrymderna blifvit större och uppodlingarne vidsträcktare.

Nyfsnämnda fördom bibehölls länge nästan i hela orten. Man föregaf des-utom att råg för mycket mattade jorden, och man åberopade sig den erfarenheten, att detta säde ofta mislyckades. Endast ganska få och små tegar blefvo derföre med råg befådde, utom på torra grusbac-kar, der intet annat sädeslag kunde växa.

Denna b skyllning om rågens mattan-de egenskap härleder sig förmodligen i-från en för tjock såning, hvarigenom jor-den eller linden icke förr än efter en län-

gre tid förmått åter gräsgrö, sedan rågfädet borttagit för mycket af gödfelns växtgifvande kraft. Ofta har väl också rågfåningens misfkyckande härflutit af bristande dikning på sur jordmon.

Denna mening om rågfädet, bibehölls här i orten till först uppå 1750-talet, då en rik bergsman och snäll jordbrukare, Rådmanen Engström, gjorde början med ett större och i bättre ordning behandladt rågfäde, som emot allas förmodan mycket väl lyckades. Hågen att få lika mycken fäd som han, gjorde att flera begynte utvidga sin rågfåning; och denna har nu kommit så i bruk, att råg fås nästan på all den åker, hvartill man kan förskaffa sig gödning. Korn deremot, som förut ansågs vara förnämsta fädet, nyttjas nu ganska litet, sedan man af erfarenheten funnit, att då rågfädet vederbörligen skötes, är det ibland de säkrafte och mest gifvande, men kornet deremot ömtåligast och mest utfatt för misfväxt.

I följe häraf fås nu för tiden råg på nästan all den jord, som gödes; blandfädet vill säga korn och hafra sammanblandade, på den bättre, och hafra på den magrafte ogödda jorden; hvilket allt går i en oafbruten cirkulation.

Den meningen, att jorden här inom bergslagen icke vore serdeles tjenlig, eller kunde bibehollas i häfd längre än ett års säde för hvarje gödning, bibehöll sig något inuppå 1750-talet, då, så väl medelst några malm-uppforderingsverks inrättning med vattendrift år 1755, som kopparsmältningens upphörande vid de ifrån grufvan aflägsnare hyttor, mera än 100 hästar, som till dessa körflor varit nyttjade, blefvo lediga och en stor del af deras egare utan förtjenst och utkomst. Denna svåra utfligt för flere af desse, dels genom ålder, dels ock genom svåra i grufvan lidna kropps-skador, till tyngre arbete oförmögne arbetare, ökades genom det år 1756 om vintern uppkomna höga spannmålspris. Detta föranlät några, att af sina små jordägor upplöja vida mera än hvartill gödsel kunde skaffas, för att genom ett till två års hafre- eller bland-såning utan gödning, erholla något mera säd till uppehälle.

Som detta af några gjorda försök med flera års såning å rad, medförde all önskad framgång, har ifrån den tiden ett vidsträcktare sädesbruk här i orten uppkommit, och i synnerhet inom de sist förflutna tjugu åren blifvit ganska allmänt. Man har derunder funnit, att ehuru magra

denna ortens jordarter äro, kan dock en stor del af dem uthärda med två till tre hafrefäden utan gödning, då gamla och af gräsbärning uttröttade lindor till åker upplöjas. Några gå härutinnan få långt, att de årligen beså nära hälften af all sin jord.

För att kunna verkställa denna vidsträckta fåning, och ändå bibehålla egendomen i godt stånd, har man allmänt börjat täfla om att på allt möjligt sätt föröka gödseletillgången med åtskilliga främmande ämnen: så att merändels allt kan efterhand i rätter tid blifva för råglåning och sedermera igenläggning till gräsbärning försvarligt gödt.

Allmogen i de omkring Fahlun belägne socknar, har i förra tider allmänt brukat öppen åker med hvartannat års träde och ferskilda beständiga ängar och flogar. Detta fortfor till vid pafs år 1750, då en tänkande bonde i Schedvie socken, vid namn Johan Andersson i Stora Klingsbo, gaf anledning till förändring af denna urgamla jordbruks-method. Han blef, genom flere i Fahlun boende bergsmäns delagtighet i ägorna inom samma gemensamma hägnad med honom, föranlåten, att afvika ifrån bruket af beständigt öppen åker, och att, såsom de, börja med cir-
ku-

kulation. Olika behof föranlät likväl härvid någon olikhet i brukningsfättet: bergsmännen behöfde mera hö för sina många dragare, och togo i följe deraf aldrig mera än ett fåde af sin jord; de gödde på nyplog, befådde den med korn och lemnade den åter till gräsbärning: nyfsnämnde bonde deremot behöfde mera fäd för sitt hushåll och halm för sin talrikare boskap; han befådde därför hvarje stycke 3 à 4 år å rad, innan han gödde det till gräsbärning.

Härigenom fick han årligen ett vidsträcktare utfåde på sin lilla egendom, ände som egde mera jord, men nyttjade öppen åker med hälften deraf i träde; och i följe deraf erhöill han ocklå mera fäd: som hans äng årligen göddes, fick han mera hö och kunde således uppföda och underholla flera boskaps kreatur. Man vet ännu omtala, huru denne man vid alla samqväm, och i synnerhet under gåendet till och ifrån kyrkan, yrkade cirkulationsbrukets antagande, undervisade om fättet huru det borde förrättas, och i synnerhet vann hastigt bifall af socknens ungdom, som vid alla tillfällen samlade sig omkring honom, för att höra honom tala. Detta exempel af jordens vidsträcktare och högre bördighet samt af jordegarens växande välmåga, och denna under

dervisning, gjorde att först några jordegare, som hade sina egor skilda ifrån andra, antogo samma brukningslätt, och erhöillo derigenom en bättre utkomst för sig och de sina. Detta gick väl i början mycket långsamt till väga; emedan de voro få, som hastigt ville öfvergifva en gammal vana. Men vid den fortlätta ålynen af en obestrideligt högre vint, började änteligen flera gå i den förtjente mannens fotspor; och förändringen gick fluteligen med ganska skyndlamma iteg. Denna reformator i sin ort och sitt yrke fick till och med öfverlefva och se, att de fleste inom socknen varande trädesåkrar lades i cirkulations-bruk; och Schedvie socken, förut utmärkt af sin äfven i Dalbygden ovanliga vanmagt och fattigdom, härleder endast från denna förändring sina invånares nu varande allmänna och betydliga förmögenhet.

Cirkulationsbruket har sedermera så utvidgat sig till nästgränsande socknar, att man i Wika, Torsång och en stor del af Tuna, nu mera näppeligen ser någon öppen trädesåker.

Sedan så många kunnige män skrifvit om Svenska jordbruket, dess utöfning, upp-
hjel-

hjelpande och förbättring; sedan desse Författare sträckt deras forskning så väl till jordens indelning, som till åkerredskap och andra delar af detta yrke; torde det synas vågadt, att vilja skriva något nytt i detta ämne. Men som denna ords jordbruk och arbetsfätt i många delar skiljer sig ifrån de flesta andra orters, tar jag mig den friheten, att, efter anmodan, och utan att vilja upphäfvva mig till någons undervisare, endast anföra, huru den, i jämförelse med de södra provinsernas af naturen feta och fruktbärande jordmon, här i orten öfver allt rådande magra, och som desutom genom sitt läge i dälдер, emellan berg och stenar, består af flere jordarter, brukas efter hvarje sin omväxlande art och beskaffenhet, uti en ständig cirkulation af ömlof säd och gräs.

Som dessa jordarter äro flere, och hvarje af dem fordrar sin ferskildta handtering och egna brukningsfätt, om deraf skall vinnas all möjelig nytta och afkastning; vill jag här uppräknna de allmänna, hvarunder och till hvilka sedan de öfrige, efter deras olika art och beskaffenhet, utan svårighet kunna hänföras.

Jag vill anföra dem i följande ordning:

I. *Ler.*

I. *Ler-jord.*

II. *Lätt-jord.*

III. *Myr-jord.*

IV. *Grus-jord.*

Innan jag företager sjelfva beskrifningen, torde det, i anseende till landsorternes olika tale- och beräknings-fätt, vara nödigt, att först anföra, hvad åtskillige härvid förefallande ord och benämningen betyda

Med *Ler-jord* förstås icke allenast den, som har en fast lera till grund; utan äfven des så kallade matjord, eller den fruktbarande delen, som plöjes, harvas och sås, bör äfven bestå af en god lera, eller åtminstone till större delen vara det.

Lätt-jord består ofta af något lera och mera fin och mullig sand. Den har lätlan lera, utan merändels samma jordart, till grund.

Den *lösa lättjorden* består mesta delen af en fin och mullig sand; hvarföre man i densamma utan hinder och svårighet kan plöja så djupt som man vill.

Myr-jord består af en mängd ifrån högländtare trakter, uti dälдер och lågländta ställen sammanflutne och förruttnade växter, ofta till flere alnars djup eller tjocklek.

Grus-jord är högländ och består af en del småsten, gröfre och finare grus, blandade med någon berg-jord. En

En *Reffång*, är denna ortens simpla jordmättnings-instrument, innehollande *sex* alnar i längd och indeladt uti *tiondelar*, hvarigenom vid desse mätningars uträkning, eller qvadrering, *hundra* delar uppkomma.

Ett *Spannland*, är en vidd, som, mäten med denna stång, inneholler 7200 qvadr. alnar.

Ett *Snesland*, är $\frac{1}{20}$ del af spannlandet, eller 360 qvadr. alnar.

Ett *Bandland*, är $\frac{1}{10}$ del af sneslandet, eller 36 qvadr. alnar.

En *Kaste*, är $\frac{1}{10}$ del af *sex*-alnars refstängen, och som vid qvadreringen gör på

1 Bandland 100 qv. kaflar.

1 Snesland 1000 dito.

1 Spannland 20,000 dito.

Med ett *lax gödning* förstås $3\frac{1}{2}$ cub. alnar.

Lind, ett gräsbärande jordstycke, som förut varit åker.

Lägga igen, är att förbyta åker till lind.

Ny-brytning, är då ett land, eller gammal äng, som förut aldrig varit åker, der till första gången upplöjes och till åker brukas.

Gammal lind, den som i flera år, eller så länge att den börjar tröttna, burit gräs.

Isa sig, är då ifrån ett utfådt råg- eller annat sädes-korn flera stånd uppväxa.

Tofning, betyder det samma.

Ny välle eller *Bete*, är de nya skott, som ifrån gräsrötterna uppväxa efter höbergningen.

Ny-plog, då en gammal lind till åker upplöjes.

Skum-plöja, är att icke göra plöjningen djupare, än uti halfva nyplogs-fårornas tjocklek, eller högst till *tre tums* djup.

Plog-fåra, är den jord som plogen upptager och vänder under sitt framgående.

Torf-syra, kallas när, året efter skumplöjningen, plogens gång ställes så djup, att den vid nyplöjningen nedstjälpte gräsvallen blir uppvänd.

Gammal åker, kallas jorden efter den plöjning, som sker efter den på torffyrans sådda sädens skärning, då, i anseende till den förut omnämnda gräsvallens, genom förenämnde operationer och sädesbärning, lönderkörande och förruttnele, den liknar en trädesåker.

Plog, därmed förstås Dal-plogen, som efter behof kan köras både med en och två hästar, till flörre och mindre djup.

Åker-harf, den allmänt vanliga med 24 à 28 fyrkantiga, spetsfäde och västte pinnar.

Går-

Gåsfot-harf, är väl på flera sätt gjord; men här förstås den trekantige med 11 pinnar, som hafva något aflångt trekantige och krökte blader uti nedra ändan.

Skrinda, är ett vinter-åkdon till hökörning med en häft, och hvarå ordinärt lassas 40 kubik-alar hö.

Ämnet skall blifva framställt under följande fördelningar:

1 § *Ler-jorden och dess flerfalldiga indelning till cirkulations-bruk.*

a) Med 10 års omgång och att göda på ny-plog.

b) Med 11 à 12 års dito.

c) Att såsom uti a och b göda på ny-plog, och utan trädning råg-så till igenläggning.

d) Att med föregående indelningar få hafra på ny-plog och endast göda vid igenläggningen.

e) Att igenlägga med tof-råg.

2 §. *Lätt jord och huru den efter anförda sätt och indelning kan brukas.*

3 §. *Den löfvere lättjordens handtering.*

4 §. *Myr-jordens brukning/sätt.*

5 §. *Grus-jordens handterande till åker och sådesbörning.*

6 §. *Åkerredskopen.*

7 §. *Åkers plöjnings- tillrednings- och sänings-sätt.*

8 §.

- 8 §. *Dikning.*
 9 §. *Höbergning.*
 10 §. *Sådesbergning, upptag och torknings-sätt.*
 11 §. *Artificiel gödsels beredande och dervid brukeliga ämnen och verktyg.*
 12 §. *Den till åtskilliga arbetens förordtande erforderliga tid.*
 13 §. *Hvad som hindrar cirkulations-brukets igångsättande i de öfriga, helst de södra landsorterne.*
 14 §. *Projekt, huru det vanliga allmänna trädes-åkerbruket kan med mesta bättnad till cirkulation förvandlas.*

1 §. *Ler-jorden och dess flerfalldiga indelning till cirkulations-bruk.*

Vid beskrifningen om de förut uppräknade jordarternes ierskildta indelnings- och bruknings-sätt, bör jag först nämna *leran*, såsom den förmonligaste, så i anseende till dess alltid lemnade kärnfullaste läd och och gräs, såsom ock i goda år den mest gifvande, jemte det att hon äfven längst bibeholder den fettma och fruktbarhet, som henne genom gödning och god skötsel blifvit meddelad. Denna jordart bör således, i anseende till sina många goda egenskaper, med rätta anses för den förnäm-

nämsta, fastän den af torka är mera lidande, än de lösare jordarterne, då de äro uti tillbörlig häfd. Emedlertid och ehuru den här i orten är i allmänhet af naturen mindre bördig, än i de lödra orterna, träffas den likväl, och af olika godhet. Denna ords innehafvare af jord äro merändels ganska små possessiöner, som, för att under de höga spannmålsprisen undslippa köpa så mycken fäd, och till deras svåra körflor erhålla ett kraftigare och tillräckeligare foder för deras dragare, under de lednare åren på flera fätt indelat deras jord till cirkulation, och vunnit anseeligt både uti fäd och hö. Methoderna dervid äro följande:

a) Med 10:dedels indelningen, hvarvid fyra delar bära fäd, en del trädes, och fem delar (som är hälften af hemmanet, eller utaf all den jord hvar och en innehafver, sedan särskilda flog-ängar icke finnas) bära gräs.

Denna cirkulation verkställes på följande fätt:

a) När tillgång är på gödsel, så att rågfåning kan på ny plog få göras, ristas och upplöjes den 10:dedelen, som burit femte årets gräs, straxt efter dess afbergande, till ett godt kvartters djup eller tjocka fåror. Detta bör ske åtminstone

P

uti,

uti, och heldst vid medlet af, Julii månad, så att bemäldte plöjning må utaf solens och luftens verkningar, till sänings-tiden erholla ett slags hvila eller trädning.

För att vinna en så tidig plöjning, och icke vid densamma af höbergningen vara hindrade, bruka åtskillige omtänksamme hushållare, att med denna 10:dedels höbergning göra början, på det sättet, att, så snart gräset är afslagit, föra de det på ett annat ställe till torkning, för att så företaga och fullborda denna plöjning straxt, eller vid infallande regnväder under höbergningen.

När denna nyplog hunnit torka, och andra lysflor medgifva, uppharvas derå så mycken mull, som möjigen kan vinnas utan att upplita de nedvända gräs-fårorna; hvarest gödseln utföres och jämnt kringbredes, så att rågsänningen kan i tid få för sig gå och fäden så väl som gödseln, medelst tvenne snedars öfverkörning, på en gång nedharvas.

Vid denna sänning brukas merändels en af något gödsel och flere sammanblandade ämnen preparerad artificiell gödning, hvilkens myckenhet efter jordmonens behof afpassas. På denna magra orts lera, äro fyratio à femtio lass på spannlandet brukeliga. Har någon tilltalle till mera,
t. ex.

t. ex. till sextio lass på hvarje spannland, anses det för en kostnad, hvilken så väl fädes- som gräs-växterne sedan väl betala.

Utfädets quantitet rättas efter gödselns och jordmonens beskaffenhet; och utaf dem, som icke äro älskare af för tjock råg, sås fällan öfver, men väl under två fjerdingar på spannlandet.

b) Efter rågens skärning upplöjes detta land, för att nästa vår med omkring fyra fjerdingar korn på spannlandet besås, hvilket fädesslag holles före då så en bättre växt, än då dertill nygödes.

c) När kornet är afbergadt, plöjes så djupt, som nyplogen varit körd, eller så att den nedvända gräsvallen uppkommer, hvilken då hunnit taga förruttnelse, så att den låter sig sönderhafva, och, om den varit tjock, anses han för en gödning åt fädesväxten. Häruti sås den påföljande våren ett hafreblandadt korn, eller en så kallad stridare blandfäd, af fem fjerdingar på spannlandet.

d) Så snart åkern ifrån denna blandfäd blifver ledig, upplöjes den åter till nyls-nämnda djup, för att påföljande vår an-tingen med fem à sex tjerdingar hafra på spannlandet besås eller ock då trädas, som uti följande moment skall nämnas.

e) Om höften, efter hafrans inbergning, eller derpå följande vår, upplöjes denna gamla åker till fullt djup och handteras sedan sommaren öfver med årder och harf, som en annan trädesåker.

f) Då denna trädning är fullgjord och åkern blifvit uti sitt rätta läge lagd, utföres gödseln till erforderlig quantitet, som efter jordmonens art är ifrån femtio till sextio lats på spanlandet, hvarefter, eller ock under utkörnelsen, den utbredes helt jämnt, samt, i fall den förut icke är till fullo fin, föderhackas, så att inga klimpar deraf blifva på åkern.

g) När allt på förenämnda sätt är uti ordning och sädestiden inne, verkställes råglåningen, af en del med endast en à $1\frac{1}{4}$ fjerding råg, och, för att vinna lindens skyndsamma groning och att första året få ett bättre och mera smakeligt hö, utfås straxt efter rågen, till fyra fjerdingar höfrö, eller upprisladt hö-smål ifrån lador och foderrum, som allt sedan på en gång med vanliga åkerharfven nedharfvas och straxt derpå vältras, för att få väl vid rågens skärning, hvilken bör ske så nära möjligt är nedåt jorden, som vid första årets höbergning, utaf uppestående kokor icke vara hindrad vid flåning och räfsning.

När

När jorden är vederbörligt dikad och på förenämndt sätt gödd och brukad, är det icke fällsynt, att på denna ortens magra jord, af råg, blandfäd och hafra få sex tunnor af spanlandet: uti mycket goda år erholler man ibland något mera, i synnerhet af hafra och blandfäd, som stundom gå till 7 à 8 tunnor. Kornet är här merändels det minst gifvande och det som först lider misfväxt.

Detta indelningsfätt, då gödning för rågfäning på nyplog kan förkaffas, holles före vara det bästa och mest gifvande.

Sedan ingen af dem, som skrifvit om Svenska jordbruket, anfört eller recom-menderat en så tunn rågfäning, och icke eller många här i orten vidtagit den, är icke annat att vänta, än att den anses såsom öfverdrifven, eller ock, att en sådan åker tros böra vara ovanligt starkt gödd, hvilket af en del Författare påstås till och med icke vara nyttigt. Jag vågar icke bestrida denna deras mening, emedan den angår den vanliga och i de öfriga landsorterne öfverallt brukeliga trädesåker, som här i orten icke är till sitt förhållande känd; men hvad som här i ortem vid cirkulations-bruket af uppmärksamme jordbrukare blifvit utrönt, är, att ju bättre man kan göda lerjorden, om
 P 3 det

det ock vore öfver det här ofvan anförda, ju mera nytta har man deraf både uti fäd och gräs att vänta, allenast att fåningen rättas derefter. Orsaken att en så tunn fåning icke vinner allmänt bifall, är den tunna brådden, som icke fagnar ögat; men den blir likväl, då åkern eger erfordelig häfd och väderleken icke är för misgynnande, till axtiden behöfligt tjock. Det är af dessa skäl, som de, hvilka här i orten antagit ett så tunnt rågfåningsfätt, något enda år gerna åtnöja sig med någon tunna mindre, när de derigenom i det hela vinna mera, medelst en till både fäd och halm mera gifvande längre och frodigare råg, utmärkt af större korn och af längre, till och med stumdom sex à sju tums långa ax, hvarigenom det icke är fällsynt, att erholla sex tunnor råg på spannlandet, och derjämte lindens styrka till gräsbärning bibehollen. Det är desutom en stor förmon, att vara befriad ifrån de olägenheter, som en altför tjock rågens fåning på en väl häfdad åker oltast medför; dessa äro: 1:o att fåden lägger sig altför tidigt och tätt till jorden, hvarigenom en stor del af halmen ruttnar, så att den både för boskap och andra behof är oduglig samt fåden i följe deraf flö och ringa; 2:o att en sådan

rå-

rågens liggning och förruttnelse, heldst när torra år derefter infalla, ej allenast länge hindrar lindens gräsgroning, utan ock, då växten varit mycket tjock och frodig, mattar den så jorden, att det sällan blifver fullt gräs och stundom allenast ett korrnt och bladigt, som här kallas för *Marix kåpor*, hvilka för sin korrta växt icke alla kunna med län åtkommas, eller med harfven vid räfsningen hopsamlas, emedan de utfalla emellan harfspinarne. Detta höslag är desutom icke eller för kreaturen begärligt, och det efter höbergningen uppväxande betet är ej allenast ringa, utan ratas så väl af hästar, som boskap.

Detta gräs är desutom af den beskaffenheten, att, ehuru åkern på omförmälda sätt 4 à 5 år trådes och brukas, det ändock icke förgås, utan infinner sig åter vid nästa igenläggning. För att derifrån blifva befriad, är det bäst, att till nästa igenläggning förse sig med ett derifrån fritt varande höfrö till utfäning.

b De åter, som äro i behof af mera hö, bruka sin lerjord efter 11:te och 12:tedelars indelning på samma sätt, med gödning på nyplog och lika många års fäden samt trådande, på sätt som i det föregående är förmäldt; hvarigenom de

tillökade åren uti cirkulationen blifva gräs-
bärande, det vill säga till 6, 7 à 8 i rad.

c) Där som är brist på gödning, så
väl som på de ämnen, hvarmed gödfehn
han tillökas, fortsättes cirkulationen på
det sätt, att så mycken nyplog årligen
upplöjes om hösten sedan landet är afbe-
tadt, som svarar emot den gödfehtillgång
man har att använda till gammal åkers
igenläggning.

Vid detta jordbrukningsätt gå de fleste
förbi *skum-plöjningen*, hvarigenom ett sä-
desår blifver minskadt, men trädesåret
bibehållit.

Härvid sås hafra på nyplog, hvaraf
man i goda år får en vacker och gifvan-
de växt.

På *Torfpyran*, som alltid anses hafva
en större styrka att bära säd, och året
efter nyplogens afbergande uppvändes, sås
blandsäd, hvarest den trädes och på för-
ut beskrifvit sätt rågsås samt efter rågens
skärning lägges till lina.

d) De som hafva af den bättre leran,
nyttja ock härvid skumplöjning samt så
hafra alla de tre före trädningen infallan-
de år, utan någon gödning. När så är
skedt, fordras likväl vid igenläggningen
att väl göda, om gräs- eller hö-växten
skall blifva förmonlig. Dessa bägge sist-
nämnd-

nämnda fätten äro hos allmogen de mest brukeliga. Orssakerne dertill äro följande:

1:o Att som gödfel och gödfel-ämnen för de flesta af dem saknas, för att kunna rågfå all åreets nyplog, så kan en större del af egenidomen genom detta brukningslätt till sädesbärning hållas öppen.

2:o Som hafran är ibland ortens mest gifvande sädesarter, och af torra eller väta mindre lidande än de öfriga, samt desutom på en upplöjd lind i två à tre år medför en god växt utan gödning; så vinnes derigenom icke allenast en större sädesfångst, utan ock ett både smakligt och för de arbetande påliteligt bröd, då denna säd efter ortens sätt, utan att sädor blandas i mjölet, blifver malen, och med något råg blandad.

3:o Som ett sådant till hafrefåning nyttjadt land, gifver mera foder, än en gammal och af gräsbärning tröttad lind, och hafrehalmen är mildare och ätes af boskapen hellre än annan halm; så kan en större ladugård derigenom till hushållets nytta och gödfelns förökande underhollas.

Någre, som hafva mindre jord, så att trädning icke utan viddens saknad vid bergningen, kan företagas, men likväl ega tillgång på gödfel, att dermed göra jorden fruktbärande, göda och rågfå på

nyplog, likasom vid 10:dedels-indelningen är nämndt, bruka korn det andra året, blandfäd det tredje, och hafra det fjerde, samt, så snart denna är skuren, upplöja åkern genast, utföra gödseln, och verkställa rågfåningen, så skyndlamt de kunna; hvarvid ofta händer, att vid andra dagens afton, sedan hafran stod växande på åkern, samma land är med råg befädt.

e) De åter, som hafva litet jord och mindre tillgång på gödsel, förhålla sig som uti *d* är anfördt, med indelning, plöjning och fåning, till dess trädesåret infaller, då, om våren, i stället för att tråda, gödseln, som merändels vintertiden blifvit till stället utförd, utbredes, och åkern med korn befås, hvarutinnan straxt fås vasa-råg till en knapp fjerding och ofta mycket derunder på spanlandet, och nedharvas tillika med kornet.

Vid kornets skärning om hösten, har denna råg icke kommit längre i växten än till tofning och ungefär ett quarters längd, likasom svedjerågen. Året derpå, då den skall till mognad växa, händer ofta att den, ehuru glesare, täflar med höst-rågen uti gifvande. Den medför ock den nyttan, att de gräsfrån som emellan rågen uppväxa, hinna få mogna, att deras frön vid rågens skärning utfalla och dymedelt

delst för nästa års groning beså landet med höfrö.

Jag har således beskrifvit flera af denna ortens å lerjorder vid cirkulations-bruket nyttjade indelnings- bruknings- och sänings-sätt, under den tiden den är uti åker och sädesbärning. Nu kommer derföre ordningen till gräsbärningen, hvarvid märkes, att vid alla dessa anförda bruknings-sätt, så mycken nyplög upplöjes, som af den varande åkern igenlägges, hvarigenom, efter den indelning som vidtages, det blifver en ständig cirkulation, och alltsammans dymedelst i lika många år kommer att bära både säd och gräs, samt inrehafvaren deraf alltid hafva lika mycket att så, slå och skära.

När jorden på här ofvan anfördt sätt blifver brukad, och efter dess nödtorft med gödsel försedd, påräknar man, att, under de första eller bättre gifvande åren, på spanlandet erhålla en och en half, och uti mycket goda år två skrindor hö å 40 kubik alnar, eller 60 å 70 lifspund på skrindan.

Detta jordbruknings-sätt ger äfven, utom omförmälda quantitet af hö, den förmon, att, när löbergningen blir i tid och innan gräset börjar visna, det är, innan det i stammarna börjar havitna, väl och
 oskadd

oskadd fullbordad, det då gifver ett kraftigt foder, som kan, utan tillhjälp af säd, bibehålla dragare under ett dagligt bruk vid godt hull, samt sedermera efter slåningen, till hösten underhålla den boskap, som af grödan öfver vintren skall födas, med godt bete utaf det uppväxande nyvället.

Huru detta med plöjning, harfning, slåning och skärning verkställes, och hvilka verktyg dervid äro brukeliga, skall, så väl som tiden för en del dessa arbeten, längre fram på sina ställen blifva anfördt.

Det är allmänt bekant, huru man på denna ortens magra och mycken gödsel fordrande jord, igenom det antagna cirkulations-bruket, erhåller på en lika stor vidd mera säd och gräs, än hvad man på de, utom de magra Dalarne, belägne orters af naturen vida mera fruktbärande jord, vanligen vinner. I följe hvaraf, och som jorden i de nedra provinserne icke fordrar så mycket gödsel, eller är så stenbunden, som i Dal-orten man icke, om ett sådant cirkulations bruk der blefve vidtagit, det skulle, med mindre kostnad och besvär, än här, kunna verkställas och dymedelst gifva mera säd och gräs, än hvad man nu derstädes erhåller,
ut.

utom flera andra förmoner, som derigenom skulle uppkomma; nemligen:

1:o Att slippa underhålla så många dragare, som nu i en del provinser är brukeligt, så att deras antal alltid täflar med och stundom öfvergår mjölk-koernas; då deremot här i orten, der 25 à 30 mjölk-kor vid någon gård finnas, det till ett sådant hemmans skötsel icke gerna underholles mera än 4 högst 5 hästar, hvarmed alla körflor bestridas.

2:o Att för dessa, så väl som för en del af den öfriga boskapen, kunna hafva fädesförrådet orördt; emedan hästarne, vid dagligt bruk, af det då blifvande kraftiga höet erholla tillräckeligt uppehälle.

3:o Att åt boskapen öfver vintern bafva en bättre föda, hvarigenom mera och bättre både mjölk och gödsel vinnes; och

4:o Att om sommaren, sedan höbergningen är gjord, för både hästar och boskap erholla ett bättre och tillräckeligare bete.

Det är verkligen bedröfligt, att i ett land, som sjelf har aldeles tillräckeliga utvägar att fylla sina behof, se så mycken fäd och andra ätande varor från andra länder årligen inköpas.

2 §. *Lått-jord och huru den efter anförda sätt och indelning kan brukas.*

Den fastare af denna jordart, som af alla de öfrige kommer leran närmast, få väl uti att gifva god, som mycken frukt, brukas ock derföre aldeles på samma och få mångfalldiga lätt till en ständig cirkulation, som om lerjorden är anfördt, allenast med den skillnad, at deslöshet emot den förra förorsakar den af gödseln uppkommande fruktbarhetens fortare eller senare aftagande, och hvarigenom, så till fädes- som gräs-bärningen, gerna ett à två år, allt efter omständigheterna, får i hvarje cirkulation minskas.

Men deremot har denna jordart den förmonen, att den icke behöfver aldeles så mycken gödsel; så att då leran får 60, så är denne hulpen med 50 lars på 1 spanlandet. Då den holles i erforderlig häfd, lider den desutom föllan någon, och aldrig så stor milsväxt, hvarken på fäd eller gräs, som leran ofta måste vidkännas. Den gifver desutom efter höbergningen ett ymnigare bete.

3 §. *Den lösare lått-jordens handtering.*

Som denna består utaf en fin sandmölja, utan någon fastare grund, så brukas derå

derå icke gerna flere års läden med fördel, heldst om den är af den art, att den håller sig våtagtig; emedan då, och när den i bättre häfd är hållen, ogräset förtager läden och förorsakar, att den nästan ständigt blifver liggande, och hvarigenom rutton halm, flö och litet gifvande fäd deraf erholles.

När den är magrare och icke lågländt, växer väl hafra derå i 2 à 3 år utan gödning, fast icke så ymnigt.

Rågsåning derå är icke eller gerna förmonlig, så framt den icke är tillräckeligt lutande, eller väl dikad; emedan des finhet och täthet, så väl vårtiden, som vid ymnigt rega, hindrar vattnets sjunkning.

Men som denna jord är hulpen med något mindre gödning, än den föregående, samt gifver ymnigt gräs och bete i 4 à 5 år; så har des förmonligaste brukningslätt ansets vara, att upplöja nyplog, göda den med circa 40 lars på spannländet, så korn eller strid blandfäd, samt sedan låta den igga till linda; hvarefter den åter på förenämndt sätt upplöjes och handteras.

Gödes denna jordart för mycket, så förtager ogräset, eller pipnäflor, ej allenast läden, utan ock minskar första årets gräsbärning.

4 §. *Myr-jordens brukningsfätt.*

Som denne endast består af mångfalliga uti dällder ifrån högre ställen sammanflutne och förruttnade växter till mera och mindre tjocklek, och ofta till bottenlöst djup, ä den ock, innan vattnet blifver genom dikning utdraget, så löst liggande, att hvarken folk eller kreatur kunna deröfver gå.

Med erfordelig och god dikning göras sådana lösa jordarter fruktbarande, så att, ehuru de icke gifva lå viktig fäd, eller kraftigt gräs, som de fastare, hafva de likväl den förmon, att ej allenast täfla med de öfrige uti myckenhet af gräs, utan ock i torra och varma somrar, då de fastare mest lida, gifva mest både fäd och gräs, samt äro, i anseende till ymnigt bete, alla de öfriga öfverträffande. Uti våta och kalla somrar saknar väl denna jordart något af sin fruktbarhet; men icke så mycket att det kan räknas för någon misväxt, då den uti erfordelig häfd blifver hållen.

Dennes förmonligaste brukningsfätt anles vara, att allenast taga ett års fäde, emedan defs af många och djupt gående gräsrötter tjocka gräsvall icke hinner emot denna kalla jord på ett à två år blif-

va

va få förmärknad, att den till flera fäden kan uppvändas och sönderhärvas. Den bär sedan blott tre års gräs uti hvarje circulation, emedan gräsväxten efter nämnde tid icke allenast mycket aftager, utan ock blir mindre kraftig samt för boskapen mera osmaklig.

Som denna jordart desutom icke kan, då den blir för mycket magrad, medelst mera gödning på en gång med någon förmon hjälpas till full fruktbarhet, så fordras i stället flere cirkulationer innan den kommer till den högd utaf fäd och gräs, som deraf kan vinnas, då den hålles med det förutnämnda brukningsfättet uti en jämn häfd, och hvilket sålunda verkställes:

1:0 Att när råg skall sås, höbergningen gerna då börjas med detta lands affläende, och hvarefter gräset föres antingen till ett annat ställe, eller åt en sida, för att till torkning upphäsfjas, så att, antingen straxt, eller när det blifver afbetadt, jordens ristning och upplöjning får företagas, som vid denna, så väl som all annan nyplog, bör ske till ett godt quar- ters djup, för att låta den uppvända jorden dels få torkas och dels af sol och väder taga ett slags hvila eller trädning.

När denna nyplög blifver torr och tillfälle gifves, harivas den, diken upprensas och uppväxta buskar borttagas, så att allt kommer i ordning till gödselns utbredande, och hvilken rätteligen bör vara nästan så fin som mull, för att, i anseende till det mindre behovet deraf, eller 30 à 40 lars på spanlandet, kunna få den jämnt och sammanhängande öfver hela landet utbredd; och i följe hvaraf artificiell gödsel är för denna jordmon den tjenligaste.

När allt är således uti ordning och såningstiden inne, befås detta land efter fyra högst fem kappar på spanlandet, hvar efter läden tillika med gödseln på vanligt fätt nedharivas. Härvid kan dock hända, att ehuru tunnt detta tyckes vara fådt, rågen, i anseende till gödselns myckenhet och myrans bördiga egenskap, likväl vissa år kan blifva för tjock.

Då myrjord eller lindor skola till rågväxt nyttjas, böra de i synnerhet vara väl djupt dikade, emedan deras löshet derigenom sammanfättes till mera fasthet, och de dymedelst icke blifva så befvärliga att plöja eller hariva, som då de äro grundt dikade.

Att så råg på myror, är väl här ännu icke i rätt allmänt bruk; men den be-
 fias

finnes likväl vara förmonligare, än värfäd, emedan rågen, då han på denna jordart blir lagomt tjock lådd, lå att han får ila sig, tåslar icke allenast uti växt och gifvande, utan ock går tämmeligen nära uti tyngd, med den som fås på alla de andra jordarterna, samt tager då icke eller gerna någon skadlig liggning. Dessutom, då all halm, hvilken växer på myrjord, af boskapen ogerna ätes, har råghalmen, i anseende till sin längd och groflek, den förmon framför kornhalmen, att vara, så väl som all annan råghalm, både tjenlig och dryg till taktäckning.

När korn skall fås på myror, riftas och upplöjes landet om hösten, sedan det blifvit afbetadt och läglighet infaller; hvarefter diken ränsas och i stånd sättas. Om vintren utföres gödseln derå, som stjelpes 8, 10 à 12 lass i hvarje hop, efter skiftenas storlek och behof.

Följande vår, och så snart jorden efter snöns bortgång hinner uttorkas till cirka tre tums djup, harivas den medan kälen ännu är i jorden, för att få gödseln i tid och med beqvämlighet utbredd, hvarefter, då tjenligt blifver, såningen företages, som, då åkern är tillräckeligt gödd, icke bör gå öfver, men väl under tio kappar på spannlandet. Förmärkes att

kälen länge om våren vill kvarblifva, eller ock om åkern är fidländt belägen, förrättas ock fåningen medan kälen ännu bär dragarena uppe.

Då lådane vintrar infalla, att jorden blifver under snön ofrusen, är denna jordart om våren mycket besvärlig att harfva och få; hvarföre det händer, att så kallade *skarn-bogar* på hästföttren måste brukas, lika med dem, som de inåt fjällen boende Norrlänningar på den der fallande djupa snön åt sina hästar nyttja.

Här å orten, der, i anseende till folk-mängden, brukbar jord är otillräckelig, händer, att så fidländta och lösa myror äro till åker och lind brukade, att, då jorden om hösten icke tillfryser, och de på förenämndt sätt om våren äro med stort besvär och med *skar-bogar* å hästföttren tillharfvade, såden icke, utan med förlust, medelst dragare kan nedharfvas: då brukar man, att först få och, sedan gödseln är utbredd, i stället för hästar, låta två å tre personer draga deröfver en lätt dertill gjord harf; eller ock åtnöjer man sig med att endast utbreda och väl fonderhacka gödieln deröfver, vid hvilken procedur det händer, att ganska vacker såd erhålles.

I anseende till gödningens myckenhet, är denna jordart ännu mera ömtålig, än den lösare lättjorden; emedan om den gödes för mycket, fås pipnäflor i stället för både fäd och första årets gräs.

5 §. *Grus-jordens handterande till åker och sådesbörning.*

Lika som bristande tillgångar stundom äro upphofvet till nyttiga inrättningar, har det ock här händt, att der från början ingen egentelig jord varit, har, sedan en betydelig folkmängd efterhand samlat, en hvar omkring sitt boställe begynt småningom uppgräfvat små stycken, hvarvid det händt att en del icke haft annat, än stenbackar att tillgå, hvarest, då all gröfre sten blifvit utbruten och borttagen, det kvarvarande, som skulle bära frukt, icke bestått af annat, än en finare klappur eller småsten, samt gröfre och finare grus med någon bergjord blandadt. Som denna jordart alltid är högländ och mycket gles, så att den för vårfäd och gräs erforderliga fuktigheten icke der kan bibehållas, har råglåning derå blifvit antagen, och, emedan denna jord icke eller kan länge bibehålla den fettma, som af gödseln erhålles, trädes den aldrig, utan råglå-

fås 10, 12 à 15 år å rad, då den, efter 20 à 30 lufs gödnings påföring hvarje eller hvart annat år, gifver en både vacker och ymnig växt. Den befås tjockare, eller till och med tre fjerdingar på spanlandet.

Härvid iakttages, att så snart rågen är skuren, föres den på ett annat ställe till torkning, så att landet kan till ny såning upplöjas.

När denna jord, efter flera års förlopp, börjar tröttna vid att bära fäd, det är: när axen blifva korrtta, halmen fin och kornen små, hvarigenom man erhåller litet i spann; lägges den i två à tre år till linda och gräsbärning, för att under den tiden få hvila sig ifrån fädesbärning; hvar efter den, som annan nyplog upplöjes och till råglåning på förutnämndt sätt brukas.

Utom de här beskrefna, gifvas ännu andra jordarter, hvilka ockfå ständigt ömsom till fäd och gräs brukas, samt kunna i följe deraf efter hvarjes art och beskaffenhet, i anseende till indelning och brukningsfätt, lätteligen till någondera af de förut beskrefna lämpas. Dessa äro i synnerhet:

Sandjord, Bergjord, och Svartmylla.

Sand-

Sindjorden. Som den i synnerhet är af tvenne slag, förekommer: 1:o *Den torr-artade*, hvilken består af en finare och medelmåttig, eller så till lägandes mullig sand, hvilken, om den är något högländ, i synnerhet är bevärad af stark torka. Uti jämnt eller lägre läge, tål den något mera, samt är då under torka, så vid sädes- som gräsbärning, till en åter fortsarande växt med mindre regn hulpen, än de fastare jordarterna. Derföre händer det ock, att den ofta gifver en tämmelig vacker äring, då andra jordarter, och i synnerhet den starka leran, gifva litet. Uti våta och svala somrar är den tämmeligen växande; hvarföre den brukas och indelas till en ständig cirkulation, liksom om den fastare lättjorden är anfördt. Uti densamma vill likväl gerna inrota sig en gräsfort, som här kallas *quicktåg*, hvilken, uti de första åren under gräsbärningen, gifver ett ymnigt och kosteligt foder, men likväl snart, eller efter få år aftager. Den är desutom ett stort hinder för sädesväxten, samt svar att utrota.

2:o *Våt/sand*, som stundom hyser små klappurstenar, hvilka ständigt hålla sig våta, och det under hvad lutning landet ock må ega. Denna, som har den egenkapen, att uti våta och svala

la somrar gifva mindre, uti torra mera, samt uti de varmaste mesta växten af både fäd och gräs, brukas, i anseende till sin tjocka, och vid lindens tilltagande ålder, med en hvit måssa uppfyllda gräsvall samt benägenhet för ogräs, icke gerna till flera fäden i sänder; utan, som den i torra år är för höväxten lika som en reservoir, så handteras den ock lika med den lösare lättjorden.

Bergjorden. Denna är merändels en röd, fast stundom ock så hvit eller ljus lös mylla, som väl vid ett närmare beräkande inneholler flera skiljagtigheter; men som den ock kan inbegripas under tvenne klasser, så anföres här: 1:o *Den torra och höglända*, hvilken, då så väl dels jordart som grund är af en bördig art, går i parallell och lika brukningslätt med den bättre lättjorden, så till fäd, som gräs, och gifver icke gerna den sistnämnda efter uti någondera delen. 2:o *Den nedan om några våtagtiga högländta ställen belägna*, eller ock *den mera jämnt och lågländt liggande*. Den har gerna den egenskapen, att sent upptorka och länge behålla den våta, den dels ifrån nämnde ställen och dels af regn bekommer, hvarigenom den antager en surhet, som merändels hindrar fädesväxten; hvarföre den icke anses med

nä.

någon förmon kunna brukas annorlunda, än som den lösa lättjorden, med hvilken den eger samma egenskaper och förhållande.

Svartmyllan. Som all den här å orten under detta namn varande jords matjord består af en fin, svart och seg mylla, som icke gärna lider något af torka; samt då dess grund, eller den nedanför plöjgången liggande jordarten består af lera, eller någon annan fast jordart; så är den, i anseende till sitt behof af gödsel, jämförelsevis med en del andra jordarter, lindrig, samt uti alla väderskiften mycket och längre gräsgifvande, ehuru såden på densamma af ogräs ofta förtryckes, helst om den i flera år å rad dertill blifver nyttjad; hvarföre den blifver helst brukad i likhet med den lösare lätt- eller myrjorden.

6 §. *Aker-redskapen.*

Deraf förekommer, såsom vid cirkulationen nödvändig:

a) *Riften*, hvilkens skapnad och sammanfattning med erforderliga skaklar bäst inhämtas af Tab. I. fig. 5. Den köres ständigt med en häst; men då med en och samma dragare riftas och plöjes, nyttjas

plog-skaklorna (fig. 110.) som då hakas uppå en under rift-åsen slagen jernkrok.

b) *Plogen*, eller den så kallade Dal-plogen, hvars sammanfättning och utseende finnas uti Tab. I. fig. 1, 2, 3.

Vid alla plöjningar och äfven vid de på lutande och daldigt land, har denna, emot de på andra orter brukeliga plogar med långa åsar, (som på ett motlutande land göra tunna och vid medlutande tjocka fåror, samt desutom plåga dragarena med bärning, hvilken i anseende till jordens och plogens beskaffenhet är ofta mycket svår) den förmon, att den igenom sin ledighet gör fårorna jämntjocka (såsom Tab. I. fig. 4 utvisar) och är äfven för köraren lindrigare. Den kan desutom, genom den frammanföre bilen sittande plogvisarens (Lit. E. F. G.) upp- eller nedflyttande, lätteligen efter åstundan och behof, till djupare eller grundare plöjning ställas.

Den köres merändels alltid af böndren med en häst; eljest, och i synnerhet då det plöjes djupare än ett kvarter, eller ock när igenom djupa gräsrotter plöjningen är seg och svår, nyttjas tvänne.

Till denna plog har man lediga, eller som de uti Tab. I. fig. 10 (med en vanlig jernlänk i stället för harfkroken A.)

äro tecknade, så väl enbets- som tvåbets-
skaklar, som äro utan fjertar bakom flån,
såsom det är på vinter-skaklar, för att,
då det erfordras, utan hinder kunna dra-
ga plogen tillbaka. At, vid tvenne hä-
stars bruk, förekomma rängsel och tvun-
gen gång, fordras, att flån uti skaklarna
är tio kvarter lång.

En sådan för ett quarters djup plöjning
tjenlig plogs bill, är vanligen elfva tum
bred. För djupare plöjning, helst då jord-
arten är seg och full med djupt gående
gräsrötter, bör plogbillen vara bredare
till en à två tum, om plogfåran skall
stjelpa och lägga sig uti den ordning,
som den af sig sjelf bör göra.

Svårigheten af sega och med gräsröt-
ter uppfyllda plöjningar, lindras mycket
dermed, att plogbillen är ställagd och här-
dad, för att kunna hållas hvals till deras
lättare afskärande.

c) *Aker-harven.* Den vanliga med fyr-
kantigt hvässta pinnar af nio tums längd,
brukas här ifrån 2 till 3 alnar lång och
har ifrån 20 till 36 pinnar. Med de min-
dre harvas små dældiga stycken och ny-
plogar: på vida och jämna stycken bru-
kas de större, då stundom tvenne hästar
nyttjas.

d) *Går-*

d) *Gåsfot-harfven*. Den är väl af flere slag och dimensioner, dels tre- och dels fyrkantig (Tab. I. fig. 8, 9.); men med denna förstås här den trekantiga (Tab. I. fig. 6, 7.), med elfva pinnar, såsom till åkrens redande så tjenlig som någon annan, och desutom mera dräglig för dragaren och mindre besvärlig för körare, så vid vändningar som uti alla hörn.

I en del, eller de allmänna kända gåsfotharfvar, äro pinnarne af nio tums längd, rätt nedstående, med 11 tums mellanrum i det bakut varan e trädet: bladet är nästan vinkelrätt deremot stäldt.

Ett annat slag af hufvudsakelig samma skapnad och storlek samt nio tums längd å des elfva framåt böjde pinnar, (Tab. I. fig. 6, 7.), medför den nytta, att den icke allenast alltid går ren, så att ej något fastnar vid des pinnar, ehuru fur åkern ock må vara, utan ock, då qvicktåg, eller annat ogräs skall rännas ur åkern, har den den goda egenskapen, att allt sådant åker uppföre pinnen under trädet, så att det på en gång kan till betydlig myckenhet uttagas och på vissa ställen samlas.

En del äro ock så inrättade, att de kunna ställas till djupare gång; hvarigenom nyplog, när den är väl och tillräckligt

ligt djupt plöjd, kan med detta redskap harfvas för att erhålla förr och mera mull, sedan ryggarne eller de hvassa kanterna äro förut med den vanliga åkerharfven nedharfvade.

e) *Sladden* är af circa tre alnars längd, fem quarters bredd och ett quarters tjocklek, sammanfatt af 3 à 4 klabbar, som på bägge sidor slät-täljas, så att den får den nämnda tjockleken.

Midt uppå och uti den ena kanten af långtidorna, inflås en lång märkla, för att deruti haka harfskaklarna.

Man brukar detta redskap på det sättet, att, då efter harfningen på gammal åker en mängd kokor uppkomma, dessa blifva fönderkörda, hvartill på större skitten nyttjas tvenne hästar. Kokorna gå för denna sladd bättre lönder, än för välten, när köraren på den samma är åkande och dervid åt den bakre kanten stående.

Som, då torffyra harfvas, den blifver mycket klimpig och för harfven flödande utaf den dervid hängande mullen, så är ock det lättaste lättet, att, när den efter uppharfningen fått torka, medelst öfverkörande med sladden få mullen ifrån torfven skiljd.

Delsutom, då gödsel om vintren, och i synnerhet få-gödsel som alltid är klimpig, utföres och straxt om våren utbreddes, så är, efter åkerns upp- och tillharfvande, lättaste sättet till så väl gödselns, som de uppkomna kokornas kroslande, att på förut nämndt sätt med fladden öfverköra det således gödda jordstycket.

f) *Välten* är af $2\frac{1}{2}$ à 3 alnars längd, och af ju tjockare rundt träd den består, ju bättre, för att med så mycket större tyngd kunna verka på de ställen der det behövs.

Den brukas väl stundom att på åkern fönderköra kokor, då fladd icke är till hands; men dess egentliga bruk är, att, efter såningen och då all harfning är gjord, medelst öfverkörning med densamma, dels så den uppharfvade lösa mullen, till fugtighetens bibehållande för sådens mätning och groning, något sammantryckt; dels ock att få åkern slät, så till sådens närmare och lättare upptagning, som för att få en slät och jämn lind att slå och räffa.

g) *Knif-välten*, är väl icke allmänt känd, men är för dem, som hafva stark lera, eller sådana jordarter, hvilka medföra tjocka och sega gräsvalar vid torffyrors harfning och såning, ett förträffligt instrument;

ment; emedan, genom des körande öfver h rda, lerkokiga och tjocka torffyor, en åker icke allenast blir väl och snart redd, utan ock med en mindre kostnad, än den, hvilken eljest till dagsverken åtgår.

Den kan väl göras till hvad längd hvar och en tror vara den tjenligaste; men för att nämna en viss gifven proportion deraf, så antages femton och $\frac{1}{4}$ tums diameter samt nio qvarter och två tums längd, för att deruti nyttja ett hundrade fyratiofya knifvar, hvilka indelas på det fättet, att det blifver tolf rader på längden med fyra tums distance emellan hvarje rad, och tolf knifvar uti hvarje rad äfven med fyra tums skilnad emellan hvardera (Tab. II. fig. 1.). Dessa omkringg ende rader b ra ställas i sick-sack, så att icke alla knitvarna komma uti en linia eller blifva midt emot hvarannan stående.

Som det  r angelaget att denna, så väl   längden, som runden, är alldeles jämn och r t, så är, till förekommande af att nålarna icke lossna och dymedelst snart komma i oskick och i ett skadadt tillstånd, s kraft, att nyttja en enda och igenomg ende n l, hvarå den sedan svarfvas till en, efter förenämnda grunder, åstundad diameter, hvaromkring, sedan knifvar-

varna äro jämnt, och circa $4\frac{1}{2}$ tum utom den svarfvade stocken, stälde, göres en ram (Tab. II. fig. 2.), dels för att uti det bakra tvärträdet infätta motsvarande knifvar till torfs &c fördelande vid dels mötning, dels ock för att dervid häfta skaklarna; och hvilket allt af Tab II. och fig. 1, 2 är att inhämta. Fig. 3 och 4 visa knifvarnas skapnad.

Uppå snärra skiften samt mindre svår torf och kokor kan den köras med en häst; men i annat fall fordrar den tvenne.

h) Som en väl handterad och snygg åker icke utan handläggning medelst jords och torfs samt gödsel klimpars lönderhackning är att vinna, så brukas nu för tiden, i stället för kok-klubbor, små *jernhackor*, med hvilka kokor, torf och gödsel lättare och fortare lönderhackas, än med de förra. Tab. II. och fig. 9, 10 utvisa deras skapnad.

7 §. Åkers plöjnings- tillrednings- och sänings-/dt.

Som *plöjning* verkställes på olika sätt, vill jag här anföra och beskriva dem i den ordning, de vanligen förekomma:

a) *Nyplog* förrättas på det lättet, att för de tvenne förta farorna, som äro de svåraste, upp- eller framköres med riften, för

för den första till ett quarters djup uti en rät linia så långt som den tillärnade plöjningen skall blifva, då, under framgången deraf, köraren ständigt håller risten åt sig lutande.

Så snart denna ristning är fullgjord, begynner man med plogen uppköra den första fåran, till hvilkens bättre stjälpande, plogens likasom ristens åtlutning mycket bidrager, derigenom, att fåran af denna lutning blir i den vikande kanten tunnare. Det är icke att påräkna, att denna fåran igenom plogens åtgärd allena kan stjälpas och i den ordning som fordras blifva lagd; utan likasom plogköraren, för att få den första ristningen utan bugter och krokas rätt uppkörd, måste merändels leda risthäften, så bör ock ristaren vid de tvenne förstas, eller ihopstjälpningsfårornas uppkörande, ständigt följa efter plogen, dels för att trampa dessa till en säker liggning, dels ock att förekomma deras återstjälpande.

När således denna första plogfåra är uppkörd, så, emedan det sällan händer att den lägger sig aldeles rät utan bugter, hjälpes den straxt utaf bägge körarena med händern till möjligaste räthet uti den fränstjelppte, eller den till nästa fåra motsvarande kanten; hvarefter, på andra si-

dan, eller så att dessa första fåror stjälpas emot hvarannan, det till en aln ifrån den förra göres en lika ristning med den förutnämnda, hvarvid, för att kunna bibehålla en jämn distance, rifthästen också ledes. Efter denna fåras uppkörning, som bör ske på samma sätt, som om den föregående är anfördt, jämnkas dessa hopstjelpnings-fårar tillsammans med händern, så att inga öppningar blifva dem emellan. Åt dessa och de näst derpå följande kan plogen ställas till något grundare gång, än åt den återstående plöjningen.

Sedan fortsättes plöjningen med fulltjocka fåror, medelst ristens förut och plogens straxt derefter körande för hvarf på begge sidor om hopstjelpningen, tills det företagna skiftet blir upplöjdt.

Som det sedan, så väl vid denna nyplogs harfning, som vid skum- och torf-syre-plöjningarne, mycket ankommer uppå huruvida nyplogen blifvit bättre eller sämre plöjd, så är det högst angeläget, att den först blir väl ristad, hvilket består deruti, att alla fåror blifva jämnt breda och att, i följe derutaf, ristningen alltid hålles så jämn och rät, som om den vore träslagen, då, om plogen har riktig ställning och fåorna efter plöjningens djup äro lagomt bredt ristade, lägga de sig alltid

tid af sig sjelfva, hvar och en tätt intill sin föregående. Skulle häruti något brista, är det ristarens skyldighet, att efter hand tilltrampa dem.

För ett quarters tjocka fåror ristas de en half aln breda, eller så som plogen bäst stjelper dem; men för tjockare fåror, ökas ej allenast dredden, utan ock en större plog nyttjas efter behöfvat.

Att plöja ett quarter djupt, är väl det allmänaste; men de som plöja djupare, såsom till åtta tum, påstå sig, så väl under åkerbrukningen, som vid gräsbärningen, hafva förmon deraf. Jag vågar icke dömma deröfver, utan öfvetlemnar det till hvars och ens eget ompröfvande; men det är säkert, att en grund plöjning aldrig gifver full växt af hvarken säd eller gräs, och att en djup matjord icke så snart upphör att gifva strid säd och att bära gräs, som en grundare.

Nyplogs-plöjningen riktas merändels efter landets lutning, och, der det fordras, lägges icke uti bredare skiften, än af ungefär tjugu alnar, då hvarje skifteskillnad eller tu-stjelpnings-öppning tjänar till vattnets afledande, der större diken icke behövas.

Då nyplogen skall vara för vårläd och man ej har tid att välja, plöjes den

efter arbetningen om hösten, medan vätska är uti jorden, så att den lättare verkställles och fårorna få en bättre art att stjelpa; men för rågfåning, som merändels infaller i den torraste årstiden, har man ej frihet att välja; den måste för sig gå, ehuru torr jorden ock må vara; fastän, då matjorden är grund och behöfver tillökning, man ändå får lof att åtnöja sig med det djup som finnes.

b) *Skum-plöjningen*, som icke får gå så djupt, att den upptager den vid nyplöjningen nedstjelpa gräsvallen, utan endast bör sträcka sig till halfva djupet af nyplogsfåran, sker bäst med en gammal plog, som har en afnött och smal bill, för att dermed, jämte den öfver gräsvallen varande tunna mullen, kunna nedvända den efter skärningen qvarstående halmstubben. Som denna plöjning är för dragaren lättgående, verkställles den fort, samt gör, att harfningen den påföljande våren blir mycket lindrig och snabb.

Är landet däldigt, eller ock jämnhögt å sidorna, göres hopstjelpning äfven vid denna plöjning, fast likväl på endera sidan af den förra, så att samma rygg icke blir ökad och dälder på sidorna deraf uppkomma.

c) *Torf*

e) *Torf-syra.* Till dennas uppvändande är bättre att ställa plogen till litet djupare gång, än den haft för nyplogen, för att icke allenast väl få upp den nedvända gräsvallen, utan ock, i fall matjorden är grund, att derigenom vinna dess förökande, då det sig göra låter.

Vid denna plöjning är allmänaste fättet, att, då nyplogen varit ihopstjelpt, denna tu-stjelpes, det vill säga: att dessa fårors stjelpning blir vänd tvär emot de förra, hvarföre plöjningen då börjas vid de yttre kanterna af stycket och slutas midt uppå, der nyplogen började; då ock den härigenom på detta ställe uppkomna stjelpnings-öppningen, blir till vattnets afledande tjenlig.

Der belägenheten är sådan, att vattnet vill på åkern qvarstanna, hopstjelpes ock denna öpning, likväl på den andra sidan om nyplogs-ryggen, än der skumplöjningens blef gjord; detta sker för att få åkerstycket åt sidorna och till dikena lutande.

Att vid denna plöjning icke åsamka sig hålör och ojämnheter, igensökes skilnaden emellan nyplogs-fårorna, hvilka hvar efter annan sedan noga följas. Iakttages detta väl, lå är denna plöjning för dragaren lindrig, men i annat fall mycket tung;

emedan ingen ristning härvid brukas, utan köres directe med plogen allena.

d) *Gammal åker* plöjes till samma djup och utan någon ristning, lika som den förut nämnda.

Det är merändels vanligt, att stjälpningen vid denna plöjning göres tvärt emot den föregående och således lika med nyplogens.

Det är vid denna plöjning angeläget, att icke bredare fåror göras, än att plogbillen kan utskära dem, emedan i annat fall orörde balkar blifva kvarstående, som icke allenast göra nästa plöjning eller årdning svårare, utan ock i mon af deras storlek förorsaka misfväxt.

e) *Trädning* verkställes i fall den förutnämnda gamla åkern blifvit med vår-fäd besädd: den sker genom en sådan upplöjning, — antingen straxt efter fädens inbärgande, eller ock nästa vår, — som här näst förut om gammal åker är omnämnd. Om våren, då gräsgroning börjar visa sig, harfvas samt sedermera årdas en eller två gånger åkern, med harfning och vältning eller sladdning emellanåt, så att jorden före gödselns utförande och utbredande, till säningstiden är helt fin och färdig.

Som

Som det här i orten på sina ställen förefaller, att intill nog obetydliga stycken sten- och skogsbackar från flera sidor stöta, hvarigenom flera jordarter anträffas, som hvar för sig dels äro för lösa och dels för hårda, men sammanblandade äro tämmeligen fruktgifvande; så förrättas på följande sätt trädningen till dessa jordarters sammanblandande och till afledning af mindre vatten, när större diken egentligen endast utomkring äro nödvändiga:

Den efter läden kvarvarande halm-stubben nedvändes med plogen, på här förut nämntt sätt, hvarefter om våren, så snart tillfälle gifves, det harivas och sedan några gånger med årdern öfveralt eller såsom om det vore ett enda skifte, snedes, i färor som gå skiftevis snedt emot hvarandra, med harfningar emellan: slutligen, för att få nödiga mindre vattenafledningar, ihopstjelpes jorden med plogen uti så många skilten som fordras.

Så väl före som efter sänningen iakttagas, att dessa tu-stjelpnings-öppningar icke igenharivas, emedan de, då endast vältningen återstår, böra med skovel snyggt och väl uppränslas, så att, om något vatten uti dem samlas, det obehindradt kan af rinna.

Som, i anseende till de flera och här ofvan beskrefna slag af åkerjord, hvilka i denna ort vid cirkulations-bruket förekomma, det vid hvarjes *harfning* och *tillredning* förefaller någon skillnad; vill jag, vid beskrifningen derom, följa samma ordning, som vid plöjningen är iakttagen.

a) *Ny-plogens harfning* sker i början med åkerharfven ändalångs efter plogfårorna, och det intill dels att deras uppstående kanter blifva så mycket nerharfvade, att man utan den nedstjelpta gräsvallens uppvändande, kan köra med harfven snedt öfver i conträra directioner; hvarmed fortfares till dels man erhåller så mycken mull, som efter plöjningens djuphet står att vinna.

Vid detta tillfälle får man dyrt betala en grund och illa verkställd plöjning; den dels medför en långvarigare harfning, dels får man derigenom en flarfvig och torf-full åker, då till torfhackning mycken tid uppgår. Utom detta, inträffar det ock vid elak plöjning, att vissa fläckar af åkern blifva aldeles oharfvade. I följe hvaraf det minsta slaget af åkerharfvar är för sådan plöjning tjenligast.

Under harfningen lägges så mycken tyngd på harfven, som dragarens krafter medgifva och som utan fårornas upprifning kan användas.

När,

När, jämte det man plöjer väl, — som sker, när alla fåror blifva jämnt och lika riftade, så att de utan upphöjningar och dälder kunna lägga sig intill hvarandra, — man äfven plöjer djupt, så vinnas icke allenast mycken tid vid harfningsen, igenom det att gåsfot-harften, som har visare på de bakre hörnen, härvid kan nyttjas, utan ock derigenom, att mera mull för sådens groning och växt kan erhållas.

Då åkerns tillredande på anförda sätt är fullgjordt och rågfåning derå skall ske, så utföres, bredes och sönderhackas gödseln, och det ju finare, ju bättre; hvar efter, när fåningstiden infaller, rågen utfås, som tillika med gödseln, medelst tvenne emot hvarannan gående snedars öfverkörning, nedharvas och sedan vältras.

Så vid detta, som de öfriga åkerflagen, då de skola med vårfäd besås, börjas icke med någon harfning, då väderleken är gynnande och fåningstiden icke påskyndar, förr än åkern är väl torr, helst så mycket, att det dammar efter åkerharften; emedan det, i synnerhet på leran, merändels gifver en klen sådesväxt, när det bittida och innam all kälå hinner ur jorden uppgå, blifver surt sådt. Der-

före verkställes ock såningen så fort, som det tillharvas.

Högländta backar, samt torr sand- och grus-jord, fordra i det ställe att sås så tidigt, att såden kan, innan de släppa sin fugtighet, hinna mälta; emedan de uti torr väderlek (nart förlora den.

b) Skum-plöjningen dr af alla ldttaft att harfva, emedan den efter tvenne snedars harfning, merandels är färdig att så. Fordras derå sladdning, så kan den efter omständigheterna, antingen emellan eller efter dessa harfningar, förrättas; då, i det sednare fallet, såningen derå göres. Efter såningen, öfverharvas den först med tvenne snedar och sedan vältras.

c) Torf-lyran (hvars murknade gräsvall, igenom dess många och i en del jordarter djupt gående rötter, ännu är med jorden mera och mindre sammanhängande) harvas fortast: på den uppfås ock mästa mullen med gåsfot-harfven, som då bör ställas till djup gång. När detta skett, och väderleken är god, lämnas den, efter en eller tvenne snedars harfning, till torkning, då man sedan med sladdens öfverkörning åtskiljer mull och torf; hvar efter, om så nödigt finnes, en sned åter med gåsfotharfven köres. Uti misgynnande väderlek är man dock föranlåten fö-

retaga denna operation, fastän det icke sker med den fortgång och förmon, som då åkern är torr.

Jord och torf blifva väl igenom bemäldta sladdning åtskillda; men så händer dock stundom, att torfven är så mycken och sammanhängande, att sådens nedharfning icke kan ske hvarföre, der knifvält finnes, det går fortast att dermed lönderköra denna torf. I saknad deraf, är man föranlåten, att denamma med torfhackorna lönderflå, så att öfverharfningen utan hinder kan för sig gå.

När detta är gjordt, förrättas såning, öfverharfning och vältning så fort, som medhinner.

d) *Gammal åkers tillredning* sker vanligt genom harfning och sladdning, så att den blifver så fin och mullig, som med en vanlig åkerharf är möjligt, innan såningen företages; derefter öfverharfvas och vältas på vanligt sätt.

Eljest är det ock brukeligt, att, medelst en djupt ställd gång med gåsfot-harfven, köra en lned, hvarigenom, då åkern består af leragtiga och sammanhängande jordarter samt är torr, en myckenhet kokor öfveralt upprifvas, hvarutinnan det straxt sås, då sådeskornen, som emot dessa kokor äro små, deremellan nedfal-

falla; hvarefter, för att så väl få åkern fin, som läden väl nedmyllad, kokorna med sladden lönderköras, så att läden derigenom öfveralt blir med jord betäckt. Sedan harivas första sneden med gåsfot-harf, och den andra med den vanliga åkerharfven, då, efter skedd vältning, som straxt efter denna harfning bör för sig gå, den för lädens groning uppharfvade mullen merändels är en tvär hand djup, i stället för att man med en vanlig åkerharf knappt vinner två tvär fingers djup.

8 §. *Dikning.*

Som erfarenheten visat, att både sädesväxtens fortkomst och gräsväxtens ymnighet, så väl som bägges längre bestånd efter gödningen, blifva af öfverflödigt vatten och deraf uppkommen surhet i jorden mycket lidande, och hvilket tyvärr än i dag på sina ställen gör, att jorden deraf blir altför svag och mindre bördig, ja ofta ansedd för aldeles oduglig och det i synnerhet till sädesbärning; och som de fleste jordstycken här äro emellan och nedan om några bergiga och stenbundna högder belägna; så anses det först och främst å sådana skiften vara nödigt, att ifrån det odlade afleda det ifrån dylika högder långt
in

in uppå våren framträngande vatten, medelst väl djupa och stora dikens upptagande på den öfra, eller intill nämnda höjder belägna sidan, samt att sedermera derifrån, efter landets lutning, göra lå många och långa diken, som nödigt finnes. Härvid bör likväl märkas, att, för en redigare och bättre åkerkörning, tvärdiken så mycket möjligt är böra undvikas.

Emedan sådana diken, med rot-yxa och spada upptagna, medföra en känbar kostnad, och dikning ändå icke bör underlåtas; har man varit betänkt uppå, att för mindre våtagtiga jordstycken, inrätta små reserv-diken, hvartill man uppfunnit en ginare och mindre kostsam utväg. Vid plöjningen är anmärkt, att all nyplog tillhopastjelpes, och att dervid smalare skiften, till 18 à 20 alnar i bredden, tillskapas, då den emellan skiftena uppkomna öppningen, som man kallar tu-stjelpnings-fåra, efter såningen blir med skofvel eller skyffel ränsad, och tjänar i stället för ett mindre dike. Dessa dikens ställen blifva väl för hvarje plöjning flyttade, men göra dock, i synnerhet under rågens växande, en god tjänst.

När de till åker och lind nyttjade myror äro lutande, så att godt utfall för vattnet är att tillgå, så göras dessa myror

ror mera fasta och mindre svåra att plöja och harfva, derigenom, att diken upptagas till två alnars bredd ofvan, och en god alns djup med vanlig bredd i botten, hvaraf deras sidor blifva väl sluttande och, i följe deraf, äga längre bestånd: emellan dessa diken bör vara omkring tjugu alnars afstånd. Detta bidrar så mycket att gifva denna jordart fasthet, att den i sommartid, utan svårighet för rågfäning, kan plöjas och harfvas. Hufvud-dikena böra då vara både djupare och bredare.

9 §. Höbergningen.

Dervid märkes: a) *Verktygen*, som äro, till lindors slåning, de lå kallade och uti Hedemora förfärdigade liar, af merändels sex quarters längd, och fällan deröfver. Dessa hafva, i anseende till deras vighet och lätthet, här i orten vunnit förtroende framför de längre och tyngre, hvilka för sin tyngd samt senfärdigare och mödosammare handtering, hälft uti tjockt gräs, fordra för täta och många hvilostunder. Detta, som ändå i längden medför flottes-karlens mera afmattande, borttager det företräde, som dessa längre liar eljest på en stund kunna äga.

För att uti backar, emellan stenar, stubbar och tufvor få det lilla och korrt gräset väl afslagit, nyttjas liar af samma slag, ifrån fyra till fem quarters längd: de äro helt lätta, så att de oafbrutit och hastigt kunna föras emellan dessa ojämheter.

Härfven eller räffan (se Tab. II. fig. 5.) har ett skaft, hälft af ahlder, af 12 quarters längd, samt kammen eller harf-hufvudet 24 à 27 tum, med 15 à 17 stycken $3\frac{1}{2}$ tums långa pinnar.

b) *Slånings- eller höbergnings-tidens början* är för dem, som i synnerhet vilja hafva godt och kraftigt foder samt bete för sina dragare, när den röda väplingen eller klöfvern blifver brun. De åter, som heldre få något mera och spislammare hö, uppskjuta dermed tills gräset blir mera moget.

c) *Slåningen* verkställes på följande sätt: 1:o Klåckan 3 à 4 om morgonen börjas af allelamman. Det är hos allmoggen mycket brukeligt, att qvinfolken stå tillika med karlarne: detta sker af en del aldeles i likhet med karlarne; en del åter nyttjar korrtare liar, hvilket gör slagen något smalare och i samma mån mindre mödosamma.

Vid detta arbete iakttages noga, att, så väl för att vinna större nytta af det efter slåningen uppväxande betet, som för att förekomma en bevärligare slåning det påföljande året, gräset blir jämnt och väl efter marken aflagit, så att hvarken liebränningar sker (det är: att lian föres så djupt och nära intill gräsrötterna, att den på gräset straxt ofvan jordbrynen varande gröna färgen aldeles försvinner), eller ock att högre ryggar eller grässtubbar, så emellan slagen som lie-huggen, blifva kvarlämnade; emedan de nya skotten, som ifrån gräsrötterna uppväxa, fällan hinna deröfver uppstiga; och om detta ock så skulle ske, går dock boskapen desamma ställen, för den nyförmända tilltorrkade och hvassa grässtubben, förbi, samt ofta i stället, på de fläckar, der det blifvit väl slagit, äter ända ned till jorden, ehuru litet der ock kan fås.

Denna slåning fortfar sedan på näst förut omnämndt sätt, under blott korrt hvilostunder, till omkring kläckan lex, då frukost ätes. Sedan fortfättes slåningen till kläckan åtta, eller så länge dagen ännu icke bortgått.

När qvinnfolken endast bestyra om räfsningen, och gräset är tunnare, blir slåningstiden för karlarne längre, eller till-

dels

des morgon-måltid ätes, som efter gräsets myckenhet något ändras, och sker till och med kläckan tio; emedan, för att få väl bärgadt hö, man här icke mera kullflår, än man samma dag hinner bevara.

2:o Då slåningen både af karlar och qvinfolk gemenfamt är verkställd, utflås eller utbredes lie-strängarne straxt derefter jämnt och väl, af allesamman med härfven, så att icke några af lian hårdt ihopförda grästappar blifva sammanlittande. Då detta är färdigt, ätes morgon-måltid.

Är det åter endast karlarna som slå, börja qvinfolken så tidigt med utslåningen, att denna vid slåningens slut genast är fullgjord. Proportionen af räfs-hjon är merändels ett emot tvenne slätter-karlar.

3:o Efter morgon-måltiden, då gräset är till myckenhet och ännu färskt, sysselsätta sig qvinfolken med des vändande, för att låta det taga åt sig en starkare och hålligare torkning, medan karlarne framskaffa och uppslå häsfjor.

4:o Till en sådan häsfja (se fig. 12, 13, 14.) hörer (Tab. II. fig. 13. a) så kallade *håsfje-gubbar* eller *krak*, hvardera af en 5 alnars lång gran, som har 4 tum diameter i lilla ändan, och uti storändan är långt sluttande och rundt hväfst. 7

quarter ifrån denna ända, båras med $1\frac{1}{2}$ tums grof nafvare tvärt igenom, ett något lutande hål, som sedermera med 12 tums distance emellan hvarje, blifver med 5 dylika hål förökadt, så att de in alles blifva sex. Uti dessa iafattes pinnar (fig. 13. d) af samma slags träd, hvarpå de så kallade roorna (fig. 14. b) läggas: deras uppftigande ändar, hvarpå roorna hvilat, äro 7 tum långa; de nedåt lutande, mot hvilka stöden fättas, äro 2 tum.

(b) En 9 alnar lång, hälft *gran-roa*, af 2 à $2\frac{1}{2}$ tums diameter i lilla ändan och (fig. 13. c) *stöden*, af 4 à 5 alnars längd och samma groflek som roorna.

Uppflåningen af en sådan häfsja sker på det sättet, att för en af ett golf nedslås 2:ne häfsje-gubbar 7 alnar ifrån hvarandra och till 3 quarters djup i jorden. Emot 4:de eller 5:te pinnen, nederifrån räknadt, fättes ett stöd på hvardera sidan (Tab. II. och fig. 13.), som är i storändan jämnt hugget och i den lilla spetsadt och urhålkadt, för att icke falla ifrån. Der- efter lägges på nedrafte pinnarne en af roorna, hvarå hö-kämforne sedan läggas.

En sådan häfsja kan till åstundad längd göras, då för hvarje tillöknings-golf en häfsje-gubbe, på förut nämndt sätt och med en alns tillökad distance ifrån den närmaste, nedslås och stödes.

5:0 När således allt är uti ordning, företager man häsfjningen på det lättet, att ifrån de yttersta sidorna börjas med ihopräfsningen. Då strängen eller det ihopräfsade blifver för tungt att med härfven vid en ständigt gående räfsning, och i lynnerhet på längre afstånd, undanföra, lägges det antingen på häflar, för att till häsfjningsstället bäras, eller på flåda att ditföras.

6:0 Utaf så väl detta, som det närmare liggande gräset göres små kämfor (fig. 6 Tab. II.), på det lättet, att man med härfven väl reder och till 2 alnars längd och ungefär en alns bredd så hårdt ihopför gräset, att den derigenom blifvande kämlan, midt uppå med händern varfamt sammantagen, kan på häsfjan lyftas, och alla kämforna så tätt intill hvarandra sättas, att gräset efter hela häsfjans längd kommer att ligga jämntjockt.

Är gräset väl daggfritt, det vill säga, om det begynt taga torkning, så kan det lättas tjockare, till och med aldeles fullt emellan roorna; är det åter råare, bör det lättas tunnare.

På detta lätt fortfares med 3 à 4 roor öfver hvarandra, eller så högt karlen räcker, att med händern redigt upplägga kämforna.

7:o Till 5:te och 6:te roornas påfättning, lägges, sedan kämsan på förut nämndt fätt är färdig gjord, härften på marken med pinnarna uppvända, för att sedan derupå med händren lyfta kämsan, hvarefter des åt harfskäftet liggande ända med den ena handen gripes och vid harfskäftet hålles, tills man med den andra handen griper ändan af harfskäftet, för att på sitt ställe upplyfta kämsan och den uti ordning fätta. Således fortfares sedan, tills häsfjan blifvit fullfatt.

8:o För att undslippa så väl omkringblåsning, som att ifrån detta till ett annat ställe föra något af det hopsamlade gräset, börjas, när första golfvet eller afdelningen är fullfatt, att med harfhufvudet, pinnarne likväl ifrånvända, af eller nedstryka alla löst och oredigt sittande strån, samt det inunder eller ifrån nedersta roan ned till marken hängande gräset väl undandraga, så att icke något i genom markens fugtighet blifver skämdt.

9:o Detta hö-torkningsfätt, som här är det allmänaste, medförer flera förmoner, nemligen:

a) Att för hvarje dag få affluta arbetet, utan att behöfva frukta för påföljande dagens väderlek.

b) Att,

b) Att, om regn eller ofstadig väderlek infaller, man ej allenast är befriad ifrån vidare skötjel, när häsfjorna äro väl stödda, så att kullblåsning af stormande väder icke kan äga rum, utan ock, om väderleken än vore aldrig så misfgyynnande, så att höet på 4 à 5 veckor icke kan införas, man ändå får detta hö, endast med en blekhet utanpå, grönt och ofskadt inbärgadt. Eljest, då väderleken är torr och blåfande, blifva sådana häsfjor inom åtta dagar fulltorra, det vill säga, att ingen seghet kännes uti det öfver roorna liggande höet.

c) Att höbergningen härigenom kan med nämnda förmoner och utan något hinder fortsättas uti mulen väderlek, likväl utan regn. Likväl kan, äfven under påstående regnväder, genom denna häsfjning ett godt och grönt hö, utom några gula strån närmast intill roan, bergas, allenast man i detta fall tunnt påfätter gräset.

Ett annat hö-torkningsfätt, som egentligen af Allmogen nyttjas, då gräset är korrt och tunnt samt lå mycket moget, att det på tvenne vackra dagar kan blifva tillräckeligen torrt, förrättas på följande fätt:

a) Sedan slåningen och gräsets utbredande på forut omskrifvit sätt blifvit fullgjordt, vändes det framåt middagen med härften emot solen, för att äfven på den andra eller nedliggande sidan taga torkning.

b) Emot aftonen, eller sedan det aldeles torra höet blifvit infördt, räffas det öfriga tillhopa uti längre strängar, helst innan daggen börjar att falla, hvarest det sammanfattes uti hopar, hvilkas storlek rättas efter torrheten: de kunna bestå af tre mindre och stundom till och med af fyra större kämsor, och böra väl affnyggas, så att alla höstrån blifva nedlutande, i fall regnväder skulle infalla. Denna hopning gör, att gräset sedan tager fortare torkning.

c) Morgonen derpå, när väderleken är god och sedan det nyflagna gräset blifvit utslagit, omringkastas först dessa hoppar med händren, och utredas sedan med härften till mera jämnhet, så att icke något deraf blifver hårdt sammansittande. När på detta sätt allt är i ordning till torkning, ätes morgon-måltid.

d) Efter morgon-måltiden, vändes först detta gräs uti små strängar med härften, och sedan det nyflagna.

e) Efter middagen och få snart det förra är fullkomligen torrt, så att ingen segghet med händren kan märkas, börjas med des ihopräffande uti större strängar, hvarefter det känslas och lassas på oskodda flädar eller vagnar.

f) Derefter företages, som näst förut är nämnt, hopningen af denna dagens kuillagna gräs.

g) När allt detta är gjordt, slipas liarna för den följande dagen, då, och så länge något är att slå, det dageligen på detta sätt fortfares.

10 §. *Sådesbergning, upptag- och torknings-sätt.*

Som dessa göromål, i anseende till sådesflagen, olika förrättas, vill jag först beskrifva.

1. *Rågens bergning*, hvarvid märkes:

a) Att denna skäres med samma flags, eller 6 quarters långa, liar, som vid slåningen äro brukeliga, och det helst med de nyaste, för att dervid tillbruka dem.

b) Att denna ortens rågs kärning sker tvärt emot de nedre provinsernes, det vill säga, att den sker åt och så efter rågens lutning, att det affkurna lägger sig lå in-till, at axen vid halmstråens affkärande,

till förekommande af urskakning, få endast vackert nedsjunka på det oskurna.

c) Upptagningen deraf verkställles, så fort skörde-karlen framgår, med händern af baklänges gående qvinfolk och det med all aktsamhet, så att läden, eller det som upptages, till förekommande af spillning, icke blifver urskakadt. När på detta sätt så mycket är samlat, som utan svårighet kan varsam handteras, lägges det öfver ett band, och när det till åstundad storlek är samlat, hopbindes bandet straxt af samma hjon, och ett mindre band fättes omkring axändan.

d) Till denna upptagning fordras gemmenligen tvenne personer för hvarje skördkarl, emedan, då rågens lutning är god, denna skärning går med samma hastighet, som slåningen.

e) När rågen till torkning fättes uti skyl, så nedslås till 3 kvarter djupt uti jorden en snes, det vill säga, en flätstör, hvilken är hvässter uti bägge ändar. På denna trädes ett rågband så, att det blifver lodrätt stående. Omkring detta rätas 5 à 6 band, hvilka med ett band uppvid axändarna, till förekommande af skingring, sammanhäftas, och hvarest, till dessas bevarande ifrån regn, en så stor och uti rotändan starkt sammanbunden hatt på-

påfättes, att den, jämnt utbredd, väl betäcker alla axen af de derunder stående 6 à 7 banden.

f) Man torkar rågen på häsfja i synnerhet på tvenne fätt, hvartill häsfjorna uti bägge fallen upplås och stödjas på samma fätt, som för höet är föreskrifvit, fast likväl, vid det fätt som först skall beskrivas, icke gärna mera än två golf eller ro-längder uti hvardera.

Det ena fättet är att på bakra sidan af häsfjan och den nedersta roan, vinkelrätt för hvarje golf lägga tvenne korrra roor eller långa störrar, hvarå, och parallellt, till en alns distance ifrån den förenämnda, lägges en dylik häsfje-roa (fig. 13 Tab. II.). Tvärt öfver dessa bägge roor läggas rågbanden, utan tryckning, tätt intill hvarannan tills det blifver fullt emellan häsfje-gubbarna. Derefter lägges åter på nästa pinnar en häsfje-roa, på hvilken allena rågbanden med nedböjda axändar få läggas, att rotändarna något hvila på de derunder liggande.

På samma fätt fortfares sedan på följande trenne roor, å hvilka hvarje band vid uppläggnigen så mycket brytes, att vid inträffande regn det kan åt bägge ändrar afrinna, utan att inuti häsfjan sig intränga.

När således fem roor i högden blifvit på omnämndt sätt med sädesband fullfatta, så uppfättes det efter upptagningen på åkern qvarvarande, eller räfflet, med härften, likasom höet, på den fjette roan, till den undervarande sädens betäckning för regn.

Detta häsfjningsfätt har stora fördelar, i anseende till att alla axen, ehuru tätt intill hvarannan sittande, äro lediga, så att sol och väder kunna dem alla väl torka; de äro äfven utanpå hvarannan nedlutande, så att icke mera än de yttersta kornen kunna af väta och mältning skadas.

Uti blåfande och torr väderlek, kan en lådan häsfja på åtta dagar, eller något deröfver, blifva torr.

Vid detta häsfjningsfätt pröfvas torrheten derigenom, att ifrån rotändan med handen intages uti sädesbanden till bindningsstället, och då ingen seghet i halmen mera kännes, är den till införande säker och färdig.

g) Det andra häsfjningsfättet är, att häsfje-gubbarne på föreskrifvit sätt nedflås och stödas. Härvid läggas sedan häsfjror på de andra och tredje pinnarna nedifrån, hvaremot de rågband, som äro med tvenne band bundna, på bägge sidor om bemälda roor intill hvarannan rätas, och

axändarne öfver den på 3:dje pinnan lig-
gande roan vikas. När det således är e-
mellan häsfje gubbarne till fullo upprest,
upplägges en roa på de fjerde pinnarna,
hvarå de med blott ett band bundna ban-
den tätt intill hvarandra läggas, af hvil-
ka hvart och ett vid uppläggringen få
mycket brytes midtuppå öfver armen, så
att de, för att på häsfjan få mycket bät-
tre blifva sittande och de derinunder stå-
ende axändar betäckte samt vattnet afledt,
blifva åt bägge sidor lutande.

När denna är fullfatt, upplägges på
nästa pinnar också en roa, hvilken på
samma sätt fullfattes. När detta är verk-
ställdt, upplägges den sista roan på de
följande eller 6:te pinnarne, hvarå räffet,
så långt det räcker, upplättes samt hvad
derå brister fylles på anfördt lätt med sä-
desband.

Efter rågens tjocklek och myckenhet
göras dessa häsfjor längre eller kortare,
likväl fällan öfver fyra golf; detta af den
orsak, att de större förorsaka en sädes-
bandens längre bärning och mera tidspil-
lan, som här i orten af de flesta på allt
lätt undvikas.

För att få säden förr och väl genom-
torr, är brukeligt, att af alla slagen gö-
ra mindre band; och för häsfjning få de

icke vara öfver, men väl under en half alns diameter, för att icke tränga emellan roorna och dymedelst hindra igenombläsning. Dessutom, om upptagshjonet skall på en gång göra en större samling, bliver säden derigenom mera illa handterad.

Förmonen af dessa sistnämnda häshjor är den, att, vid jordens för mycket upp- mjukande af regn, de icke blifva så tun- ga, som de förra, samt äro förr genom- torkade. Man erfar dessas ertordeliga torr- het på det lätt, att när halmen på de uppresta banden finnes inåt axen vara u- tan seghet, kunna de med säkerhet infö- ras, och hvilket, så väl som all annan sädes inkörning, merändels sker med vag- nar, hvilka, så väl på sidorna som bott- nen, äro med dertill aspassade täcken, till förekommande af sädes-spillning, beklädda.

Då förut nämnda oskodda slädar, vid närmare väg, härtill nyttjas, beläggas de också med täcken, för att bevara de korn, som vid på- och aflafsning ifrånfalla.

2. *Vårsädens bergning.* Kornet, bland- säden och hafran, skäras på enahanda lätt, och med de här förut nämnda liar, samt likasom om rågen är anfördt, så att hal- mens och i synnerhet axens lutning föl- jes, hvarigenom det som afskåres lägger sig på det oskurn.

När

När dessa sädesforter hafva en korr-
tare växt, samt för att få det som affkå-
res, väl och redigt intill det oskurna sam-
manfördt, så att axen blifva uppåt ståen-
de och halm- eller rot-ändarna neder på
jorden hvilande, utan att något uti slaget
efterligger eller att ax- och rot-ändar blif-
va om hvarannan blandade; brukas af nå-
gra de så kallade *krak* på lie-orfvet fästa-
de. Andra åter, som tycka att desse haf-
va den egenkap, att slå ur läden, nyttja
endast en boge af en rönn- eller annan tel-
ning, som med den större ändan fästes
uti ett dylikt hål på lie-orfvet, som för
kraket är brukeligt, samt har den min-
dre ändan, i form af en framlutande bo-
ge, uti lie-ringen jämte lian infatt.

Med denna skärning följes ock sädens
lutning, hvilket, jämte skörd-karlens skick-
lighet, mycket bidrager att få läden till
en redig upptagning väl lagd, och hvar-
å det, uti denna alltid sädesbehöfvande
ort, fättes mycket värde. Man använder
derföre gerna något mera arbete, för att
icke under sädens torkning, emot marken
borrtröta en stor del af axen, hvilket vid
andra orters skärningsfätt beklagligtvis hän-
der.

Är säden lång, tjock och frodig, hvil-
ket oftast händer med blandad och haf-
ra,

ra, så behöfves vid skärningen icke något krak eller boge; emedan den då, likasom rågen, kan med lian, utan dessas tillhjälp, ändock redigt och väl till upptagning läggas.

Upptagningen af dessa sädesflag, likasom af rågen, förrättas af qvinfolk, så fort skörd-karlen undångår, med vanlig upptagnings-krok, baklänges gående med bandknippan på ryggen bunden. Då de upphämtat så mycket, som till ett sädesband fordras, lemna de upptags-kroken vid det ännu på marken samlade och liggende, medan ett band ifrån ryggen framtages och på marken utlägges, för att derå det ihoptagna, med kroken på den ena och handen emot på den andra sidan, upplyfta och straxt därpå ihopbinda.

På sådant sätt fortfares så länge någon vårsäd är att skära; och då läden är tjock, blifva tvenne upptags-hjon efter en driftig skörd-karl härvid fyllsöfätte; men i annat fall bestås endast ett hjon efter hvarje skörd-karl.

För häsfjning får vårsäden intet bindas gröfre, än som för rågen är anfördt.

Vårsädens torkning sker ockfå på flera sätt; dervid förekommer:

1:o Snesningen, såsom i synnerhet hos allmogen den mäkt brukeliga, och hvilken på följande sätt verkställles:

En öfveralt väl slät-tälgd och i den större ändan fyrkantigt samt i den mindre rundt hväst snes eller stör af 14 kvarters längd, nedslås med den grötre ändan till tre quarters djup i jorden, så att den blifver rätt uppstående.

På denna trädes midtigenom efter längden ett sådesband, hvaromkring sedan rätas fyra sådana band med alla rotändarna emot marken. Derefter trädes vid bindingsstället tvärt igenom ett sådesband, med axändan till öster vänd, hvarunder, vid nedförningen till de uppresta banden, de sistnämndas omkringspridda ax samlas, för att deraf kvarhållas samt mera ifrån regn befrias. Sedan trädes på samma sätt och tvärt öfver det förenämnda, med axändarna emot söder, så många sådesband uppå hvarandra, som på snesen få runi.

2:o Häsfjning sker egenteligen på tvenne sätt, antingen med bunden eller obunden säd; och hvaraf

a) Förekommer det med bunden säd, hvarvid verkställigheten är, att sedan säden är på förut anfördt sätt skuren och uti mindre band bunden, uppflås och stöddas häsfjorna, efter behöfvat, af ett,
två

två à tre golf, på samma fätt, med tvenne parallella roor vid nedersta pinnarne, som för det första råg-häsfjningsfättet är föreskrifvit.

På dessa paralel-roor läggas fädesbanden intill hvarannan, utan sammantryckning, med axändan helst emot middags-solen.

När de nedersta roorna äro på nämnda fätt, häsfje-gubbarne emellan, fullsatta, uppläggas roor på de andra pinnarna, hvilka få påläggas, att rotändarna af dessa band blifva på de underliggande lindrigt hvilande; hvarest en roa på tredje pinnarna upplägges, hvarå, få väl som på fjerde och femte roorna, fädesbanden få läggas, att alla blifva litet åt axändan lutande.

På den öfversta, eller sjette roan, uppfättes, som förut vid rågens häsfjning är nämndt, räfflet till de undersittande fädesbandens betäckning för regn, att det icke må i banden intränga. När räfflet icke är för hela häsfjans betäckning tillräckeligt, uppläggas dock roor öfver allt, för att bevara de derunder sittande fädesbanden ifrån nedblåsning.

När så många personer vid skärningen äro att tillgå, förlättes häsfjningen så fort som skärning, upptagning och bindning hin-

na undan. Då mindre hjälp härvid är att tillgå, eller till och med endast en skördkarl med sina upptagare, förrättas först skärning, upptagning och bindning, samt derefter häsfjningen.

Åkerns esterräfsning sker antingen under häsfjningen eller ock, som merändels inträffar, straxt derefter.

Uti varm och blålande väderlek, kan en sådan häsfja på åtta à fjorton dagar blifva torr; i annat fall sednare. Kännetecknet till des fulla torrhet är, att med handen ingen seghet kännes inuti banden vid bindingsstället.

Förmonen häraf är, att, vid långvarigt misfsgynsamt torkningsväder, regn icke kan komma åt mera än de yttersta axen, hvilka, så väl som alla de öfriga, äro, till vattnets lättare af rinnande, nedhängande. Desutom blir ej något genom markens furhet skadadt, hvilket ofta vid fnesningen inträffar; ty, ehuru torr hela fnesen i öfrigt må vara, är dock det emot marken stående ej allenast vått, utan medtager äfven en hop våt mull, som sedan uti ladan gör stor olägenhet.

b) Obunden säds, eller så kallad lös häsfjning, som nyttjas i våta höftar, och i synnerhet af dem som hafva sina ägor belägna emellan skogsparker, der värfä-

den stundom måste skäras grön, samt blås-
väder icke kan bidraga till des torkning,
verkställes på följande sätt:

En häsfja om 2:ne golf, när säden
är någorlunda tjock, uppflås och stödes
på förut nämndt sätt, med 2:ne paralel-
loor vid nedersta pinnarne; då rum vid
åkern är att tillgå. I annat fall skäres
först ett à tvenne slag, för att på åkern
få rum för häsfjan.

Upptagningen för denna häsfjning med-
hinnes af en person efter hvarje skörd-
karl, på det sättet, att den upptagande
går baklänges och med den vanliga kro-
ken upptager: då så mycket, som dervid
kan redigt och varlamt handteras, är sam-
ladt, lägges det ner på marken. När er-
fordelig hjälp är att tillgå, upplyftes det-
ta straxt af ett annat hjon med händern,
på de paralela roorna. När säden är väl
mogen och daggfri, får den påläggas till
den tjocklek, att den uppnår, men icke
tryckes af den påföljande roan.

När således öfver hela den tillämna-
de häsfjan, emellan häsfje-gubbarne, allt
är fullfatt, upplägges en roa på de 2:ne
pinnarne, vid hvilkens lika tjocka påfatt-
ning säden så lägges, att des rotändar
blifva litet hvilande på den underliggan-
des.

Vid

Vid de följande, eller 3:dje, 4:de och 5:te roornas påsättning, som sker till samma tjocklek, brytes såden något under uppläggnings öfver armen, på det ställe, som öfver roan skall träffa, så att den kommer, till befriande ifrån regns inflående, att luta åt bägge sidor. På den 6:te eller öfversta roan lättas räfflet, så långt det räcker, till betäckning. Det rum, som på denna roa öfverblifver, lemnas obesatt. Skulle det hända, att denna roa på hela golf blifver tomm, upplägges den dock till det underliggandes bevarande ifrån afblåsning.

När såden är något grön uti halmen, eller ock icke daggfri, häsfjas något tunnare.

Åker-räfsningen sker antingen för hvarje häsfja efterhand, eller ock när allt är till fullo affkurit.

De affallna axens uppläckning förrätas vid all skärning af qvinfolk och barn, dels om mornarne innan daggen hinner upptorka, och dels sedan lå fort som skärningen det tillåter.

Som en ovanligt aktlam handtering fordras vid denna häsfjning och i synnerhet vid sådens derpå följande inkörsl, om eljest onödig spillning skall undvikas, så gås detta häsfjningsfätt, utom på de

anförda ställen, i allmänhet förbi; ehuru fäden genom detta lätt ej allenast förr och jämnare torkas, än genom Inesning och det förut nämnda häsfjningsfättet; utan ock både fäd och halm bevaras ifrån unkenhet, mögel och röta. Dessa olägenheter vidlåda ty värr stundom de andra torkningsfätten, när misgynnande år, såsom 1799, inträffa, då en stor del grön och af snö till jorden nedtryckt fäd måste efter snöns bortgång helt våt skäras och upphäsfjas. Men härtill fordras tålmod, att förbida en infallande torkningstid, ehuru länge den kan dröja.

Att detta sig så förhåller, kunna med fäkerhet några, som jämte mig nyfsmämnda år, på detta lätt löst och utan någon bindning, häsfjade vårfäden, intyga: både fäd och halm, kunde vid medlet af November månad alldeles torra och o-skadda inbärgas, i stället att de, som hade ojämnt mogen fäd, och nyttjade Inesning eller häsfjning på vanligt fätt, måste vidkännas så väl fäds som halms förskämmande, och det dels under det fäden ännu till torkning var utesittande, och dels sedan den var i ladorna införd; så att många blefvo föranlätne, att den åter till omtorkning utdraga, eller ock, sedan fäden, så godt det kunde ske, var urtröskad,

skad, upphälsa halmen till ny torkning, och hvilket icke förr än i November månad stod att verkställa.

11 §. *Artificiel gödsels beredande och dervid brukeliga ämnen och verktyg.*

Dervid märkes:

a) *Ämnena*, hvarmed den efter hästar, boskap &c. fallna spillning förökas och till en artificiell gödsel beredes.

Deffa ämnen äro dikestorf och mull, myrjord, sand, murbruk efter nedtagna spismurar, affallna barr under granar, förrottnade och löndertallna träd, smärre och till bränning otjenliga spånor, lönderhackadt granris, sopor ifrån husrum, gårdar och gator, öfverflödig och genom sådens liggning skämd halm, m. m., eller allt som af växtriket undergår förrottnelle. Deffa ämnen nyttjas alla hvar för sig med förmon, men i synnerhet när de äro sammanblandade.

Sand medför den nyttan, att den icke torkar, utan bibehåller uti det sammanblandade en rånad, som, jämte den uti det tillblandade uppkomna värman, mera och fortare bidrager till beredningen.

Myrjorden blir, efter gjorda observationer, till gödselblandning tjenligast, när

den i god tid om sommaren upptages, för att af väder och sol blifva ifrån sin surhet befriad, samt sedan, uppå första vinterföret och innan den hinner för mycket tillfrysa, framföres till blandningstället, der den, i anseende till sitt senfärdiga upptinande, icke mycket tjockt ihopstjelpes. Då man äfven har tillgång till sand, är det tjenligast, att deröfver stjelpa den, dels derföre att många afdelningar förorsaka längre väg och onödiga dagsverken vid blandningen, dels ock, att om myrjorden vid framförflen tages directe ifrån sitt naturliga läge, för att den påföljande sommaren mottaga luftens förut nämnda verkan, sanden då, med sin upplöfande egenkap, fördelar myrjordens eljest sammanhängande particklar till en fin mull, som under beredningen bättre åt sig hämtar den fruktgifvande förmåga, som fökes.

b) *Tiden* till ofvannämnda ämnens sammanblandning, kan väl efter behag och läglighet väljas; men har man för affigt, att af det, som för detta ändamål om vintern framföres, bereda gödning för nästa rågfåning, så fordras, att detta arbete företages och fortsättes sedan så fort de tillfrusna ämnena hinna upptina. Blir åter denna gödning icke brukad förr än på-

påföljande år, så kan man dröja med detta arbete tills allt hinner upptina, då hela blandningen kan på en gång göras, samt den så kallade *omfatningen* lemnas till hösten eller derpå följande vår, om det hoplagda till råggödning skall brukas.

c) *Beredningen* eller *blandningen* sker på följande sätt: af gödseln utbredes ett tunnt högst tre tum tjockt hvarf till åstundad längd och 2 alnars bredd, hvaruppå lägges ett hvarf af tillöknings-ämnena, i den proportion af tjocklek emot gödseln, som på denna är tillgång och i den mån man vill utöka den, hvarvid lika mycket af hvarje slag anses för det vanliga. Men till gödning på nyplog för råglåning, då den i flera år skall till åker nyttjas, kan man tillätta mera af tillblandningsämnena. På detta sätt fortfares sedan med ett hvarf gödning och ett hvarf af tillblandningsämnena, och det ju tunnare ju heldre af hvardera, tills det blandade hinner till två alnars högd.

Som det genom denna tillblandning blifvit en större öppning emellan det blandade och oblandade, så, till förekommande af sammantrampning och onödig längre bärning, begynnes åter invid det förra efter hela längden, om så behöves, till två alnars bredd, för att på

samma sätt, som förut är nämnt, genom hvarftals af gödels och tillblandningsämnnens påbärning, hinna till det föras eller två alnars högd.

Är ännu mera oblandadt, så fortfares dermed på samma sätt, så länge tillgång är, med endast tvenne alnars bredd i sänder, samt längden efter behofvet afpassad. Skulle under denna operation förekomma några grästorfvor eller andra grofva klimpar, så böra de efterhand väl fönderhackas.

Efter denna åtgärd börjar det blandade taga en värma, som gör, att det fortare går till förruttnelse, helst om så mycket regn faller, eller så mycket ruttet och af solens värma skämdt vatten påöses, att massan ständigt håller sig fugtig. Derföre är den lycklig och hämtar mesta nytan af denna operation, som till en sådan beredningsplatts har tillgång till en med fast jordmon eller lera i botten, något lutande plan samt nära tillgång på vatten; så att, på den nedra eller lägsta sidan, kan upptagas en reservoir eller grop af erforderlig bredd och djup, samt den längd, som det tillblandade med sitt erforderliga omfatnings-rum af 5 à 6 alnar behöfver, för att deruti icke allenast så samlat det, som ifrån blandnings-högen

gen afrinner, utan ock det för hvarje på-
ösnung med annat vatten så tillökt, att den
tillåmnade gödsel-beredningen håller sig stän-
digt fugtig.

d) När en sådan tillblandning är, för
det årets rågläning, om våren gjord; så fö-
retages i början af Julii, eller näst före hö-
bergningen, des *omfatande*, som på föl-
jande sätt verkställles: Efter tillblandnin-
gens storlek och den tid, som till denna
omfatning fordras, samt tillgången på ar-
betare tillåter, företages detta arbete på det
sättet, att alla börja på en och samma si-
da af den hop, som skall omfattas: med
den så kallade *lutan* tages ifrån den öfver-
sta kanten deraf tvårt neder till marken,
hvarvid så väl gödsel, som annat af det
som gröfre är, väl fint sönderhackas, samt
federmera på fatet drages, för att på så
långt afstånd ifrån förra stället, å den ba-
kre sidan, uti en ny hop afläggas, så att,
då denna hinner till två alnars högd, det
är öfver två alnars rum emellan bägge ho-
parna, eller, att de omfattande hafva ett
godt aflägnings- och vänd-rum emellan det
som aftages och det som bortläggas, för
att efterhand kunna väl intill botten uppta-
ga, så att icke något blir ohackadt eller o-
fatadt.

På detta sätt fortfares med allt det tillblandade, att det må taga ny värmning eller en jämnare beredning, som derigenom vinnes, att det som förut haft sitt rum vid ytan, vid denna omfattning blifver inuti hopen flyttadt.

At vid denna omfattning allt blir noggrant och väl fint sönderhackadt, är en angelägenhet, som ej allenast medför den nytta, att vid utbredningen på åkern en mindre knackning behöfves, utan ock att den på detta sätt beredda gödseln, genom sin finhet och många ytor, meddelar jämnare och flera jordparticklar med fruktgivande förmåga; hvarföre det ock alltid inträffar, att en sådan artificiell gödning gifver frodigare växt af både såd och gräs, än den man erhåller efter oblandad och ojämnt brunnen fågödsel.

Detta arbete är icke så svårt, som många sig föreställa; emedan dervid kan på en dag, af de med *fats* och *lutors* brukning inöfvade personer, då allt väl och rått tillställles, till fyratio lars per man omfattas. I följe hvaraf, de här för goda jordbrukare ansedde, nyttja aldrig gödseln sådan som den ifrån kreaturen faller, utan låta den (dels för des otillräcklighet emot behovet, dels ock för des mindre växtgivande förmåga efter ett ofullkomligt och ojämnt brin-

brinnande, samt för dess grofhet vid utbredningen på åkern), med tillökning af här förut nämnda ämnen, igenomgå ofvanskrefna operation.

Har man tillgång, att med en sådan vattning, som uti det föregående är nämnd, äfven hålla denna gödselblandning efter omfatningen ständigt lugtig, får man derigenom en vida rikare växt.

Dessa omnämnda *fat* och *lutor* äro väl utom denna Bergslag okända verktyg: likväl äga de, vid så väl detta, som flera arbeten, ett gifvit företräde för de å andra orter med mycken tidspillan nyttjade *grepar* och *skufvar*.

För att ännu mera föröka gödseln, brukas ock att under såhus-golfven göra en $1\frac{1}{2}$ till 2 alnars djup öppning, för att deruti lägga en blandning af sand, dikestorf och myrjord &c., för att hämta nytta af den ifrån boskapen fallande urinen.

Verkställigheten deraf är, att i varmaste sommaren, då både sand och de öfriga ämnena äro väl torra, inlägga till $\frac{1}{2}$ kvarter nära upp till golfvet af sand en lika, till och med två tredjedels proportion emot det öfriga, och det så hvar om annat, att urinen derigenom lättare förmår draga sig åt djupet.

Sedan inlägges golfvet, eller tiljorna lösa uppå sina underslag eller vasar, med upphuggna små hål i kanten, som flitigt böra upprånas, till urinens bättre nedrinning och fördelning på flera ställen.

När denna blandning legat ett år, upptages deraf så djupt, som urinen nedgått och sugtat. Det upptagna blandas och handteras sedermera på förut omnämndt sätt, år ibland de måst fruktgivande gödselarter, och bör till rågsånings-tiden vara färdigt.

Härvid iakttages, att till den nya inläggningen i det borttagnas ställe, bör förkas torr väderlek, så att både sand och det öfriga år väl torrt; emedan det i annat fall icke så tager åt sig urinen, och i följe deraf blir mindre förmonligt och växtgivande.

På samma sätt kan ock med särdeles fördei läggas alla slags artificiella gödteleämnen under svin, samt uti får- och kalkkåttor; så att den som har tillgång till sådana ånner och med flit använder dem, skall med tiden icke behöfva klaga öfver gödselbrist.

12 §. *Den till åtskilliga arbetens förrättande erforderliga tid.*

Aker-körslen. Dervid kan man i allmänhet med 2:ne hästar och 1 karl till plo-
gen,

gen, 1 häft och 1 karl till risten, plöja 1 spannland nyplog om dagen; på lera, lättjord och sand, då jorden är lagom våt, stenfri och utan mycket djupa gråsrötter, kan man likväl med lidande dragare och driftiga kôrare, hinna till och med $1\frac{1}{2}$ spannland.

1 häft för plogen med sin kôrare, anses vid torfsyras och gammal åkers plöjning böra uppköra ett spannland för dagen. Är denna jordar lättkörd, medhinnas något mera.

Vid skumplöjning fordrar man alltid öfver ett spannland.

Håruppå grunda sig alla accorder, då man leger för plöjning; hvarvid allmogen, som sådana accordsplöjningar bestrider, aldrig nyttjar mera än en häft för plogen; men till tidens vinnande brukar den, att, vid nyplogs-plöjningar, låta en rista för 2:ne plogkôrare, hvarmedelst man ofta uppkör öfver ett spannland med hvardera ploghäften på dagen.

Vid torfsyras och gammal åkers plöjning, uppköra böndren merendels till och med öfver $1\frac{1}{4}$ spannland på häften.

Åkers härkning är af många omständigheter så olika, att intet visst för dagen kan utfattas; men det är likväl bland allmogen icke sällsynt, att man med 1 häft utsår 10 à 12 tunnor vårsåd.

Hö- och sådes-bergningen. Då gräset utgör ifrån 1 till $1\frac{1}{2}$ skrinda på spanlandet, aflås detta vanligt af en karl på fyra timmar; af mindre gräs aflås mera, och af tjockare gräs, såsom 2 skrindor på spanlandet, aflås mindre land på samma tid.

I följe häraf, anses ett spanlands slåning och bergning eller upphåsljning, för ett dagsverke för en karl med ett qvinfolk till råfshjon. Det här nästan öfver allt vid höbergningen brukeliga accord efter spanland för gräsets aflåning och upphåsljning, gör, att flitiga och arbetsdrifvande personer på nämnda fått afberga till $\frac{3}{4}$ spanland på person om dagen.

Som vid sådesbergningen här, till vinnande af en bättre och fortare torkning, icke, utan nödfall, börjas med skårningen förr än daggen är väl upptorkad, och, till förekommande af all undvikelig spillning, all aktsamhet dervid är såsom en hufvudsak att iakttaga, så, emedan många hindrande omständigheter derjemte förefalla, är egenteligen icke någon viss föreskrift i detta ämne här brukelig. Eljest då såden är försvarligt tjock och till skårning i god ordning lutande, skåres, bindes, snesas och räffas ett spanland om dagen af en skördkarl med sitt upptags-hjon.

Ågors hågnande. I anseende till den steniga, skogiga och dåldiga mark, som här för gårdesgårdarne nästan öfver allt förekommer, går stångningen på fina ställen mycket långsam. Som likväl detta, liksom många andra arbeten, sker för accord, antager man, att en karl kan, efter omständigheterna, stånga ifrån 20 till 30 famnar om dagen, då likväl allt tillbehör förut bör vara till hands.

Gödsel-blandning. Vid första blandningen, eller gödselns och tillöknings-ämnenas sammanläggning, påräknas 30 till och med 40 lars på hvarje af de fatande. Erfordras någon till sönderknackning af torf eller annat som är gröfre, kommer den dertill, utom de förut nämnda.

Vid omfatningen, då hvar och en fatande sönderhackar det som är gröfre, medhinnas 40 lars och stundom något deröfver, på person.

Om sommaren, då råggödning utföres och dragare efter vägens längd åro så många, att en år ständigt sysselsatt med larsning, påräknas minst 50 lars. Är den pålassande ett raskt och påliteligt larsningshjon, kan anseeligt mera medhinnas.

Vintertiden, då gödsel på första föret, eller under de korraste dagarne, utföres, kan man, då återföra icke tages, på en sjer-

fjerdingsvågs längd köra 6 à 7 las om dagen med en håst: på närmare våg mera.

På en half mils längd köres 2 las gödfel, och 2:ne las ved till återfora.

Vid skogskörflor af ved &c., af en mils längd, köres en half fora eller las på håsten om dagen.

Med hvad antal arbetare och dragare hemman skötas. Landtbönder eller hälftenbrukare, som erhålla halfva grödan för allt arbete vid hemmanets skötsel, hafva på ett 40 à 50 spannlands hemman, icke mera än en håst samt förrätta hvar och en med sin hustru och en piga, innan barnen hinna tillväxa, all hemmanets skötsel; hvarjämte de merändels vintertiden, medelst körflor åt andra, skola förtjena sig penningar till nödiga utgifter.

Sjelfegna bönder, som hafva omkring 100 spannländ, och så tjugu tunnor och deröfver, underhålla dertill icke gerna mera än en håst, som vid sina tillfällen understödes med en oxe, eller ock förskaffar man sig vid vår-såningen en håst till: en sådan bonde, jämte sin hustru, sköter hemmanet med en dräng och två pigor samt lega vid bergningen, tills barnen förmå göra biträde: andra åter hålla 2:ne håstar ständigt.

Vid *större hemman*, brukade i cirkulation af ståndspersoner, och af ungefär 200 span-

spannland, skötes både hemman och hushållning, när ägaren är driftig, med tre drängar och fem pigor, hvilka under hö- och sädes-bergningsstiderna samt vid tröskningen, understödjas med ungefär 150 legda dagsverken. Man får på ett sådant hemman årligen fem tunnor råg och tretio tunnor vårfäd, föder till tjugufem kor och tjugufår, samt bestrider alla hemmanets körflor med tre hästar.

På ett *hemman af circa 300 spannland*, äfven i cirkulation brukadt, fås merändels årligen om våren fyratio tunnor, samt födes nära fyratio kor och öfver tjugufår, hvarjämte ett partie hö årligen säljes. Till dettas och hushållets sköttel underhålles tre drängar, fem pigor och fem hästar. En del af höbergningen förrättas af främmande folk, emot betalning efter spannland, hvarjämte man, då nödigt är, leger några dagsverken.

Af det anförda, som med flera sådana exempel kan bestyrkas, torde kunna inhämtas, att ett cirkulations-bruk icke fordrar flera arbetare för en lika vidd af jord, utan tvärt om, åtminstone här å orten, skötes med färre arbetare och ett anseeligt mindre antal dragare, än i andra orter det vanliga trädes-åkerbruket.

U

Det

Det för få giltigt ansedda skälet hvarmed man vill försvara detta trädesbruk, att nemligen cirkulations-bruket icke kan, för otillräckelige arbetare, vidtagas, må således icke vidare förebäras: en invändning af denna art, redan vederlagd af den erfarenhet vi här anfört och åberopat, synes blott bevila oskicklighet att tillstålla och styra ett jordbruk *).

I anseende till skiljagtigheten, så uti arbetningsfätt, som körflors förrättande, landsorterne emellan, torde många landt-hushållare med nöje emottaga underrättelser om fleras fätt och sedvanor, hälft den ena landsorten merändels har företräde uti ett, och en annan uti ett annat, af de vid en hushållning allmänt förefallande göromål. Det vore derföre viktigt för det allmänna, om någon ville göra sig den mödan, att ifrån flera ställen samla upplysande underrättelser i denna väg,
om

*) Såsom giltigt hinder för ett i allmänhet förbättradt jordbruk och i synnerhet för cirkulations-bruket, som fordrar en under vår-sommar- och höst-månaderna nästan aldrig afbruten uppmärksamhet och handläggning, kan dock af åtskilliga orter med fullkomligt skäl anföras det i vårt land för hemmansägaren så tryckande och ofta så ojämnt fördelade samt obestämdt infallande skjutsnings-befväret.

Redact.

om de på alla ställen förekommande arbeten och körflor, samt sedermera deröfver författa en Comparations-tabell. Det kan icke vara en endas förmåga, att övertänka och på en driftigare fot ställa alt; men genom nyls föreslagna hjälpmedel, skulle hvarje patriotisk och om vårt jordbruk nitälskande man, som eljest saknat tillfälle att se och granska mera än sin egen Orts bruk, kunna leda sig fram till ganska vigtiga resultater och förbättringar.

Det är för detta ändamål, som jag i det föregående beskrifvit några af denna ortens arbeten och körflor vid jordbruket, och ännu ytterligare här vill uppgifva något af det som en del af allmogen här i orten uträttar med sina hästar vintertiden.

1:o Kol-körflor.

En här så kallad skrinna, innehåller aderton tunnor kol, hvilka tillsammans väga tre skepp. bergsvigt; och, när de af regn och töväder indragit väta eller furhet, äro de anseeligt tyngre.

En sådan skrinna köres vanligtvis hvarje dag, på 2 mils väg.

På närmare vägar och då vinterföret är godt, köres af en del stundom antiu-

gen 2:ne foror, eller ock 2:ne fådana skrindor efter hästen på en gång.

Som större delen af de kolande socknarna hafva tre och fyra mils svår och backig väg hit till Fahlun, så medhinnas de icke mera än tre foror i veckan, ehuru hvarken häst eller karl får oftare än hvarannan natt hvila hemma.

När mycket är koladt, köres på detta sätt hela vintern, så att det icke är fällsynt, att 100 skrindor kol med en häst på de närmare vägarne utköras. De åter, som icke hafva tillräckeligt af kol, använda den öfriga tiden till malms och andra forors körande till bruken och emellan städerna.

Vid fororna emellan Fahlun och Gefle, som närmaste vägen gör $10\frac{1}{2}$ mil, användes med lags fram och åter fem, högst sex dygn.

Allt detta, då det, utom vid infallande urväder och alldeles obrukbart väglag, hela vintern igenom fortfar, är onekeligt en anseeligt svår körning för hästar, som till sitt uppehälle icke få njuta annat än hö och vatten, i stället för att i de nedra landsorterna, vid mindre körflors för rättande, en myckenhet fäd till hästarne åtgår.

Det skulle väl kunna hända, att detta anses för föga troligt af dem i de nedra orterna, som efter en resa af 4 mil på förut nämnd tid, med icke större lats efter paret, än här ofta köres med en häst, behöfva derefter låta hästarne några dagar hvila, innan en dylik resa åter kan företagas. Jag vill därför till upplysning omnämna, huru hästar här skötas och köras, för att gifva hvar och en anledning att uppsöka orsakerna, hvarföre så många dragare i de nedra orterna måste onödigtvis till samma körflor underhållas.

Vid kol-körsefn på 2:ne mils väg och under de korrtafte dagarne, köres sist kläckan tolf om natten från hemvistet, då detta är så mycket i förväg belägit, att man kommer till aflafsningstället kläckan 4 à 5 om morgonen. Efter aflafsningen, hvilas der till kläckan 8 eller 9, då återrelan företages till pålafsningstället, hvarifrån man straxt efter fullbordad latsning vänder om till boningsstället, dit man merändels återkommer vid dagens slut, då både häst och karl få hvila sig till den följande dagens körning, som infaller vid förut nämnd tid. På detta sätt fortfares hela vintern igenom, med den enda och obetydliga ändring, att körnings-

tiden hemifrån infaller sednare, i den mån dagarna blifva längre.

Härvid är att märka, att hästen, under lassets dragning, aldrig påmanas, utan har sin frihet att gå så sakta han vill samt att på emotlutande ställen stanna och pusta. På hvarje half mil får han en tapp hö, som alltid är at det bästa hvar och en har, samt merändels en gång vatten under vägen.

Återresan sker på samma sätt, endast i gående och köraren är nästan alltid till fots bredevid den tomma skindan: på halfva vägen hvilas en stund medan hästen får en tapp hö.

De som hafva längre väg, såsom tre mil och deröfver, till sina hemvist, samt nära en mil till sina kolningar, börja med att i första dagning, eller ock något förut, fara till kolningsstället för att pålässa och hemföra kolen, samt sedan kläckan tre à fyra om afton åter begifva sig på vägen, för att till afstjelpningsstället framkomma kläckan 2, 3 à 4 om morgonen. När efter aflafsningen det är hviladt omkring fyra timmar, begifver man sig åter på hemvägen. Under allt detta handteras hästen på förut nämndt sätt med körning, hvilning, fodring och vattning.

2:0 Bergsbruks-körslen.

Malmens förande ifrån grufvan till kall-råstarne, så i vinter- som sommar-tid, sker efter vägens längd till 1, 2 à 3 lats i timmen; på något längre, såsom $\frac{1}{2}$ fjerdingstvåg, anses åtta lats om dagen, af stundom under och stundom öfver 4 skepp, äfven om sommaren med kärra, för ordinarnt; fastän vid sina tillfällen, då skyndsamheten fordrar, det bringas till 10 à 12 lats om dagen.

För få år sedan, då ännu öfver tjugu kopparsmältnings-hyttor voro på längre, eller 3 till 4 fjerdingstvågs afstånd ifrån grufvan, uti en ständig gång, bestriddes malmförfeln till dessa vintertiden af ortens allmoges på det sättet, att, dit vägen var en mil, ständigt kördes tvenne foror à 4 skepp. om dagen, med stundom en återfora. Ehuru det härvid var mycken fjöväg, lämnades dock hästen alltid tid att under vägen få äta litet hö, samt kördes aldrig, hvarken fram eller åter, fortare, än i gående.

Med denna körning gjordes under de korrta dagarna början få tidigt, att första återkomsten inföll näst före eller i dagningen, så att hästen kunde få $1\frac{1}{2}$ à 2 timmars hvila, innan den andra foran på förenämndt sätt företogs.

Till de nära tre fjerdingvägs afstånden, var ordningen att köra tre foror, som ofta, för att undvika en längre väg, förbyttes till endast 2ne foror, på det lätt, att $1\frac{1}{2}$ lafs, eller 6 skepp. pålastades hvardera gången; eller ock, att i stället för den tredje foran, togs ifrån de intill ligande skogaren återlöra.

På detta lätt fortfors 2 à 3 veckor i sänder, eller så länge det medförda höet varade. Sedan blef vanligen vistandet hemma en vecka, för att bestrida egna hushållsgöromål och körflor. I sådan ordning kunde 3 à 4 dylika terminer på vintern, utan hästarnes skada, förekomma.

Ingen annan än den, hvilken varit mon att förskaffa sig ett godt och väl bergadt hö, samt under foror kört sina dragare sjelf eller dertill nyttjat någon pålitelig körare, som vid körflors förrätande, i stället för att på krogar och andra dylika hviloställen, med glömska af dragarena, långa stunder förlusta sig, användt tiden till ett varsamt körande, och under de korrra hvilostunderna lämnat sin dragare någon förfriskning, samt vid vissa tillfällen med egna krafter understödt honom, i stället för att bruka piskan då antingen dragarens krafter varit otillräckliga eller ock, genom körarens värds-

lös-

löshet, dels fötter så släta och hala, att det släckars kreaturet, på en hård och motlurande väg, knappast utan last förmått framgå; — endast en sådan kan föreställa sig, att hästar, blott med hö och vatten födda, skola vid lastdragning så mycket och beständigt kunna uthårda; ännu mindre, att ett varsamt körande, fast med tunga last, skall göra en så betydande skillnad emot ett fortare med mindre tyngd på samma väg. Häraf, under jämförelse med en del andra orter, får man se, hvad behofvet, det egna intresset och omtanken till utkomst uti en magrare ort, bidraga till arbetsamhet, till tidens iakttagande och en öm vård om de kreatur, med hvilkas krafter människans lifsupphålle skall sökas och vinnas.

Männe icke därför i de orter, der en sländig parkörning brukas, det skäl hvarmed den försvaras, att nemligen derigenom en körare bespares, icke härleder sig derifrån, att köraren både vid fram- och återresan mindre gerna går, än med piskans tillhjälp åker både fort och beqvämt, för att på de vid vägen belägna krogställen så mycket oftare och längre kunna roa sig? Det andra skålet för parkörningen, att större last kan påläggas, torde hafva samma ursprung, emedan till ett parlats tvänne enbetslast blif-

va för tunga. Man kan desutom taga Västmanlänningars samt Grytnås- och Folkärna-boers bruk till eftersyn: dessa kōra alltid enbet med fulla las; men det är icke fällsynt att en kōrare har tvenne hästar och las att skōta under spannmåls-utförsel och forors transporterande emellan städerne, på icke längre tid, än den åkande Upplänningen. Utom des bespares vid flera förefallande hushålls- och hēmmans-kōrflor, medelst enbetskōrning, många både dragare och kōrare-dagsverken; emedan det ofta händer vid parkōrningen, att, ehuru det icke är ett fullt enbetslas som skall kōras, det likväl fordras 2 à 3 personers biträde till det oviga åkdonets vāndande.

En kōnnare af de nedra orternas dragares utfordringsfätt och kōrnings-metoder kan af det anförda siana, hvad märkelig skillnad det råder emellan dem och denna ortens. Samma olikhet visar sig ock i afseende på mjōlk-boskapens skōtsel. Dels för gödsfels samlande, men i synnerhet för att befria boskapen eller mjōlkkoerna ifrån lidande af regniga och kalla nätter, hållas de till det mesta inne i fāhusen öfver nätterna, ehuru de för detta ändamål måste drifvas ett vackert stycke vāg; i stället för att i en del orter brukas, att ifrån den tid boskapen släppes på betet om våren, den icke

icke får komma under tak förr än inpå sena hösten, ehuru våt, kall och blåsig väderleken må vara, och detta fastän gärdes- eller beteshags-grinden är invid ladugården.

Den som vill göra en nyttig jämförelse emellan olika landskapers arbetskicklighet och hushållsflit, skall finna, att i den ena landsorten, på hemman af viss storlek, t. ex. 6 à 8, ja ofta ännu flera kor födas, och en häst eller dragare underhålles; att i en annan hålles 4 till 6 kor emot hvarje dragare; att ännu andra orter träffas, som hafva enahanda jordbrukningsfätt med de nyss nämnda, och der dragarens antal likväl oftare stiger öfver än under mjölkkoernas. — Af ett sådant förhållande olika orter emellan, tyckes man säkert kunna inse hvilkendera har företrädet för den andra, vare sig antingen i boskapskötsel, i allmän arbetsdrift, eller egentligen i kôrflors förrättande; emedan antalet af hvarje sort kreatur alltid födes af den jord, som dermed skötes. Ju flera dragare man har, ju flera kôrare skola ock dertill underhållas, och i samma mån belöper sig litet på hvar och en att uträtta. — Då ett lands hushållning till så betydlig del beror af kvinnokönets verksamhet och omtanka, vore det äfven ganska upplysande och nyttigt, att samla underrättelser om den arbetande

qvin-

qvinnoklassens olika hufvudsysslor, arbetsfätt och bi-näringsar i olika provinser: resultaten af jämförelsen dem emellan skulle troligen blifva lika oväntade som gagneliga. Man kunde i detta afseende t. ex. jämföra sedvanorna i Norrland och de södra provinserna, i bergslags- och skogs-bygderna samt slåtlandet, och man skulle icke sakna ämne till viktiga betraktelser.

13 §. *Hvad som hindrar cirkulations-brukets igångsättande i de öfrige, helst de sådra landsorterne.*

Deribland torde kunna anföras följande:

1:o *Fördomar och orätta kalkuler.* Derifrån härleda sig kanhända följande invändningar:

Man saknar ett tillräckeligt antal arbetare. Huru grundadt detta kan vara, må hvar och en dömma, som vill göra en jämförelse emellan ett ner i landet med öppen åker, och ett lika stort här å orten i cirkulation brukadt hemman. Då det som här i 12 §. blifvit anfördt, tages i öfvervågande, och arbetet vid hemmansskötseln, på sätt som i nys nämnde §. är beskrifvit, blir förrättadt, torde skillnaden i erforderligt antal arbetare blifva ringa, och ofta till och med utfalla till cirkulations-brukets fördel.

del. Så synes det åtminstone förhålla sig i Uppland, der två eller tre gånger flera dragare behöfves och nyttjas, än här i Dalarne vid cirkulations-bruket.

Man har så ringa tillgång till gödning, att den ej en gång räcker till för den vanliga åkern. Denna iuvändning torde näppeligen blifva gällande, då man befinnar, att åkern ner i landet kan, åtminstone på många ställen, då den hvartannat år trådes, bära råg och korn nästan hela mansaldren efter en gödning. Här i orten deremot, då öppen åker med hvartannat års trådning brukades, fordrade den bästa jordmonen för hvart tredje såde ny gödning, och på svagare jord kunde man sållan få annat än hafra.

När genom cirkulations bruk, ej allenast den förut beståndiga ången ger en mångdubbelt ymnigare skörd, utan ock en god del af det som eljest årligen trådes, nu bär såd och gräs, kan ett större antal kreatur födas, och gödselörrådet i samma mån ökas.

Om också icke alla de gödselämnen, som i 11 §. uppräknas, äro att tillgå, kan man dock genom dikesmull, fina spånor, sopor m. m., i någon mån afhjelpa den öfverklagade gödselbristen.

Att ombytet för jorden af ömfom gräs- och fådes-bårning, minskar gödsel-behovet, är af alla cirkulations-jordbrukares erfarenhet beslyrkt. Då en gammal och af gräs-bårning alldeles uttröttad lind blir till åker upplöjd, gör des derigenom nedvånda gråsvall, på denna orts magra jord den verkan, att den två till tre år å rad utan någon gödning bår hafra. Härigenom ökas både fådes- och fodertillgången, och gödseln bespares. De fördelar man här i orten kan vinna af en sådan omväxling, äro dock obetydliga emot hvad jag i Uppland sett, der en urgammal ång till åker uppkörd, efter tvenne och flera års hafrebårning och ett års tråde, utan någon gödsel bar en vacker råg, ehuru denna ång förut icke var af de bästa. För dem, som hafva sådan jord, synes icke gödselbrist vara något grundadt skäl emot cirkulationsbruket. Då man för denna ortens magra jord, som fordrar så mycken gödsel, kan genom flit och omtanka skaffa ett tillräckligt förråd deraf, huru mycket lättare bör icke detta kunna verkställas af dem, som hafva en jord, hvilken såkert efter hälften mindre gödning, ändå ger mera frukt, och på hvilken, i stället för Dalortens hafra, med fördel kan fås råg och korn.

Så mycken plöjning kan för bristande tid icke medhinnas. Detta mistroende uppkommer förmodeligen deraf, att de, som gjort försök med gamla ångars upplöjning, vid så väl plöjning som harfning ej allenast funnit stor svårighet för både folk och dragare, utan ock mycken tidsutdrägt. Detta härleder sig deraf, att dels många och djupa gråsrötter, under en långvarig jordens sammanliggning förorsaka mycken seghet, så väl vid fårans lösskårning, som dels sljelpning eller läggning; dels ock att man vid riftning och plöjning nyttjar ovant folk. Deraf har man dragit den origtiga slutsats, att, som vid ett cirkulations-bruk årligen mycken nyplogskörning förefaller, den i samina proportion skall upptaga tid för dragare och körare. Att detta verkligen icke så lunda förhåller sig, torde af 12 §. kunna ses.

Man säger vanligen: "att ehuru godt och nyttigt bruket af plog i vissa fall må vara, är dock detta redskap, för så stark jord som vi hafva, aldeles otjenligt; det har blifvit försökt, men trådesstocken har måst återtagas." Andra åter påstå, att åkern genom plöjning blir mager. — Detta härleder sig förmodeligen derifrån, att någon, som hört omtalas nyttan af åkerns plöjning, i följe deraf förskaffat sig en plog och öfverlämnat den till bruk åt en tillåfventyrs dum

dum och lättjefull drång eller toipare. Denne, för att slippa trötta sig med ett för honom så ovanligt arbetsfätt, förfäkrar, såsom redan mycket erfaren, sin husbonde, att plogen för den jorden är aldeles otjenlig; samt sedan, då på den vidd, som med plogen sålunda blifvit tillfarfvad, en svagare växt visar sig, förfäkrar han vidare, att åkern genom plöjningen blifvit magrare. Är det icke ömkeligt att höra och se, att så kallade kunnige jordbrukare godkänna skäl af denna art? Det är likväl säkert, att när linden oftare och efter cirkulations-ordningen upplöjes, kan plöjningen på den tid för rättas, som i 12 §. är utfatt. Dessutom, när en åker skall med plog, i stället för trådstock, uppköras, iakttages att det sker till sex tums djup eller något deröfver, i stället för de vanliga tre tums: och då handlaget till plogens körande tillika är vunnit, skall man, som jag vill tro, icke längre klaga öfver åkerns utmagrande genom plöjning, eller gifva företräde åt trådstocken.

Huru skall man få en gammal trådesåker, i synnerhet af stark lera, att gråsgro? Detta kan ju icke under flera års förlopp ske? Denna invändning är redan i 1 och 2 §. §. besvarad och förekommen genom den derstädes beskrifna höfrös-låningen.

2:0 Okunnighet om och bristande handlag vid en del af de till cirkulations-bruket hörande arbeten.

a) Vid åkers körande och tillredning märkes:

Vid gammal åkers eller stubbgårdets plöjning blifva fårorna, innan undervisning och öfning vinnas, olika djupt och bredt tagna, hvarigenom oplöjda balkar uppkomma, som i mon af deras storlek förorsaka misväxt. En öfivad körare deremot kan med en hand få styra plogen, att alla fåror blifva, efter plogens storlek, lika breda och djupt tagna samt väl utskurna, så att inga balkar dem emellan uppkomma.

Vid de få upplöjningar af ängar man sig företagit, har man kanhända icke alltid insett den stora angelägenheten af, eller saknat handlag till, att med yttersta omsorg förrätta ristningen, hvaraf likväl framgången af det påföljande arbetet så hufvudsakeligt beror.

Nyplogens svårare plöjning, när den dåligt verkställes af en oöfivad hand, som icke förmår bibehålla plogen vid jämn gång samt i ständigt samma djup och utskärning, gör, jämte en illa förrättad ristning, att fårornas läggning blir ömsom

hög och låg, samt deras directioner olika. Här af uppkommer:

Nyplogens ofullkomligare och dåligare harfning, som medför mera tidsutdrägt samt ett för både körare och dragare svårare arbete än en god, och är för sädesväxten ganska vådelig. Den igenkännes af en mängd här och der uppsetna fåror och deremellan uppkomna holor samt oharfvade fläckar, hvarå dels liten och dels ingen säd växer.

Detta allt har kanhända sin upprinnelse ifrån mindre kändedom om nödvändigheten och nyttan af en väl förrättad åkerkörning och deribland i synnerhet af en väl plöjd och lagd nyplog. Man torde äfven ofta sakna de härtill erforderliga verktyg, så väl som de (såsom tuf-yxan, hvilkens skapnad af fig. 8, 11, Tab. II. kan ses), med hvilka en ojämn och tufvig äng kan lättast beredas till en bättre åkerkörning. Man har tilläfsventyrs ej af erfarenheten lärt, hvad nytta och värde de afhuggna tufvorna vid gödselberedningen medföra. Man har troligen saknat tillfälle, att förvärfva sig alla vid dessa arbeten nödvändiga handlag, hvaraf en fruktan för cirkulations-bruket hos en hvar kunnat uppkomma. Genom omtänka, driftighet och flit kan man dock öfvervinna dessa hinder. Det

Det felande handlaget är icke så svårt att förvärfva, som man kanhända tror. För några år sedan, blefvo fyra till fem personer på en egendom i Uppland, inom halfannan vecka af mig tillärde att rista och plöja både nyplog och gammal åker; denna kunskap har sedermera der bibehållit sig och vunnit så stort förtroende, att man heldre kör plog än trädstock.

b) Vid höbergningen, denna betydliga hushålls- och arbets-gren, märkes:

Grdsets affläende, hvarvid okunnigheten om nyttan af ett väl bärgadt hö, så väl som om fättet huru mera arbete af samma personer på mindre tid kan förrättas, torde någon gång altför mycket äga rum. Detta synes deraf:

Att hela ängar på en gång flås omkull, utan att derunder, eller ens hela den dagen, något till höets torkning vidgöres: när ostadig väderlek infaller, erhåller man härigenom ett blekt, oäteligt och svagt foder;

Att en sådan flåning fortfar hela dagen, hvarigenom torkningstiden den dagen, lika som flånings-tiden de dagar som torkningen sker, går förlorad;

Att alla, eller få många af de fläende, som tillgången medgifver, samlas på ett och samma ställe, hvaraf vanligen händer, att ju flera slätterkarlarne äro, ju mera hindra de hvarandra, och ju mera vårdslöft behandlas höet och gräsvalLEN.

Hötorkningen, hvarvid man ofta är förundrad att se, huru litet tiden tages i akt; huru ringa värde man sätter på ett godt foder; huru ofta, genom en för tidig införsel, ett för kreaturens hälsa skadeligt, unkigt och dammigt hö tilldanas; och huru man, då ostadigt bergningsväder infaller, i stället för att genom häsfjning förskaffa sig ett grönt och godt hö, låter, under många dagsverkens förspilande, ömsom regn och solken borttaga de ätliga och födande delarne deraf, samt genom flera utbredningar och hopräfsningar emellan regnskurarne, gör gräset tjenligare till gödselblandning, än till kreaturens föda.

En på detta sätt verkställd hö- och fädes-bergning, blir så väl för cirkulations-bruket, som i allmänhet för jordägarens hela hushållning, på flera sätt hinderlig; hvaribland märkes:

Att mycket foder af boskapen och dess skötare ratas, vanvårdas och förspilles, hvarigenom mindre boskap kan under-

derhållas och gödsel-tillgången i samma mon inskränkes;

Att boskapen blir mager, ofta sjuklig, samt litet och svagt mjölkande;

Att man med ett fördubbladt antal hästar, ej kan förrätta så många och svåra körflor, som med hälften mindre, när de med godt och välbergadt lindhö födas.

3:o *Okunnighet om hafresädens nytta*, hvilken härleder sig ifrån en i de nedra orterna bristande hafrans malning.

Vid ett cirkulations-bruk förefaller mera hafresåning, än vid ett öppet trädes-åkerbruk; men detta säde är i de nedra orterna ej allenast mindre känt, utan äfven i allmänhet nästan föraktadt.

Hafran kan likväl lika som andra sädesarter nyttjas. Den växer till och med frodigt utan gödning på mager jord eller sådan, som icke förmår bära råg eller korn. På gamla eller vid gräsbärning tröttade lindor, hvilka till åker blifvit upplöjda, kan äfven, när gödseltillgång saknas, 2 à 3 år med fördel fås hafra.

När, som förut är nämndt, en ny-plog för råglåde blifvit svagt gödd, kan hafran till tredje och fjärde säden brukas. Den tål mera både af torka och väta, än råg och korn, och är, i följe deraf, mera fri från misväxt, än de.

Den lider icke eller så snart skada af frost. Den är ymnigt gifvande, så att deraf kan fås sex till åtta tunnor på spanlandet, och af de bättre flagen väger en tunna till och med 10 à 11 lifsp.

Hafrans nytta vid utfodringen och uti hushållet är ganska betydlig. Dets halm ätes af boskapen heldre än dåligt hö, och då en litet gräsbärande äng eller lind upplöjes och dermed befås, vinner man i utfodringen.

Så väl mältad som omältad, kan af denna fäd tillagas godt dricka, och i fednare fallet fås efter strid hafra, då den torkas, så att den vid malningen blir grymig, så mycket dricka, som efter kornmalt.

Vid bränvins-bränning svarar en och en half tunna hafra, som håller 10 lifsp:s vigt, emot en tunna råg; och ehuru de nedra orternas invånare föreställa sig, att bröd af hafra endast är ett hungersbröd, är dock denna fäd, då den blandas med råg, mycket mildare än korn, samt ger ett smakligt och födande bröd, allenast hafran så males, som här i orten brukas, så att inga fådor finnas i mjölet.

Brist på tillfälle till hafrans malning till ett mjöl som är fritt från fådor, är derföre ett betydande hinder för cirkulations-

tions-brukets allmänna antagande; emedan, om denna fäd icke till ofvannämnda behof brukas, utan endast, som vanligt, nyttjas omalen till hästar och boskap, kommer den i vanpris, hvarigenom cirkulations-bruket blir mindre förmonligt.

14 §. *Projekt, huru det vanliga allmänna Trädes-åkerbruket kan med mesta bättnad till Cirkulation förvandlas.*

Sedan jag nu i det föregående uppgifvit hvad jag tror vara hinderligt för cirkulations-brukets antagande, vill jag sluteligen äfven tillägga några anmärkningar om lättet huru en förändring af denna art förmonligast torde kunna verkställas.

Vid ombyten och förändringar i allmänhet kan det ofta hända, att huru förmonlig en ny method ock må vara, kan den dock ofta införas på ett sätt, att den medför verkelig skada och förlust. — Vid öfvergången ifrån det i Sverige vanliga jordbruket till cirkulation, synes följande böra iakttagas:

Det är vid cirkulationens början af stor vigt, att man i spannmål och halm skaffar sig snar ersättning för den minskning i hö som dervid inträffar, och att

man tillika genast lägger grund för en framtida tillökning i både fäd, halm och hö.

Af den minst gräsbärande lågländta ängen upplöjes derföre så stor del, som med den gödsel, hvilken genom hopfämning och arbete beredes eller det året är umbärlig för trädesgårdet, kan gödas till kornfåning nästa vår och derpå följande gräsbärning.

Samma höft plöjes äfven af den minst högifvande torrländtare ängen ungefärligen ett lika stort stycke til hafrebärning. Genom den lättätta hafrehalmen får man på detta lätt snar ersättning för det hö man till en början förlorar, under det att bägge upplöjningarne sammanlagde, i mån af deras storlek, öka spannmålsförrådet.

Det påföljande, eller, som man här räknar, första året, erhåller man af det stycket, som till kornfåning blifvit gödt, så mycket hö som erlätter förlusten ej allenast af de redan gjorda plöjningarna, utan förmodeligen äfven af dem som företagas denna höft, då både af de låg- och torr-ländta ängarna lika stor plöjning verkställes, samt förhålles på samma sätt med gödning och fåning, som vid första plöjningen.

Derjemte upplöjes, om gräsvallen varit tunn, äfven torfflyran af det som bu-
rit

rit hafra; för att påföljande vår, efter jordens beskaffenhet, med hafra eller blandfäd besås. I annat fall, eller om den nedvända gräsvallen varit tjock, göres endast skumplöjning för hafrefåning.

Detta *andra* årets gröda förökar också höfångsten i mon af den vidd, hvaröfver gödningen blifvit sträckt: derjemte erhålles, utom hvad den vanliga åkern gifver, ansenligt mera fäd.

Efter denna årsväxts uppkärning, upplöjes åter lika mycket af ängarne, för tredje årets fåning, jämte allt det som burit hafra och blandfäd: nyplogen gödes på det sätt, som förut är nämndt.

Härvid kan man, hvad det stycket beträffar, som först upplöjdes och i tvenne år varit belådt, vid denna för tredje årets fåde infallande vår, efter behag och omständigheter välja emellan följande 3 metoder:

1:o Att detsamma utan gödning (helst om torffyran nu först är uppvänd) med hafra eller blandfäd besås.

2:o Att göda detsamma för kornfåning och igenläggning; eller

3:o Att på vanligt sätt tråda, och då rätta tiden infaller, som i 1 och 2 §. §. är anfördt, göda och rågså.

Genom dessa årligen gjorda nyplogsplöjningar är en grund lagd för cirkulations-bruket framgång. Dervid är ytterligare ett och annat att märka. Om den i nyss anförda 2:dra punkt föreslagna gödning och kornfåning vidtages, vinnes förr en större tillgång af hö, helst om något af trädesåkern till det förra årets fäde varit gödt, för att detta år bära gräs, sedan fädesminskningen deraf, genom ängens upplöjande, blifvit något mera än erfatt. Sedan fortfares årligen med lika mycket af ängens upplöjande och igengödning samt trädesåkerns igenläggning. Då blir höfångsten både hastigt och ansenligt förökad, samt cirkulationen, utan affaknad på fäd, fatt i full gång.

När åter, efter 1:sta punkten, hafra eller blandfäd detta år för tredje gången fås, hvilket, då torfflyran dertill blifvit uppvänd, är det rättaste; kan för fjerde året detta stycke antingen för kornfåning och igenläggning gödas, eller ock, efter 3:dje punkten, trädas och för rågfåning till igenläggning gödas. Då uppkommer väl efter förstnämnda fätt *ett*, och efter det sednare *tvänne* års längre förlopp innan gräsbärning infaller, än om man förfar efter 2:dra punktens föreskrift; men få vinnes deremot, om hötillgången ej är

är altför knapp, mera fäd utan gödning, och cirkulationen kommer i en redigare ordning.

När man på detta sätt redan erhållit mera både af foder och fäd, kunna tillgångarne deraf sedan, efter behag och omständigheter, ytterligare med allt större jordstyckens upplöjning och igenläggning förökas, till des hela egendomen hinner komma i allmän cirkulation, och den högsta eller rätta afkastningen erhålles.

Vill man åter hastigare erhålla mera och bättre hö, för att kunna underhålla flera kreatur och bespara läden, kan man ock, genom plöjning och gödning på en större vidd af den magraste ängen, samt igenläggning genast efter detta enda läde, vinna detta ändamål.

Häraf skall man väl under ett år se den vanliga hötillgången minskad; men om denna plöjning icke tilltages större, än att man af den öfriga ängen erhåller lika mycket, som förut af det hela i mindre gifvande hö-år, blir höminskningen obetydlig emot den tillökning i halm man härigenom vinner.

Härvid kan äfven invändas, att trädesåkeren får vidkännas ett års mistning af den gödning, honom eljest tillkommer; men denna förlust blir framdeles, samt
bå-

både snart och mångfalldigt erfatt; den kan derföre anses såsom en grundläggning till ren vinst. Om man, af hvad skäl som helst, icke vill vidtaga cirkulationsbruket, torde det likväl vara af stor nytta, att ofta företaga sådana plöjningar, som här blifvit föreslagna.

Förslag till Fåhus-Byggnad och Utfodring.

Tab. 3. A. Sjelfva Fåhuset, deladt i 2:ne rum I, II. Emellan radstockarne *a, a*, under golfvarne *b, b*, är en grop, som är 6 kvarter djup, för att deri inlägga gödsel-ämnen och genomblöta dem med urinen, till hvars nedrinnande jämnt öfver hela massan, golfvet är genombåradt med många små hål, såsom i II, och lutar desutom ifrån radstockarne till mitteln.

B. Det i Dalarne så kallade *Brdsle*- eller *Sörp-huset*, försedt med spis och kar för fodrets beredande. Spiseln, med inmurad kittel af $6\frac{1}{2}$ kvarters diameter och 15 tums högd, samt försedd med tapp att utsläppa det sjudande vattnet i karen

n, n, der fodret ligger fönderhackadt, har rören *c, d, e*, som befordra draget under kitteln och röret *f*, hvilket midt ofvanför *c*, lika högt med kupan *g*, emottager den genom eldninghålet uppstigande flaman. De gå alla vid olika djup i den perpendikulära trunman *i*. Uti grunden gå rör, på sätt som prickningen utvisar, hvilka kunna vid deras igengroende ränsas ifrån *k*: dessa emottaga röken ur *i*, och föra den till skorstenspipan *h*.

1, Ett stort kar, som ständigt står fullt med vatten, hvilket genom ett hål på väggen vid *m*, ledes deri med ränna, som ligger så högt, att man med en dervid häftad lösränna äfven kan fylla kitteln.

Med denna byggnad åsyftas någon förbättring i en i allmänhet hos oss nog litet vårdad, men ganska vigtig hushållsgren, nemligen våra ladugårdars minst kostsamma, men tillika förmonliga skötsel.

Sedan man med jordbruket här i Dalorten mer och mer åsyftar, att få mycken fäd, i synnerhet råg, och den derigenom erhållna halmen är sträf samt ratas af boskapen, måste man vara omtänkt, huru den, i egenskap af foder, må till största myckenhet kunna begagnas, så att man må kunna bibehålla sin ladugård och äfven beständigt utvidga den, hvilket, utom

om alla andra nästan oberäkneliga fördelar för vår allmänna och enskilda hushållning, äfven för denna ortens stora gödselbehof är så ganska nödvändigt.

Det i norra provinserna ganska allmänt brukeliga lättet, att först genomblöta och uppmjuka fodret (som der ofta består förnämligast af mossa, löf, agnar, halm &c.), med kokhett påslagit vatten, innan det till utfodring nyttjas, jemte den kunskap vi äge om dessa provinser vidsträckta boskapskötsel, som förfer en stor del af Sverige med victualievaror, böra lära oss, huru vår sträfva halm med första fördel kan användas. — Men då allt hvad som på något sätt viker af från det antagna bruket, alltid finner motstånd vid verkställigheten, och då det som medför någon mera tidsutdrägt, arbete och om-tanka, ehuru förmonligt och nyttigt det än må vara, ändå blir illa gjordt eller ock aldeles åsidosatt; har jag lökt få inrätta denna nya ladugårdsbyggnad, att det nödvändiga arbetet må af dem, som skola sköta boskapen, på lättaste och vigaste sätt kunna verkställas. Till detta ändamåls vinnande, är det vid ena långväggen af fähuset tillbyggda bräslehuset ganska tjenligt, såsom belägit icke allenast så nära intill fähuset som möjligt är,

utan

utan ock ständigt försedt med vatten, hvarigenom mycken besparing i tid och arbete vinnes.

Fodrets beredande och sjelfva Utfodringen förrättas på följande sätt:

Råghalm och hö, om hvarannan blandade, sönderskäras med vanlig skär-machin till circa 1 kvarters längd. Af halmen tages sedan $\frac{2}{3}$ eller $\frac{3}{4}$, och af höet $\frac{1}{3}$ eller $\frac{1}{4}$, allt som man har mer eller mindre tillgång af hö, och af denna sönderhackade blandning lägges uti karet så mycket, som för en utfodring behöfves: sedan påsläppes så mycket kokhett vatten, som fordras för att väl genomblöta dessa ämnen.

Massan affvalas med kallt påslagit vatten, så att deraf kan stillas morgonen derpå, då af dessa ämnen tilldelas hvarje kreatur, uti hvarje sin hytta, så mycket som för hvart och ett är påräknadt. Samma dags andra utfodring sker med torrt foder af hö och vårfädshalm. Tredje utfodringen består af en, på ofvanberäkrefna sätt tillagad förpa af agnar, ris, selbois, löf och dylikt. Mellanåt kan åt de mera mjölkande gifvas ett bräsleämbar, som består af hö, hvilket med vatten är genomblött och tillika uppblandadt med några falltärtade spillningar ur köket.

Öfver nätterna lämnas kreaturen torr halm att tugga på. — Den i karen efter fodrets blötning qvarblifvande lagen, är för boskapen en styrkande dryck. Karen böra tömmas för hvar dag, så att de ej af syra må taga åt sig någon osmak.

Utdrag af en Berättelse om Jernmalms Rostning m. m., inlemnad till Högl. Kongl. Bergs-Collegium d. 14 April 1801.

Den verkan Jernmalms olik grad af Rostning har både på Masugns-gången och Tackjernet, samt den mängd ved, kol, stybb och dagsverken, som vanligen åtgår till rostnings-operation, äro för mycket synbara, att kunna undfalla någon som har att göra med tackjerns-tillverkningen. Flere hafva derföre längesedan sträckt sin omtänka till åtskiliga förbättringar härvid. I synnerhet har framledne Bergsrådet Rinman vid Dannemora-verken bidragit till mycken besparing af bränse, genom rostgroparnes utvidgande; äfvensom Director Garney, genom de utvä-

vägar han gifver, att bättre styra elden och sköta rostarne, infört mera säkerhet vid operation. Men bägge dessa förbättringar, ehuru de ledt oss några steg närmare till målet, och på alla ställen der man kunnat eller velat antaga dem, visat en önskad verkan, lemna dock ett vidsträckt fält öppet för vidare undersökningar i detta ämne. Utan att vidröra vår brist på kunskap om den kemiska förändring malmerne undergå i rostningen, om de yttre egenskaper som i vissa fall karakterisera en väl eller illa rostad malm m. m. som egentligen hör till det vetenskapliga af Masmästeriet, vill man här endast fästa sig vid det ekonomiskt praktiska, för att visa hvad ännu i den delen saknas. Om man till den ändan vill företaga sig en noga granskning af de vid Dannemora-verken nu brukeliga rostningsfätt, så skall man finna, att af 10 masugnar, som förbruka i det närmaste samma slags malmer, äro likväl knappast 2:ne, hvarest methoden att rosta dem är densamma. På några ställen, såsom vid Söderfors och Ölterby, äro rostgroparne nästan dubbel så stora som vid Gylinge och Lenna. Vid en del masugnar äro de fram till aldeles öppna, vid andra kringmurade, med bredare eller smalare öppningar

midt på gafveln eller vid ena hörnet. Somliga rostgropar äro aflånga, andra nästan fyrkantiga; de vid Österby äro 4 alnar djupa och de vid Edsbro endast $2\frac{1}{2}$ aln. I några af dem inläggas veden längs efter, i andra tvärsför och i andra åter korsvis. Vid ingen af dessa 10 masugnar upplägges malmen på samma sätt. Vid Söderfors t. ex. lägges den med endast 3 à 4 tums mellanhvarf af kol och vid Österby är det understa kolhvarfvet 1 aln tjockt och de öfrige $\frac{3}{4}$ aln. På några ställen betäckas rostarne helt och hållet med stybb, på andra endast till en del. Vid några masugnar brännas vissa malmer alltid ferskildt, vid andra blandas på rosten alla malmerne, och vid andra åter läggas olika forter i rader eller rutor, ferskildt på en och samma roste.

Samma olikheter förefalla äfven vid rostarnes tändning och drifvande. Vid Vefsland tändas de i alla fyra hörnen, vid Österby i bägge gasarne och vid de flesta masugnarne i hörnet eller midt på den ena gafveln. Tiden inom hvilken en roste afbrinner är ingalunda i det förhållande emot dess storlek som man skulle vänta. Vid Österby nedbrinner en roste som håller 50 cub. famnar ved inom 5 à 6 dygn, och vid Söderfors fordrar en

en icke aldeles så stor rost 20 å 21 dygn. På sednare stället har man trott sig finna, att ju långsammare rosten går, ju bättre blir malmen bränd; på förra stället tycker man sig hafva märkt motsatsen. Vid Vefsland har man funnit mycken nytta af att lägga veden korsvis, och vid Österby är detta såsom otjenligt förkastadt. — Alla dessa olikheter bevisa ju att man ej har något säkert att gå efter, utan att de fleste rostnings-processerne hafva ingen annan grund, än gammal vana, godtycke och gissning. Något rostningslätt måtte dock finnas grundadt i sakens natur och vara det rätta. För att finna det måste observationer och försök göras. De nödigaste och lättast anställda observationer till utrönande hvilket, af de inom en viss Bergslag förefallande rostningslätt, har företrädet, äro de öfver åtgången af ved, stybb, kol och dagsverken till ett visst quantum malm. Anteckningar kunna i dertill inrättade tabeller bekvämligen göras af hvilken helst som har insende öfver masugnen. Endast vid malmens uppkattande torde möta någon svårighet; ty att väga den på rosten skulle utan tvifvel öka rostnings-omkostnaden. Det torde därför vara tjenligast, att mäta bägge balerne och högden af den upplagda mal-

men och derifrån subtrahera kolhvarfvens och småveds-floarnes högd, samt sedan uträkna malnmassans cubiska innehåll efter samma formel, som man finner det för en stympad pyramid. Men om man ock på stället ej skulle kunna göra den sednare uträkningen, så är det allt nog att dertill hafva samlat materialierne åt dem, som i detta ämne behöfva göra vidsträcktare jämförelser. Lika lätt vore det, att med få ord anmärka huru malmen blifvit bränd; om den blifvit illa bränd, hvad dertill trots vara orsak, såsom sur ved, storm, vatten i groparne, fel hos rostbrännaren o. s. v. Denna väg att vinna någon säker kunskap om bästa rostningsfättet, är väl mindre gin än genom försök, men också är den mindre kostsam. Rätteligen borde man gå bägge vägarne; och äfven försök, då de äro väl öfverlagda, kunna blifva måttligt kostsamma. För att hafva något till rättelse vid de försök som framdeles kunde göras, torde ej vara otjenligt att stadga några vissa begrepp om *Jernmalms Rostning i allmänhet*.

Första anledningen att rosta jernmalmerne, har förmodeligen ej varit någon annan, än att med mera bekvämlighet kunna få dem så fina som nödigt är, för
att

att upplätta dem på masugnen. Med en utvidgad jern tillverkning har sedermera följt ett större behof af malmer, och man har fallit på den tankan, att medelst bränning fördrifva oarten utur vissa rika malmer, hvilka eljest såsom odugeliga skulle blifvit förkastade. Den vanligaste oarten, som åtföljer våra svenska jernmalmer och som i mer eller mindre mon genom rostning förstöres, är svafvelkis, hvilken alltid der den är tillstädes, hotar att göra jernet rödbräckt. Här är likväl nu icke fråga om rödbräckte och kallbräckte malmer eller sådana som äro benägne att gifva ett oartadt jern. Dessa förtjena en serskild undersökning och torde kräfva en helt annan behandling i rostningen, än godartade malmer. Här är således blott frågan om sådana malmer, hvilka antingen hafva alsingen eller en ganska obetydlig smitta af svafvelkis och som förmodeligen af gammalt ej blifvit rostade i annan affigt, än för mera beqvämlighet vid bokningen. Af denna beskaffenhet äro de fleste malmer i Dannemora grufve-fält och en mängd andra malmer ifrån våra äldre grufvor, vid hvilkas rostning man i synnerhet bör hafva för ögonmärke, att icke en del af malmen må blifva slagglupen och en del råbränd,

utan hela malmmassan erhålla en viss grad af rostning, som lättare igenkännes än beskrifves *). För att vinna detta ändamål och för att icke onödigtvis bortslösa ved och

- *) Det lär ej kunna undfalla en uppmärksam Läsare, att detta röjer en verkelig brist på kunskap om de rostade malmernas natur och egenskaper; ty vore de rätt kända, borde man lika så väl kunna beskrifva dem, som de orostade. Men detta är en brist i det vetenskapliga som endast genom flera jämförda observationer, genom productfamlingar och deras granskning och systematiska uppställning kan fyllas. Det är ock icke ensamt hos oss man i detta ämne saknar nödige kunskaper; ty så mycket man vet, hafva fört i sednare åren utländska Chemister begynt härvid fästa någon uppmärksamhet. I Frankrike t. ex. skall helt nyligen, sedan *Ecole des Mines* inrättades, början vara gjord till en samling af masugnsproducter och dylikt för ungdomens undervisning: äfvenså i Tyskland på några ställen. I öfrigt känner man ej något synnerligt vara gjordt härvid utom i England, der en M:r Musket företagit sig, att mera methodiskt undersöka rostade malmer, samt derom, bland andra underrättelser om jernet, meddela en tämmelig fullständig beskrifning, hvilken finnes införd i Tilloch's *Philosophical Magazine Vol. III.* Dessa M:r Musket's undersökningar, visserligen af mycken förtjenst, sträcka sig dock ej vidare än till de Engelska jernmalmerne, och deras rostning med stenkol, samt gifva nog anledning att misstänka det

och kol, är angeläget att i allmänhet följande iakttages:

1:o Att malmerne, så mycket möjligt är forteras, så att icke trögsmälte och lättsmälte brännas tillfammans på en roste och blottställas för samma eldgrad.

2:o Att malmen, i synnerhet om den är hårdbränd, icke slås altför grof, utan helst till storlek af knytnäfvar. En gröfre slagen malm gör otätheter i rosten, som åstadkomma ojämn gång, utom det att den slagglöper på ytan och blifver aldeles obränd inuti. Vid några masugnar plägar man fylla småmalm emellan och omkring den gröfre, men den förra smälter då vanligen och rinner till botten af gropen innan den sednare är halfbränd.

3:o Att rostveden är väl torr, helst af jämnlik storlek, så att icke, som ofta händer, stockar af 12 till 18 tum diameter läggas in med ungskog eller toppar, utan att sådana stockar åtminstone klyfvas i fyra delar. Eljest händer, att den finare veden brinner ned, innan den gröfre hinner att väl genomglödga, som gör att rosten på det stället slår sig, och

X 4

att han vid dem, likasom vid andra forskningar, något styres af förutfattade meningar och vill på några enkla facta bygga ett allmänt system.

att den malm som är närmast den grofva veden, flyter tillsammans, medan den som är på något afstånd endast blifver halfbränd *).

4:o Att kol och stybb ej sparas, men att till rostningen håldst nyttjas småkol och bränder, som äro mindre tjenliga att uppfätta på masugnen, och att mängden här af som hvarje malmsort fordrar, genom försök utrönes.

5 o Att malmen jämnt och säkert upplägges, tynderligen på sidorna, der den indrages vid pås 12 tum på alnen eller något mindre, för att den icke må ramla ut från rosten.

6:o Att mängden af ved, som fordras till ett visst quantum af hvarje malmsort, genom försök noga utrönes. Gemen-

*) Bokhållaren Fogman vid Bennebohls masugn, hvilken med ovanlig uppmärksamhet snart 20 år följt blåsningarne derstädes, och öfver dem hållit annotationer, som för deras fullständighet förtjent att i Jerucontoiret framläggas såsom modeller, har äfven funnit dessa olägenheter, och har derföre alltid sorterat veden, så att den gröfsta kommit i botten och den finaste ofvanpå. Härigenom har väl vunnits en jämnare bränning, helst då den gröfre veden varit väl torr; men just för att vinna detta torde det likväl vara säkrast att klyfva den.

menligen fordra blodstens-malmer mindre ved än de magnetiske, och desse mer eller mindre i proportion af deras hårdhet och rikhaltighet.

7:o Att rostgropar helst anläggas på slagghvarp eller om det ej beqvämligen kan ske, att de då i grunden och rundt omkring förses med slaggh eller kullersten, så att vatten och fugtighet har fritt utlopp.

8:o Att aflånga och fyrkantiga gropar ej må göras bredare än högst 10 alnar enligt Directör Garneys föreskrift (Cap. IV. §. 6, Svenska masmästeriet), emedan en bredare roste svårligen kan skötas som sig bör. Och att, ehuru större gropar alltid bidraga till vedbesparing, man likväl af ofvannämnde orsak ej må häruti öfverstrida en vils gräns.

9:o Att ju djupare en rostgrop är, ju mindre kan blåsväder, som eljest derangerar bränningen, verka på veden och ju högre kan malmassan uppstapplas, hvilket så mycket säkrare länder till vedbesparing, som man funnit att en väl stybbad roste blifver lika så väl bränd öfverst som vid botten, i synnerhet om den finare malmen lägges ofvanpå. De djupaste gropar som vanligen brukas, äro 4 alnar,

men det är troligt, att de med förmon skulle kunna göras ännu djupare.

10:0 Att ehvad form gropen må hafva, elden alltid drifves först åt botten och till des medelpunct, om gropen är fyrkantig, hvarest den då vanligen uppstiger i en conisk spits såsom en ljuslåga, omkring hvars basis den sedermera vidgar sig i cirkelform. Häraf händer, att om lågan tränger sig upp långt ifrån medelpuncten eller på flera ställen, blifver alltid den delen af malmen obränd, som är utom denna eller deffa cirklar. Af sådan anledning, sammanlagd med den erfarenhet man har, att en antänd vedmasa alltid afbrinner i conisk form, då den är sig sjelf lemnad, har jag föreställt mig, att den runda formen, eller den som närmast kommer till rundeln vore den tjenligaste för rostgropar. Det är sannt, att kostnaden vid lådana gropars anläggning, torde något öfverstiga den vanliga, äfven som flera dagsverken lära åtgå till vedens klyfning, afhuggning och inläggning; men Herr Bergmästaren Petersson i Norrige, hvilken under sitt vistande här i Riket, likasom jag, funnit olägenheterna af vårt vanliga rostningsfätt, och derföre redan 1799 inrättat runda rostgropar vid Larwigske Jernverken, hvilka han sedan den

ti.

tiden disponerat, har förfäkrat mig, att denna kostnad rikeligen ersättes derigenom, att mindre ved åtgår och att malmen blifver jämnare rostad. I Tyckland har desutom på flere ställen denna formen på gropar ömsom varit antagen och förkastad, utan att man dock dertill kan angifva orsaken. Förmodeligen har man der, som annorstädes ofta händer, dragit för tidiga slutfatser af några få försök, som kanske mislyckats endast genom fel i execution vid byggnaden eller vid rostarnes skötsel, eller ock genom locale omständigheter, på hvilka man ej vid anläggningen gifvit akt. Man bör därför vid detta, som vid alla andra förslag till ändringar och förbättringar vid masugnarne tillstyrka, att man, innan de antagas, noga calculerar fördelarne, som ofta bero helt och hållet af lokalen, och att man framför allt gör sig väl förfäkrad om en riktig execution; ty hvarest den icke är möjlig, gör man säkrast att hålla sig vid det gamla.

För att sluteligen visa till hvad grad olika construction af rostgropar och rostarnes olika inläggning kan verka på rostningen, har man här bifogat en jämnförelse-Räkning öfver hvad som åtgått till denna operation i en af de gamla och i den

den nya gropen, vid Åmots masugn i Gestrikeland. Den sednare är 14 alnar i fyrkant, med afrundade hörn, anlagd på ett flaggvarp och murad utan bruk af dubbla rader flaggtegel till $3\frac{1}{4}$ alnars högd, samt med en 3 alnars öppning på ena sidan. Botten af gropen utjmnades till en början med rostmul, hvarpå fördes stybb till $\frac{1}{4}$ alns tjocklek, hvilken med klubbor tillstampades så hårdt som var möjligt. Härpå utlades 10 à 12 stycken rostblock eller vasar till underlag för veden, hvilken noga sammanfogades ungefär till $1\frac{1}{2}$ alns högd. Imellan de begge underlagen midt för gropens öppning, fylldes med bränder till något på andra sidan om gropens medelpunkt och till samma högd med vasarna. Ofvanpå veden utbreddes ett malmhvarf $1\frac{1}{4}$ aln högt, så att den gröfsta malmen var närmast medelpunkten, och veden finare och finare närmast murarne, hviket betäcktes med en flo af klufna bränder, 8 till 10 tum tjock. Härpå lades åter ett malmhvarf 1 aln högt, äfven med en 8 à 10 tums tjock betäckning af klufna bränder, hvaröfver åter ett malmhvarf $\frac{3}{4}$ alnar högt: alltsammans öfverstybbades fluteligen till 1 alns tjocklek. Då rosten sålunda var tillredd, antändes kolbränderne imellan de

Omkoftnads-Räkning öfver Malm-Roftningen vid Åmots Masugn i Geftrikland.

Tjenande till Jämförelse imellan 2:ne olika Roftningsfätt.

<i>I Gamla Roftgroparne.</i>	R:d	fk.	r.
7 Stafrum Roftved à 37 $\frac{1}{3}$ fk:r	5	21	4
Vedens inkörning 10 Håft- och Karl-Dagsverken	1	18	8
Malmpåskjutning och Stybbning 10 Man p:r dag efter Accord	5	26	8
Malmens upplågning, tillsyn vid slagningen med mera	—	—	—
Af Roftbrännaren 5 Dagsverken	—	20	—
16 Låfter Kol och Bränder till mellanvarf i Malmen	2	32	—
12 Dito Stybb	1	24	—
8 Dito Dito under bränningen	1	—	—
6 Dito Småkol Dito Dito	1	—	—
7 à 8 Dygns Bränning och Vaktning af 2 Man	1	40	—
Vedens inläggning 4 Karl-Dagsverken	—	16	—
R:dr	21	8	8

Denna Roftgrop innehöll 380 högst 400 lafs Malm à 60 Lifsp:d B. vigt. Roftnings-Omkoftnaden p:r lafs blifver således i det närmaste 2 fk. 6 $\frac{3}{4}$ runft. — Malmerne hafva i allmänhet blifvit ojämnt brända.

<i>I Nya Roftgroparne.</i>	R:d	fk.	r.
4 Stafrum Roftved à 37 $\frac{1}{3}$ fk:r	3	5	4
Vedens inkörning 7 Håft- och Karl-Dagsverken	—	46	8
Dito inläggning 5 Dito	—	20	—
$\frac{1}{2}$ Låft bränder i midten till tändning	—	4	—
Malmpåskjutning och Stybbning 56 Dagsverken	6	10	8
Malmens upplågning och tillsyn vid Slagningen m. m.	—	—	—
Af Roftbrännaren 6 Dagsverken	—	24	—
14 Låfter Kol och bränder till mellanvarf	2	16	—
25 Dito Stybb	3	16	—
17 Dito under bränningen	2	6	—
Roftbränning och Vaktning 5 Dygn af 1 Man	—	30	—
Dito Dito 7 Dygn af 2 Man	1	36	—
R:dr	21	12	8

Denna Roftgrop innehöll 431 lafs à 60 Lifsp:d B. vigt. Roftnings-Omkoftnaden p:r lafs gör således i det närmaste 2 fk. 4 $\frac{1}{2}$ runft. — Malmen har blifvit ganska väl bränd.

Anmärkning. Ofvanstående omkoftnads-räkning, meddelad af Inspector *Leufvenius* vid Åmot, är med fullkomlig noggrannhet uppgjord. — Malmen har blifvit uppvägd på Roften, samt Kol, Stybb och Bränder uppmätte. All den Malm som här förbrukas, är från Vidtjerns Grufvefält i Sverdsjö Socken och Dalarne. Den är till sin natur tämmeligen likartad, magnetisk, af hård sammanfättning, svartgrå och något glänsande i brottet, medförande en fin, dock synbar blandning af merändels ljusgrön glimmer. I hallt kan den ungefär fvara emot de medelmåttiga Dannemora-Malmerne. — Ett stafrum ved vid Åmot är 7 alnar långt, 7 alnar bredt och 6 kvarter högt, mått vid vedens stor-ändar, som alla läggas åt en led. Om man utan afseende på denna läggnings-method, hvarigenom stafrummet blifver något pyramidaliskt, antager dels innehåll att vara 588 Cubik fot, så blifva 7 stafrum ved, som åtgått i Gamla Gropen = 4116 Cub. fot = 19,00 Cub. famnar, och 4 stafrum som åtgått i den Nya Gropen = 2352 Cub. fot = 10,88 Cub. famnar; således åtgången af ved i den Nya, trefjerdedelar mindre. Om 1 Cub. aln, Vindtjerns-Malm, sådan den på Roften är inlagd, supponeras väga 60 Lifsp:d Vigt. vigt, så åro, med 1 Cub. famn ved i Nya Gropen vid Åmot, Roftade nära 40 Cub. alnar Malm, hvaremot vid Dannemora-Verken, enligt der gjorda observationer, högst 26 Cubik-alnar blifvit Roftade med 1 Cub. famn ved, och per medium af alla der observerade Roftningsfätt, med samma quantum ved endast 20 Cub. alnar.

de begge medlersta vafarne, och så snart de väl fattat eld, tilläpptes öppningen med slaggtegel, på samma sätt lom det öfriga af rosten var muradt. Inom de första 5 dygnen och förr än elden hunnit väl sprida sig öfver hela rosten, behöfde man endast packa till stybbet och spruta något vatten på de ställen der elden ville tränga fram; men på 6:te och 7:de dygnet tarfvades oftare påsprutning och äfven något ny stybb. På 8:de dygnet började elden åter att sakta sig; det påförda stybbet makades omkring och tilpackades på alla ställen der rosten ville öppna sig. Efter nio dygn, hade malmen fullkomligen latt sig åt botten af gropen och med detsamma elden upphört. Det öfriga förhållandet kan bäst inhämtas af bifogade Tabell. — Man ärnar nu på samma ställe inrätta en dylik rostgrop; äfvensom sjelfva rostningslåttet, ehuru i de gamla groparne, med förmon blifvit användt vid en annan Herr Grefven och Öfver-Hof-Jägmästaren Bunges masugn. Vid en ny masugns anläggning i Helfingland äro ock rostgroparne byggda med afrundade hörn, samt rostarne tända och skötta på ofvanskrefne sätt, hvarom man likväl ej vet mera, än att blåsningen skall der gå ganska bra. S.

Några Anmärkningar vid närvarande
konjunkturers verkan på Tysklands
Handels-rörelse.

(Från Tyfkan.)

I Paris såldes nyligen en karrikatur med tittel: *la bascule angloise, den Engelska Gungan.* Jag öfverlämnar åt andra, att på bästa sätt förklara hvad denna teckning skall föreställa, der *Pitt* från Gungans högt uppstigande ända nerstörtar, under det att Engelska Folket, med förfärligt skrik, trycker ner den andra: jag vill blott anmärka, att en träffande bild af lista påskmarknaden i Leipzig likaledes kan framställas under emblem af en Gunga och med samma inskrift. Man behöfde endast, i stället för *Pitt* som tumlar ner, sätta de bekanta Gudomligheterna för Handeln och Näringarne. Dessa uppstego under nyfsmämnda marknad förfärligt i höjden; och det var icke underligt, om vi fingo erfara åtskilliga fall som följde på detta häftiga uppstigande. Och hvem skulle man då sätta på Gungans andra nertryckta ända? Äfven dertill har man lätt tillgång. Man behöfde der endast teckna figurerne af en Fran-

fysk

fysk Öfver-Brandskatts-Kommissarie, af Admiral *Nelson*, och af någon med en Ukas i handen, som för 1801 med outhärdliga tullafgifter belägger införelsen af utländska varor i Ryska Riket.

Sedan 12 och ännu flera år tillbaka fåg man aldrig en så usel och i betalningar och omsättning så alleles förlamad marknad, som sista Jubilar-mässan i Leipzig. Orsakerna dertill kunna uppgifvas till en oberäknelig mångfaldighet. Man kan ock i allmänhet blott säga, att den var en frukt af det olycksaligaste af alla krig, hvars verkningar man ännu seck röna. Emedlertid kan man dock i det hela förnämligast uppgifva tre hufvud-källor till detta onda, de nemligen som genom nys föreflagna sinnebild blifvit förefällda.

Hela det södra Tyskland, så väl som Österrikiska Monarkiens mäktiga Jättekropp, och de små, men för transitohandeln vigtiga Helvetiska Fri-staterne, befunno sig, efter den nys slutna freden, ännu i den yttersta mattighet och uttöming, och kunde på denna marknad, åtminstone med ganska medelmåttiga summor visa sig i egenkap af köpare. Fransyska operationerne vid slutet af den olyckliga vinter-kampagnen, hade aftappat ännu en del

del af dessa länders sista hjertblod. Swaben, detta af natur och af mennisko-flit dubbelt välsignade land, förlorade, efter en aldeles icke öfverdrifven beräkning, endast under denna sista sorgeliga tid, 30 millioner. Bayers, Salzburgs och Öfre-Österrikes förlust, var i förhållande till den korrrta tid, hvarunder de måste ut-
härda krigets olyckor, ännu betydligare. Man känner väl redan af andra underrättelser sista Frankfurtska Påsk-marknadens historia; men i dess egenskap af förutgående grundfats till den slutföljd, som derrifrån först i den tätt påföljande Leipziger-marknaden fullkomligt kunde dragas, måste äfven här några ord om densamma anföras. Swabiska, Bayerska och Öfre-Österrikiska Ständerna kunde omöjligen i klingande mynt anskaffa de betydliga kontributioner, som pålades dem af en genom fälttågets ovanliga bekvärligheter ännu mera retad segrande fiende. De betalade derrföre med ganska goda assignationer och växlar på de bästa Frankfurtska handelshus. Men äfven Fransyska Krigsuppbördsmän hade redan förut nerfatt betydliga summor hos Frankfurtska Bankiererne, och derrvid förbehållit sig att så lyfta dem vid anfordran. Nu skulle alla dessa summor, vid marknads början,
af

af Frankfurtska handelshufen betalas. Man tillade härvid Fransoferne den förhatliga affigten, att vilja förstöra hela denna marknad, der rörelsen sades utfalla endast till Engelsmännens fördel; men man bör icke härleda ifrån en sådan affigt, hvad som var en följd af ett tryckande behof, och af omedelbara befallningar ifrån Paris, till stort missnöje för dessa uppbördsmän, hvilkas enskilda fördel derigenom inskränktes. Det klingande myntet gick emedlertid, i tungt lastade vagnar, ur Frankfurt, och med detsamma handelns nerf och styrka för närvarande ögonblick. Handelshufen *Mühlen* och *Bethman* skulle ensamme för Öfre-Österrike betala 3 millioner livres: på samma sätt *Heider*, och andra stora hus. De måste nu sjelfva låna emot 12 till 14 procent. Det klingande myntet kom med kurirer från Hamburg, Leipzig och andra handelsstäder. Mindre köpmän, som hade med sig assignationer, kunde i början, ehuru säkra de voro, aldeles icke realisera dem. Man betalade för 14 dagar $\frac{1}{2}$ eller åtminstone $\frac{1}{4}$ procent på de bästa papper. Stora växelhus begagnade sig af de fyra anståndsdagarne, för att vinna tid. Naturligtvis förorsakade detta mångfalliga hinder och svårigheter i Frankfurt; men det skulle

tillika i förväg äga ett skadligt inflytande äfven på Leipzig. Då nu också Fransyska Armén vid sin hem-march qvarlämnade ganska litet penningar och först på andra sidan af Rhen erhöll sin aflöning; då allt det öfriga myntet redan var borrar; skulle penningebristen, för ögonblicket, i hela det öfra Tysskland blifva stor: den kändes så mycket smärtsammare, som den tidepunkt ännu icke var inne, då de, som med rätt och orätt blifvit rika, vågade uppenbart njuta sitt öfverflöd, och det gafs visserligen öfverallt enskilda personer, hvilka, af barnlig fruktan, eller af passion för sjelfva metallen, drogo anfenliga summor ur allmänna rörelsen och fyllde dermed kistor och kaffor. Fransyska penningar i hela och halfva riksdalrar, kunde i Leipziger-marknad nästan icke erhållas; men guld fanns der i öfverflöd, hvarföre det också något föll i värde. Allt följer af Fransyska uttömningsförmågan i det södra Tysskland!

De motskäl, hvarmed England vederlade den bekanta Preussiska Minister-noten, voro — en Flotta, som under *Parkers* och *Nelsons* anförande passerade Sundet och stormade linierne för Köpenhamn. Detta författe Öster- och Nord-sjöns Tysska kuster i alarm. Danska Armén i Holsten
fat-

fattes på rörlig fot, och befatte Hamburg och Lübeck. Preusen lade ett landt-embargo på Kurförstendömet Hanover. Elben och Vesern blefvo tillspärrade. *Krig* var således äfven här dagens lösen, och all handels-gemenskap måste äfven i norra Tyskland upphöra, innan förändringen i Pettersburg inträffat, och så länge man icke såg något slut på striden emellan England och Norden. Holstenska Adeln måste anskaffa hästar, monderingar och vapen åt sina underhafvande bönder: de mest förmögne godsägare deribland, voro derföre nödsakade, att uppsäga de kapitaler, som de förskutit de handlande. Danska Banken betalade med 15 procents förlust. Man hotade de Engelska varuföräderna i Altona och Hamburg. Några oroliga nätter i Hamburg, hvarunder dessa varor ombytte sina förvaringsställen och till namnet äfven sina ägare, återbragte väl allt i sin förra belägenhet, och Danskarne läto i det närmaste allt bero vid hoteller. Emedlertid var dock Elben under 6 veckors tid tillspärrad; nordiska fartyg, till ett ovanligt stort antal, kvarhöllos i Engelska hamnar; och Engelmannen var sjelf, åtminstone med sina yngsta varu-transporter, utesluten från fast landet. Det kunde icke fela, att ju

allt detta skulle hafva ett skadligt inflytande på Tysklands handel. I Leipzig var under sista marknaden egentligen aldeles ingen kurs på England. Der saknades väl icke Engelska varor eller affättning på dem; men allt härledde sig från den tid som föregeck Hamburgska embargot, och var desutom blott en skugglek emot den ofantliga rörelse med Engelska tillverkningar, som i näst föregående marknader ägt rum.

Äfven uteblef hela den *köpande Norden* denna gång ifrån Leipziger marknad. På stället voro knapt 40 Ryska och Poliska köpmän af betydighet. Man hade långt förut känt det allmänna handelsförbud, som med det nya århundradets ny-år skulle taga sin början i Ryska Rikets samtliga både äldre och i sednare tider förvärfvade provinser. Man hade derföre på förra årets Leipziger-Jubilatmässa, men i synnerhet på den sista i högsta grad lysande Michaelis-mässan 1800, till öfverflöd försatt sig med allt hvad man kunde erhålla, och dermed innan marknadens slut fullproppat alla magasin. Således inträffade nu ej en gång ett nytt behof af nya varor, hvilket hvar och en klok köpman redan förut insett. Härtill kom ännu den outlägligt stora bristen på
klin.

klingande mynt i hela Ryska Riket, hvil-
 ket dageligen alltmera öfverfvämmades af
 pappersmynt, och derföre, i alla sina ut-
 ländska handels-relationer, befann sig i
 den yttersta förlägenhet. Till och med
 Rysslands sista källa, handeln med Eng-
 land, tilltöpptes sluteligen, likasom en
 lång tid förut sjelfva den första hufvud-
 artikeln i Rysslands utförel, spannmålen,
 varit hämmad. Emedlertid skulle allt det-
 ta blott få mycket mera hafva drifvit Ry-
 ska och Polska köpmän till nya spekula-
 tioner på Leipzig, om nyfsmämnda kata-
 stroph, hvars gränslösa följder ännu ej
 en gång kunna giffas, inträffat 2 månader
 tidigare; ty Ryska köpmannen måste från
 det inre af landet, på ännu tillfrusna
 strömmar, under begagnande af sista vin-
 terföret, göra sin resa, och behöfver i
 allmänhet en ganska lång förberedelse.
 När Kejsar *Paul* afled, var det ej mer
 att tänka på någon resa till den då tidi-
 gare infallande Påsk-marknaden i Leipzig.
 Svårligen torde ock den i allmänna tid-
 ningar redan yttrade förhoppningen, att i
 Naumburger-sommarmarknad det skall af-
 göras, som i Leipzig uteblef, gå i full-
 bordan. De första stora verkningarne af
 Kejsar *Alexanders* nya och milda system,
 kunna ej förr än i Leipziger-Michaelis-

mätta visa sig, då emedlertid äfven Spaniska piastrarna lära hafva återfunnit deras väg till Ryfsländ, och den ordning i alla delar af stats-ekonomien, som den nye Kejsaren infört, hafva höjt stats-obligationernes fallna kredit.

Den farhågan, att aldeles inga Engelska varor skulle finnas i Leipfig, vederlades från alla sidor vid första ögonkast. Elben hade nästan hela vintern varit öppen, och de väl underrättade handelspekulanterne i England hade, innan sista stormen utbröt, dragit försorg, att alla magasinerna vid Elben blifvit fullpackade ända upp till taket. Varor, som kommit för sent till Frankfurt, fördes genast med snabbhet till Leipfig, och hvad som der vid marknadens början ännu icke fanns till öfverflöd, kom mot slutet i fulllastade fragtvagnar från Hamburg. Huru stort öfverflöd man hade på de i England och Scottland tillverkade bomulls-varor, kunde dömmas af de obegripligt låga pris, hvartill de finaste mussliner i denna marknad såldes. Sachsiska fabrikanterna kunde för ingen del hålla samma pris, och en köpman från Plauen försäkrade, att han icke beklagade något få mycket, som att han icke kunde använda ett ansevärt kapital till uppköp af Engelska bom-

bomulls-varor, emedan han vid deras återförfäljning i minut skulle vinna anse-
ligt, och aldrig sjelf kunde låta fabricera
dem till så lågt pris. Engelska köpmän-
nen voro vid denna marknad så spaka,
att de, alldeles emot deras vana, icke
försmådde den obetydligaste minuthandel.
Äfven härvid hörde man okunnigheten
göra den orimliga anmärkningen, att En-
gelska Regeringen godtgör köpmannen
hvad denne genom ett altför lågt pris för-
lorar. Men om man tar i öfvervägande
de ofantliga kapitaler, hvarmed Engels-
männen drifva dessa fabrikationer; om man
beräknar fördelarne af deras mekaniska
inrättningar, som beständigt vinna en hö-
gre fullkomlighet, och af de kemiska
uppfindingarne vid blekning och tryck-
ning; så skall mycket blifva begripligt,
som eljest synes vara en gåta. Så myc-
ket åtminstone är tydligt, att de Tyska,
och i synnerhet de Sachsiska fabrikanter-
ne, vid dessa pris icke kunna länge be-
stå. Man har ännu nyligen, såsom be-
vis på Sachsiska bomulls-fabrikernes tillta-
gande välstånd, anført, att år 1798 en-
dast i Plauen förarbetades 184,844 skålp:d
Engelskt machin-garn, och detta var än-
då blott hvad i Accisen var angifvit.
Denna summa har de sista 2. åren snara-

re stigit än fallit. Men denna gång var inköpet af denna vara också hämmadt, och de Sachsiske fabrikanterne singo erfarra omöjligheten af, att äfven med biträde af den minst dyra spånad från England, täfla i pris med samma lands fabriksvaror. Engelsmannens betydligaste affättning i Leipsig, likasom nyls förut i Frankfurt, gick på Frankrike. Den Fransyska vackra världens raseri, att vilja vara klädd endast af Engelsk fabriks-tillverkning, öfvergår allt hvad man kan föreställa sig. *De faror som härvid åtfölja kontrabands-handeln medföra ingen annan verkan, än den, att göra Frankrikes handelsbalance ännu oförmonligare, än den i alla fall vore; ty den Fransyska köpmannen måste nu betala äfven alla dessa faror *) till den utländska mellan-handlaren.* Detsamma gäller om de Vestindiska kolonial-varorna. Man kan derföre, under så många Franska Fabrikers och hela Franska sjöfartens förstöring, med säkerhet beräkna, att, — om inga total-förändringar inträffa — inom mindre än 3 år, alla af Fransoserne ur Tyskland bortförda summor skola vara i Engelsmannens hand. — —

Nya

*) Och hvem betalar sedan köpmannen hvad han utlagt och vägat? — Förbrukaren.

Not af Öfversätt.

Nya Uppfinningar till fördel för Nåringarne.

(Från Tyskan.)

Garfveri-Konsten har af medborgaren *Proust* blifvit begåfvad med det *garfvande ämnet*. Han uppfann det samma under det han undersökte en mängd materialier, af hvilka man betjenar sig för att garfva läder. Detta ämne skall vara väsendteligt skildt ifrån galläppel-syran, hvilken man hitintills ansåg vara mest verkande vid läders garfning (n.b. med vegetabiliska produkter) och anträffas väl merändels, men icke alltid, i förening med det samma *). Rummet tillåter icke en vidsträckt undersökning härom: vi nöja oss derföre med, att i förbigående erinra om *Trommsdorfska* kritiken **) deröfver, och att tillägga några vinkar. Till en början, en liten, men i närvarande tid icke oviktig anmärkning. *Molliere* agade i sin *malade imaginaire* sina samtidas tro på *qualitates occultas*, och deras böjelse, att för-

Y 5

kla-

*) *Annales des manuf. et des Arts* N:o 3. *Bulletin de la Societé philom.* N:o 9.

**) *Journal für Pharmacie*, VIII. B. I St. sid. 105.

klara gåtlika phenomener genom nya namn, hvilka, i stället för *upplösningen*, icke innehöllo annat än *problemet* *). Synes icke ockfå medborgaren *Proust*, i likhet med dessa läkare, vilja, i stället för den väntade upptäckten, affpisa oss med ett namn, som egentligen innefattar blott ett vidgående, att han icke närmare känner det i fråga varande ämnet? Sådana bländverk äro ibland anhängarena af den nya, eljest i så många affeenden aktningsvärda, Chymien, icke färdeles fällsynta. — Men nu till faken. Om jag icke aldeles misstar mig, består *garfvandet* egentligen deruti, att man i ett kreaturs hud aldeles förstör den sista återstående *djuriska retbarhet*, som dess fibrer, ännu länge efter creaturets död, ostridigt äga. Denna fatts kan icke vara främmande för en kännare af galvaniska experimenter, och icke eller för dem, som veta, att upptorrkade polyper efter flera år åter upplifvas, eller som sett huru hudar förhålla sig emot eld, starka syror &c. Alla substanser, hvilka äga förmåga att till den grad förlama denna retbarhet, att huden dervid icke förlorar sin böjlighet och sin egenskap att kunna uttänjas, äro der-

*) Quare opium facit dormire?
Quia ei inest vis dormitiva?

derföre *garfvande*, och ibland dem äro många, i hvilka medborgaren *Proust* förgäves skulle söka *sitt* garfvande ämne. Kalmucken garfvar sin häls Hud ganska väl med sur mjölk och rök; våra fadelmakare bereda *sitt* hvitmentade läder med alun; *Afhton* med (sit venia verbo) metalliska medel-salter, &c. Hvar är der det garfvande ämnet i *Prousts* mening? Vi nödgas således hädanefter, som hittills, vara af den tankan, att alla adstringerande substanser af hvad art som helst, och i synnerhet galläppel-syran, åstadkomma garfning.

I öfrigt synes *Proust* under *sitt* garfvande ämne i synnerhet förstå de harzagtigt-gummösa beståndsdelar, som finnas i många vegetabilier, i synnerhet i ekarne, och i mycket vatten bibehålla sig synbart oupplösta, men i litet vatten, likasom vid förändrad grad af värma, samt aldra lättast genom alun, nedfalla till ett sedan i vatten svårlösligt nederflag. Sker detta precipitat i det inre af huden, blir lädret derigenom naturligtvis så mycket tjockare. På denna observation grundar sig ett förslag, som jag här vill underkasta Läsarens pröfning; nemligen, att först garfva huden med adstringerande bark, och sedan hon blifvit genomblött af bark-

la.

laken, lägga henne för en kort stund i en alun-upplösning. Detta förfarande, i förening med *Hildebrandiska* apreturen genom fernissa *) eller tjära **), måste åstadkomma ett ogenomträngligt sål-läder. — Den förteckning på garfvande vegetabilier, som *Proust* meddelar, är i behof af en från äldre och nyare upptäckter hämtad större fullständighet. Se här en tillökning deri: tormentil-rot ***) (erica vulgaris ****), hvarmed den forna Würtembergiska Läkaren *Gesner* anställt lyckliga försök; jordpärons-blad †); tobaksstjelkar; yttre skalet på mandlar ††).

För *Färgeri-Konsten* tror sig *D. Handel* i Mainz, på bergen vid Frankfurt hafva funnit en ört, som ger en lika skön röd färg, som cochénille †††). Om denna

*) *Reichs-anz.* 1799, N:o 185.

**) *Engl. Misc.* 1 B. 3.

**) *Buchanans resor i Hebriderne.*

****) Det synes som Författaren här menat *tormentilla erecta*. *Lin.* Öfvers.

†) Förelagna af *D. Handel* i Mainz.

††) Recomenderade af *Fuchs*: se *Reichs-anz.* N:o 216. Man jämför härmed i allmänhet *Bekmans Technologie*, *Burgsdorfs Geschichte vorzüglicher Holz-arten.*

†††) *Journal für Fabr.* März 1800. Tilläfs

na färg är lika så varagtig, som den, i hvars ställe den skall nyttjas, så vi framdeles tillfälle att om dels öfriga beskaffenhet yttra ois. — Herrar *Streiber, Eichel & Comp.* i Eisenach lällja, till besparing af den dyra *Indigon* och af den ännu dyrare *Cochenillen*, deras *Perfio*, hvilken skall äga ett stort företräde framför *Orseille*, men som, efter hvad jag af egen erfarenhet kan försäkra, ej är annat än torr *Orseille*.

I *Glastillverknings-Konsten* kunna vi anföra den af Medborgaren *Saget* inrättade fabrik för *svart glas*^{*}). Om *svart* här vill säga detslamma som *mörkgrön*, behöfva vi icke göra ois möda med citationer ur *Plinius*^{**}); men om *Sagets* glas skulle verkligen vara *svart*, är det att förmoda, att han icke uppvisat alla sina råa materialier för de Deputerade af National-Institutet, som undersökte hans uppfinning; ty i det fallet måste, utom de anförda ämnena *sand, aska, glaskårsvor* och *soda*, äfven pulveriserad *basalt* (hvilken, som

ventyrs *Aëta spicata*? Se *Tielebein in Crells Neuesten Entdeckungen*, XI B.

^{*}) *Decade phil. An VIII. N:o 12.*

^{**}) *Hist. Nat. XXXVI. c. 26.*

som bekant är, redan i och för sig sjelf ger svart glas *), vara en beståndsdel af hans glasmasa. I öfrigt skola *Sagets* bouteljer, vid de anställda försöken, hafva bättre motstått så väl fyror som de elastiska gas-arterne, än något annat Fransyskt glas, ehuru de äro $\frac{1}{3}$ lättare, än bouteljer från andra fabriker. — Oändligt mera märkvärdig är en uppfinning af medborgaren *Pujot des Charmes*, som innehar den konsten **), att så hoplöda sönderslagna spegel-glas, att ej allenast inga märken efter sönderbrytningen eller lagningen synas, utan att äfven alla förra bristfälligheter i glasets färg, bläddror &c. försvinna. Konstnären gjorde inför National-Institutets Komissarier första profvet med sin uppfinning, hvars första fördel består deri, att under det glaslet jämnas för att utplåna sporen efter hoplödningen, förökas de hoplödda speglarnes både längd och bredd ganska betydligt. Om ej de sakkunnige Kommissariernes vittnesbörd satte denna uppfinning utom allt tvifvelsmål, kunde man komma i frestelse att här tillämpa *Plinii* omdöme öfver det mjuka glas, som under

*) *Wiegleb Magie*, II. n. 167.

**) *Decade Ph. An VIII. N:o 1.*

der *Tiberii* regering skall hafva varit uppfunnit: *eaque fama diu crebrior, quam certior fuit* *). Nu åter måste man anse den för den största förbättring i Glastillverknings-konsten, som denna undergått, allt sedan Phœniskiska Skeppare, emot deras vilja, i stället för deras middagsmåltid kokade det första glas ur sand och faltpeter.

Att förvandla *Lin* till en bomullslik substance, har *Doerfurt* nyligen **) åter försökt, sedan *Wiegleb* ***) redan för mer än 20 år sedan meddelat receptet dertill. Deremot vill en annan ****), i stället för lin, låta spinna humle-rankans trådar; och i Ostindien har man begynt utöfva den ifrån Chineserne lärda konsten, att af Aloe-trådar spinna rep, under det man i Ny-holland återkommit från sitt höga begrepp om den sud-indiska lin-plantan (phormium). *Ch. Tennant* i Scotland neutraliserar den dephlogistilerade saltsyran med kalkjord, i stället för den dyrare pottaskan, och betjenar sig af detta
me-

*) *Hist. Nat. XXXVI. c. 26.*

**) *Anz. der Leipz. ök. Soc. 1799.*

***) *Nat. Magie, 1 B. pag. 325.*

****) *Reichs-Anz. 1799, N:o 207.*

medel-salt till *ldrfts blekning* *): *Higgins* i Irland betjenar sig af svafvel-lefver-kalk till samma ändamål **). *Trommsdorf* bleker linet med oxyderad falltsyra, så tillfägandes ännu efter des medborgerliga död, innan det för den litterära världen åter uppstår till papper ***). I England ****) och Frankrike †) fortfar man med god framgång, att från gammal både tryckt och skrifven *non sens* rentvätta papper, för att göra det tjenligt att mottaga en ny. *Senger* i *Rek* förökar den *Vehrfiska* katalogen på pappers-ämnen, med *vatten-ull* (*conferva*), och bevisar, genom det papper han nyttjar till sin i detta ämne utgifna skrift, att förslaget är möjligt: jag kan dock icke säga, att de svarta bokstäfverne på den grå-grönagtiga grunden förefallit mig särdeles behagliga. Den tanken, att som nu i England af *halm* tillverka papper, är icke ny, utan tillhör en Tysk vid namn *Wehrs* ††).

Som

*) *Fourn. f. Fabr.* 1799, *Augustus*.

***) *Bibl. br.* N:o 91, 92.

****) *Reichs-Anz.* 1799, N:o 250.

†††) *Engl. Misc.* I. b. 3.

†) *Ann. de Ch.* XIX. p. 237.

††) Redan på 1740-talet kände *Linné*, att uti *China* tillverkades papper af *bambo*; hvilket gaf honom anledning att i en *Vetenskaps-*

Som bekant är, har man längesedan insett, att på vanligt sätt spiral-formigt spunna *Rep*, ägde, i förhållande till hvad de kostade, älför liten styrka och varagtighet, och likväl inträffar så ganska ofta den händelsen, att en människa, vid segling, byggnad &c., måste anförtro sitt lif åt en tröls lina. Man var derföre nödsakad, att öka tjockleken för att vinna mera styrka; men derigenom blef också tågverket dyrare, intog mera rum, och kunde mindre bekvämt handteras. Redan *Muschenbroek* var betänkt uppå att afhjelpa denna brist. Den förtjente *Mögling* fullföljde *Muschenbroeks* idéer vidare, och uppfann ändteligen sina *rundt-väfda rep*, hvilka förena en mindre vikt med mera styrka och varagtighet, äro i anseende till deras *inskränkta* yta bekvämare att handtera, och äro dessutom mindre utsatta för hygrometriska förändringar af atmosfärens verkan. *Rappolt* har vidare förklarad dessa fördelar genom försök, hvilka han år 1795 öfverlämnade Allmänheten. *Mögling* sjelf lärde också att använda dessa rep i *platt* form (det vill säga: deras runda ihålighet sammantryckt, och det ena på detta sätt band-rika repet sydt

Z

på

Accademiens sammankomst föreslå, att till samma ändamål använda vår *rör-hvass*.

Öfverfätt.

på det andra eller flera af lika diameter, till likhet med vagns-remmar). Jag måste låta dessa anmärkningar gå förut, för att försvara en landsmans ägendom emot en utländsk Usurpatör. Under den 17 November 1798, låt nemligen *John Curr* från *Scheffield* i England, gifva sig ett patent på sin uppfinning: att väfva flata rep *). Vi tro ols likväl kunna påstå, att de rep han tillverkar, måste vara svagare, än de af *Möglings* uppfunna; emedan *Curr* till de enkla beståndsdelarne nyttjar rep, hvilka efter det vanliga sättet äro spiral-formigt virade, och måste följagteligen i och för sig sjelfva vara svagare, än de af lika tjocklek efter *Möglings* method. En annan Engländer, *Chapman*, har uppfunnit en maschin **), hvilken af hampan på en gång spinner de enkla trådarne och af dem rep. Ännu en annan, vid namn *Hundart*, har uppfunnit en method, genom hvilken tågverket, redan under det spinnandet förrätas, blir till de minsta trådar, som utgöra dess beståndsdelar, med tjära bestrukit ***).

Fle-

*) *Annales des Manuf. et des Arts, An VIII: 257.* Der finner man äfven en teckning af hans väf-maschin.

***) *Nürnb. Handl. Zeit. 1799. Beil. N:o 59.*

****) *Engl. Misc. 2 B. 3.*

Flere Konstnärer hafva varit sysslosatte med *Jerns Rafinering* och *Fabriktion af Stål* *). *William Bell* försökte

Z 2 att

*) Den af Svenska Masmästeriet redan så förtjente Directör *Swedenstjerna*, och af hvars fortfarande bemödanden för vetenskapens tillväxt och praktiska tillämpning våra bergverk kunna vänta sig de viktigaste fördelar, har i anledning af uppgiften i *Repertory of Arts*, gjort förlök, att af *Jernmalm nedsmälta smidigt jern*. Han har äfven af färkjern, genom en enda smältning, förfärdigat *garf-stål*. Det vore önskvärdt, att tillgången vid och resultaterne af dessa försök i hela deras vidd komme till allmänhetens kunnskap. Friherre *Hermelin*, utmärkt af sina stora uppoffringar och sitt nit för Fäderneslandets kändedom och våra Vesterbottniska bergverks utvidgande, har under den 15 Junii innevarande år erhållit privilegium, att vid *Langnäs* i *Vesterbotten* inrätta en stål-tillverkning af nyssnämnde art.

Ibland nya inhemska uppfinningar, torde äfven kunna räknas den, att af *Glete* tillverka *Blyhvitt*, hvarigenom en vida större besparing naturligtvis skulle äga rum, än då dertill, efter det vanliga sättet, tages rent metalliskt bly: äfven ättikan skulle vid den nya metoden besparas. Uppfinnaren häraf har likväl, på sin ansökan om privilegium, fått afslag, af det skälet, att en annan förut fått privilegium *exclusivum*, ej på nyssnämnde nya uppfinning, utan på den vanliga tillverkningen af *blyhvitt*.

att rena jernet med kolstybbe och kalk *); *Les Annales des Manufactures et des Arts* **), lämna en vidlöftig afhandling om stål-tillverkningen, der vi likväl förgåfves hafva sökt den i detta yrke klasfiska *Rinmans* namn; och *Bibliothèque Brittanique* meddelar *Pearsons* undersökningar om den nys upptäckta indiska stål-artade metallen, *Woots* kallad, om hvilken *Lichtenberg* ***) gaf Tyfkarne första underrättelsen.

Konsten att *hårda Koppar* (på hvars möjlighet man fann bevis i gamla grafvar, af uppgräfna vapen och andra verktyg), råknades, som bekant år, för länge sedan förlorad. General *Leon Levasseur* uppfann den å nyo, i det han sammanfånlte 12 delar tenn med 100 delar koppar ****); en method, hvartill han leddes af *Pearsons* analys af gamla vapen †).

Om

Äfven har en Svensk begärt privilegium på *Blånors förädling till bomullsligt ämne.* Öfversättaren.

*) *Nürnb. Handl. Zeit.* 1799. *Beil.* 26.

**) *An VIII.* N:o 1, 2.

***) *Götting. Taschen-Kalender,* 1796.

****) *Annales des Manuf. et des Arts.* VIII. N:o 3.

†) *Philosophical Transactions,* 1796.

Om Lagar, som föreskrifva Husbønders och Tjenstehjons inbördes Pligter.

Då det är fråga om en ny Legohjonsstadga, torde det icke vara ur vägen att undersöka huruvida Husbønders och Tjenstehjons inbördes skyldigheter kunna vara ett föremål för lagen, och om det icke vore bättre att låta det ankomma på dem sjelfve att afsluta med hvarandra, och hvar och en Husbonde att förja för sitt hus.

Det är i allmänhet en fanning, att ju mindre den allmänna Styrelsen blandar sig i den enskilda, ju bättre. Icke går det såmre i hushållen i allmänhet derföre att lagen ännu ej stadgat mans och hustrus, barns och föräldrars husliga förhållande mot hvarannan. Att utstaka gränser uti hvaraderas rätt, der den af sig sjelf är gifven, men ej så noga till alla delar bestämd, är att draga en mörk linia, hvilken bägge då först skola bemöda sig att göra tvistig och att öfverfuga: det är att bereda ämnen till ömsesidiga påståenden, hvarigenom samsjan inom hufet löper fara. Den ena blir hård och poekar i lagens namn, den andra blir sturk och undandrager sig i skygd af lagen.

Huru har det tjänande ståndet uppkommit? Förmodeligen på det sättet, att det fader- och moderlösa barnet blifvit af andra tagit och uppfostradt, börjat att vakta fåren. Herdar och herdinnor äro väl de äldsta drängar och pigor. Utan att vara barn eller äga deras rätt ock företräde, blevo de med dem lika handterade. Herden blef måg, herdinnan sonhustru, eller gifte de sig tillhopa, fingo några får, någon boskap, uppfatte sitt eget tjäll och grundlade ett nytt bo. På det sättet hafva husbönder och tjenstehjon tillkommit; på det sättet är jorden befolkad och hushållen utvidgade.

En tjenare har således ifrån början varit värdad och aktad, samt utgjort en del af familjen. Han kunde med densamma förenas; han förtjente det; ty han underhöll och förökade hufets väl och bestånd och försvarade det till det yttersta. Blotta lågen hos en annan att äga honom, ansågs såsom ett brott, och den Gudomlige Lagstiftaren har i 10:de Budordet förjt för des bibehållande på sitt ställe.

Ehuru ofördelagtigt begrepp vi göre oss om fornälderns seder och lefnadsfatt, vore det dock att önska, att de åtminstone i detta ämne alitid blifvit bibehållna. En husbonde var då en öm fader för sitt folk; bägge åtnjoto samma föda och samma kläder;

der; husfadren skötte tjenstehjonen under deras sjukdom och på deras ålderdom. Och hvilken ömhet, hvilken trohet tillbaka? Att gå i döden för sin herre, att ej vilja öfverlefva honom; detta blef, utan att vara en af lagen föreskrifven pligt, känslans drift och tacksamhetens offer. När vi läse dessa händelser i de gamlas skrifter, förvånas vi. Hade vi deremot lefvat den tiden, skulle vi ansett det vara i sin ordning. Vi finne bland annat såsom exempel af husbönders och tjenares samband, huru ammorna alltid medföljde sina fosterdöttrar: sedan de från deras intråde i världen förgt för deras föda, undervisade de dem, blefvo deras förtrogna, oskiljaktiga från dem i alla öden. Ammans söner och hufets som hon uppfoßt, blefvo fosterbröder, i lif och död förenade.

Hvilken skillnad i tider och seder! Man borde föreställa sig, att med det allmänna vettets framskridande; att i den monniskan mera lårt känna sin ställning och sitt förhållande till sina medmänniskor; att ju mera hon i borgerliga samhället funnit sitt väl beroende af andra människor; ju närmare skulle alla människo-klasser förenas, och de goda sederna, kärleken, vänskapen, ömheten, medlidandet, icke mera vara förtjenande dygder, utan allmänna känslor.

Långt derifrån, finne vi beklagligen dessa meniskligheten hedrande, dessa i lyckans dagar likasom i nödens och eländets hugnande och tröstande rörelser, afmattade och inskränkta. Detta är icke allenast egennyttans verkning och den belågenhets, hvori ökade behof och minskade tillgångar författ oss under samhällenas närvarande ställning, utan äfven kanhända mindre väl uttänkta lagars. Då i dem sederna icke blifvit lagda till grund, och deras bibehållande såsom det hufvudsakeliga ändamålet af lagstiftningen icke sökt, bör man icke undra på deras förfall; och följden deraf skulle vara ännu värre, om ej hjertats naturliga drift, christendomens föreskrifter och upplysningens verkan på tänkesätten till någon del bibehölle dem. Genom vidlyftiga och noga utstakade föreskrifter om ordning och skyldigheter, och med den grundsatsens fastställande, att pligterna emot Staten äro de första af alla, har man sökt befordra samhällets lugn och bestånd. Detta är visserligen af ganska stor vigt; men om derigenom sambandet och förtroendet imellan Statens medlemmar ofta blifvit rubbadt, så är af hvad till samhällets välhet oundgängeligen fordras, med ena handen förstördt hvad med den andra blifvit uppbyggt.

Således hafva flera samhällets Lagar
noga bestämt förhållandet emellan hus-
bönder och tjenare, och i synnerhet stad-
gat de förras rätt, hvilken så långt blif-
vit utsträckt, att de kunde i sin tjenst
tvinga andra medborgare. I ekonomiskt
afseende, och såsom ett, under mångfall-
diga andra orättvisa och felagtiga inrätt-
ningar, likasom oundgängeligt nödfalls-
medel till landtbrukets drifvande, har så-
dant någon gång, för någon vis inskränkt
tid kanske medfört nytta; men i afseende
på rättvisa och moralisk bildning må-
ste det förkastas. Hvad nit och trohet
vill man begära af en våldförd, tvungen
och illa lönad tjenare?

Att antaga tjenst bör vara en fri hand-
ling, der contrahenterne sjelfve äga magt
att utslätta vilkoren. Den försarne, sta-
dige, villige, flitige, nyktre, händige
kan begära mera, bör få mera, än de
som mindre eller alldeles icke innehafva
dessa egenskaper. Den som utbjuder sin
tjenst, känner ungefärligen huset dit han
erbjuder sig; den som antager honom i
sin tjenst, bör känna eller skaffa sig kän-
nedom om hans seder och skicklighet.
De som på slump öfverenskomma, böra
skylla sig sjelfve för följderna deraf.

Ibland det mindre förmonliga, som le-
 gohjons-lagar föreskrifvit, synes mig äfven
 vara den fastställda viffa flyttningstiden.
 Vid första påseendet tyckes det vara myc-
 ket fördelagtigt både för husbönder och
 tjenstefolk, att vid en viss tid vara säker
 om nytt folk och ny tjenst, och vissferli-
 gen är detta beqvämt; men ofta ligger i
 sjelfva beqvämligheten och lättheten att få
 sina behof uppfyllda, anledningen till des-
 sa behof. Om ingen viss flyttningstid va-
 rit utlatt; om icke den pålysta årliga
 marknaden på folk öfver hela Riket va-
 rit till, är säkert att flyttning mera fäl-
 lan skulle ägt rum. Svårigheten, ofta o-
 möjligheten att finna nytt folk och ny
 tjenst, hade gjort att husbönder genom
 godt bemötande sökt behålla sitt folk i
 sin tjenst, och att tjenstehjonen varit me-
 ra angelägna att genom flit och trohet
 bibehålla sig i den de en gång fått. Ic-
 ke annat än brott och oleder hade för-
 mått husbönder att gifva afsked; icke an-
 nat än elak medfart att begära det. Fri-
 heten att flytta hade lika väl varit till;
 men det hade ansetts för en skam, för
 ett bevis på odygd eller oduglighet att
 hafva blifvit borrtkörd, äfven som ett be-
 vis af hårdhet eller obillighet å husbon-
 dens sida, när någon, om ej för att gif-
 tas

tas eller emottaga någon bättre lägenhet, nödgats begära sitt afsked. Så snart uti ett hus en tjänst blifvit ledig, eller mera folk behöfts, hade då fattige föräldrar utbjudit sina barn, de mest välartade och skicklige blifvit antagna, vilkoren snart afgjorda. Desse merändels unga personer skulle hafva anlett sig komma i nya föräldrars hus; vane att lyda hemma, att vara uppmärksamme, flitige, trogne, blefve de älskade: föräldrarnes fortfarande uppsigt och förmaningar (ty de skulle merändels ej komma långt bortt); flägts, grannars, jämnåriges och kamraters uppmärksamhet; det naturliga begäret att behaga och ställa sig in; den ömhet dem visades; allt hölle dem i tygeln så länge ungdomen varade: lynnet stadgades: husbondfolkets förtroende och vänskap vunnnes; och efter en flerårig tjänst, när någon lägenhet att försörja sig på egen hand yppades, eller när tillfälle gäfves till ett godt och passande giftermål, vore det husbondfolkets nöje att dervid belöna dem och med ett anständigt utstyr visa dem sin tacksamhet.

Huru mycket så väl husbönder som tjenare skulle hafva vunnit på en sådan ordning, är lätt att finna. Då den ena, van vid den andras sinnelag, vet att läm-
pa

pa sig derefter; då husbonden känner sitt folks krafter, skicklighet och förmåga; kan han derfter styra arbetet samt i de tjenandes händer förtro sitt goda, och de, med kännedom af husbondens vilja och föresatser, af stället, grannarne, arbetet, ända till kreaturen, alltid uträtta göromålen och träffa det rätta. Ännu mera, huru mycket vinnes ej det inbördes förtroendet, huru befordras icke den husliga fällheten, af att alltid vara omgifven af fäkre och trogne tjenare, och huru väl trivas de icke, då dem intet fattas, då de veta sig under sjukdomar blifva vårdade, förhjelpte till egen bosättning när lägenheter dertill sig yppa, och på ålderdomen icke förskutne?

Våra resebeskrifvare hafva icke aktat mödan värdt att anteckna folkslagens seder i dessa delar; få resande hafva dervid fäst uppmärksamhet; men af de Franska skådespelen, af romaner och enskilda berättelser, har man anledning att sluta, att detta är målningen af husbönders och tjenares belägenhet i Frankrike, åtminstone för några år sedan.

Svenska legohjonsstadgan har väl i 6 art. 3 mom. ansett det *både lofvärdt och tillåtligt*, att på flera år antaga och ständigt blifva i sin tjänst; men då den i 3 art. 1 mom.

i mom. icke på hvart helt, halft, fjerdedels &c. hemman tillät mera än en halfvuxen dräng och piga, hvilkas ålder var utfatt till emellan 15 och 21 år, så hade den med detsamma, så länge denna dets föreskrift ännu var gällande, påbudt, att vid 21 års ålder skulle de ur tjensten förvisas, de eller de äldre legohjonen. Detta var så hårdt anbefaldt, att *husbonden eljest pliktade 10 daler silfverm., angifvarens ensak; kronobetjente och landsfiscaler, som ej angåfvo det, en lika summa; sjerdingsmän 5 daler; tjenstehjonet var förfallit till tjänst hos angifvaren eller den det behöfde; treskades det deråt, ansågs det för löst och ledigt, och förfors dermed som med lösdrifvare.* Man måste tillstå, att detta var hårdt: lagen tvingade i tjenst och ur tjenst; straffade för det man ej antog tjenst; straffade för det man blef kvar i den tjenst man i sin ungdom antagit; straffade husbonde och tjenare som funno sig nöjde med hvarannan; åtskiljde dem med våldsam hand *).

Så-

*) Skulle man väl tro, att upplyste män, ej i de länder der arbetsklassen ligger förtryckt under hårda lagar, utan i Sverige; ej i länge sedan förflutna århundrdnen, utan vid slutet af det adertonde; ansett det vara rättvist och nyttigt, att lagen förböde egen bosättning för jordbrukarens löner, innan desse varit i tjenst

Sådan är följden då man vill reglera och förordna allt; då man vill göra allmänna lagar der händelserna äro olika; blanda sig i den enskilda hushållningen, som den det angår bättre förstår och styr; stadga icke allenast myckenheten utan äfven åldern af en husbondes tjenstefolk, o. f. v. — Man stannar i orättvisa motfägelser, orimligheter, och lagen blir utan verkställighet.

Bör man af sådana författningar vänta en god verkan på de tjänande? Bör man undra på deras ostadighet, att de färdas och flytta från hus till hus, från ena landsändan till den andra, då lagarne ej allenast anväsa och tillåta, utan ätven befalla det? Nyfikenheten, begäret att föröka sin lycka, att vinna ännu bättre tjänst, att komma undan föräldrarnes ögon, äro desutom nog retande. Och hvad seder kan man vänta af denna fortfarande ombytlig het? Nya hus, nya kamrater gifva nya läror: de onda smaka och inrota sig snarast. Begäret att vara grannt klädd och lysa, och at lefva beqvämligt, skall vid inskränkta löner förleda

till deras 28 års ålder, och såsom skäl anført, att arbetsklassen skulle under Herregårdstjänst bildas till flit och seder? Jag har dock hört detta.

Not af Redakt.

da till ötrohet och andra odygder; och i förefattlen att snart åtskiljas och flytta, hafva de i förvåg ett medel i beredskap att undankomma och dölja sina knep. Städerna, och i synnerhet Hufvudstaden, utom det de alltid äro läckande för ungdomen, blifva tillflygtsorter för dem som på landsbygden, i sin hemort, icke mera med heder kunna visa sig eller frukta att för sina gerningar blifva antastade. — De tätta flyttningarne gifva desutom beständiga anledningar till nya påståenden om bättre vilkor och mera frihet från arbete: det sluteligen allmänt yrkade eller allmänt antagna blir ett slags lag, och husbonden blir i dubbelt affeende lidande.

I hufvudstaden göra tvenne flyttningstider på året folket ännu mera kringflyttande, främmande med sitt husbondefolk och förderfvadt. Man har der uppsunnit ännu ett annat medel till de tjenandes förderf, nemligen *kostpenningar*. Då de ej räcka, utan ofta genast efter uttaget förskingras, hvarmed skola de tjenande föda sig det öfriga af månaden? Man snattar, lånar på Assistans-Kontoret, skaffar sig hvad man behöfver hvarest och huru man kan. Krogarne finna sig ganska väl vid denna inrättning; men i ordentliga hushåll, der man vill sitt eget och sitt folks

folks väl, borde den ej vara till. Om man icke sjelf kan eller vill föda sitt folk, hvarföre icke accordera dem in hos andra? eller bestå en ordentlig stat med kokerska i huset? Penningen är en farlig sak i de mesta tjenstehjons händer. Det minsta man kan lemna dem deraf, ju mera man i föda och kläder kan förja för deras behof, ju bättre är det för både dem och husbonden.

Allt detta onda är lättare att teckna är att afhjelpa och förebygga. Förderivet har likväl icke ännu upphunnit den grad, att man bör misströsta om möjligheten att hindra dess vidare tillväxt; men det är alltid svårt att ändra en gammal stadgad ordning. Om man rent af upphäfde Legohjonsstadgan; om man tillät hvar och en att öfverenskomma efter behag om tid och vilkor; om man upphäfde rättigheten att fordra orlofsfedlar, såsom dessutom nu föga gagnande, då man ej vågar utfätta legohjonets verkliga förhållande; troligen vore detta vida bättre. Ja, nekar likväl icke, att en hastig och toal förändring i detta ämne, likasom i alla andra, skulle i början möjligtvis kunna göra någon villervalla; både husböndet och tjenstefolk skulle dermed troligen sitta sig missnöjda; och allt blefve kan-

hän.

hända således merändels på den gamla foten. Men man kunde åtminstone till en början tillåta hvar och en husbonde, att, när han icke vore nöjd med sitt legohjon, skilja det ifrån sig, utan att dervid vara skyldig betala hela årslönen. Samma motsvarande rättighet skulle ock tjenaren hafva, att gå borrt när han vore missnöjd. Detta skulle å båda sidor göra bemötandet annorlunda, och man behöfde icke i längden frukta att blifva utan tjänstefolk; ty man toge sina mått derefter; man inskränkte sina behof af legofolk; man betalade på landet olika efter årstiderna, sommarren mera, vintren mindre; man gånve mera åt den alltid flitige, än åt den, som efter det nu rådande bruket trodde sig vara skyldig att endast arbeta vid dagen, och berättigad att mornar och aftnar sitta fri och ledig för eldbrasan. Men tror man, att en viss flyttningstid nödvändigt bör bibehållas, torde den, när städsfel begäres, kunna utfättas minst på 2 år; likväl med förbehåll, att om man på båda sidor vore nöjd att förr skiljas, vore det tillåtit. I alla fall, som ledernas bibehållande, eller rättare sagt, deras danande, bör vara lagstiftarens föremål, hvarför utan alla lagar blifva felaktiga, borde, innan ett tjenehjon hunnit till 21 år och

A 2

fåledes är omyndigt, det endast tillhöra föräldrarne, eller om de ej finnas, närmaste fränder, att lätta det i tjänst och betinga villkoren. På detta lätt kunde de tjenande tillika hållas under föräldrarnas uppsigt, nära deras hemvist, och danas till stadga. Blevde husbonden missnöjd, lemnade han tjenstehjonet tillbaka i föräldrarnes händer, liksom dessa ägde magt, att taga sitt barn ur en tjänst, der det ej njöte omvårdnad och christlig uppfostran. Till 21 års ålder borde likväl den tid förlängas, som legohjons-stadgan utfatt till 18, när man af fattig mans barn upptager någon under och vid 12 år *). Denna

- *) Detta ämne förtjenar väl framför allt den mognaste öfverläggning och den yttersta grannlagenhet: det gäller här intet mindre, än att stadga eller våldföra, bereda eller motarbета aldeles värnlösa människors rätt och välfärd. Man öfverväge först, som man det alltid bör, den oltridiga rättvisan innan man börjar beräkna följderna af, att för nära hälften af en vanlig mansålder, författa en människa i ett slags lifegenkap. Hvem tror man äga denna rättighet? Barnet sjelf, Föräldrarne eller Staten? När man sedan vill beräkna följderna af ett sådant öfverlåtande; när man på ena sidan ser, att husbönder kunna derigenom finna sin räkning vid att upptaga och fostra eljest vanvårdade barn, och att barnets framtida arbetsförmåga bör ersätta den kostnad och

na upptagning synes mig likväl böra vara tillåtlig äfven vid 13 och 14 års ålder, och då medföra samma rättighet. Härigenom skulle ungdomens strömmande till hufvudstaden och andra stora städer mycket förekommas, i synnerhet om den ej der eller i andra socknar finge emottagas, utan Presterskapets bevis om föräldrarnes samtycke. Presterskapet ägde då tillfälle, att varna den för faran af stora städer och att förmana den att kvarblifva i hembygden. Det är smärtande att se Dagbladen uppfyllda med annonser om unga flickor från landet, som utbjuda sig till ungarkarlar och värdshus.

Att

möda, som des späda barndom upptagit; må man på andra sidan betänka, att ett värdslöfande eller en misshandling, som lagen ej förmår bestämma eller beifra, lika lätt som undervisning och öm vård, kunna under en lång tid blifva det upptagna barnets lott; att den späda barndomens vård torde i de flesta fall af ett ganska ringa antal arbetsår kunna godtgöras, i synnerhet då egennyttan varit grunden för denna vård; att barnet betages det fria valet af lefnadsyrke, och att des naturliga fallenhet för en eller annan näringsgren, för vetenskaper eller konster, skall oftast blifva ofruktbar för den uppväxande ynglingen sjelf och för Staten, o. s. v. Man öfverväge noga dessa och flera skäl, och man fatte sedan sitt beslut,

Redakt.

Att genom belöningar, hederstecken och uppmuntringar ihogkomma dem som stadigt kvarblifva i sin tjenst, gör utan tvifvel mycken verkan *). Kongl. Patriotiska Sällskapet har i den delen träffat en lycklig utväg. Kongl. Nummer-Lotteriet har äfven beredt hemgift för dygdige och beskedlige flickor; och dessa gåfvor kunde kanske med nytta tilldelas de af kvinnokönet, som i sin tjenst på ett ställe kvarblifvit tills de ingått i ägtenkap.

Likasom giftermål och hemgift äro belöningar för pigor, äro smärre fysflor och lågenheter det för drängar. Gamla afskedade krigsmän hafva vunnit den förmon, att till klockare- och kyrkovaktare- med flera tjänster komma i åtanka. Måne icke gamla trogna drängar kunde med dem få lika rättigheter i denna befordringsväg? Likaså till krono-lågenheter, krono-skogvaktare-fysflor m. m. Om det årligen blefve kungjort från predikstolarne, att vid mantalskrifningen husbönder skulle anmäla dem af sitt folk, som hos dem tjent stadigt, tillika med deras ålder och hvartill de vo-

ro

*) Förutfatt, att Staten redan gjort allt hvad den kan göra, för att bereda utrymme och lättnad åt den arbetande klassens egna bostättning.

Redact.

ro skicklige *), skulle det troligen göra intryck, i synnerhet om då och då någon tjänst eller annan belöning tillfölle dem.

En Regering har många medel i sina händer till uppmuntran. När äfven den tjänande hopen deraf får sin del, kan det allmänna deraf vänta sig såker nytta.

*) Männe icke denna redogörelse blefve lika svår, som att utfärda troyärdiga orlofsfedlar?

Redakt.

Slut på

Läsning i Blandade Ämnen.

FÖRTEKNING PÅ INNEHÅLLET
 AF
 LÄSNING I BLANDADE
 ÄMNEN.

Tredje Årgången. (Fortsättning*).

N:o 29, 30 & 31.

1. Sommar och Vinter. (Poëme).
2. Om Straff-Lagar. Fortsättning.
3. Några drag af Adelns och de Stores tänkesätt och seder i Frankrike, under förra hälften af närvarande Århundrade, samt om verkningarne deraf på följande tidehvarf.
4. Strödda underrättelser om Fransyska Presterskapet, vid slutet af Ludvig XV:s och i början af Ludvig XVI:s Regering.
5. Några verkningar af lifegenskapen; eller de Liffländska Letternes arbetskyldigheter och pålagor; af Merkel.
6. Om Krono-Jord; af Adam Smith.
7. Tan-

*) Förteckning på Innehållet af Numrorna 1 — 28 af *Läsning i Blandade Ämnen*, äfvensom Innehållet af *Läsning för Landtmän*, finnes bifogadt N:o 27 & 28.

7. Tankar, föranledda af Spannmålsbristen under förledne Sommare.
8. Om Bränvins-Tillverkningen.

N:o 32.

1. Anmärkningar vid den gamla Folks-Maximen:
"Det är bättre att tro för mycket än för litet."
2. Turgots Intendents-förvaltning af Provinfen Limges.
3. Om Tjenstefolk och Legohjons-Statgan.
4. Om Hushållningen i Dalarne.
5. Något om Börs, Cours, Agio, Riksgälds-con-tors-Handel, m. m.

Fjerde Ärgången.

N:o 33, 34 & 35.

1. Högheten och Ringheten. (Pöeme).
2. Olägenheterne för Landet af det nu brukliga Lagskipningsfättet.
3. Enkel Rättvisa och Bon-sens i Sveriges nuvarande Finance-Angelägenheter.
4. Alfvarsam men välgrundad Kritik öfver den Afhandling om Börs, Cours, Agio, Riksgäldst

contours-Handel m. m., som varit införd i N:o
32 af Skriften Läsning i Blandade Ämnen.

N:o 36, 37 & 38.

1. Om Religionens Värde och Nödvändighet.
2. Blandade Ämnen. (Fortfättning).
3. Billig Reform i vissa Religionen rörande Ämnen.
4. Om Saltpetersfjäderi-Inrättningen i Sverige.
5. Svar på några af de allmänna betänkligheter och inkast emot Lerhus-byggnad.
6. Förfök att bestämna begreppet af ordet Orthodoxie.
7. Om Löne-Förbättringar.
8. Om Beskattning; af Adam Smith.
9. Tankar om Krono-Utskylders fördelning.

N:o 39, 40 & 41.

1. Något om en Andelig Lärares Pligter.
2. Om Hushållnings-Nämnder.
3. Anteckningar om Extra-Ordinära Contributioner samt Uppskattning och Förmögenhets-afgift under Konung Carl XII:s Regering.
4. Om Dyrheten.
5. Stor Eld af liten Rök. (Poëme).
6. Tackfårheten. (Poëme).

N:o

N:o 42 & 43.

1. Förfök om Patriotismen.
 2. Förfök att bestämna begreppet af ordet Orthodoxie. (Fortfättning).
 3. Om de fördelar och olägenheter som ätfölja Handtverks-Skrån.
 4. Strödda Närings-Maximer af en Svensk Skrä-Mästare.
 5. Menniskans Njutningar. (Poëme).
 6. Tillägning till: Antekningarne om Extra-Ordinära Contributioner &c. under K. Carl XII:s Regering, i N:o 39, 40 & 41.
-

Femte Årgången.

N:o 44, 45, 46, 47, 48, 49 & 50.

1. Anvisning till en Moralisk Barna-Uppfostran.
2. Svenska Adelsens Bestämmelse.
3. Några underrättelser om den år 1791 i Danmark började successiva realisationen af den Köpenhamnska Bankens löpande Skuldsedlar, samt om den då inrättade Danske och Norske Specie-Banken.
4. Theorien för Statskulder.
5. Bes

5. Beskrifning öfver Cirkulations-Bruket vid Fähus-
lun och i några derintill belägna Socknar.
6. Förslag till Fähus-Byggnad och Utfodring.
7. Utdrag af en Berättelse om Jernmalms Röst-
ning m. m.
8. Några Anmärkningar vid närvarande konjunk-
turers verkan på Tysklands Handels-rörelse.
9. Nya Uppfinningar till fördel för Näringarne!
10. Om Lagar, som föreskrifva Husbönders och
Tjenstehjons inbördes Pligter.

*Alphabetiskt Register**öfver**Läsning i Blandade Ämnen.*

(De större zifferorna utmärka Häftets första Nummer och de mindre, sidan).

A.

Adeln, några drag af dens och de Stores tänkesätt och seder i Frankrike, under förra hälften af Adertonde Århundradet, samt om verkningarne deraf på följande Tidvarf. N:o 29: 40. Sätter sig med häftighet emot Konungens Reformations-planer. 64. Dens vördnad för Konungar och Prinsar öfverdrifves. 65. Förenar med anspråk på heder en nedlåtenhet af alldeles egen art. 73. Den Lifländska Adels hårdhet emot sina underhafvande. 107 följ. Afhandling om Svenska Adels bestämmele. 44: 28. Adels bestämmele i anseende till dens Politiska ställning såsom ett Riksstånd. 32. Såsom innehafvande Rikets förnämliga ämbeten. 44, 55. I dens tillstånd som Jordbrukare. 66, 88.

Afgift på öfverflödsvaror i Kon. Carl XII:s tid. 39: 186. *B b* *Agio*,

- Agio*, Afhandling derom m. m. 32: 109.
Agiotering, reflexioner deröfver. 39: 203.
Albigenserne, grymheter och förföljelser
 emot dem. 23: 49.
Alonzo, den tappre och skön Imogine;
 Poem. 25: 116.
America, Engelska Coloniernes economiska
 sjelfrådighet. 19: 57.
Amortissements - eller *Sinking fonder*, ingrep
 uti iådane. 5: 72.
Angevillers d', denne Grefves vänskap för
 Thomas. 16: 179.
Annuiteter temporaira, hvilka Lån så kal-
 las. 5: 55. Lifstids-annuiteter eller
 LifRäntor. *ibid.* Permanenta. 57.
Anonymen, bref om denlamma. 12: 13.
Arcana publica, sträckas vanligen för långt.
 2: 55.
Ajs, Romerskt Mynt, des förfämring.
 5: 73.
Auger, Athanase, des Lefvernes-beskrif-
 ning. 14: 79.
Aurum Vicesimarium, des ursprung och
 förvarings-ort. 5: 73.
Autonomi viljans, hvad det är. 2: 109.

B.

- Banken*, Hemligheterna vid detta Verk.
 2: 64. Des Borgenärer vanlottade i-
 från

- från 1745 till 1777. 65. Svenske Konungarne hafva affagt sig disposition öfver desz medel. 65. Sedelstockens högsta belopp. 66. Samfalta beloppet af publice och private BankoLån. *ibid.* Huru mycket Banken uppförat till Kronan och publicos ufus före år 1778. *ibid.* Om sammanflående af Bankens och RiksgäldsContorets Sedelmaffor. 33: 127. Underrättelser om den 1791 inrättade Danska och Norska SpecieBanken. 44: 119. Assignations Vexel- och Länbankens i Köpenhamn öppnande. 119.
- Barnomord*, Tankar om orsakerna dertill och om medlen till desz förekommande; Recens. 1: 82.
- Barnavdnnen*, af C. F. Weise; Recens. 1: 100.
- Baron*, denne Auteurs utlåtande till och om Masillon 7: 39. Någre af desz lefnads omständigheter. 16: 52. Comedier, utgifne i desz namn. 53. Racines utlaga till honom. 54. Hvad man förebrått honom. 55. Agerar vid 75 års ålder. 56. Huru mycken styrka han trodde ligga i declamationen. 57.
- Bathory*, Stephan, söker förbättra Letternas vilkor 29: 125.
- Beaumont*, Ärkebiskop, några af desz lefnads omständigheter. 29: 82.

- Befallningshafvande Konungens*, en Moralisk Person. 16: 157.
- Belinda*, Boken kallad Våldet på Belindas lock; Recens. 9: 123.
- Bergjorden*, om des handterande till åker och sädesbärning omkring Falun. 44: 248.
- Bergsbrukskörflor*, Anmärkningar om dessa körflor vid Falun. 44: 311.
- Bernis*, Cardinal, några af des Lefnadsomständigheter. 29: 83.
- Beröm*, Afhandling om förtal och beröm. 2: 42. Hvad förtal och beröm betyda, då de nämnas i motsats mot hvarandra. 44.
- Berömmare*, hvori de skiljas från Smickrare. 2: 49.
- Beskattning*, grundlåtfer att följa dervid. 1: 56. Naturliga behofven mera skattlagde än de konstlade. 58. Afhandling derom; af Adam Smith. 36: 145.
- Bevillning*, förslag till en ny Bevillning i Bankomynt eller Silfver, såsom amortiflementsfond. 33: 141. Om möjligheten att sätta denna plan i verket. 145. följ. 152. Bevillning bifallen år 1686. 39: 177. År 1689. 177. Vid 1693 och 1697 årens Riksdagar begärdes ingen. 178.

- Blackſtone*, William, Engelsk Jurift, deſs Biographi. 12: 75.
- Blandade Ämnen*, afhandling, innehållande ſtrödda reflexioner. 5: 95. Fortſättning deraf. 36: 39.
- Blix*, Magnus, deſs Philoſophiska förök att ur människans egenskaper utröna ändamålet, hvartill människan är ſkapad; ſamt att ur djurens egenskaper utröna ändamålet för djuren; Recenf. 7: 106. Svenska Jordbrukets Historia. 107. Om Sveriges Statshvälfningar och hushållsanſtalter från 1720 till 1792; Recenf. 108. Historiska Anmärkningar vid nyſnämde Bok. 164.
- Blyhvitt*, tilverkas äfven af *Glete*. 44: 371.
- Board of Agriculture*, Inrättning i England, ſom utſpridt mycket ljus i Landt-hushållningen. 2: 72. 11: 35.
- Boëthius*, Daniel, om deſs öfverſättningar af någre bland Kants Skrifter. 2: 94.
- Boileau*, deſs driftiga omdöme om Ludvig XIV:s verſer. 2: 50.
- Boktryckare-Konſten*, förſta nyttiga frukten deraf. 11: 99.
- Bona Emphyteuticaria*, Sämje- och Stadgods. 19: 93.
- Bonde*, deſs ſkicklighet att ſköta jorden jemnförd med en Herres. 44: 70 följ.

- Borgerlig frihet*, Idéer till en historisk Philosophi deröfver. 27: 37.
- Bostålls-jorden*, merendels vanskött. 1: 65.
Bör flyttas i verkliga egares händer. 68.
- Bosvell*, har skrifvit Johnsons *Letverne*. 14: 39.
- Bourdalou*, om dels stora egenskaper såsom Talare. 7: 38.
- Bradford*, William, General-Procurator i förenade Staterne, befrämjar inrättningen af förbättringshuset i Philadelphia. 11: 141, 155.
- Brienne*, ÄrkeBiskop i Toulouse, misstänkt för sin förbindelse med Encyclopedisterna och d' Alembert. 29: 86.
- Browne*, Grefve, General-Guvernör i Lifland, antager sig de Lifegna Letternas sak. 29: 128.
- Bruksprivilegier*, Anmärkningar derom. 14: 87. Om deras inflytande på Landtmanna-Näringarne. 163.
- Bruksrörelse*, anledd såsom den förnämsta i Sverige. 1: 49. Egennyttan dertill vållande. 50. Författningar, som gynnat den lamma på Landtbrukets bekostnad. 14: 104 följ. 119. Bruksägares företrädesrätt till Skatteköp af Kronohemman. 122, 157. 19: 104. Anmärkarens påstådde tre slags Privilegier för Bruken. 14: 139. Besittningsrätten

ten för Åboen af de under Bruken förfälde Kronohemman, och des barn, man efter man, stadgad genom en Kongl. Resolution 1789. 166. Denna Resolution in extenso. *ibid.*

Brånvins-tillverkningen, Afhandling derom. 29: 169. Missruket af brånvin skadligare än alla andra missbruk. 170. Svar på den frågan: Är ett totalt brånvinsförbud, i närvarande ställning, möjligt att verkställa? 172. Före inrättningen af Regala Brännerierna funnos utom gästgifvar-gårdarna inga krogar på landet. 182. Af hvilken nytta dranken är för Ladugården. 183. Flera utvägar vidtagna vid reglerandet af detta hushållsämne. 185. Om brånvinsprisets förhållande till Spannmålen. 186. Frågorna: Äro större Brännerier skadlige? Bör brånningen upplåtas åt någon eller några, med andras utslutande? besvarade. 190 följ. Om Regeringens föremål i detta ämne. 193. Brånvins-brånningen aldramest nödvändig för Bonden. 209. Om följderna af en fri Brånvins-tillverkning. 210. Projekt till Afgiften för Brånvins-tillverkningen. Tabell vid p. 215.

Byggningsbalken, felagtigheter i några des hushålls-föreskrifter anmärkte. 11: 46.

Byxorna, eller tid och rum; Poem. 23: 4.
Bördeskillning, om oläkerheten af de's för-
 varande. 33: 57.

*Börs, Cours, Agio, RiksGuldsContoirs-Han-
 del* m. m. Afhandling, rörande dessa äm-
 nen. 32: 109. Alfvarsam, men väl-
 grundad Critik öfver denna Afhandling.
 33: 163.

C.

Cagliostro, De's Charlatanerier och Or-
 dens Mystik utbredda under förnuftets
 och upplysningens tidevarf. 9: 58.

Calvin, de's affkyvärda förföljelse mot Ser-
 vetus. 5: 91.

Carl IX i Frankrike, anställer Parisiska
 blodbadet och skjuter på sina underfåta-
 re. 11: 103. 23: 54.

Carl XI, Konung i Sverige, hvad han
 gjort till Lifländska Allmogens förmån.
 29: 127. Om han verkligen ägde en
 oinskränkt enväldsmagt. 39: 105.

Carl XII, Konung i Sverige; Se *Contri-
 butioner, Uppskattning, Förmögenhets-af-
 gift*.

Categorisk, Moraliska bud af denna beska-
 fenhets. 2: 103.

Censuren, den Theologiska, Anmärkningar
 öfver Tvångsmedlen emot Religionen
 och Christendomen genom densamma.

- 21: 6. Om Censuren är loflig? 10.
 Författningar, som bjuda densamma. 13.
 Om Religionen är i fara utan Censuren.
 27. Censuren väcker hos den okunni-
 ge en högst farlig fördom emot Reli-
 gions-Läran. 31.
- Charlataner*, föremålen för deras löften och
 underverkningar. 9: 67.
- Chaulnes de*, Hertiginna, des märkvärdi-
 ga uttryck för att förmå sin Son till
 giftermål med Bonniers dotter. 29 69.
- China*, jordbruket gynnas der framför alla
 andra yrken. 25: 79.
- Christendomen*, Anmärkningar öfver des
 förfall. 21: 6.
- Christna*, förföljelserna emot dem uppräknas.
 23: 39.
- Cirkulationsbruk*, se *Falun*. Om hindren
 deremot i de södra Landsorterna. 44:
 316. Förslag, huru det vanliga Trä-
 des-Åkerbruket med mesta båtнад kan
 förvandlas till Cirkulation. 327.
- Colmodin*, om des Poem, kalladt Qvin-
 no-Spegel. 19: 4.
- Colportören*, Critik öfver detta Dagblad.
 9: 97.
- Comitia Tributa*, hvad dermed förstås 5:
 121.
- Commissorial* eller *Compromiss-Rätter*, deras
 utslag gällande såsom Domstolarnes. 11:
 86.

Contributioner, Anteckningar om de extraordinära, samt uppskattnings- och för-
mögenhets-afgift, under Konung Carl
XII:s Regering. 39: 98. Tilläggnig
till dessa anteckningar. 42: 143.

Contributions-Rådet, af hvilka Ledamö-
ter det bestod. 39: 159. Hvad begrep
Konungen gjorde sig derom. *ibid.* Å-
tager sig utöfningen af en magt, som
dem icke var uppdragen af deras prin-
cipaler. 163.

Corvée, om inregistrerandet af en ny lag
i detta ämne. 29: 54. Stridigheter i
anledning deraf. 57.

Critik, bestämmandet af dess betydelse. 5:
111. Alfvarsam, men välgrundad Cri-
tik öfver Afhandlingen om Börs, Cours,
Agio, RiksGälds-Contors-Handel m. m.
33: 163.

D.

Dagligt Allehanda, fråga till detta Dag-
blad, i anledning af en derstädes införd
Anecdote om Kantiska Philosophien. 25: 9.

Dalarne, om hushållningen i denna Pro-
vins. 32: 78.

Dalin, Olof, HofCanzler, dess Lefnad och
förtjenster mot Svenska Vitterheten. 19:

5. Talade föllan passionens och kän-
slans

slans sanna språk. 8. Utgaf vid 24 års
 ålder sin Svenska Argus. 9. Om Poe-
 met *Svenska friheten*. 13. Om Trage-
 dien *Brynilda*. 15, 21. Planen dertill
 oregelbunden. 22. Om Comedien *Styr-
 björn*. 28. Felen, som förebrås denna
 piece. 30. Om desfs öfversättning af
 Addison's *Cato*. 34. Äger värdet af en
 verklig stor man. 38.

Decemviret, valdes bland Patricierna och
 författade Lagen på tolf Taflor. 5: 119.
 Med dem upphörde både Consulernes
 och Folktribunernes Ämbeten. 120.

Disa, Skaldehref. 11: 1.

Disconter i hvarje Socken, om möjlighe-
 ten och nyttan deraf. 5: 153.

Djurkretsen; Poem. (Saga). 4: 6.

Dogmatik, hvad den är. 39: 12.

Domares Ämbetsfel kunna svårligen åtalas.
 33: 39.

Dröm; Poem. 9: 2.

Drömmen, den tomma; Poem. 23: 155.

Durencran, Dels Poetiska och Critiska Lef-
 nadslopp. 7: 43.

Durktågs Gården, om desfs utgörande i Krigs-
 tider. 39: 151.

Dygd, Svar på frågan om den gifves el-
 ler icke. 16: 25. Detta ords obestämda
 betydelse. 36: 39.

Dyr.

- Dyrhet*, om orsakerna till vår tids dyrhet på handtverksvaror, och om hjälpmedlen deremot. 13: 55. Verklammaste medlet att nedfatta varupriserne är hämandet af yppighetsbegäret. 60. Samtal om orsakerna till dyrheten. 39: 195.
- Därskapens Lof*, Satir emot Munkarne; af Erasmus. 12: 29.
- Dödsstraff*, betraktelser deröfver. 36: 55.

E.

- Economisterna*, afhandling om denna i Frankrike varande Sekt; af Ad. Smith. 25: 43. Hvad de uträttat till Jordbrukets förmon. 76. Mercier de la Riviere har gifvit bästa och redigaste begrepet om deras Lära. 77.
- Eggers*, C. H. D. Dets afhandling om den nye Danske och Norske SpeciesBank. 44: 119.
- Egodelnings-Rätter* i Finland, väljas af förståndiga män. 11: 86.
- Ehrensten*, Edv. Ph. Beskrifver frällemännens medel att inkräkta ägande rätten. 19: 77.
- Eksöfunds* och *Segerslöds* Säterier fatte på förpaktning. 44: 107.
- Elegie*, imiterad efter Grays Elegy written in a Country Church-Yard. 14: 1.
- Eng-*

England, 2:ne derstädes timade Statsförändringar hafva afnött några fördomar i Statsläran. 1: 39. Publiciteten tillfredsställer och förmår folket till stora uppoffringar. 2: 58. Engelska Envoyéns i Stockholm traktamente, huru stort. 59. Nyttan af Riksskuldens uppgifvande. ibid. Sättet att uppväcka public Spirit. 61. Engelska Riksskulden 1739 och 1797. 63. 5: 62. Alla förslag till nya författningar kungöras i Parlaments-Tidningen och ligga sex veckor oafgjorde. 2: 68. Hvad Kriget ifrån 1688 till 1697 kostade. 5: 62. Engelska Bankens privata fordringar och Cassa-fond 1797. 63. Huru Exchequer och Navy-Bills inlöfas. 67. Om den ovanliga utgång, som alltid följt på des Revolutioner. 114. Allmänna friheten stadgas och befastes vid hvar förändring. 126 följ. Om sorgen för de lägre folkclafferne är hufvudorsaken till Constitutionens förträfflighet. 131 följ. Nya Englands offentliga uppfostringsanstalter. 11: 165. Om sjelfständigheten hos des jordbrukare. 19: 55. Om grymheter och förföljelser inom detta Rike. 23: 58. Ullhandeln derstädes mycket inskränkt. 99. Om Engelska Stenkolsgrufvorna. 133 följ. Om Engelska Patriotismen. 42:

21. Beloppet af desfs hela cirkulerande myntförråd och utomordentliga Statsutgifter 1799. 44: 159.
- Engström*, Rådman i Falun, inför först rågsädet i orten. 44: 214.
- Enkel Rdttvija och Bon Sens i Sveriges nuvarande Finance-Angelägenheter*, Afhandling derom. 33: 114.
- Erasmus Roterodamus*, den förnuftiga Theologiens fader. 5: 93. Författare till Därskapens lof, en Satir mot Munklevnet. 18: 29.
- Essen* von H. H. Baron, bygger Lerhus i Upland. 19: 130. Har fatt sina gods under förpaktning. 44: 106.
- Eureux d'*, Grefve, gifter sig med den rika Croizals dotter, men förskjuter henne såsom Roturiere. 29: 67.
- Executores*, underfökning om det i Lagen fastställda Jäf emot Domare äfven gäller emot dem. 16: 150.

F.

- Falun*, Beskrifning öfver Cirkulationsbruket vid Falun och i några derintill belägna Socknar. 44: 206.
- Fichte*, omdöme öfver desfs Afhandling om de Lärdas bestämmeelse. 2: 94.
- Fidei Commis-Inrättning*, hvarifrån den leder sin upprinnelse. 27: 97. *Fjer-*

- Fjerdingsting*, i äldre tider brukelige i Sverige. 11: 86.
- Finance Angeldgenheter*, Afhandling om enkel rättvisa och bon Sens i Sveriges nuvarande financer. 33: 114.
- Finnar från Norra Savolax* inkallas till Sverige af Konungarne Gustaf I. och Carl IX, för att genom svedjande minska de stora skogarne. 14: 107, 115. Förföljeller, anställda emot dem. 116, 117.
- Fogman*, Bokhållare vid Bennebols Masugn, des Annotationer och sätt att sortera veden. 44: 344.
- Folk*, Svenska ordet *folk* svarar ej fullkomligt mot det Franska *Peuple*. 7: 8.
- Folkbristen* i Sverige, Afhandling derom refererad. 5: 147.
- Folkmeningar*, om varsamheten att behandla religiösa folkmeningar. 5: 17.
- Folksmaxim*, Anmärkningar vid den gamla folksmaximen: *Det dr bättre att tro för mycket dr för litet*. 32: 1.
- FolkTribunerna*, de Romerska, på hvad sätt de erhöillo rättigheten att blifva Consuler. 5: 122.
- Formuldr* till en städjemålsSedel på frälsehemman. 27: 127. Dito dito på Akademi-Hemman. 128.

Fosterlandskänslan; Poem, skrifvit vid Läsningen af Poemet under detta namn.

25: 114.

Frankrike, några drag af Adeln och de Stores tänkefätt och Seder derstädes under förra hälften af 18:de Seklet samt om verkningarne deraf på följande tidhvarf. 29: 40. Strödda underrättelser om Franska Presterskapet vid slutet af Ludvig XV:s tid och i början af Ludvig XVI:s Regering. 80.

Fredrik II, Konung i Preussen, des fel och förtjenster. 11: 188.

Frese, omdöme om des Poesier. 19: 5.

Fribryggare, Se *Ordensvisa*.

Fruentimmer, deras uppfostran mera rigtad till det ytliga än redbara. 2: 47.

Frälse, när detta ord förlorade sin ursprungliga bemärkelse och inflytande. 44: 46.

Frälsebönder, om deras mångfalldiga och obestämda Herrgårds-färder. 11: 84.

Frälsehemman, jordens sköttsel dervid försummad. 1: 68.

Frälsejords Ägare, som föreläst sina Landsmän i Patriotism. 1: 70.

Frälseståndet, des ålder i Sverige. 44: 44.

Frändvig, detta ords betydelse. 11: 39.

Fullmdgtige eller sakdrifvare på landet, äro ett nödvändigt ondt. 33: 41.

Fun-

- Funded-System*, hvilket lånfätt derunder begripes. 5: 58. Anses skadligt. *ibid.*
Om des följder. 59.
- Fädernesland*, rätta begrepet af detta benämmande. 42: 8.
- Fähusbyggnad*, förslag huru den kan best verkställas. 44: 332.
- Färgeri Konsten*, om nya uppfinningar deri. 44: 364.
- Fördomar*, allmänna, Afhandling som utreder den frågan: Hvilket är lättare, att qvarhålla och befästa dem, eller att utbreda allmän upplysning? 11: 90. Hvilka stöd de förlorat. 103.
- Författningar*, allmänna, försigtighetsmått vid deras utfärdande i England. 2: 68. Hvad dervid borde iakttagas i Sverige. *ibid.*
- Förlikningsrätter*, om deras inrättande. 11: 85. Kongl. Dansk Förordning derom på Landsbygden i Norrige. 21: 95. Hvilka slags mål höra till deras åtgärd. 100. Om deras plikter m. m. 105.
- Förmögenhets-Afgift*, Om Bevillningsförordningens inskränkande till en enda afgift under detta namn. 36: 179. Om den som utgjordes under Kon. Carl XII:s Regering. 39: 98.
- Förnuft*, Afhandl. om mänskliga förnuftets förädling. 1: 30. Hindren deremot. 33.
- C c
- Hvil-

- Hvilka i fynnerhet bidragit till förnuf-
tets framſteg i 16 och 17 Seklerna. 38,
39. I det Adertonde. 40. Dets offentliga
bruk bör alltid vara fritt; det enſkillta
må inſkränkas. 7: 18. Om det har rätt
att mäftra Gud eller ſina egna begrep
om Honom. 21: 25.
- Förtal*, Afhandling om förtal och beröm.
2: 42, 44. Florerar i fyſſlöſa folk-
claffer, men ej i de fyſſlöſatta. 45.

G.

- Garſveri-Konſten*, om nya uppfinningar deri.
44: 361.
- Garrick*, Engelsk Acteur, några bland dets
lefnads-omſtändigheter. 16: 52, 58 följ.
- Géer de*, Eman. RiksRåd, fatt ſina gods un-
der förpaktning. 44: 106.
- Gents*, förſvarar les Notables i Frankri-
ke. 29: 62. Författare till Theorien
för StatsSkulder. 44: 151.
- Gibbon*, Afhandling om Reformationens
Caracter och följder. 5: 87.
- Girige den*, Saga; Poem. 11: 194.
- Glaſtillverknings-Konſten*, om nya uppfin-
ningar deri. 44: 365.
- Gournai*, Huru mycket Turgot har att tac-
ka denna djupt tänkande man för ſina
kunskaper i allmänna hushållningen.
32: 31.
- Grus-*

Grusjord, des handterande till åker och fädesbärning vid Falun. 44: 245.

Gustaf I, Dets Stadga om Skattejordens förfall under Kronan. 19: 90.

Gustaf Adolf, hvad han uträttat till den olyckliga Lifländska Allmogens bästa. 29: 125.

Gustaf III, återgifver sina underfåtare den fria Spannmålshandeln. 1: 55. Konungens eget yttrande i Rådet angående Tryckfriheten. 7: 26. Gifver, genom Skatteköps-Förordningen af 1789, Skattemän lika fri dispositionsrätt öfver sina hemman som Frällemän öfver Frälsehemman. 14: 130. 19: 110. Denna Förordning förvandlad till en Grundlag genom des intagande i Förenings- och Säkerhets-Acten. 14: 131. 19: 108. Konungens Kungörelse i samma ämne af år 1790, anser ej den öfverklagade skogsförödelsen såsom giltigt skäl till förändring i den förunde friheten. 14: 132. Förfäkrar genom en Resolution de under Bruken lydande Kronohemmans Åboers barn om besittningsrätten man efter man. 166. 21: 71. Denna Resolution in extenso införd. 14: 166. Om Konungens tillflygt till Dal-Allmogen. 21: 52, 53. Dets förklarande

- angående Tryckfriheten i 1774 års Tryckfrihets-förordning. 33: 172.
- Gårda-Nämnd*, eller Ting, i äldre tider bruklige i Sverige. 11: 86.
- Gåstgifvaregårdar*, deras antal i Sverige. 16: 82. Äro ofriddigt de uflaste. 133.
- Gödsel*, fättet att bereda artificiell gödsel samt om ämnen och verktyg, som dervid brukas. 44: 293.
- Görtz*, Baron, förslag till penningelåns upptagande på utrikes orter. 39: 161.

H.

- Haken*, Mantal i Lifland. 29: 108.
- Handel*, hvad Actif och Passiv handel är. 4: 81.
- Handel och Sjöfart*, bidrogo i medeltiden till gemenskapen af begrep mellan Nationerna. 11: 100.
- HandelsBalken*, mindre väl passande hushållsföreskrifter deri anmärkte. 11: 73.
- Handelsrörelse*, Anmärkningar vid närvarande Konjunkturers verkan på Tyssklands Handelsrörelse. 44: 350.
- Handels-System*, Afhandling derom i en Rikshushållning; af A. Smith. 23: 89.
- HandtverksSkrån*, om de fördelar och olägenheter, som dem åtfölja. 42: 103.
- Hem-*

- Hemligheter*, Afhandling derom. 2: 55.
De sträckas merendels för långt. *ibid.*
- Hemman*, om Svenska hemmanens äldsta
ursprung. 19: 65.
- Heteronomi*, viljans, hvad den betyder.
2: 109.
- Hofverier*, verkan deraf på Frälsebonden.
27: 126.
- Hottinger*, Professor i Zürich, des Tal
om varsamheten att behandla Religiösa
folkmeningar. 5: 17.
- Howard*, des System satt i utöfning i Phi-
ladelphia. 11: 114.
- Hunter*, Läkare, som med mesta fram-
gång botat vansinnigt folk. 11: 161.
- Hunter*, Johnlons förste Läromästare. 14:
40.
- Husbönder*, om Lagar, som föreskrifva
Husbönders och Tjenstehjons inbördes
plikter. 44: 373.
- Hushållning*, Afhandling om hushållningen
i Dalarna. 32: 73.
- HushållsCommitéen*, Des inlaga till Kon-
ningen, år 1793. 39: 53. Projekt till
Reglemente för Hushållnings-Nämnder
i Riket. 74. Om Nämndens samman-
komst. 79. Om des göromål och om-
budsmanna rätt för Häradet. 84. Om
FörlikningsRätter och goda mäns ut-
slag. 95.

Hushålls Lagar, deras rättande eller upphäfvande af största vigt och nödvändighet för Sveriges välmåga. 11: 81.

Hushålls-Nämnder eller *Sällskap*, om nytan deraf. 11: 82, 87. 39: 39.

Hållskjutsen, Afhandling derom. 16: 72. Utdrag af Senatens Protocoll i äldre tider rörande detta ämne. 105. Ett nödfallspåfund. 126.

Höfrads Rätt, korrt öfverfigt af närvarande tids Lagskipningsfätt dervid. 33: 9.

Höbergningen, fättet huru den förrättas vid Falun. 44: 270.

Högheten och Ringheten, Poem. 33: 1.

I. J.

Jacobinen i Grekland, Poem. 2: 1.

Jacobinism, hvad den är. 7: 65. Hvaraf des anhängare fått sitt namn. 66. Deras Grundfättser. *ibid.* Hvad många anse såsom Jacobinism, men som ingalunda förtjenar detta namn. 67. Öfverensstämmer närmast med Despotismens maximer. 68. 11: 103.

Jarente, Biskop af Orleans, des anstötliga lefnadsart. 29: 88.

Jern, om des raffinering. 44: 371.

Jernmalmer, Berättelse om fättet att rosta dem, m. m. 44: 336. Direktör Sveden-

- denstjernas försök att af Jernmalm nedsmälta smidigt jern. 44: 371.
- Inbillningen*, om desfs magt på menniskosinnet, och olägenheterna deraf. 9: 13.
- Inquisitionen*, antalet på de genom densamma aflifvade under 300 à 400 års tid. 23: 60.
- Intekningar*, medföra lång omväg för Lån-gifvaren. 33: 58.
- Invidningar*, om deras Lagprincip. 33: 30.
- Johan Andersson i Stora Klingsbo och Schedvi Socken*, införer Cirkulationsbruket i Schedvi Socken. 44: 216.
- Johnson*, Samuel, Desfs Biographi. 14: 37. Om desfs vänskap för den olycklige Skalden Savage. 43. Lord Chesterfields kallfinnighet emot honom hämnad. 47. Desfs bref till denna Lord. 48. Om desfs Dictionär. 50. Omdöme om flere desfs Skrifter. 54 följ. Anmärkningar emot desfs stil. 58. Desfs omdömen om författare stränge ända till orättvisa. 68.
- Jordabalken*, några hushållsföreskrifter deri anmärkte. 11: 64.
- Jordbrukaren*, deltagar hufvudsakligen i Statens allmänna befvär. 1: 60. Om nödvändigheten af desfs oinskränkta ägande rätt till jord, samt om Sveriges Skattejord. 19: 39. Den Engelska Jordbru-

- brukarens sjelfständighet. 55. Den Svenska Jordbrukarens varor satte under monopoliskt tvång. 97.
- Jordbruket*, värden derom ej uppdragen åt något publikt verk. 11: 78. Om des förfall i Europa, efter Romerska väldets undergång; af A. Smith. 27: 93.
- JordbruksSystemet*, Afhandling om det samma i en Rikshushållning samt om economisterne i Frankrike; af A. Smith. 25: 43.
- Journal för Prester*; recenserad. 7: 96.
- Judarne*, grusliga blodbad, anställde af dem i Cyrene och Cypem. 23: 46.
- Jäf emot Domare*, underökning om de äfven gälla emot Executorer. 16: 150.
- Jäf*, om de svårigheter de medföra i anseende till Tingstidernes förändrande. 33: 29, 32.

K.

- Kant*, Immanuel, Des Grundläggning till Metaphysiken för Seder criticerad. 2: 93. Svar på frågan: Hvad är uplysning? 7: 15.
- Kantiska Philosophien*, des hufvudlatter i afseende på Religion och Samhällsordning. 14: 11.
- Kellgren*, Poemet kalladt *Kellgrens Död*. 4: 1. *Kell-*

- Kellgrens Skugga*; Poem till honom i anledning af Sångens öfver dets död. 13: 1.
- Kol*, fri förfäljning deraf kan ej tillåtas Allmogen. 14: 126.
- Kolkörflor*, om kolkörflor af Allmogen vid Falun. 44: 309.
- Kolning*, ålägges Allmogen i Falu Bergslag, äfven der ingen skog finnes. 14: 124.
- Koppar*, om lättet att hårda den, och uppfinnaren dertill. 44: 372.
- Korsfärderne*, huru mycket folk de kostade Europa. 23: 48.
- Kostpenningar*, bidra till de tjenandes förderf. 44: 383.
- Krediten*, allmänna kreditens historia i 18:de Seklet har tre perioder. 44: 174.
- Kronohemman*, deras upphof omtvistadt. 14: 160.
- Kronojord*, Afhandling derom af Ad. Smith. 29: 137.
- Kronolågenheter*, om deras upplåtande till Nybyggare. 1: 77.
- Kronoskuld*, dets belopp i Banken. 2: 66.
- Krono-utskylder*, Tankar om deras fördelning. 36: 177.
- Kronskjutsningar*, böra ej fordras utan fullgod betalning. 16: 131.
- Kung*, rätta begrepet af detta ord. 36: 49.
- Kungsgårdar*, om deras styckande och förfäljande till Skatte. 1: 74. Huru de till-

kommit och blifvit förvaltade. *ibid.* Om deras borrtarrenderande. 75. Perpetuelle arrenden upphätde. 76.

Känslan för Fosterlandet; Poem. 23: 1.

Kärleken och Hymen, Poem; Saga. 11: 200.

Kärlekens Philosophie; Poem. 14: 85.

Den nya Kärleken; Poem. 16: 19.

L.

Lag, Afhandling om Sveriges Lag. 11: 38.

Dets första början. 41. Lumbs-

Lagen. 42. Östgöthalagens ålder. 42.

Allmänna LandsLagens ålder. 43. Ko-

nungaBalkens öden. 43. Förfarne Jord-

brukare hafva saknats vid Svenska La-

gens författande. 44. Olämplighet af en

allmän byggningabalk för hela Riket. 45.

Lagmans Rätt, öfverligt af Lagskipningsfät-

tet vid denna instance. 33: 22.

Lagskipningsfätt, olägenheter för Landet

af det nu brukliga Lagskipningsfättet.

33: 5.

Landtbruk, Svar på Anmärkningar, an-

gående Bruksprivilegier och Landtbruk.

14: 87. Förmonerne af dets befräm-

jande. 1: 47. Hindren för dets upp-

hjelpande. 48. Har ej blifvit uppmun-

tradt genom privilegier. 53. Dets upp-

komst genom ägande rätten. 63.

Landt-

Landthandeln, en för mycket vidsträckt Landthandel skadlig för åkerbruket. 42: 118.

Landthushållare, Svenske, hafva intet representerande Samfund. 11: 79.

Landtman; Poem till en Landtman. 4: 23.

Landtmanna Ndringen, för mycket beskattad i jemförelse med andra. 1: 57.

Lautrec, frias från Bastillen, men begär att åter der få inträda. 5: 27.

Legohjon, Afhandling om Legohjonsstadgan och Tjenstfolk. 32: 51. Projekt till Legohjonsstadga. 67.

Lenngren, Fru, Ode till henne af G. F. Gyllenborg. 9: 1. Till densamma; Poem. 25: 1.

Lerbyggnad, Afhandling om detta byggnadsfätt. 19: 112.

Lerhusbyggnad, Svar på några af de allmänaste betänkligheter och inkast deremot, 36: 85.

Lerjord, om dens flerfaldiga indelning till Cirkulationsbruk. 44: 224.

Letterne, om deras arbetskyldighet och pålagor. 29: 107.

Lex Terentilla, Beslut om en allmän Lags utfärdande. 5: 119.

Lidona, eller Tidens flärd; Poem. 27: 11.

Lif

- Lifegenkapen*, några verkningar af densamma eller de Lifländska Letternes arbetskyldigheter och pålagor. 29: 107.
- Lifland*, försök som blifvit gjorda till lindring i Lifländska Allmogens beklagansvärda tillstånd. 29: 125.
- Lifstids Annuiteter*, eller Lifräntor. 5: 55.
- Limoges*, om Turgots Intendentsförvaltning af denna provins. 32: 27.
- Litteræ obscurorum virorum*, Satir emot Munkarne. 18: 29.
- Lodbrokiske KonungaÄtten*, Afhandling om Sveriges lyckliga Tidhvarf under denna Ätts Regering; Recens. 5: 155.
- Lolme de*, Afhandling om den ovanliga utgång, som alltid följt på Englands Revolutioner. 5: 114.
- Louis d'or*, des värde mot Asignater år 1796. 5: 74.
- Lownes*, Caleb, Qväkare, som haft mycken del uti inrättningen af förbättringshuset i Philadelphia. 11: 138, 140. Des beredvillighet att bidraga till detta Systems utvidgande. 156.
- Ludvig XIV*, hämmar Påfvens anspråk på öfvermyndighet i Regeringsärender. 1: 40. Hvad Regenterne deraf lärde. 40. Des verser bedömas af Boileau. 2: 50.
- Luynes*, denna familjs goda karakter. 29: 46.

- Luxe*, Afhandling derom. 5: 5. Äger företråde framför råhetens tillstånd. 8. I Samhällen, der den finnes, träffas alla menniskoflägtets odlingsgrader. 9. Då den är förlätlig. 10. Klandervärd. 11. Dets skadliga följder. 12. Bördens och Rikedomens innehafvare täfla om dets uppbringande. 13.
- Lyckan*, Moralisk Saga; Poem. 9: 5.
- Lärare*, andelige, Afhandling om deras pligter. 39: 1. Hvad ändamål de skola föka. 2. Hvad de böra lära. 7. Om den Ton, i hvilken de böra tala. 29. Böra befegla sina lärdomar med goda efterdömen. 32.
- Läsning*, Afhandling derom. 2: 9. Förmonerne deraf. 12. Äger såtom tidsfördrif företråde för andra medel till nöje. 14. Hvad som i synnerhet gör den begärlig. 32.
- Lättjord*, om Lättjord och dets brukningsfätt. 44: 233.
- Lättfinnigheten*, Afhandling derom. 25: 28. Hvad den är. 29. Skillnaden mellan den lättfinnige och lättfärdige. 30. Mellan den lättfinnige och flygtige. 31. Exempel på lättfinnigheten. 31. Dets allmänna grundregel. 33. Hvari hufvudgrunden dertill ligger. 38.

Löner, om deras olika förhållande i olika tider. 5: 104.

Lönförbättringar, Afhandling om Ambetsmäns lönförbättringar. 36: 125. Grundfattser, dem Staten bör antaga vid löners inrättande. 132. Tabell, innehållande jemförelse mellan Löningsstater. 145.

M.

Macklean, Baron, angående des förträffliga inrättningar vid godset Svaneholm. 27: 122 följ. 44: 105. Har först infört kunskapen om Lerhusbyggnader i Sverige. 19: 114.

Magna Charta, några förmoner af denna Grundlag uppräknas. 5: 126.

Molice, är antingen giftig eller oskyldig. 2: 46.

Marmontel, har Thomas till medtäflare vid intagandet i Franska Akademien. 16: 176.

Masillon, målning af denne store Talare på Predikstolen. 7: 39. Acteuren Barons utlåtande till och om honom. 39.

Menighet, Skaldebref till menigheten. 7: 28. Bemärkelsen af detta ord. 28. Den Svenska menighetens synbart tilltagande välmåga sedan 1720. 11: 79.

Menniskan; Poemet: *Menniskans danande*. 16: 1. Hvad hennes bestämmelse är.

36:

- 36: 7. Poemet: *Menniskans Njutningar* 42: 134. Menniskorna kunna indelas i 2:ne hufvudklasser. 4: 32.
- Menskligheten*, hvilka dess sanna föremål äro. 5: 7.
- Mercier de la Riviere*, har gifvit bästa och redigaste begrepet om Economisternes lära. 25: 77.
- Merkel*, författare till Skriften: Några verkningar af Lifegenskapen eller de Lifländska Letternas arbetskyldigheter och pålagor. 29: 107.
- Mesmer*, om dess påstådda verkan af magnetisk lömn. 9: 59.
- Messenius*, om dess lustiga Tragedier och ynkliga Comedier. 19: 18.
- Mesfias*; Idyll efter Pope. 5: 1.
- Metayers*, om deras upphof i Frankrike. 27: 105.
- Midas*, Grekisk Saga; Poem. 7: 70.
- Militärisk kunskap*, Undersökning, om Allmänheten har behof deraf. 2: 74. Nyttiga verkningar deraf på allmänna tänkesättet och derifrån tillbaka på Regenterna. 78. Militärisk upplysning qväfver alla utsväfvande krigsplaner. 86.
- Mirabeau*, den äldre, Marquis, onthalar tre stora uppfinningar, som hufvudsakligen gifvit Politiska Samhällen sin varaktighet. 25: 78.

- MissgerningsBalken*, Anmärkningar öfver några ställen deri, som synas mindre tjenlige. 33: 64 följ.
- Mithridates*, Konung i Pontus, om des grymheter. 23: 42.
- Moderation*, Afhandling om densamma. 23: 17. Des teori innefattar tre hufvudprinciper. 19. Om hindren deremot. 79, 82, 86.
- Monarcher*, deras lycka, som utestängt smickrare från Thronen. 2: 53. Huru de böra beväpna sig mot både förtal och smicker. 54.
- Monarchien*, grundorsaken till des omförtning i Frankrike. 2: 57. Hvad den är i jemförelse med andra Regeringsfätt. 44: 32.
- Montazet*, ÄrkeBiskop i Lion, någre af des lefnads-omständigheter. 29: 84.
- Moralen* fördelas i talande och görande. 2: 37. Grundprinciper för densamma. 99.
- Moralisk känsla*, verkningarne deraf. 44: 4.
- Moralitet*, hvori den består. 2: 107. Bör byggas på grundfättser. 44: 15.
- Murphy*, Johnlons Biograph. 14: 39.
- Mynttecken*, Historien derom. 5: 68 följ.
- Myrjord*, om des brukningsfätt vid Falun. 44: 240.

N.

- Nanny*; se *Pella*. 7
- National Anda* är af tvänne slag. 42: 19.
- Necker*, märkligt yttrande om kånædomen af Statsverkets tillstånd. 2: 56.
- Nevile*, Georg, Hertig af Bedford, förklarar genom en ParlamentsAct förlustig sitt Adelskap för fattigdom. 44: 52.
- Nexi*, hvarifrån detta ord härledes. 5: 117.
- Nitet*, Ode kalladt: *Det blinda Nitet*. 27: 1.
- Njutningar*, Poemet: *Menniskans Njutningar*. 42: 134.
- Nostrum-Säljare*, betydelsen deraf. 2: 72.
- Notables les*, i Frankrike, bifalla ej Konungens förslag till reformer. 29: 62. De försvaras af Herr Gents. 62.
- Nya England*, goda offentliga uppfostringsanstalter. 11: 165.
- Nybyggen*, ansedde skadlige. 14: 119. Om deras förstörande. 120, 128.
- Nämnder Hushålls-*, om nyttan deraf. 11: 82. 39: 39 följ.
- Nåringarne*, nya uppfinningar till fördel för dem. 44: 361.
- Nåringsfrihet*, allnån, förmonerne deraf hafva begynt ykas. 14: 181 följ.
- Nåringsmaximer*, frödda nåringsmaximer af en Svensk Skråmästare. 42: III.

O.

- Objektiv Praktisk princip* för plikter, huru mångfaldig. 2: 107.
- Odling*, flera odlingsfått af den med skog beväxta jorden. 14: 110.
- Okunnighet*, följer deraf i medeltiden. 11: 95. Första stegen till des förjagande. 99. Hvad som sedermera hufvudsakligen verkade till des fördrifvande. 99.
- Omdömen*, falska, hafva 2:ne orsaker. 2: 44.
- Opera*, planens orinlighet deri. 5: 101.
- Opinion*, hvad den allmänna förinår. 2: 77. Svårigheten att ändra hopens opinion 5: 29.
- Ordens-Visa*, Fribryggare- 2: 91.
- Ordnar*, Afhandling om Mystiska Ordnar och Svedenborgianism m. m. 9: 75. Beskrifning derpå. 5: 146.
- Originalerne*, Herrar Originalerne; Skaldebref till Rosalie. 11: 22.
- Orlofsfedlar*, huru deras opålitlighet best förrekomes. 32: 64.
- Orthodoxie*, försök att bestämma begrepet af detta ord. 36: 100. Fortsättning af samma afhandling. 42: 55.

P.

- Pappersmynt*, Afhandling om Pappersmynt i Norr-Amerikanska Staterna, före Revolutionen; af A. Smith. 27: 57. Afhandling

- ling om Amerikanska Staternas Pappersmynt, under Revolutionen; af Dav. Ramsfay. 62.
- Paradis*, det förlorade; Sång. 7: 76.
- Parifiska Blodbadet*, när, af hvilken, på huru många och hvilka det anställdes. 11: 103. 23: 53.
- Patriot*, rätta begrepet af detta ord. 42: 15. Hvad han icke är. 34.
- Patriotism*, försök till afhandling derom. 42: 1. Dets naturliga vilkor. 18. Dets kännetecken. 36. Genom hvad medel NationalPatriotism kan åstadkommas. 49.
- Pella och Nanny*; Poem. 11: 32.
- Penn*, William, Filosofisk Lagstiftare; dets Coloni, Religionsfrihet m. m. 11: 115. Dets strafflagar ogillas i England. 116.
- Penningsböter*, om deras olämplighet i anseende till de bötandes olika omständigheter. 33: 54.
- Pensylvanien*, Historien om denna Stats criminelle Lagstiftning. 11: 115.
- Peru*, om Guld- och Silfver-Grufvorna derstädes. 23: 142.
- Peter*, Czar I. bekräftar Lifländska Adelns alla privilegier. 29: 127.
- Petition of Right*, uttakar på noggrannast sätt folkets rättigheter. 5: 129.
- Philadelphia*, det verkliga förbättringshuset eller Beskrifning öfver fängelset derstädes;

af Ernst Fr. Waltersdorff. 11: 114. Om
 afskaffandet af arbete i jern samt spö och
 rislitning. 119. Förhållningsreglor för
 fångelserna. 119. Utförandet uppdrages
 en Committé. 119. Directörerna deraf.
 121. Det ensamma fångellet. 123. De
 sakfålde arbete i verkstäder och få välja
 arbete. 127. fångellsets inrättning åsyftar
 de håktades förbättring. 131. De arre-
 sterades matordning. 134. Huru de sak-
 fälldas begångna fel bestraffas. 135. För-
 hållandet med qvinfolken. 137. Alla
 sakfälda utom dem, som åro i ensamt
 fångelse, tillhållas att afhöra predikan om
 Söndagen. 139. Directörs-val 2:ne gån-
 ger om året. 140. Arrestanternas förra
 behandling. 147. Hindren mot den nya
 inrättningen. 149. Inkomster af en Smeds-
 verkstad. 153. De arresterades antal. 157.

Philip II i Spanien, des förföljelser emot
 Protestanterna. 23: 57.

Philipstad, Invånarnes antal derstädes in-
 skrånkes. 14: 134.

Philosopherna, om deras olika utvägar att
 angripa och besegra förtryckaren, bedra-
 garen och svärmaren. 18: 30. Exem-
 pel på någre förföljde människoslägtets
 Upplyfare. 35.

- Philosophien*, Om man någon sin haft giltiga skäl, att för Religion och Samhälle, frukta något af des underfökningar. 7: 121.
- Pinto*, författare till Boken: *Essay sur la circulation & le credit.* 44: 167.
- Plikt*, begrepet om detta ord. 2: 101.
- Poissy*, Caisse de Poissy, om inregistrerandet af en ny Lag i detta ämne. 29: 53.
- Popignan*, Biskop i Puy, des tvistigheter med Voltaire. 29: 86.
- Praslin de, Duc*, antager Thomas till sin HandSecreterare. 16: 175.
- Prediko-declamationen*, Afhandling derom. 7: 32. De vanligaste felen deruti. 36.
- PredikoÄmbetet*, om des nytta och huru den befordras; Recens. 4: 88.
- Prestes*, Afhandling om deras danande. 4: 39. Hvarföre de Svenske, mera än andra Ämbetsmän, utgöra ett stånd. 44. Föremålen för deras arbete. 45. För dem nödvändiga egenskaper. 46. Behöfva mera upplysning än lärdom. 48. Böra vara män af goda feder. 49. Tre slags kunskaper oundgänglige. 65. Practiskt Seminarium för dem erfordras. 77. Hvad ondt namnet Prest åstadkommit. 94. Hvad de egenteligen äro och böra vara. 94. Skillnad mellan Apostlarna och dem. 95.
- Presterskapet*, Strödda underrättelser om det Fransyska, vid slutet af Ludvig XV:s och

i början af Ludvig XVI:s Regering. 29:
80. Exempel af oordentliga Prelater. 87
följ. Sammankomst att bifalla frivilliga
gäfvor till Staten. 93. Firar Jubileum
1776. 102.

Produkter, Afhandling om Produkter af jord,
som ibland gifva och ibland icke gifva
Ränta; af A. Smith. 23: 125.

Proscriptioner, Om dessa grymheters utöf-
vande under Romerske Triumvirerne.
23: 43.

Public Spirit, på hvad sätt den i England
uppväckes. 2: 61.

Punct och Comma, Reflexioner om bruket
deraf. 5: 97.

Påfvarne, den 40-åriga schismen mellan de
Italienska och Franska försvagade först de-
ras valde. 11: 98.

Påfven, hvarifrån talesättet gå på Påfven
har sin upprinnelse. 5: 98.

Q.

Quesnais, Economisterne följa blindt och utan
betydligt afvikande dess Låror. 25: 77.

Qvin, Londons störste Tragiske Acteur fö-
re Garricks tid. 16: 61.

R.

Ramsay, Dav. Afhandling om Amerikanska
Staternas Pappersmynt, under Revolutio-
nen. 27: 62. Rea.

Realisation, förslag till Creditsedlarnes realisation medelst deras infättande i Banken emot Ränta i redbart mynt. 33: 134. Underrättelser om den år 1791 i Danmark började Successiva Realisationen af den Köpenhamnske Bankens löpande skuldsedlar. 44: 119.

Recognitionsskogar, om koltillgången derifrån. 14: 147 följ.

Reformationen, icke verkad på en gång. 5: 33. Afhandling om dess Character och följder; af Gibbon, 87.

Regenter, upplyste Regenter välja ämbetsmän och förtrogna af lika egenskaper. 2: 56. Ej lycklige i mercantila företag och penninge-negocer. 65.

Regeringsföretag, hvilket är det bästa. 4: 84.

Reichenbach, KammarRåd, upför den första lerbyggnad i Pommern. 19: 114.

Religion, hvad den Christna Religionskunskapen innefattar. 4: 61. Förlorar sin verkan genom Ipeculativa och fruktlösa lärosättier. 98. Dessa sättier upphöjas af bedrägeriet öfver de practiska fanningarna. 99. Kunskaperna i Religion böra alldrig vara stridige med deras tilltagande i andra vetenskaper. 101. Afhandling om den varsamhet, hvarmed man bör behandla religiösa folkmeningar; af Hottinger. 5: 17. Obe-

- hagliga följder af nyhetsandan i Religion. 30. Huru falska begrep lättast utrotas. 39. Skaldestycket kalladt: *Religion*. 7: 1. Om Religion haft något att frukta af Philosophiens undersökning. 121. Anmärkningar öfver des och Christendomens öfverklagade förfall samt Tvångsmedlen deremot genom Theologiska Censuren. 21: 6. Hvad Religionen icke är. 15. Afhandling om des värde och nödvändighet. 36: 1. Billig Reform i vissa Religionen rörande ämnen. 58. För hvad ändamål Religionens Theoretiska sanningar äro gifne. 109. Hvari practisk Religions-upplysning består. 39: 24.
- Rep*, om åtskilliga fått att tillverka dem. 44: 369.
- Repertory*, Skrift, utgifven i England, hvari alla nya uppfinningar införas 2: 70.
- Richelieu*, Marskalk, des äreröriga rättegång med Madame St. Vincent. 29: 74.
- RiksGäldsContoret*, des CreditSedlar, jemnförde med Mynttecknen och MyntSedlarne. 5: 70, 78, 79. Afhandling om RiksGäldsContors-handel m. m. 32: 109.
- Rikshushållning*, hvari den Svenska hufsakligast består. 11: 80.
- RiksSkulden*, Svenska, till hvad belopp garanterad af Ständerna. 2: 62. Huru myc.

- mycket nedfatt år 1795. 62. Är under all jernförelle med den Engelska. 63. Afhandling om åtskilliga fätt, både att göra och betala RiksGäld. 5: 51. Enda medlet till desfs afbetalande. 71. Historien om Svenska RiksSkulden. 75 — 82.
- Rom*, följderne af Konungaväldets affkaffande. 5: 115. Af folktribunernas inrättande. 117.
- Romanesk*, Afhandling om rätta betydelsen af detta ord. 2: 25. Hvad dermed egentligen menas. 30. Desfs allmänna och vanliga bemärkelse. 37. Exempel på Romaneska menniskor. 38.
- Royer*, Biskop af Treguier, öppnar Franska Presterskapets sammankomst år 1772. 29: 93.
- Rue la*, om denne Talares stora utförs-gåfvor. 7: 39.
- Runius*, omdömen om desfs Skaldestycken. 19: 4.
- Råg*, tunn fåning af råg rekommenderas. 44: 229.
- Rättegångskostnad*, i hvilken händelse den icke utan obillighet kan åläggas den tappande. 33: 46.
- Rdttegångs/dtt*, om Rättegångsfättet vid Domstolarne på landet. 33: 23.

S.

- Saltpeterssjuderi*, Afhandling om inrättningen deraf i Sverige. 35: 70. Huru länge Saltpeterhjelpen utgått. 75.
- Samhället*, om det haft något att frukta af Philosophiens underfökningar. 7: 121.
- Samtal* i de dödas rike mellan Voltaire, Fredrik II, en mängd Regenter och StatsMinistrar. 11: 171.
- Samvetsfrihet*, ädelt försvarad af Philosopher och verldsliga män. 5: 93.
- Sandjorden* vid Falun är af 2:ne slag. 44: 247.
- Schimmelmann*, Grefve, Dansk FinansMinister, uppfinnare af den nya realisationsplanen. 44: 130.
- Schoultz*, von Ascheraden, Carl Fredric, Baron och LandtRåd, försvarar offentligen de lifegne Letterne mot sina medbröders hårda behandling. 29: 131.
- Schröpffer*, om dets magiska Scener. 9: 59.
- Sedligheten*, hvad den rena sedligheten är. 44: 11.
- Segerstads Säteri*; se *Ekolfund*.
- Serenius*, Biskop, Dets Riksdagspredikan 1765 om rätta förhållandet mellan Statens högre och lägre ämbetsmän. 36: 131.
- Servetus*, om dets förföljelser af Calvin. 5: 91.

- Sicilianska Aftonjungen*, härflöt mera af ett folkraferi än öfverläggning. 23: 53.
- Sjelfkärlek*, skillnaden mellan den samma och egenkärleken. 42: 6.
- Silfver*, förslag att låta Staten emottaga det af enskilda låsom Lån mot förmonlig ränta. 33: 131.
- Silke*, fälldes hos Romare och Greker mot lika vigt i guld. 25: 88.
- Sjuktrösten*; Skaldebref. 14: 6.
- Skaldebref* till menigheten. 7: 8. Till Fru^o. 18: 3. Om människornas olika vilkor. 25: 3.
- Skattebonde*, svar på Skriften kallad: En Skattebondes strödda reflexioner öfver Landtbruk och Bergshandtering. 21: 37.
- Skattejord*, Afhandling om nödvändigheten af jordbrukarens oinskränkta ägande rätt till jord, samt om Sveriges Skattejord. 19: 39. Om ursprunget till den urgamla Skattejordens förminskning. 68, 71. Teckning af medlen att åtkomma Skattemäns ägande rätt till de Hemman, hvilkas räntor blifvit doneerade till Ridderkapet och Adeln. 73 följ. i Noten. Hvarifrån det sjelstagna väldet öfver Skattejorden härleder sig. 90.
- Skatteköp*, verkningssgrunder vid deras tillåtande. 19: 102.

Skatt på Räkta samt på Räkta af jord. 36: 152. Skatt, som utgöres, icke i förhållande till räntan, utan i förhållande till produkten af jord. 169.

Skjuts, Afhandling om Skjutsinrättningen i Sverige. 16: 113. Rätta utvägen att på tjenligaste sätt fortskaffa relande. 118.

Är låg skjutslega i landet nyttig? 137.

Skogar, på hvad sätt de böra sparas för Brukens bestånd. 1: 51. Kronoskogarnes öden i Sverige. 14: 92, 107. Skattemannen får ej rödja sin skog, utan GrufRättens tillstånd. 122. Om deras tillstängande för jordbrukaren. 19: 87, 89.

Skottland har den bästa uppfostran och i följe deraf få förbrytare. 11: 165. Folkmängden derstädes. 165.

Skrifter af Sällskapet för allmänna Medborgeliga Kunskaper; recenserade. 5: 145.

Skråmästare, strödda Näringsmaximer af en Svensk Skråmästare. 42: 111.

Skrån, Afhandling om de fördelar och olägenheter, som åtfölja Handtverkskrån. 42: 103. Hvad de äro. 103. Fördelarne upräknas. 104. Olägenheterna. 104 följ.

Skråordning, verkställigheten af denna författning svarar ej mot dess innehåll. 13: 72.

Skrå-dmbeten och Måsterskap, Franska Parlamentet anmäler till inregistrerande en ny lag i detta ämne. 29: 54.

Skådeplatsen, om den Svenskas ofullkomlighet i äldre tider. 19: 18.

Skuldebref, hvad det egentligen är. 33: 98.

Skåne, om skånska hushållningen i allmänhet. 27: 123.

Slafveriet och Slafhandeln, Afhandling derom, färdeles rörande Negrerne; Recenser. 1: 91.

Slagtkreatur, om orsakerna till den i Stockholm inträffade märkeliga bristen på slagtkreatur. 29: 204.

Smickrare, hvori de skiljas från Berömmare. 2: 49, 52. De kallblodige. 50. Samlas omkring Monarcherna och äro der mest farliga. 53.

Smith, Adam, Afhandling om Handelsystemet i en Rikshushållning. 23: 89.

Om de produkter af jord, hvilka ibland gifva och ibland icke gifva Ränta. 125.

Om Jordbruksystemet i en Rikshushållning samt om Economisterne i Frankrike. 25: 43.

Om HandelsBalancen 92.

Om Pappersmyntet i Norra Amerikanska Kolonierne, före Revolutionen. 27: 57.

Om jordbrukets förfall i Europa efter Romerska väldets undergång. 93.

Om Kronojord. 29: 137. Om Beskattning.

- ning. 36: 145. Jemnförelse mellan Smiths och James Steuarts förtjenster. 44: 186.
- Societet*, förtälet florerar der och i de lysellösa folkclafferna. 2: 45.
- Sommarbetet*, Tankar derom. 11: 48.
- Sommar och Vinter*; Poem. 29: 1.
- Spalding*, J. J. Dels Afhandling om PredikoÄmbetets nytta; recenser. 4: 88.
- Underrättelse om dels lefnad. 107.
- Spaniorerna*, om deras grymheter emot Amerikas infödingar. 23: 60.
- Spanmålsbrist*, tankar i anledning af den som inträffade Sommaren 1798. 29: 146. Om Spannmåls uplag. 159.
- Spanmålshandel*, frigifven af Konung Gustaf III. 1: 55.
- Spegel*, omdöme om dels Poem: *Guds Verk och Hvila*. 19: 5.
- Spöksyner och vidskepelse*, Afhandling derom. 9: 10. Om Spökrädslans ursprung och fortgång till närvarande tid. 25. Tre grunder, hvarifrån den herflutit. 29. Philosophi öfver spökrädslan. 33. Orimligheten af syner bevises. 37. Därskapen af all slags räddhåga för andesyner, äfven om de voro möjliga. 40. Grunder emot sednare tiders underverkare. 63. Föremålen för alla Charlatarens löften. 67.

- Statshudsfningar; se Sverige.*
- StatsSkulder*, Afhandling om Theorien derför; af Gents. 44: 151.
- Stiernhielm*, omdöme om dets Poem: *Hercules*. 19: 3.
- Stilen*, den andeliga, är icke fullkomligt värdig Tidhvarivets tillväxande i upplysning och odling. 4: 104. Hvari hemligheten af den Juridiska stilen ligger. 36: 45. Om den goda stilen. 46.
- Stockjobbing*, hvad dermed förstås. 5: 61.
- Stor Eld af liten Rök; Poem*. 39: 206.
- Strafflagarne*, Afhandling derom. 27: 47. Ojämnt förhållande mellan straffen och förbrytelseerna. 53. Fortsättning af samma ämne, 2 Stycket. 29: 4. Om principen för strafflagarne. 15.
- Stryka ut*, nyttan deraf för författare. 5: 100.
- Stubbe- och röjfel-rättighet*, Åboens, kommer ej i fråga vid Bruksägares Skatteköp. 14: 123. Har ej skyddat åboen, när Kronans jord blifvit såld eller borrtgifven till Frälset. 19: 85.
- Styrelsen*, hvilka dets pligter äro, enligt den naturliga frihetens system. 25: 91.
- Stämningar* ske med mera omgång nu än i fordna tider. 33: 26. Den ovilkorliga stämningstiden. 40.

- Stångselskyldigheten*, Lagens brister i denna del. 11: 46.
- Sully*, Denna StatsMinisters förtjenster mot Frankrike. 11: 176. Denna familjs goda karakter. 29: 46.
- Svaneholm*, Säteri i Skåne, tillhörigt Baron Macklean, om förträffligheten af derstädes gjorde inrättningar. 27: 122. Om dets storlek och första utbrytning. 130. Befolkningens progresion. 131. Antalet af Farmer. 132. Charta öfver Frälsehemmanen Skurup, Hylteberga, Sandäckra, Saritslöf och Ängamöllan under Svaneholms Sätesgård. 151.
- Svedenborg*, till den moderna vidskepelsen höra äfven dets andelyner. 9: 58. Afhandling om Svedenborgianismen, Mytiska ordnar m. m. 75.
- Svedenstierna*, Directör, försök att af Jernmalm nedsmälta smidigt Jern. 44: 371.
- Svedjande*, det äldsta och förmonligaste odlingslätt i Sverige. 14: 113. Tillåtes ej på Allmogens enskilda skogar i VesterDalarne. 125.
- Svenska*, huru man i allmänhet skrifver Svenska. 36: 44.
- Sveriges Statshudfningar*, Historiska anmärkningar vid boken af detta namn. 7: 164.

- Systemål*, Ordets dubbla bemärkelse. 2: 104.
- Sågvarnar*, ansedde skadlige och skogsödande. 14: 120. Affkaffas. 123, 128.
- Sång* till vänskapens, frihetens och kärlekens ära. 5: 132.
- Sådesbergring*, sättet huru den förrättas vid Falun. 44: 279.

T.

- Tacklamheten*; Poem. 39: 213.
- Tal* i anledning af Kon. GUSTAF IV ADOLPHS anträde till Regeringen; Recenser. 1: 93.
- Taxor*, huru litet de bidraga till hämmande af vinningslyftnaden. 12: 63.
- Tempelherrarne*, förföljelse mot dem. 23: 55.
- Temperamenter*, den vanliga delningen deraf oriktig. 4: 30.
- Theodora*, Kejsarinna, låter mörda hundra tusen Manichéer. 23: 47.
- Theodosius*, låter mörda ett stort antal invånare i Theffalonica. 23: 46.
- Theologie*, hvad den vanliga hittills afhandlat. 4: 61. Hvad den rätta är. 63.
- Thomas*, Antoine Leonard, des Biographi. 16: 170. Intages i Francka Akademien. 180. Delar alla vittra författares vidrigheter. 184.

- Tjenstefolk*, Afhandling om Tjenstefolk och Legohjonsstadgan. 32: 51. Svårigheter som möta vid Lagens stadgande derom. 33: 63.
- Tjenstehjon*, Om Lagar, som föreskrifva Husbönders och Tjenstehjons inbördes plikter. 44: 373.
- Tingstadius*, J. A. Dets Prof. öfversättning af Job; recenser. 5: 135.
- Tionde*, är en ganska ojämn skatt på ränta, och ett stort hinder för odlingen och jordbruket. 36: 171.
- Titlar*, öfverflödigt bruk deraf i Sverige. 5: 108.
- Tontiner*, hvaraf de fått sitt namn och beskaffenheten af dessa Lifräntor. 5: 57.
- Tro*, hvad den tro egentligen är som Religionen omtalar. 42: 92 följ.
- Tryckfriheten*, Afhandling om Svenska Tryckfriheten. 1: 1. Förfök att bestämma dets nu varande lagliga gränser. 1. Skiljaktighet i omdömen derom. 8. Kännetecken på brott deremot. 10. Missförstådt nit. 23. Hvad dets ändamål är. 2: 67. Försvaras högtidligen i Rådet af Konung Gustaf III. 7: 26.

Tungan, des afkaffande ur Samhället.

2: 42.

Turgot, hvaraf des Administration från början var utmärkt. 29: 52. Motlägeller, dem han erfar vid inregistrerandet af några Economiska Lagar. 56. Skiljes från Riksstyrelsen, 60. Afhandling om des Intendents-förvaltning af Provincen Limoges. 32: 27.

Tvångslån af grötre och finare beskaffenhet. 5: 66. Sverige har äfven erfarenhet derom. 67.

Tyskland; se *Handelsrörelse*.

Tyflhets Eder, affigten dermed vid penningverk. 2: 67.

U.

Ufven och Örnen, Fabel; Poem. 21: 115.

*Uppenbarelse*n, des förenlighet med förnuftets bud. 21: 19 följ.

Uppfinnare i England njuta högst fjorton års uteslutande frihet. 2: 71.

Uppsostran, Afhandling om den allmänna principen för des verkningsförmåga. 4: 25. I egentlig och vidsträckt

bemärkelse. 27. Anvisning till en Moralisk Barna-uppföstran; efter Kant. 44: 1.

Upphandlings-Verket, Stadfästelse-bref för detta Verk. 39: 169, 172.

Upplysning, Inkast mot den förmenta faran af dels framsteg besvarade. 1: 42. Oinskränkt upplysning behöfves i alla konster och vetenskaper. 2: 73. Svar på frågan: Hvad är upplysning? af Im. Kant. 7: 15. Dito: Hvilket är lättare att qvarhålla och befästa allmänna fördomar eller att utbreda allmän upplysning? 11: 90. Hvari den allmänna upplysningen består. 90. Förmonerne deraf för menniskoslägtet. 91. Dels öden från Marc Aurels tid. 92. Hindren dertill. 94. Följderne af upplysningens fördrifvande. 95. De andeliga magt, största hindret för upplysningen. 96. Dels befodrings-medel. 105. Dels praktiska nytta. 106. Svar på frågan: Har upplysningen vållat Franka Revolutionen? 109. Historien om dels framskridande till Boktryckeriets uppfinnande. 112.

Uppskattning, Anteckningar om extra-ordinära Contributioner samt Uppskattning och förmögenhets-afgift, under Konung Carl XII:s Regering. 39: 98.

Upp-

- Uppskof*, skillnad mellan vår och förra tidens uppskof vid Domstolarne. 33: 27.
- Urtima Ting*, svårigheter, som dervid förefalla. 33: 36.
- Utfodring*, förslag huru den bäst kan verkställas. 44: 332.
- UtökningsLagar*, de olägenheter dem åtfölja. 33: 84 följ.

V.

- Valdenserne*, de andligas förföljelser emot dem. 23: 50.
- Vallqvist*, Olof, Dets Utkast till en Handbok öfver Ecclesiastique befodringsmål, med Historiska Anmärkningar om Lagar och brukligheter i dessa ärender från Reformationen till närvarande tid; recenser. 7: 77.
- Valtersdorff*, E. Fr. GeneralMajor, Öfverlättning af dets Beskrifning öfver Fängellet i Philadelphia, eller det verkliga förbättringshuset. 11: 114.
- Vatelet* gifver Thomas en Pension. 16: 174.
- Vermland*, var till stor del obebodt i Konung Carl IX:s tid. 14: 115.

- Vernouillet*, följderna af dess umgänge med de Stora. 29: 71.
- Vidskepelse*; se *Spöksyner*. Hvilken den moderna vidskepelsen är. 9: 54.
- Vigarf*, detta ords betydelse. 11: 39.
- Viger Spaa*, inskar förfädrens Häfdelagar i träflakar. 11: 41.
- Vilhelmine*, Ode till Vilhelmine. 9: 35.
- Vilja* och *fri vilja*, hvad de äro. 2: 110.
- Vincent St.*, Madame, fättes på Bastiljen af Marskalken Richelieu. 29: 74.
- Viner*, Engelsk Jurist, inrättar en Juridisk Profession i Oxford m. m. 18: 79.
- Vitterhet*, Svenska Vitterhetens Historia. 19: 1.
- Vittnen*, om deras jäfvighet. 33: 42.
- Vänskapen*, eller hvad man vill; Poem. 21: 1.

Å.

- Åkerbruket*, Underfökning huruvida det vore nyttigt eller icke, att uppbringa Svenska Åkerbruket till en sådan höjd, att äfven Spannmål skulle kunna föras till utrikes orter. 9: 85. Något om Skån-

Skånska Åkerbruket och Åkerbruk i allmänhet. 27: 120.

Åker-redskap, om den som erfordras vid Cirkulationsbruket omkring Falun. 44: 249.

Åkerström, Joh., K. HistorieMålare, Dets minne; recenser. 1: 87.

Ä.

Äran, detta ords ursprungliga bemärkelse. 44: 60. Hos de okunniga förvandlad till ett blott donquixotteri. 61.

Ö.

Öfverflöds Afgift i Konung Carl XII:s tid, Anmärkingar derom. 39: 186 följ.

Öfversättare, huru de i allmänhet kunna indelas. 36: 47.

Ögat och Snusdo/an, Fabel; Poem. 23: 152.

444

Registret.

Skanska Åkerbrukets och Åkerbrukets
Sällskapet. 27: 1800-1801. 28: 1802-1803. 29: 1804-1805. 30: 1806-1807. 31: 1808-1809. 32: 1810-1811. 33: 1812-1813. 34: 1814-1815. 35: 1816-1817. 36: 1818-1819. 37: 1820-1821. 38: 1822-1823. 39: 1824-1825. 40: 1826-1827. 41: 1828-1829. 42: 1830-1831. 43: 1832-1833. 44: 1834-1835. 45: 1836-1837. 46: 1838-1839. 47: 1840-1841. 48: 1842-1843. 49: 1844-1845. 50: 1846-1847. 51: 1848-1849. 52: 1850-1851. 53: 1852-1853. 54: 1854-1855. 55: 1856-1857. 56: 1858-1859. 57: 1860-1861. 58: 1862-1863. 59: 1864-1865. 60: 1866-1867. 61: 1868-1869. 62: 1870-1871. 63: 1872-1873. 64: 1874-1875. 65: 1876-1877. 66: 1878-1879. 67: 1880-1881. 68: 1882-1883. 69: 1884-1885. 70: 1886-1887. 71: 1888-1889. 72: 1890-1891. 73: 1892-1893. 74: 1894-1895. 75: 1896-1897. 76: 1898-1899. 77: 1900-1901. 78: 1902-1903. 79: 1904-1905. 80: 1906-1907. 81: 1908-1909. 82: 1910-1911. 83: 1912-1913. 84: 1914-1915. 85: 1916-1917. 86: 1918-1919. 87: 1920-1921. 88: 1922-1923. 89: 1924-1925. 90: 1926-1927. 91: 1928-1929. 92: 1930-1931. 93: 1932-1933. 94: 1934-1935. 95: 1936-1937. 96: 1938-1939. 97: 1940-1941. 98: 1942-1943. 99: 1944-1945. 100: 1946-1947. 101: 1948-1949. 102: 1950-1951. 103: 1952-1953. 104: 1954-1955. 105: 1956-1957. 106: 1958-1959. 107: 1960-1961. 108: 1962-1963. 109: 1964-1965. 110: 1966-1967. 111: 1968-1969. 112: 1970-1971. 113: 1972-1973. 114: 1974-1975. 115: 1976-1977. 116: 1978-1979. 117: 1980-1981. 118: 1982-1983. 119: 1984-1985. 120: 1986-1987. 121: 1988-1989. 122: 1990-1991. 123: 1992-1993. 124: 1994-1995. 125: 1996-1997. 126: 1998-1999. 127: 2000-2001. 128: 2002-2003. 129: 2004-2005. 130: 2006-2007. 131: 2008-2009. 132: 2010-2011. 133: 2012-2013. 134: 2014-2015. 135: 2016-2017. 136: 2018-2019. 137: 2020-2021. 138: 2022-2023. 139: 2024-2025. 140: 2026-2027. 141: 2028-2029. 142: 2030-2031. 143: 2032-2033. 144: 2034-2035. 145: 2036-2037. 146: 2038-2039. 147: 2040-2041. 148: 2042-2043. 149: 2044-2045. 150: 2046-2047. 151: 2048-2049. 152: 2050-2051. 153: 2052-2053. 154: 2054-2055. 155: 2056-2057. 156: 2058-2059. 157: 2060-2061. 158: 2062-2063. 159: 2064-2065. 160: 2066-2067. 161: 2068-2069. 162: 2070-2071. 163: 2072-2073. 164: 2074-2075. 165: 2076-2077. 166: 2078-2079. 167: 2080-2081. 168: 2082-2083. 169: 2084-2085. 170: 2086-2087. 171: 2088-2089. 172: 2090-2091. 173: 2092-2093. 174: 2094-2095. 175: 2096-2097. 176: 2098-2099. 177: 2100-2101. 178: 2102-2103. 179: 2104-2105. 180: 2106-2107. 181: 2108-2109. 182: 2110-2111. 183: 2112-2113. 184: 2114-2115. 185: 2116-2117. 186: 2118-2119. 187: 2120-2121. 188: 2122-2123. 189: 2124-2125. 190: 2126-2127. 191: 2128-2129. 192: 2130-2131. 193: 2132-2133. 194: 2134-2135. 195: 2136-2137. 196: 2138-2139. 197: 2140-2141. 198: 2142-2143. 199: 2144-2145. 200: 2146-2147. 201: 2148-2149. 202: 2150-2151. 203: 2152-2153. 204: 2154-2155. 205: 2156-2157. 206: 2158-2159. 207: 2160-2161. 208: 2162-2163. 209: 2164-2165. 210: 2166-2167. 211: 2168-2169. 212: 2170-2171. 213: 2172-2173. 214: 2174-2175. 215: 2176-2177. 216: 2178-2179. 217: 2180-2181. 218: 2182-2183. 219: 2184-2185. 220: 2186-2187. 221: 2188-2189. 222: 2190-2191. 223: 2192-2193. 224: 2194-2195. 225: 2196-2197. 226: 2198-2199. 227: 2200-2201. 228: 2202-2203. 229: 2204-2205. 230: 2206-2207. 231: 2208-2209. 232: 2210-2211. 233: 2212-2213. 234: 2214-2215. 235: 2216-2217. 236: 2218-2219. 237: 2220-2221. 238: 2222-2223. 239: 2224-2225. 240: 2226-2227. 241: 2228-2229. 242: 2230-2231. 243: 2232-2233. 244: 2234-2235. 245: 2236-2237. 246: 2238-2239. 247: 2240-2241. 248: 2242-2243. 249: 2244-2245. 250: 2246-2247. 251: 2248-2249. 252: 2250-2251. 253: 2252-2253. 254: 2254-2255. 255: 2256-2257. 256: 2258-2259. 257: 2260-2261. 258: 2262-2263. 259: 2264-2265. 260: 2266-2267. 261: 2268-2269. 262: 2270-2271. 263: 2272-2273. 264: 2274-2275. 265: 2276-2277. 266: 2278-2279. 267: 2280-2281. 268: 2282-2283. 269: 2284-2285. 270: 2286-2287. 271: 2288-2289. 272: 2290-2291. 273: 2292-2293. 274: 2294-2295. 275: 2296-2297. 276: 2298-2299. 277: 2300-2301. 278: 2302-2303. 279: 2304-2305. 280: 2306-2307. 281: 2308-2309. 282: 2310-2311. 283: 2312-2313. 284: 2314-2315. 285: 2316-2317. 286: 2318-2319. 287: 2320-2321. 288: 2322-2323. 289: 2324-2325. 290: 2326-2327. 291: 2328-2329. 292: 2330-2331. 293: 2332-2333. 294: 2334-2335. 295: 2336-2337. 296: 2338-2339. 297: 2340-2341. 298: 2342-2343. 299: 2344-2345. 300: 2346-2347. 301: 2348-2349. 302: 2350-2351. 303: 2352-2353. 304: 2354-2355. 305: 2356-2357. 306: 2358-2359. 307: 2360-2361. 308: 2362-2363. 309: 2364-2365. 310: 2366-2367. 311: 2368-2369. 312: 2370-2371. 313: 2372-2373. 314: 2374-2375. 315: 2376-2377. 316: 2378-2379. 317: 2380-2381. 318: 2382-2383. 319: 2384-2385. 320: 2386-2387. 321: 2388-2389. 322: 2390-2391. 323: 2392-2393. 324: 2394-2395. 325: 2396-2397. 326: 2398-2399. 327: 2400-2401. 328: 2402-2403. 329: 2404-2405. 330: 2406-2407. 331: 2408-2409. 332: 2410-2411. 333: 2412-2413. 334: 2414-2415. 335: 2416-2417. 336: 2418-2419. 337: 2420-2421. 338: 2422-2423. 339: 2424-2425. 340: 2426-2427. 341: 2428-2429. 342: 2430-2431. 343: 2432-2433. 344: 2434-2435. 345: 2436-2437. 346: 2438-2439. 347: 2440-2441. 348: 2442-2443. 349: 2444-2445. 350: 2446-2447. 351: 2448-2449. 352: 2450-2451. 353: 2452-2453. 354: 2454-2455. 355: 2456-2457. 356: 2458-2459. 357: 2460-2461. 358: 2462-2463. 359: 2464-2465. 360: 2466-2467. 361: 2468-2469. 362: 2470-2471. 363: 2472-2473. 364: 2474-2475. 365: 2476-2477. 366: 2478-2479. 367: 2480-2481. 368: 2482-2483. 369: 2484-2485. 370: 2486-2487. 371: 2488-2489. 372: 2490-2491. 373: 2492-2493. 374: 2494-2495. 375: 2496-2497. 376: 2498-2499. 377: 2500-2501. 378: 2502-2503. 379: 2504-2505. 380: 2506-2507. 381: 2508-2509. 382: 2510-2511. 383: 2512-2513. 384: 2514-2515. 385: 2516-2517. 386: 2518-2519. 387: 2520-2521. 388: 2522-2523. 389: 2524-2525. 390: 2526-2527. 391: 2528-2529. 392: 2530-2531. 393: 2532-2533. 394: 2534-2535. 395: 2536-2537. 396: 2538-2539. 397: 2540-2541. 398: 2542-2543. 399: 2544-2545. 400: 2546-2547. 401: 2548-2549. 402: 2550-2551. 403: 2552-2553. 404: 2554-2555. 405: 2556-2557. 406: 2558-2559. 407: 2560-2561. 408: 2562-2563. 409: 2564-2565. 410: 2566-2567. 411: 2568-2569. 412: 2570-2571. 413: 2572-2573. 414: 2574-2575. 415: 2576-2577. 416: 2578-2579. 417: 2580-2581. 418: 2582-2583. 419: 2584-2585. 420: 2586-2587. 421: 2588-2589. 422: 2590-2591. 423: 2592-2593. 424: 2594-2595. 425: 2596-2597. 426: 2598-2599. 427: 2600-2601. 428: 2602-2603. 429: 2604-2605. 430: 2606-2607. 431: 2608-2609. 432: 2610-2611. 433: 2612-2613. 434: 2614-2615. 435: 2616-2617. 436: 2618-2619. 437: 2620-2621. 438: 2622-2623. 439: 2624-2625. 440: 2626-2627. 441: 2628-2629. 442: 2630-2631. 443: 2632-2633. 444: 2634-2635. 445: 2636-2637. 446: 2638-2639. 447: 2640-2641. 448: 2642-2643. 449: 2644-2645. 450: 2646-2647. 451: 2648-2649. 452: 2650-2651. 453: 2652-2653. 454: 2654-2655. 455: 2656-2657. 456: 2658-2659. 457: 2660-2661. 458: 2662-2663. 459: 2664-2665. 460: 2666-2667. 461: 2668-2669. 462: 2670-2671. 463: 2672-2673. 464: 2674-2675. 465: 2676-2677. 466: 2678-2679. 467: 2680-2681. 468: 2682-2683. 469: 2684-2685. 470: 2686-2687. 471: 2688-2689. 472: 2690-2691. 473: 2692-2693. 474: 2694-2695. 475: 2696-2697. 476: 2698-2699. 477: 2700-2701. 478: 2702-2703. 479: 2704-2705. 480: 2706-2707. 481: 2708-2709. 482: 2710-2711. 483: 2712-2713. 484: 2714-2715. 485: 2716-2717. 486: 2718-2719. 487: 2720-2721. 488: 2722-2723. 489: 2724-2725. 490: 2726-2727. 491: 2728-2729. 492: 2730-2731. 493: 2732-2733. 494: 2734-2735. 495: 2736-2737. 496: 2738-2739. 497: 2740-2741. 498: 2742-2743. 499: 2744-2745. 500: 2746-2747. 501: 2748-2749. 502: 2750-2751. 503: 2752-2753. 504: 2754-2755. 505: 2756-2757. 506: 2758-2759. 507: 2760-2761. 508: 2762-2763. 509: 2764-2765. 510: 2766-2767. 511: 2768-2769. 512: 2770-2771. 513: 2772-2773. 514: 2774-2775. 515: 2776-2777. 516: 2778-2779. 517: 2780-2781. 518: 2782-2783. 519: 2784-2785. 520: 2786-2787. 521: 2788-2789. 522: 2790-2791. 523: 2792-2793. 524: 2794-2795. 525: 2796-2797. 526: 2798-2799. 527: 2800-2801. 528: 2802-2803. 529: 2804-2805. 530: 2806-2807. 531: 2808-2809. 532: 2810-2811. 533: 2812-2813. 534: 2814-2815. 535: 2816-2817. 536: 2818-2819. 537: 2820-2821. 538: 2822-2823. 539: 2824-2825. 540: 2826-2827. 541: 2828-2829. 542: 2830-2831. 543: 2832-2833. 544: 2834-2835. 545: 2836-2837. 546: 2838-2839. 547: 2840-2841. 548: 2842-2843. 549: 2844-2845. 550: 2846-2847. 551: 2848-2849. 552: 2850-2851. 553: 2852-2853. 554: 2854-2855. 555: 2856-2857. 556: 2858-2859. 557: 2860-2861. 558: 2862-2863. 559: 2864-2865. 560: 2866-2867. 561: 2868-2869. 562: 2870-2871. 563: 2872-2873. 564: 2874-2875. 565: 2876-2877. 566: 2878-2879. 567: 2880-2881. 568: 2882-2883. 569: 2884-2885. 570: 2886-2887. 571: 2888-2889. 572: 2890-2891. 573: 2892-2893. 574: 2894-2895. 575: 2896-2897. 576: 2898-2899. 577: 2900-2901. 578: 2902-2903. 579: 2904-2905. 580: 2906-2907. 581: 2908-2909. 582: 2910-2911. 583: 2912-2913. 584: 2914-2915. 585: 2916-2917. 586: 2918-2919. 587: 2920-2921. 588: 2922-2923. 589: 2924-2925. 590: 2926-2927. 591: 2928-2929. 592: 2930-2931. 593: 2932-2933. 594: 2934-2935. 595: 2936-2937. 596: 2938-2939. 597: 2940-2941. 598: 2942-2943. 599: 2944-2945. 600: 2946-2947. 601: 2948-2949. 602: 2950-2951. 603: 2952-2953. 604: 2954-2955. 605: 2956-2957. 606: 2958-2959. 607: 2960-2961. 608: 2962-2963. 609: 2964-2965. 610: 2966-2967. 611: 2968-2969. 612: 2970-2971. 613: 2972-2973. 614: 2974-2975. 615: 2976-2977. 616: 2978-2979. 617: 2980-2981. 618: 2982-2983. 619: 2984-2985. 620: 2986-2987. 621: 2988-2989. 622: 2990-2991. 623: 2992-2993. 624: 2994-2995. 625: 2996-2997. 626: 2998-2999. 627: 3000-3001. 628: 3002-3003. 629: 3004-3005. 630: 3006-3007. 631: 3008-3009. 632: 3010-3011. 633: 3012-3013. 634: 3014-3015. 635: 3016-3017. 636: 3018-3019. 637: 3020-3021. 638: 3022-3023. 639: 3024-3025. 640: 3026-3027. 641: 3028-3029. 642: 3030-3031. 643: 3032-3033. 644: 3034-3035. 645: 3036-3037. 646: 3038-3039. 647: 3040-3041. 648: 3042-3043. 649: 3044-3045. 650: 3046-3047. 651: 3048-3049. 652: 3050-3051. 653: 3052-3053. 654: 3054-3055. 655: 3056-3057. 656: 3058-3059. 657: 3060-3061. 658: 3062-3063. 659: 3064-3065. 660: 3066-3067. 661: 3068-3069. 662: 3070-3071. 663: 3072-3073. 664: 3074-3075. 665: 3076-3077. 666: 3078-3079. 667: 3080-3081. 668: 3082-3083. 669: 3084-3085. 670: 3086-3087. 671: 3088-3089. 672: 3090-3091. 673: 3092-3093. 674: 3094-3095. 675: 3096-3097. 676: 3098-3099. 677: 3100-3101. 678: 3102-3103. 679: 3104-3105. 680: 3106-3107. 681: 3108-3109. 682: 3110-3111. 683: 3112-3113. 684: 3114-3115. 685: 3116-3117. 686: 3118-3119. 687: 3120-3121. 688: 3122-3123. 689: 3124-3125. 690: 3126-3127. 691: 3128-3129. 692: 3130-3131. 693: 3132-3133. 694: 3134-3135. 695: 3136-3137. 696: 3138-3139. 697: 3140-3141. 698: 3142-3143. 699: 3144-3145. 700: 3146-3147. 701: 3148-3149. 702: 3150-3151. 703: 3152-3153. 704: 3154-3155. 705: 3156-3157. 706: 3158-3159. 707: 3160-3161. 708: 3162-3163. 709: 3164-3165. 710: 3166-3167. 711: 3168-3169. 712: 3170-3171. 713: 3172-3173. 714: 3174-3175. 715: 3176-3177. 716: 3178-3179. 717: 3180-3181. 718: 3182-3183. 719: 3184-3185. 720: 3186-3187. 721: 3188-3189. 722: 3190-3191. 723: 3192-3193. 724: 3194-3195. 725: 3196-3197. 726: 3198-3199. 727: 3200-3201. 728: 3202-3203. 729: 3204-3205. 730: 3206-3207. 731: 3208-3209. 732: 3210-3211. 733: 3212-3213. 734: 3214-3215. 735: 3216-3217. 736: 3218-3219. 737: 3220-3221. 738: 3222-3223. 739: 3224-3225. 740: 3226-3227. 741: 3228-3229. 742: 3230-3231. 743: 3232-3233. 744: 3234-3235. 745: 3236-3237. 746: 3238-3239. 747: 3240-3241. 748: 3242-3243. 749: 3244-3245. 750: 3246-3247. 751: 3248-3249. 752: 3250-3251. 753: 3252-3253. 754: 3254-3255. 755: 3256-3257. 756: 3258-3259. 757: 3260-3261. 758: 3262-3263. 759: 3264-3265. 760: 3266-3267. 761: 3268-3269. 762: 3270-3271. 763: 3272-3273. 764: 3274-3275. 765: 3276-3277. 766: 3278-3279. 767: 3280-3281. 768: 3282-3283. 769: 3284-3285. 770: 3286-3287. 771: 3288-3289. 772: 3290-3291. 773: 3292-3293. 774: 3294-3295. 775: 3296-3297. 776: 3298-3299. 777: 3300-3301. 778: 3302-3303. 779: 3304-3305. 780: 3306-3307. 781: 3308-3309. 782: 3310-3311. 783: 3312-3313. 784: 3314-3315. 785: 3316-3317. 786: 3318-3319. 787: 3320-3321. 788: 3322-3323. 789: 3324-3325. 790: 3326-3327. 791: 3328-3329. 792: 3330-3331. 793: 3332-3333. 794: 3334-3335. 795: 3336-3337. 796: 3338-3339. 797: 3340-3341. 798: 3342-3343. 799: 3344-3345. 800: 3346-3347. 801:

Förklaring öfver Tab. I.

Fig. 1. Utvisar Plogens hela tråvirke.

A. Plogens fot, af björk eller annat starkt tråd, 6 tum bred med en tillväxt qvist *a*. På denna fots ända *b* fättes Plogbillen H (Fig 1 $\frac{1}{2}$).

B. En Slå af starkt tråd, en tum tjock, håftad i A, och går genom Plogåsen C och handtaget D.

C. Plogåsen af starkt tråd i fyrkant, som trådes på slån B utan att dervid fästas, samt spetsas så att den antingen stämnes genom *a* eller lägges utanpå des sida åt körkarlen.

D. Ett rundt tråd, hvarmed Plogen handteras och styres, och hvarigenom Plogqvisten *a* och Slån B äro stämde.

E. En Mede håftad vid Slån F, genom hvars höjande och sänkande Plogen ställes att gå till det djup som åstundas. Denna Slå F, af en tums tjocklek, går ledig genom Plogåsen C och håftas med Kilen *g*.

Fig. 1 $\frac{1}{2}$ visar Plogbillens H öfra sida.

Fig. 1 $\frac{3}{4}$ visar Plogbillens H nedra sida, des omvikning *d* och des udde *m*.

Fig. 2. Utvisar Plogena i fullt stånd med sin Bill, Fjöl och öfriga Jernsmide. (Allt des tråvirke är utmärkt med samma bokstäfver som i Fig. 1).

H. Plogbillen, som med sin omvikning (*d* fig. 1 $\frac{3}{4}$) trådes på Plogens fot A allt intill Slån B, och fästes der stadigt, hvarefter det vid Plogbillen fastvällade skärjernet I med en stadig spik fästes vid Plogåsen C. — Vid denna Plogbillens H påfättning på Plogfoten A, bör noga märkas, att omvikningen kring Plogfotens ända vål uppfylles, och att Plogbillens udde *m* få mycket sänkes, att då en aln lägges emot udden *m* och Plogfotens ända *n*, bör emellan omvkningsstället och alnen vara en tums öppning. Der af beror Plogens lagomt djupa gång.

K. Plogfjölen, som skall uplyfta, vända och lägga fåran: den fästes med en spik vid Slån B, med skrufven *f* vid Plogbillen H, samt med en stytta vid Plogqvisten *a* (se *e*, fig. 3) och med en annan vid Plogfoten A.

L. En Jernkrok, hvarpå skacklarne fästas, hvilken med Jernet M är fastspikad vid Plogåsen.

N. En Jernsinka med nåtta spisar, slagen omkring Plogåsen C genom Plogqvisten *a*, på den uti denna figur nedliggande sidan, för att med Kilarne *k k* kunna bekvämligen rikta Plogen till mer eller mindre tjocka fårors upptagande.

Fig. 3. Är en Planritning, som visar Plogens utseende då den är stående.

Fig. 4. En stående profil, som visar huru fårorne L L stjälpas och läggas på hvarandra, samt till hvad tjocklek och bredd de böra plöjas, då en gammal Lind eller Ång skall till Åker upptagas.

Fig. 5. En Rift.

A. Rift.

A. Rift-åsen, af björk eller annat hårdt tråd: den bör hafva $3\frac{1}{2}$ tums tjocklek öfverallt, och är för öfrigt af den skapnad som figuren utvisar.

B. Slåar af $\frac{1}{2}$ tums tjocklek.

C. Handtaget, hvarigenom Slåarne B äro stämde och fästade: det har $1\frac{1}{2}$ tums diameter.

D. Skacklarne med sina Slåar E E, hvilka sistnämnda hafva så stora och runda hål, att Riftåsen A deruti kan ledigt omkringvridas.

F. En ledig fäst-pinne, genom hvilken skacklarne kunna tagas från Riften.

G. Två Jern-skenor, hvaraf den ena till hela sin tjocklek instämnes i Riftåsens A öfra sida, och den andra på samma sätt i den nedra, hvarmedelst Rift-jernet H, som är ställagdt och hårdadt, blir stadigt och fast sittande då det deruti infättes och tilldrages. Riftjernet bör alltid hållas hvasft.

Fig. 6. En trekantig Åkerharf.

A. Ett hufvud-tråd; B tvånne sid-tråd, och C ett tråd baktill, alla af samma tjocklek och bredd, samt Slån D af en tums tjocklek. Till denna Harfs bekvämare handtering, fästes vid hufvudtrådet A handtaget C.

F. Harfpinnarne, som fästas genom skrufvar *g*.

H. Ett Jern, fastspikadt vid Harfvens spitsiga ända, hvarpå skacklarne hakas.

Fig. 7. Visar Harfvens nedra sida.

Fig. 8. En annan Åkerharf för 2 dragare.

A. Des harf-tråd, hvaruti pinnarne F äro fästade med skrufvarne *g*.

B. Slåar af furu, som bevara harfven ifrån att blifva vind, och in-tappas i tråden.

C. Fäst-jern vid Slåarnes bågge ändar.

D. Handtaget.

F. Harfpinnarne.

H. En Jernring till skacklarnes påhakning, med kedjan *k* fästad i harfstrådet medelst skrufvarne *l*.

Fig. 9. Nyfsbeskrefna Åkerharf i profil.

Fig. 10. Skacklarne, hvaraf A är en krok af tråd, genom hvilken Slån B är fatt och fästad. C Skackel-stånger af tråd. D nåtta Jern omkring Slåens ändar. *e* Fästjern att fasthålla Jernen D. *f* Jernringar, invällade i D.

Fig. 11. H. En Jernkrok fastspikad vid trådkroken A, och som vid harfningen hakas i Jernet H (fig. 6) och ringen H (fig. 8).

I. En Jernkrok spikad på öfra sidan af trådkroken A, för att derpå haka mellan-skackeln när 2:ne dragare nyttjas för harfven.

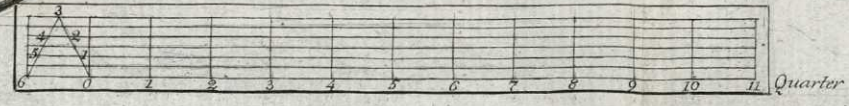
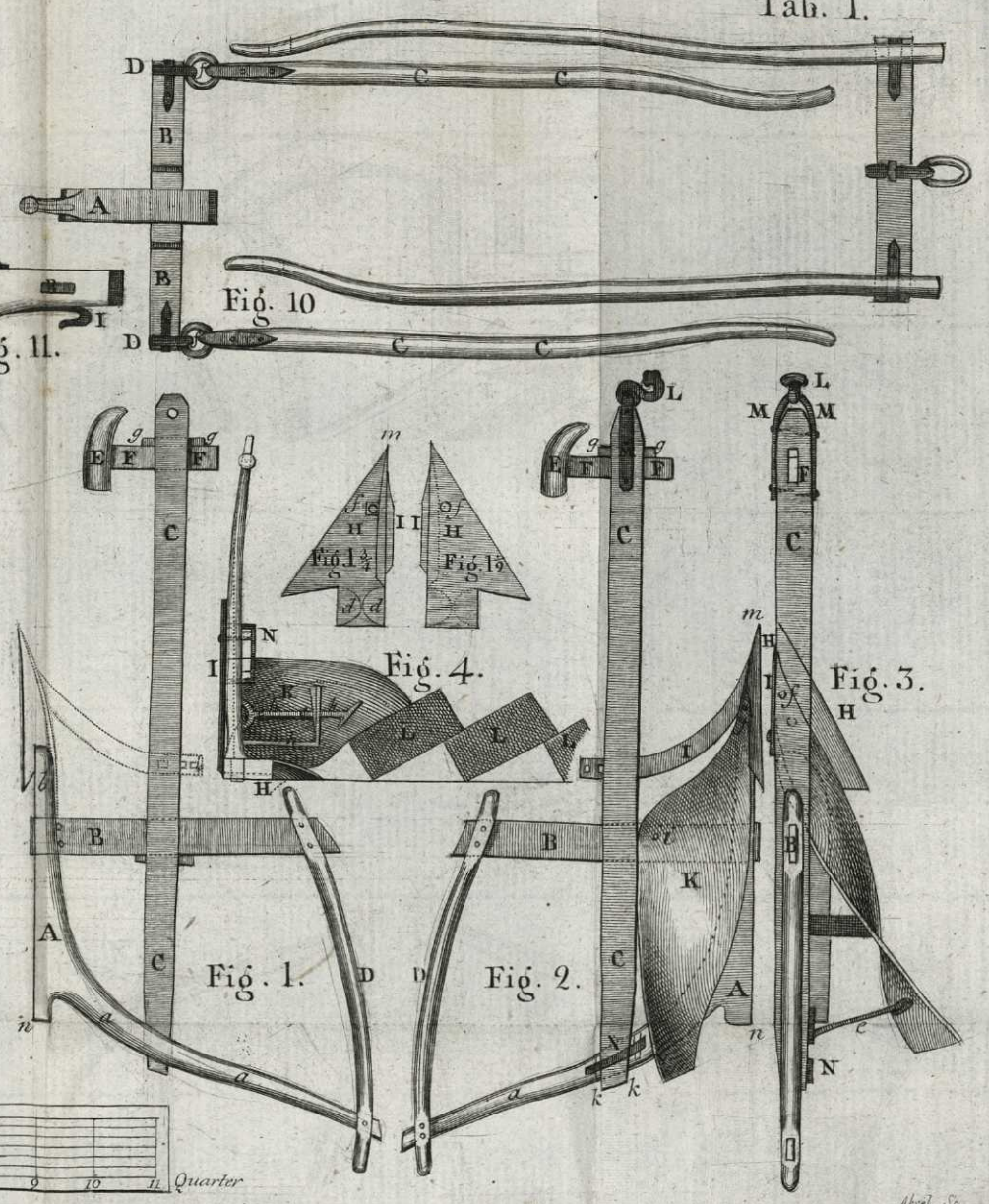
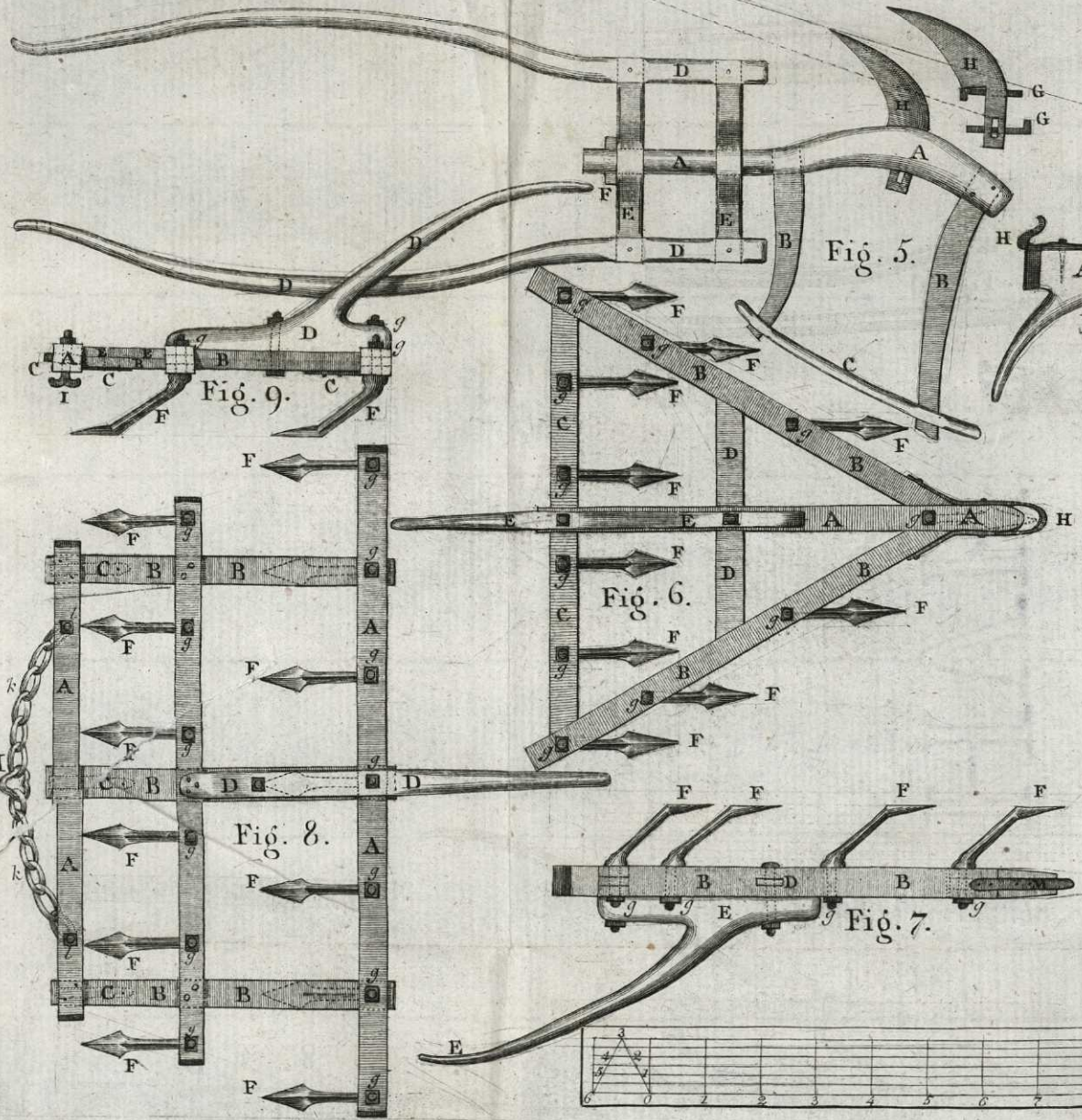

Fig. 2.

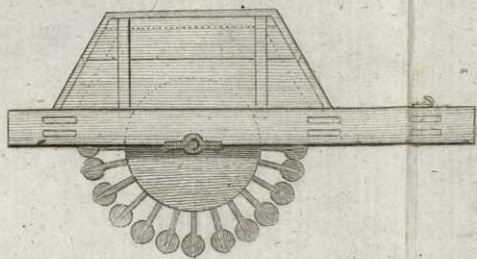

Fig. 3.

Fig. 4.

Fig. 14.

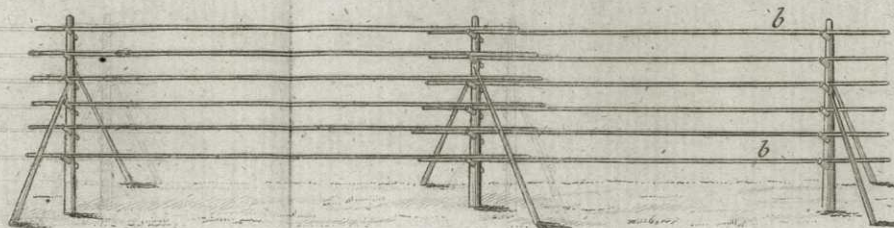

Fig. 13.

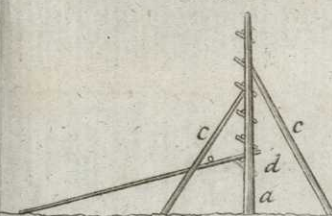

Fig. 12.

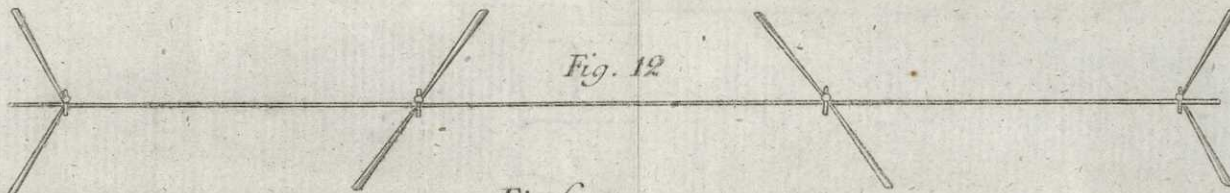
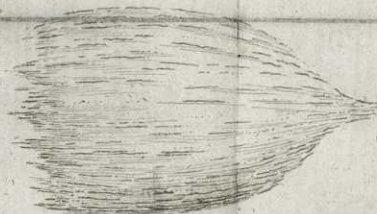

Fig. 6.

Scala til Fig. 12, 13, 14.

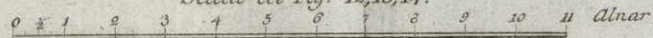

Fig. 1.

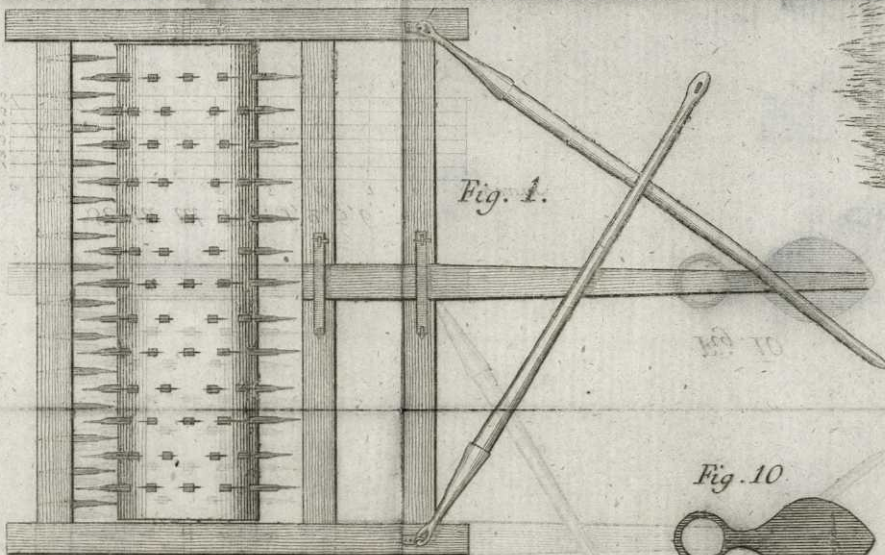

Fig. 8.

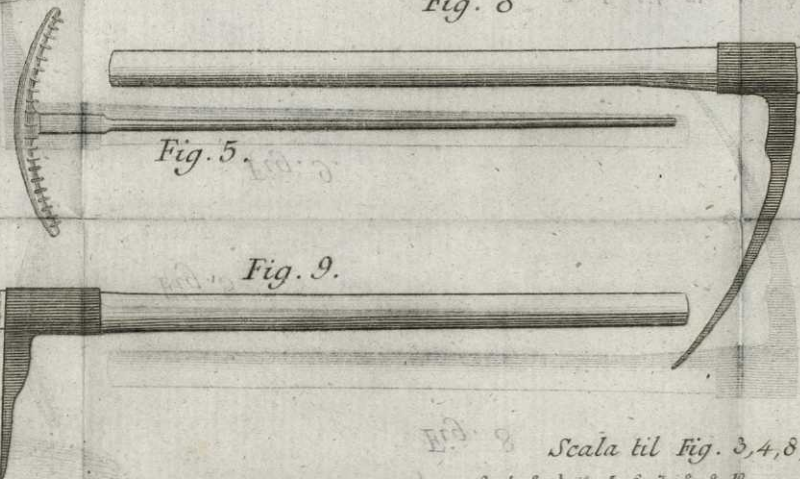

Fig. 11.

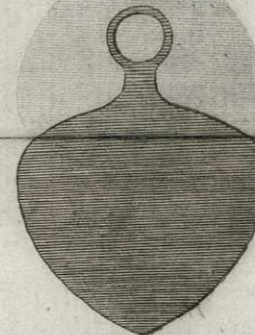

Fig. 5.

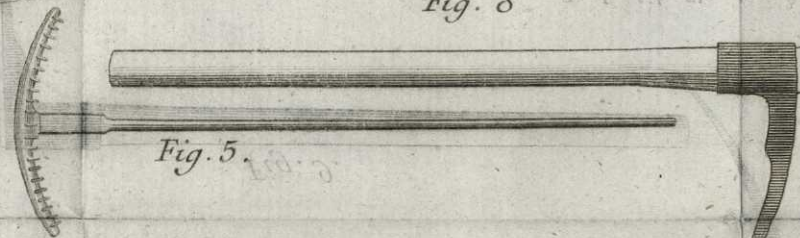

Fig. 9.

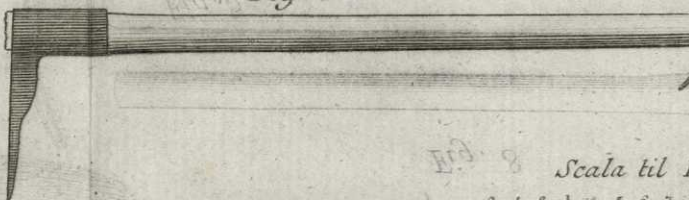
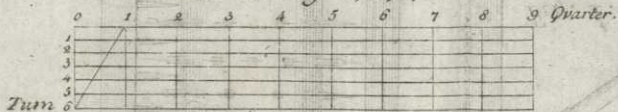

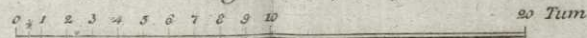
Fig. 10.

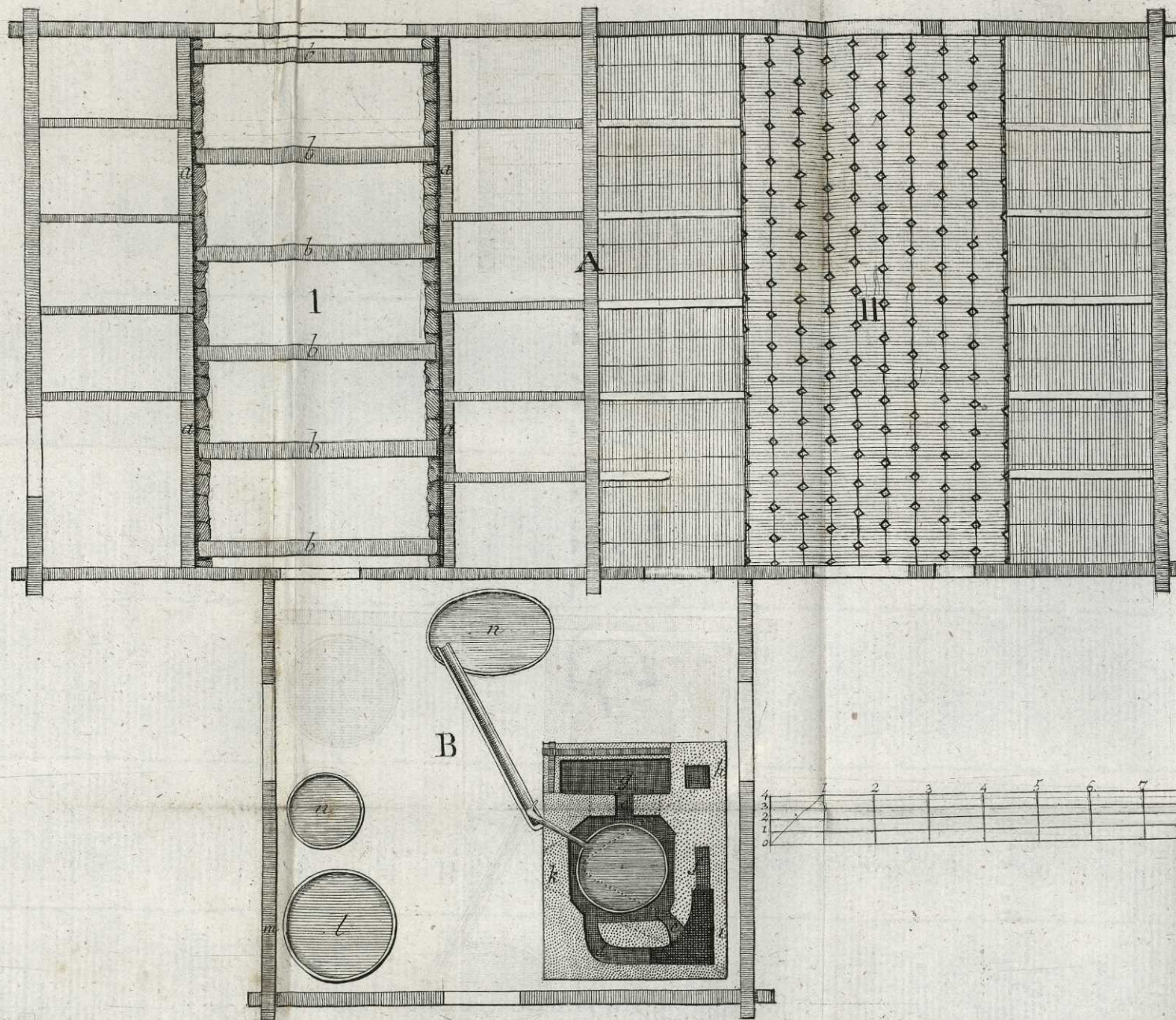

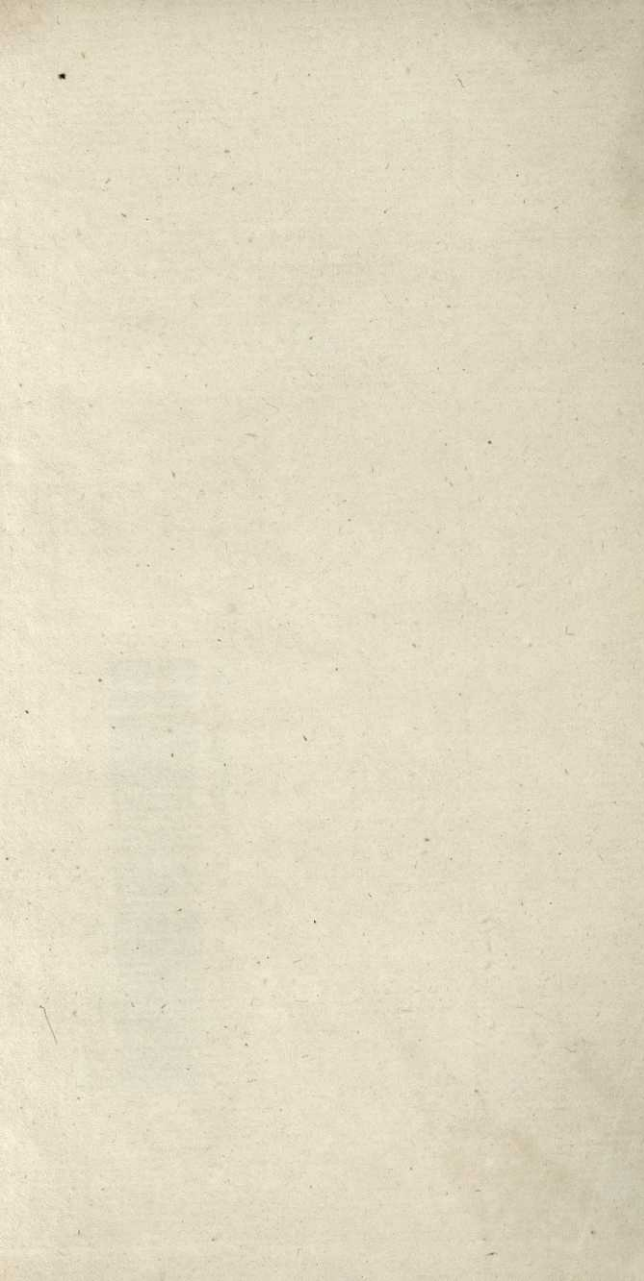
Scala til Fig. 1, 2, 5, 6.

Scala til Fig. 3, 4, 8, 9, 10, 11.

6000086003

Göteborgs universitetsbibliotek

